
UNIVERSITY OF ST. MICHAEL'S COLLEGE
3 1761 01941110 7

TRANSFERRED
ST. BASIL'S SEMINARY
LIBRARY

UNIVERSITY OF ST. MICHAEL'S COLLEGE
LIBRARY

EPISTOLARUM
BEATI PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO.

IMPRIMERIE DE OUTHENIN-CHALANDRE FILS.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO:

Analysi, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
Paraphrasi, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et claré;
Commentario, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

Accedunt et observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christianæ per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis, post singula capita collectæ.

Liber itaque utilissimus, non modò Divini verbi concionatoribus, ad suî et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE
R. P. BERNARDINO A PICONIO,
MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS QUARTUS.

LUGDUNI,
APUD RUSAND, CLERI TYPOGRAPHUM.
1834.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD EPHESIOS
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Hanc Epistolam Romæ, in vinculis, scripsit Apostolus ad Ephesios; ab aliquibus olim dicta est ad Laodicenses; fortè quia circularis erat, et ad omnes Asiæ urbes missa: specialiter tamen vocata ad Ephesios, quia Ephesus Asiæ Metropolis. Quidquid sit,

Apostoli scopus est, Ephesios, quos ad fidem Christi, per triennium die ac nocte laborans, jampridem converterat, in fide confirmare, et sublimiora religionis christianæ mysteria perfectiùs edocere.

In primis tribus capitibus agit de æternâ prædestinatione, de hominum per Christi mortem redemptione, de vocatione Gentium, de utriusque populi, Gentilis et Judaici, imò de angelorum et hominum adunatione sub eodem capite Christo, super omnes creaturas elevato; ibique creditur judaizantes percutere qui salu-

tem suam in cæremoniis legalibus collocabant, et Simonis Magi discipulos qui volebant angelos esse Dei et hominum mediatores, non verò Christum; et ideo ad angelos, non ad Christum, docebant esse recurrendum, ut Deo reconciliaremur.

In ultimis capitibus unicuique Christiano, in quolibet statu, bene vivendi præcepta tradit; ibique eosdem, tum judaizantes, tum hæreticos Simonianos æquè percutit, quia utrique tam in moribus quàm in fide peccabant.

Hujus Epistolæ stylus præ cæteris est obscurus, ob mysteriorum, de quibus agit, profunditatem et conceptuum sublimitatem quas nec sermo, nec lingua etiam apostolica valuit adæquare, licèt sublimioribus verbis usa, quàm ulla unquam humana lingua.

Certè stylus ita dissonat à cæteris Pauli Epistolis, ut alterius videri posset, nisi pectus et indoles Paulinæ mentis hanc prorsus illi vindicaret, ait Erasmus.

In hâc autem Epistolâ speciatim observari potest quod de omnibus aliis in carcere scriptis notârunt sancti Patres, major scilicet sapientiæ, spiritûs et fervoris eructantia, quasi Paulinum pectus ad martyrium anhelans, martyriique flagrans desiderio, lumen et ignem divinum aspiraret, et suspirans eructaret.

Hanc Epistolam in vinculis quidem scriptam fuisse constat ex ipso divo Paulo, qui multoties de iis in ipsâ loquitur; sed quibus in vinculis scripta fuerit, an in primis? an in secundis? dubitatur.

Theodoretus vult in primis vinculis scriptam, et per Tychicum missam, unà cum Epistolâ ad Colossenses : in præfat. in epist. D. Pauli.

Baronius vult in primis quidem scriptam, et per Tychicum missam, sed cum Epistolâ ad Timotheum secundâ, an. 62.

Alii verò volunt cum Baronio, missam per Tychicum cum Epistolâ secundâ ad Timotheum; sed hinc inferunt in secundis vinculis scriptam, sicut et secunda ad Timotheum scripta fuit in secundis vinculis, ultimo vitæ Paulinæ anno 65 aut 66.

Vide dominum de Tillemont, notâ 78, in D. Paulum. *Mémoires, etc. tom.* 1.

Nota in præfationem.

Circularem fuisse, et ad omnes Asiæ urbes Epheso finitimas missam, hanc quæ ad Ephesios dicitur, Epistolam probant,

Primò, antiquus titulus qui in antiquis exemplaribus reperitur, et quem D. Basilius

mysticè explicat in Eunom. liber. 2, cap. 2, pag. 733.

Titulus autem hic est : Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ : Sanctis existentibus, seu qui sunt; non designando locum, ut scilicet unius-cujusque urbis nomine posset repleri, sicut ℣. 1, cap. 1, repletum est :

Secundò, ipse finis Epistolæ, ubi Apostolus cap. 6, ℣. 24, salutat non Ephesios tantùm, sed et omnes in Asiâ Christianos : *Pax fratribus*, inquit, non verò, *pax vobis*, sicut in aliis Epistolis.

Tertiò, quòd in aliquibus olim dicta sit ad Laodicenses, apud Tertullianum contra Marcion. lib. 5, cap. 11, ℣. 17, pag. 598.

Erat ergo ad Laodicenses et ad alios Asianos; dicta tamen est specialiter ad Ephesios, quia Ephesus Asiæ Metropolis.

Quod vide fusiùs apud dominum Tillemont : *Mémoires*, *etc.*, *sur S. Paul*, *an.* 49, *pag.* 321, *et notes sur S. Paul*, *not.* 79, *pag.* 613.

Apud eumdem vide quo anno scripta et missa fuit Epistola : *Notes sur saint Paul*, *not.* 78, *pag.* 612.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMÒ.

DEUM benedicit quòd homines per Jesum Christum omnibus cumulaverit gratiis, quarum præcipuas enumerat. Elegit nos, ut sanctissimus, ℣. 4. Prædestinavit nos in filios suos adoptivos, ℣. 5. Gratiam suam nobis dedit, ℣. 6. Peccata remisit, ℣. 7. Nos sapientiâ replevit, ℣. 8. Nobis notum fecit quòd omnia in Christo restauraverit in cœlo et in terrâ, ℣. 9, 10, 11, 12. Hæcque gratuitò et nobis immeritis.

SECUNDÒ.

Ephesios hortatur, ut et ipsi Deum benedicant, ℣. 13, utpote qui talium gratiarum et ipsi participes facti sunt in Christo, et sigillati Spiritu sancto qui est pignus hæreditatis æternæ, ℣. 14.

TERTIÒ.

℣. 15, 16. Deum precatur ut illorum oculos illuminet, ad cognoscendam vocationis suæ gratiam, summamque Dei potentiam quâ ex idolorum cultu ipsos ad Christum convertit; quæ non minor est quàm illa quâ Christum à mortuis suscitavit, et super omnem creaturam collocavit: sicque super omnia constitutum, dedit caput Ecclesiæ, ℣. 22.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu :

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo.

4. Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus, in charitate.

5. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum, in ipsum, secundùm propositum voluntatis suæ,

6. In laudem gloriæ gratiæ suæ, in quâ gratificavit nos in dilecto Filio suo.

7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundùm divitias gratiæ ejus,

8. Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientiâ et prudentiâ :

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, Dei auctoritate et jussu, non hominum delegatione, nec arbitratu meo, assumptus Apostolus, seu legatus Jesu Christi:

Omnibus Christianis qui sunt Ephesi, et qui fideliter in Christo Jesu perseverant.

Gratia et pax vobis detur et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

Sit in æternum benedictus et laudatus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui nos in Christo, et propter Christum, omni cumulavit benedictione, non carnali, sed spirituali; non terrenâ, sed cœlesti, et in cœlestibus adimplendâ.

Nos, inquam, benedictione cumulavit in tempore, secundùm quòd intuitu meritorum Christi elegit nos ante mundi creationem;

Ut per charitatem essemus sancti et inculpati, non solùm coram hominibus, externa tantùm videntibus;

Sed et ante ipsum Deum, cor et animum intuentem.

Qui prædestinavit nos, ut essemus illius adoptivi filii, non nostris meritis, sed intuitu meritorum Jesu Christi, sui naturalis filii, et pro bono affectu voluntatis suæ;

Ut laus et gloria detur ipsius gratiæ, per quam nos sibi gratos effecit, et charos in dilecto Filio suo.

In quo, per sanguinem, scilicet ipsius, reperimus redemptionem, nimirùm peccatorum nostrorum remissionem, secundùm divitias et abundantiam gratiæ ejus.

Quæ gratia copiosè et abundè à Deo in omnes quidem fideles effusa est, at præsertim in nos Apostolos, quos etiam omni sapientiâ et prudentiâ replevit:

9. Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundùm beneplacitum ejus quod proposuit in eo,

10. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quæ in cœlis et quæ in terrâ sunt, in ipso:

11. In quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundùm propositum ejus, qui operatur omnia secundùm consilium voluntatis suæ;

12. Ut simus in laudem gloriæ ejus, nos qui antè speravimus in Christo:

13. In quo et vos, cùm audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestræ; in quo et credentes) signati estis Spiritu promissionis sancto,

14. Qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius.

15. Propterea et ego audiens fidem vestram quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos,

16. Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestrî faciens in orationibus meis,

17. Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi, Pater

Ut nobis, velut filiis suis, notum faceret arcanum divinæ suæ voluntatis mysterium,

Quâ scilicet pro bono affectu suo decreverat per Filium suum, non Judæos tantùm, sed universum mundum redimere.

Ut ubi tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tùm quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt, recapitularet in Christo;

In ipso, inquam, et non alio: ipse enim unus caput est Angelorum, et hominum, Judæorum et Gentium, ℣. 22.

Per quem, et propter quem, nos Apostoli, et aliqui alii Judæi, sine ullo ex parte nostra merito, sed quasi sorte vocati sumus ad fidem;

At ex parte Dei, ad hanc ante alios vocationem prædestinati, ex decreto illius qui nihil fortuitò, sed omnia facit voluntate, per infinitam sapientiam directâ.

Ut nos Judæi, qui priùs in Christum credidimus, et speravimus, ipsius gloriæ laudi inserviamus, in omnem locum perferendo quæ Christus pro nobis egit et passus est, et quæ propter illum nobis fecit Deus.

Per quem et propter quem vos quoque, Ephesii, Gentiles ad fidem vocati estis; vos, inquam, qui verbum veritatis audîstis, Evangelium scilicet salutis vestræ, et qui credentes in ipsum, sigillati estis Spiritu sancto in Scripturis promisso.

Qui Spiritus sanctus est pignus et arrha, et quasi prægustus nostræ felicitatis et hæreditatis futuræ in cœlis,

Quoadusque Deus perficiat et adimpleat redemptionem populi quem sibi acquisivit,

Ut ab eo laudetur et glorificetur in æternum.

Propterea, ex quo audivi vestrum in fide Christi profectum, et vestram in omnes Christianos dilectionem,

Non cesso gratias agere, et orare pro vobis,

Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, auctor et largitor

gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione ejus;

18. Illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis,

19. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos qui credimus secundùm operationem potentiæ virtutis ejus,

20. Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis et constituens ad dexteram suam in cœlestibus,

21. Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro.

22. Et omnia subjecit sub pedibus ejus: et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam,

23. Quæ est corpus ipsius et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ cœlestis, quâ divina vobis mysteria revelentur apertiùs, ipsumque magis ac magis cognoscatis.

Illuminet internos animi vestri oculos, ut perfectiùs sciatis quæ et quanta sunt æterna, et cœlestia bona, ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet; et quàm abundans atque gloriosa hæreditas illa quam fidelibus præparavit.

Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercuit; in nostra scilicet spirituali resurrectione, ab infidelitate ad fidem Christi, et à statu peccati ad justitiam; quæ nostra spiritualis resurrectio facta est eâdem, seu simili potentiâ,

Quam Deus exhibuit in Christo, cùm illum à mortuis suscitavit, et ad dextram suam in cœlis collocavit, æqualem illum sibi declarans.

At super omnem prorsus creaturam præficiens, supra omnes angelorum choros, sive sint Principatus et Potestates, sive Virtutes et Dominationes; sive alio nomine, dignitate, officio et excellentiâ potiantur, nobis quidem nunc ignotis, et quæ fortè in futuro sæculo cognoscemus.

Et omnia, non visibilia tantùm, sed et invisibilia subjecit sub pedibus ejus,

Ipsumque dedit caput supra omnem Ecclesiam, sive angelicam, sive humanam, sive Gentium, sive Judæorum, sive militantem, sive triumphantem.

Quæ Ecclesia est mysticum ipsius corpus, et illius complementum, qui quoad omnia in omnibus adimpletur.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS, *Apostolus Jesu Christi, per voluntatem...* Hoc sæpe repetit in suis Epistolis; primæ Cor. 1. 1; secundæ Cor. 1. 1; Coloss. 1. 1, etc. et meritò, quia non potest nimis frequenter inculcari fidelium mentibus, quòd Dei voluntate et vocatione debeat quis fieri Christi minister, sive ad divini verbi prædicationem, sive ad alia ecclesiastica munia.

Consulat itaque, et supra se reflectens observet quilibet Christi minister, quomodo, et quo animo in ministerium ingressus sit; ut pœnitentiâ reparet quod vocationi defuisse deprehenderit.

Omnibus sanctis... Idem titulus frequenter à D. Paulo Christianis datur, primæ Cor. 1, 2; secundæ Cor. 1, 1, etc. et etiam meritò; nec enim potest satis repeti Christianis quòd ad sanctitatem vocati sunt, et ideo facti sunt Christiani, ut sint sancti.

Ad hoc ergo sæpe reflectat quilibet Christianus, et animadvertat quomodo vocationi suæ respondeat.

Professione et vocatione sanctus sum : an moribus et vitâ? in Baptismo factus sum, per Christi gratiam, sanctus et immaculatus : ubi nunc mea sanctitas? pudeat ipsum suæ vitæ sæcularis et profanæ; ac tandem incipiat ad sanctitatem aspirare.

℣. 2. *Gratia et pax...* Hoc et frequenter optat fidelibus, Rom. 1, 7; primæ Cor. 1, 3; secundæ Cor. 1. 2; Galat. 1, 3.

Hocque nos docet gratiam et pacem à Deo per Christum requenter petere pro nobis et pro aliis.

Per gratiam intellige omne donum ad vitam æternam conferens. Per pacem verò, firmam et tranquillam donorum spiritualium possessionem.

℣. 3. *Benedictus Deus et Pater... qui benedixit...* Eodem

verbo, in diverso tamen sensu, hìc in eâdem phrasi utitur Apostolus : quod etiam alibi non raró.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, benedictus sit Deus. Deinde, ὁ εὐλογήσας, qui benedixit.

Εὐλογεῖν, in primo significat laudare; in secundo significat benefacere.

Utitur tamen ad utrumque D. Paulus, quia utrumque et laudare, et benefacere, à bonâ voluntate, et animo benigno proficiscitur.

Benedicimus ergo Deum, cùm illum pro beneficiis collatis laudamus; nos benedicit Deus, cùm beneficiis afficit : quippe Dei benedicere, est benefacere; in quo maximè differt ab inefficacibus et sæpè mendacibus hominum benedictionibus.

Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. Aliqui intelligunt : *Benedictus sit Deus noster, et Pater Domini nostri Jesu Christi;* sed meliùs, ut verba sonant, sicut ipse Christus Dominus dixit : *Ascendo ad Deum meum et ad Patrem meum.*

In omni benedictione. Hebraismus est, *in* redundat. Syr. omnibus benedictionibus, etc.

Benedictione spirituali. Tacitè indicat Apostolus discrimen benedictionum, seu beneficiorum per Christum nobis collatorum, et beneficiorum Judæis à Deo concessorum.

Judæis Deus terrena promisit, Christianis verò cœlestia; Judæis carnalia dedit, nobis spiritualia.

In cœlestibus. Gr. in supercœlestibus.

Potest ad Deum referri, quasi nos benedixerit in cœlestibus existens : sed meliùs ad nos refertur, scilicet benedixit nos in cœlestibus donis, per quæ ad cœlestia loca perveniamus.

In Christo, id est, per Christum. Aliqui intelligunt in christianismo. Gr. Christo, sine *in*, sed malè et corruptè.

Hujus ergo tertii versûs sensus est : Laudemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui nobis unigenitum Filium suum donando mediatorem, et nos per Baptismum divino huic Mediatori uniendo, omni nos benedictione cumu-

lavit, non corporali, ut Judæos, sed spirituali; non terrenâ, et in terrâ Chanaan adimplendâ, sed cœlesti et in cœlis consummandâ, cùm dicet : *Venite, benedicti, etc.*

Per spiritualem ergo benedictionem intellige omnia dona ad spiritualem vitam conferentia, de quibus jam acturus est, et quorum consummatio fiet cùm felix et æterna nobis dabitur benedictio : *Venite, benedicti, etc.*

OBSERVATIONES MORALES.

Ex quo disce primò quantùm differt novum Testamentum à veteri : non longiùs distat cœlum à terra.

In veteri Deus corporalia promittebat, terrena dabat, terram fluentem lac et mel. Lege Levitici cap. 26; Deuter. 7, 13; Deuter. 24, 28; nihil nisi terrenum Judæis promitti videbis.

In novo spiritualia dat, cœlestia promittit. Lege totum novum Testamentum, nullibi terra et terrena promittuntur; ubiquè cœlum et cœlestia.

Lege Matth. 5, ℣. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 : *Beati pauperes, etc. quoniam ipsorum est regnum cœlorum, etc.*

Lege Joan. 14, 23 : *Qui diligit me, sermonem meum, etc. apud eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

Ecce ubiquè spiritualis merces et promissio.

Imò Christus discipulis suis prædixit pressuras et afflictiones. Joan. 16, 20 : *Plorabitis et flebitis vos, etc.* 16. 33 : *In mundo pressuram habebitis.*

Hinc et disce secundò qui sit christianismi spiritus; nimirum carnalia et terrena despicere, spiritualia et cœlestia diligere, à carnalibus continuè abstrahi, ut spiritualia abundantiùs possideantur. Sicut Christus carnalia et terrena constanter dexpexit, spiritualia et cœlestia dilexit ardenter : ita Christianus terrena contemnat, cœlestia perpetuò diligat, ad divina semper aspiret.

Denique, ex eo quòd in Christo Deus nos benedixit, disce quòd Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos

divina benedictio devenit : omne prorsus spirituale donum nobis per Christum et propter Christum confertur.

Ex quo et collige quòd Christus sit medium per quod ad Deum perveniat omnis laus, benedictio et gratiarum actio nostra. •

Sicut in ipso et propter ipsum à Deo benedicimur, et omnia nobis spiritualia bona donantur; sic in ipso et per ipsum, et cum ipso Deum benedicamus, laudemus, Deo gratias agamus, Deo nos et omnia nostra grati offeramus.

Sicut sine Christo Deus nobis nihil confert, ita sanè Christo Deus à nobis nihil recipit; per Christum ergo et petamus et reddamus. Christo itaque continuè debemus adhærere, sive petituri, sive redditurí.

℣. 4. *Sicut elegit nos....*

Hoc *sicut* ponderandum est; hìc enim ponderis habet plurimùm.

Paulus præcipuas, quas in tempore ob Christum recipimus, benedictiones enumeraturus, ascendit ipse et nos simul secum attollit ad omnium benedictionum fontem, æternam scilicet nostram à Deo electionem.

Sicut elegit nos, id est, benedixit nos in tempore, *sicut elegit nos* in æternitate.

Hoc igitur *sicut* duplex indicat benedictionum genus, æternum et temporale; seu potius easdem benedictiones in duplici statu nobis exhibet, in æternitate scilicet, et in tempore; seu in decreto, et in actu; quasi diceret :

Prima benedictio et omnium benedictionum fons et origo, est æterna nostra à Deo electio in Christo.

Per quem enim nos Deus benedixit in tempore, per hunc et priùs nos elegit in æternitate; et sicut nos priùs elegit, ita et benedixit.

Elegit nos in ipso, id est, Christo, seu intuitu meritorum Christi.

Ante mundi constitutionem, Gr. πρὸ καταβολῆς κοσμοῦ. Καταβολὴ est jactio fundamentorum. Per similitudinem, loquitur de mundi creatione sicut de domûs ædificatione.

Significat igitur : ante jacta mundi fundamenta, ante creationem mundi, ab æterno.

Et hâc locutione D. Paulus duo simul conficit.

Primò, refutat philosophos Ephesinos, qui mundum putabant æternum, aut saltem materiam, ex qua omnia, dicebant Deo coæternam.

Utrumque negat asserens : ante jactionem mundi fundamentorum, id est, ante quamlibet creationem seu mundi, seu materiæ, ex qua fieret, antequam quidquam existeret.

Secundò, ostendit infinitam Dei creatoris à creatura distantiam.

Καταβολὴν appellat, seu dejectionem, tanquam à magnâ quâdam altitudine dejectum mundum ostendens, ait D. Chrysostomus ; quia infinita Dei à creaturâ distantia, non loco, sed naturâ, ut idem explicat.

Ut essemus sancti. Ecce quò tendit hæc æterna electio nostra, ut sancti simus verâ et internâ sanctitate : per gratiam sanctificantem, et ut sanctè vivamus per fidem ex dilectione bonum operantem.

Et immaculati. Gr. inculpati, irreprehensibiles, sine crimine : remissis priùs peccatis nostris in Baptismo, deindè inculpatè viventes per eamdem fidem malum quodlibet fugientem.

In conspectu ejus. Sancti, inquam, et immaculati, non solùm coram hominibus, qui externa tantùm et apparentia vident, sed et coram Deo ipso, qui cor intuetur.

In charitate, quæ sola hæc duo præstat, estque *omnis lex et perfectionis vinculum.*

Hæc verba, *in charitate,* aliqui referunt ad præcedentia, *elegit nos in charitate.* D. Chrysostomus et Theodoretus ad sequentia, *qui in charitate prædestinavit nos* : quibus conformis est Syrus dicens, per charitatem præsignavit nos sibi, etc.

Sed naturalior videtur sensus supradictus : Ab æterno elegit nos, ut coram ipso verè sancti simus et inculpati, per gratiam et charitatem, et ut illi serviamus in charitate, seu ex amore, ut filii; non ex timore pœnæ, ut servi.

Et hæc est prima benedictio quam à Deo ob Christum recepimus ab æterno, seu considerata in Dei decreto;

At quia, ut ait Apostolus, nos actu et de facto Deus benedixit in tempore, sicut elegit in æternitate, seu in decreto,

Puto quòd ad plenam Paulinæ mentis intelligentiam, debeat hìc subaudiri : sicut ab æterno elegit nos in Christo, ut simus sancti et immaculati, etc. ; ita in tempore, per Baptismum, reverà nos sanctos fecit per gratiam nobis infusam, et immaculatos per omnium peccatorum remissionem ; idque verè et coram Deo, per charitatem quæ simul cum gratiâ diffusa est in cordibus nostris, ut sanctè et inculpabiliter viventes, illi serviamus ex amore, ut filii charissimi.

℣. 5. *Qui prædestinavit nos....* Gr. præfiniens nos in filiorum adoptionem, προορίσας, quod tamen præteriti temporis est.

Sensus ergo : qui præfiniit, prædestinavit, seu decrevit etiam ab æterno ut essemus filii adoptivi.

Si genus verbi mutari poterat, ait Erasmus, dixisset, elegit nos prædestinatos, seu præfinitos, etc.

Altera hìc est benedictio æterna, seu potiùs eadem ac prima, sed diversis vocibus expressa.

Eligi enim ad sanctitatem et prædestinari ad filiorum adoptionem, unum et idem est, quandoquidem quilibet sanctus et Dei filius adoptivus est.

Sanctitas, amicitia Dei, filiatio divina, charitati sunt indivulsè annexæ.

Deus itaque nos ad sanctitatem eligens, et nos eligit ad amicitiam, ad filiationem divinam, ad hæreditatem.

Hæc igitur omnia involvit æterna electio Dei, licèt una.

Diversis tamen vocibus et loquendi modis ea nobis significat Apostolus, ut clariùs et distinctiùs explicet, mentibus nostris illa intimiùs inculcet, et ut ad illa grati reflectamus attentiùs.

Qui prædestinavit nos,.... id est, idem Deus ab æterno præfiniit, prædestinavit, decrevit.

In adoptionem filiorum, id est, ut essemus ejus adoptivi filii. Gr. υἱοθεσίαν. Syr. adoptavit nos filios.

Per Jesum Christum; id est, per et propter merita Jesu Christi, filii sui naturalis.

In ipsum. Gr. εἰς αὐτὸν, in sese, se et et suam gloriam spectans : seu sibi; id est, decrevit nos sibi facere filios, etc.

Ecce quasi secundam benedictionem nobis ab æterno, ob Christum, à Deo collatam, seu in decreto consideratam.

Et quia, ut dictum est in versu præcedenti, benedictioni respondet, benedixit in tempore sicut elegit in æternitate.

Puto quòd et hìc ad plenam apostolicæ mentis intelligentiam, subaudiri debeat quod reverà per sacramentum regenerationis in Ephesiis effectum supponit Apostolus, scilicèt, quòd de facto per gratiam sanctificatem et Spiritûs sancti infusionem, facti sunt adoptivi filii Dei, hæredes Dei, cohæredes Christi.

Estque secunda benedictio temporalis. Primò fecit sanctos; secundò, filios Dei.

Secundùm propositum voluntatis suæ. Gr. secundùm bonum affectum voluntatis suæ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν. Syr. uti placuit voluntati ipsius.

Quasi diceret : Quia ita illi bene visum est : Deus beneficiorum suorum rationem nemini debet.

℣. 6. *In laudem gloriæ suæ*. Syr. ut celebretur laus gratiæ ejus.

Ecce finis ultimus nostræ electionis et prædestinationis ad gratiam et filiationem divinam : Laus et gloria Dei, ut ei pro tanto beneficio laus et gloria reddatur ab angelis et ab hominibus.

In qua gratificavit nos..., id est, quâ gratiâ nos fecit sibi gratos, et charos, et amicos.

Et est altera benedictio, quam in Christo recepimus : ex filiis iræ et inimicis facti sumus filii charissimi, amabiles, amici.

Hoc bene D. Chrysostomus explicat. Quâ gratiâ, inquit,

non solùm à peccatis liberavit, sed etiam nos fecit sibi gratos et amabiles.

Quomodo si quis quempiam scabiosum, peste ac morbo, senioque confectum, et perditum, statim formosum fecerit, juvenem, omnes pulchritudine vincentem, etc.

Deinde eum in juventutis flore constitutum purpurâ induerit, et ei diadema imposuerit et omni ornatu ornârit;

Ita animam nostram instruxit et ornavit, pulchramque fecit, desiderabilem et amabilem. D. Chrysostomus hucusque.

In dilecto Filio suo. Gr. in Dilecto. Syr. per Dilectum suum.

Christus est dilectus per excellentiam, ob quem Deus alios diligit, sine quo nemo cæterorum diligitur. In ipso et propter ipsum Deus nos diligit et omni gratià cumulat.

Hinc Christo semper, in quocumque statu, nobis adhærendum; et omnia per ipsum quæcumque petenda, speranda, exspectanda.

Multiplex et varia in versus præcedentes occurrit observatio facienda, tum dogmatica, tum moralis.

PRIMA OBSERVATIO DOGMATICA.

Elegit nos ut essemus sancti, non quia sumus, aut futuri sumus, sed ut simus.

Ergo non ex nostris meritis, aut actualibus, aut prævisis; sed ex purâ Dei misericordiâ, ob Christi filii sui merita.

SECUNDA OBSERVATIO DOGMATICA.

Elegit nos ut simus sancti; et tamen de facto multi sic ad sanctitatem in christianismo electi et vocati, non sunt sancti: imò multi Ephesiorum, quos sic electos vocat Apostolus, non fuerunt sancti.

Ergo hæc electio nostra non est absoluta, sed conditionata; nimirum, si velimus consentire, et cooperari gratiæ Dei.

Absoluta quidem est ex parte Dei, qui ob hanc electio-

nem, dat gratias nobis necessarias, ut simus sancti; sed semper supponit nostram liberam gratiæ cooperationem.

TERTIA OBSERVATIO DOGMATICA.

Elegit nos ut essemus sancti... prædestinavit nos in adoptionem filiorum. Ecce quò tendit et electio et prædestinatio, de quâ hìc agit D. Paulus; seu finis proximus electionis nostræ: utraque tendit ad sanctitatem, ad filiationem, per gratiam; neutra ad gloriam immediatè.

Hoc ex ipsismet Apostoli verbis patet.

Hoc etiam patet ex epistolæ inscriptione, quæ est sanctis et fidelibus; non verò ad gloriam electis.

Hoc denique patet ex toto epistolæ contextu, in quâ D. Paulus Ephesios vocat electos et prædestinatos.

Quis autem asserat ex Ephesiis nullum fuisse damnatum? quis putet quòd Apostolus omnes Ephesios voluerit de suâ perseverantiâ, et consequenter de suâ salute, certos et securos reddere, eorumque futuram gloriam omnibus publicè revelare?

Itaque D. Paulus hìc non agit de quæstionibus in scholâ nunc agitatis; de iis tunc ne cogitabatur quidem.

Sed agit de gratiâ electionis, prædestinationis, et vocationis ad gratiam, ad sanctitatem, ad christianismum.

Et hoc moneo, quia video plerosque scholasticis disputationibus præventos, statim ac electionis atque prædestinationis nomina legunt, ea suis ideis adaptare; et propterea Scripturam torquere.

Ne tale quid tibi contingat, à præsentibus quæstionibus abstrahe; ad ea, de quibus tunc agebatur, adverte.

Scio equidem et fateor quòd D. Paulus, agens de electione et prædestinatione ad gratiam, consequenter agit de electione et prædestinatione ad gloriam, quatenus quos ad gratiam christianismi prædestinat et vocat Deus, non alium ad finem destinat, quàm ad gloriam;

Sed etiam scio quòd non est necesse utrumque eodem

modo disponi et ordinari; ita ut ad gloriam et ad gratiam una sit perveniendi ratio.

Quod tamen multi harum quæstionum disputatores videntur quasi concessum supponere.

Quidquid sit, hæc in utramque partem scholasticis relinquo disputanda; ego apostolico textui inhærens, assero de iis Apostolum hic non agere.

OBSERVATIO MORALIS.

Benedixit nos... elegit nos ut sancti... prædestinavit nos in adoptionem...

Ergone me homuncionem, me nihilum, Deus ab æterno cogitavit, dilexit, ex amore elegit inter tot et tot hominum myriades? ô bonitas immensa! ô charitas infanda!

Sed me cogitavit, dilexit, elegit, ut per gratiam Christi sim sanctus, adoptivus Dei filius, illi, velut patri, sanctè et immaculatè serviam, in spiritu charitatis, tanquam filius et hæres.

Quantus honor! quanta mihi felicitas! an quid majus Deus ipse poterat cogitare, velle, facere mihi?

Gratias igitur immensas Deo pro hâc suâ meî benignissimâ electione, prædestinatione et vocatione.

At tantæ Dei charitati quomodo hucusque respondi? an sanctus et immaculatus?

An diligo ut filius? an ex amore Deo, ut patri, sanctè et immaculatè servio?

Heu! proh dolor! væ mihi filio rebelli!

At veniam concede, misericordissime Deus, peccatori pœnitenti, et suas infidelitates deflenti.

Et quia benedicis in tempore, sicut elegisti in æternitate; benedic et benefac, gratiam tribuens te diligendi, tibique ex amore serviendi.

Ad hoc electus, prædestinatus sum ab æterno; ad hoc factus in tempore; ad hoc vocatus in regeneratione.

Hoc ergo ut adimpleam, infunde tuam cordi meo charita-

tem; diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te, tibique ut filius, ex amore serviam!

℣. 7. *In quo habemus redemptionem*... retrocedere videtur Apostolus, ait D. Chrysostomus; postquam enim de electione ad sanctitatem et de prædestinatione ad adoptionem locutus est, de peccatorum remissione loquitur.

Sed, è contra, à parvis ascendit ad magna; nihil enim æquè magnum est atque Dei sanguinem pro nobis effusum esse. Et filiorum adoptione, et cæteris donis hoc est majus, quòd ne Filio quidem pepercerit. Idem D. Chrysostomus.

Remissio itaque peccatorum vocatur *redemptio*, quia magno pretio empta; pretio nimirum totius sanguinis Jesu Christi, unigeniti filii Dei.

Hinc etiam dicitur quòd hæc *redemptio* fit *secundùm divitias gratiæ*... id est, pro abundante Dei bonitate.

Quæ enim major et abundantior excogitari potest bonitas, quàm illa, quâ Deus nullo indigens, homunciones ingratos et à se aversos ipse quærat, ut vocet illos, sibi reconciliet; idque per sanguinem unigeniti et unicè dilecti Filii sui?

Hæc attende et seriò perpende; et videns quantùm te Deus diligat, taliter amantem redama et glorifica.

Empti estis in pretio magno, sanguine Christi, quem effudit in pretium et lytrum, ut nos redimeret.

Tanto itaque pretio emptus, ama Deum, glorifica Redemptorem.

Sed et hinc collige, quòd si pro omnibus peccatoribus, et consequenter hostibus suis, Deus Filium suum dedit in mortem; quid non faciet pro nobis Deo per gratiam reconciliatis?

Quæ superabundavit in nobis, id est, quæ gratia abundavit quidem et abundat in omnibus Christianis; at *in nobis* præsertim Apostolis, et aliis quibusdam Spiritûs primitias habentibus, *superabundavit*: copiosiùs in nos à Deo effusa est gratia.

In omni sapientiâ et prudentiâ, quos etiam omni sapientiâ et prudentiâ replevit.

Sapientia est rerum divinarum cognitio; *prudentia* verò, moralium, seu agendarum.

Apostolis autem, Ecclesiarum fundatoribus, Deus perfectiorem divinorum mysteriorum cognitionem dedit et intelligentiam, ut alios instruerent in fide.

Dedit et majorem prudentiam, ut Ecclesias sanctiùs regerent et de omnibus in regno Dei agendis securiùs providerent.

Hæc autem Apostolus de se et aliis Apostolis, apud Ephesios liberè prædicat, quia Ephesi plurimi erant philosophi, qui se solos sapientes dicebant, quos hìc refutat Apostolus, simulque suam apud Ephesios auctoritatem ponderat, ut efficaciùs persuadeat, ait D. Anselmus.

℣. 9. *Ut notum faceret...* quæ gratia copiosè effusa est super nos Apostolos quos et sapientiâ sublimi et prudentiâ cœlesti Deus ideo replevit, ut nobis notum faceret sacrum voluntatis suæ secretum, quâ ab æterno decreverat, non Judæos tantùm, sed universum mundum redimere.

Secundùm beneplacitum ejus. Gr. suum, idque pro bonâ voluntate suâ, seu bono affectu; quia ita illi bene visum fuit.

Hoc summam notat Dei bonitatem et libertatem, et nullum ex nostra parte meritum.

Quod proposuit in eo, supple Christo, id est, *quod beneplacitum*, mundum scilicet universum redimendi, Deus *proposuit* per Filium suum exsequi.

Patet ex Græco, *quod*, referri *ad beneplacitum*, seu εὐδοκίαν, ἣν, quem bonum affectum. Sed unius accentûs variatio facit alium sensum in Græco quàm in Vulgata.

Quod proposuit, ἐν αὑτοῦ, cum spiritu aspero, ut hodie legunt Græci : *in se*, in semetipso : significatque, quam bonam voluntatem intra se recondiderat Deus.

Εν αὐτοῦ, cum spiritu leni, *in eo*, scilicet Christo.

Et hæc nostra lectio videtur apostolicæ menti conformior; quæ hìc nihil nisi Christum spirat, ait Cornelius à Lapide, et patet ex præcedentibus versibus.

Est et aliud in Græco discrimen notandum.

Ut notum faceret, Gr. γνωρίσας. Aoristus participii: notum faciens, ait D. Hieronymus; seu cùm notum fecit: est enim præteriti temporis.

Syr. et patefecit nobis arcanum voluntatis, etc. Arab. significato nobis mysterio.

Juxta quos, sensus est: quæ gratia copiosè effusa est super nos Apostolos, nosque sapientiâ et prudentiâ cœlesti replevit, cùm notum fecit nobis arcanum voluntatis divinæ mysterium.

Secundùm beneplacitum suum, mysterium, inquam, in liberrimo Dei beneplacito fundatum.

Quod proposuit in se, et quod beneplacitum Deus ab æterno intra se reconditum servaverat.

Hoc divinæ voluntatis mysterium, est Dei voluntas de divini Verbi Incarnatione: quam voluntatem vel silentio, vel figurarum tenebris, sic involverat, ut non hominibus tantùm, sed et Angelis ipsis fuerit incognita. Vide cap. 3, ℣. 5, 8, 9, 10.

Hoc enim mysterium est, quod plenum est omni sapientiâ et prudentiâ, ait D. Chrysostomus: suì ergo revelatione replet sapientiâ et prudentiâ.

℣. 10. *In dispensatione plenitudinis temporum...* Id autem quod Deus ab æterno liberrimè voluit, et intra se absconditum recondidit; et quod tandem nobis revelare dignatus fuit, est quòd, cùm tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt, recapitularet in Christo.

In Christo, inquam, et non in alio; ipse enim unus est caput angelorum et hominum, Judæorum et Gentium.

In dispensatione, id est, completis temporibus à se dispensatis, seu ordinatis, seu completo tempore à se præfinito.

Instaurare, id est, renovare. Gr. ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, colligere. Syr. renovare. Arab. perficere.

Per explicationem verbi Græci, omnes versiones explicabuntur.

Ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, hoc fit propriè, cùm æs, argentum numeratum colligitur in summam.

Summa rei, caput rei, idem valent.

Hoc sit per similitudinem, cùm orator, multa quæ prolixè dixit, colligit in summam, seu compendiosè dicit; hoc enim recapitulatio dicitur: item, cùm dispersos milites dux in unum agmen cogit.

Hìc autem, *recapitulare,* propriè significat quòd Deus in Christo et per Christum angelos et homines, non tantùm naturà, sed et loco et gratiâ dissitos; Judæos et Gentiles, priùs religione diversos, collegit in unum, Christum scilicet dando *caput supra omnem Ecclesiam.*

Omnis potestas data est mihi in cœlo et in terra.

Hâc autem in Christo et per Christum recapitulatione, instaurata sunt, renovata sunt, perfecta et reparata sunt,

Omnia quæ in cœlis, et quæ in terra.

Instaurata quæ in cœlis; quia angelorum ruinæ reparantur ex hominibus.

Instaurata quæ in terris, quia sedentibus in tenebris et in umbra mortis, lux et vita orta est eis.

Sive, ut ait sanctus Anselmus, instaurantur quæ in cœlis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt, unde apostatæ angeli superbiendo ceciderunt.

Instaurantur quæ in terris sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur.

Hâc eàdem recapitulatione, nunc cœlum et terra eamdem faciunt Dei domum, cujus una pars superior, altera inferior.

Nunc Angeli et homines unam Dei familiam componunt; cujus caput Christus, Christi autem caput Deus.

Nunc angeli fratres nostri sunt, ob Christum patrem et caput nostrum.

Nunc omnes Christiani, ex quocumque genere et ex quâcumque gente, sunt inter se fratres, unusque Dei populus: omnes et singuli sunt domestici Dei.

Tanto igitur honore dignati, ne dedecore eum afficiamus, qui nos affecit beneficio: ne faciamus ut tanta sit nobis inanis

gratia : vitam ostendamus angelicam et angelicam virtutem, et vitæ agendæ rationem. Rogo et quæso ne hæc omnia sint nobis in judicium et condemnationem, sed ad fruendorum bonorum perceptionem. D. Chrysostomus.

In ipso, scilicet Christo, quem jam dixit, et quem repetit ebrius amore Christi, ait Fromondus, vel ut in paraphrasi, *in ipso*, et non in alio : *nec enim aliud nomen est....*

In quo, scilicet Christo, seu, ob quem et per quem Christum.

Etiam et nos, Apostoli et alii Judæi ad finem conversi.

Hìc enim de Judæis agit, de Gentilibus acturus, ℣. 13.

Sorte vocati sumus. Ex parte nostrâ, sors fuit nostra ad fidem vocatio; nihil egimus ob quod vocari meruerimus : nullum hæc nostra vocatio supposuit ex parte nostra meritum, sicut sors in electionibus merita non spectat.

Prædestinati secundùm propositum... κατὰ πρόθεσιν. At ex parte Dei, nostra vocatio fuit effectus electionis, prædestinationis, decreti. Benedixit, vocavit in tempore, sicut et quia elegit et prædestinavit ab æterno. Vide ℣. 3 et 4.

Ejus qui operatur omnia... Dei, qui omnia operatur voluntate deliberatâ et per infinitam sapientiam directâ.

Hoc significat, *secundùm consilium....* nihil casu aut fortuitò, sed omnia sapientissimè et ob rationes sibi notas, licèt incognitas nobis.

Gr. ἐκληρώθημεν sortiti sumus, ut legit Ambrosius, id est, in sortem, seu partem nobis hæreditariam asciti sumus.

Sors vocatur hæreditas, quia antiquitùs hæreditas sorte dividebatur.

Quo sensu significat : Vocati sumus ad hæreditatem cum reliquis Dei filiis, sive angelis, sive hominibus; imò cum ipso Christo : *Hæredes Dei, cohæredes Christi.*

℣. 12. *Ut simus in laudem....* ut nos Apostoli et Judæi, *qui ante speravimus*, id est, qui priores vocati sumus, qui priores credidimus in Christum et priores in eum speravimus, illius inserviamus gloriæ et laudi, toti mundo, per prædicationem, manifestando gratiam, quam per Christum recepimus;

et ubiquè annuntiando quæ pro omnibus egit Christus, et quæ propter illum nobis fecit Deus.

℣. 13. *In quo et vos....*

Hic versus refertur ad ℣. 11, ob quem et per quem *et vos* etiam Ephesii, Gentiles, *sorte vocati estis*, seu sortiti estis, ad hæreditatem vocati estis.

De gentilibus dicit quod priùs de Judæis.

Cùm audissetis. Gr. Audientes. Fides ex auditu; et vocatio fit per prædicationem.

Verbum veritatis.

Doctrina Christi, verbum fidei, per antonomasiam dicitur *verbum veritatis.* Primò, quia Christus est ipsa veritas. Secundò, quia nihil falsi continet, sicut philosophorum doctrina. Tertiò, quia solida, resque solidas docens, umbras et figuras non habens, sicut lex Mosaica.

Evangelium salutis vestræ.

Eadem doctrina, idem fidei verbum, est bonum et lætum nuntium salutis æternæ. *Qui crediderit, salvus erit.*

In quo et credentes. In Græco est præteriti temporis: in quo et postquam credidistis, seu acceptâ fide, et fideles effecti.

Signati estis, tanquam sigillo impresso.

Spiritu sancto, qui est sigillum adoptionis divinæ.

Promissionis, id est, olim promisso, Ezech. 36, 26. Joel 2, 28; et à Christo. Luc. 24, 49.

Judæi in carne, per circumcisionem, exteriùs signati erant, sicut oves et bruta: Christiani intùs Spiritu sancto, ut filii. D. Chrysostomus.

℣. 14. *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* Gr. ἀῤῥαϐων, arrhabo, arrha.

Arrha, seu arrhabo est pars pretii, quæ in antecessum datur, ut de plenâ solutione non dubitetur.

Hoc optimè Spiritui sancto convenit, cujus dona tum interna, scilicet charitas, justitia, pax et gaudium conscientiæ; tum externa, nimirum gratiæ gratis datæ, sunt quædam portio et prægustus nostræ felicitatis æternæ.

In redemptionem, id est, usque ad plenam et perfectam redemptionem.

Acquisitionis, id est, populi acquisiti.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Acquisitio hìc sumitur passivè pro re acquisitâ, seu abstractum pro concreto ponitur.

Significat ergo populum acquisitum, populum Dei, populum electum, Ecclesiam Dei.

Duplex est hujus populi redemptio.

Inchoata, quâ redimimur hìc à peccati servitute, et filiorum Dei libertate donamur.

Completa in cœlo, quâ ab omni prorsus malo liberabimur, et æternâ gloriâ donabimur.

Per Christi mortem à peccato redempti sumus, sed in miseriis hujus vitæ relinquimur.

In æternitate Deus perficiet hanc redemptionem, quam inchoavit per mortem Christi: non à peccato tantùm redimet, sed à miseriâ, à morte, ab omni prorsùs malo liberabit.

Quoadusque autem hoc in cœlis adimpleatur, datur nobis Spiritus sanctus in terris, ut arrha et pignus.

Redemptio igitur hìc significat plenam et omnimodam libertatem ab omnibus tum animi, tum corporis infirmitatibus, seu resurrectionem ad æternam felicitatem.

Sub duplici itaque titulo nobis in Baptismo datur Spiritus sanctus, ut sigillum et ut arrha.

In Baptismo per gratiam nobis infusam facti sumus filii Dei: Spiritus hanc divinam filiationem sigillat, obsignat, obfirmat.

In Baptismo per gratiam nobis collatam jus ad hæreditatem Dei patris nostri; illaque hæreditatis æternæ felicitas nobis promittitur: Spiritus sanctus tunc datus est nobis velut pignus et arrha felicitatis promissæ, quoadusque ipsa conferatur, adimpleatur, et per eam ab omni malo et miseriâ redimamur.

Datur itaque Spiritus sanctus, primò, ut credentes sigillet

tanquam verè peculium Dei, populum Dei, acquisitionem Dei, filios Dei et ad ipsum omnino pertinentes obsignet.

Secundò, ad fidem faciendam, futurum ut qui credunt in Christum, aliquando resuscitentur ad gloriam.

In laudem gloriæ ipsius.

Hoc autem totum fit ut inde laudetur Deus, et à nobis in æternum glorificetur.

Nota quòd D. Paulus hoc cœput incepit à laude Dei : *Benedictus Deus....* sed hoc non contentus, ecce jam tertiò nos monet de hâc Dei laude, ℣. 6, 12, 14.

Hoc unum solum Deo possumus reddere, et hoc à nobis exigit Deus. Laudemus ergo, benedicamus, gratias, agamus ingratitudinem caveamus; Deus enim æmulator. *Deus æmulator....* Nahum, cap. 1, ℣. 2.

Attende hìc et seriò reflecte ad veritates, ad quas nunquam attendisti satìs.

PRIMA OBSERVATIO MORALIS.

In quo signati estis....

In regeneratione tuâ et in confirmatione, etc. sigillatus es ipso Spiritu sancto, *in quo signati....*

Ut te Deus discerneret à profanis, ab infidelibus, à filiis iræ; teque verè suum, è grege suo, è suo populo electo, et unum è suis filiis denotaret : suum Spiritum sanctum tibi apposuit ut sigillum; hicque omnis sanctitatis Spiritus, te, suî in animâ tuâ impressione, consecravit et obsignavit.

Hinc ergo disce quanta sit animæ sic sanctificatæ dignitas : Spiritu sancto per charitatem obsignata et sigillata est.

Disce et quantâ curâ hæc animæ sanctitas sit conservanda, quantâ circumspectione omnis et minima animæ immunditia sit vitanda.

Quanto studio, quantâque reverentiâ hoc Spiritûs sancti sit custodiendum.

Quantum, è contra, sit crimen, quantaque ingratitudo, illud violare.

Non licet vas, litteras, vel quidpiam regio sigillo obfirmatum frangere, aperire, sine illius jussu qui sigillum apposuit;

Et tu, sigillum Dei, contra Dei voluntatem, frangis, ô Christiane, legis divinæ violator, sicque duplici titulo divinæ majestatis læsæ reus evadis, et quia legem violas, et quia sigillum frangis; Spiritum sanctum à te repellis!

SECUNDA OBSERVATIO MORALIS.

Qui est pignus hæreditatis nostræ... Spiritum sanctum salutis æternæ arrhabonem recepisti.

Ut spem tuam firmaret Deus, ut de suis promissionibus esses tutus et securus, ut tuam salutem æternam redderet quodammodo certam, Spiritum sanctum tibi dedit arrhabonem; hicque Dei Spiritus, tanquam obses, apud te vult in terris permanere, quoadusque suam Deus adimpleat promissionem in cœlis.

Quanta bonitas ex parte Dei! quanta hinc pax, tranquillitas et securitas animæ fideli!

Ipse Dei Spiritus, Spiritus veritatis, est arrhabo meus! ipse se mihi ut obsidem dedit! ipse suî, per charitatem, communicatione præsenti, futuram in cœlis Dei fruitionem securam mihi reddit! ô bonitas!

O anima mea, Spiritu sancto sigillata, oppignerata, *Quare tristis es, et quare conturbas me?*

Spera in Deo Patre, qui te, licèt immeritam, per suam piissimam misericordiam adoptavit et in filiam elegit.

Spera in Deo Filio, qui te peccatricem in suo sanguine lavit, peccatorumque tuorum maculas abstersit.

Spera in Deo Spiritu sancto, qui se, tanquam salutis æternæ arrhabonem, tibi dedit; hâcque spe in Dei bonitate firmiter stabilita, dic cum sancto Job: *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.*

TERTIA OBSERVATIO MORALIS.

In laudem gloriæ ipsius. Omnium Dei donorum finis est laus et gloria Dei : et de hoc nos assiduè monet Apostolus.

Deus vult à nobis homuncionibus laudari! Deus, qui in seipso gloriosus est, qui nullo eget, vult à nobis, qui nihil sumus, glorificari! ô bonitas!

At vult à nobis glorificari, ut ampliores det gratias, et salvet in æternum : ô bonitas immensa!

Quicumque glorificaverit me, et ego glorificabo eum.

Benedic ergo, anima mea, Domino... et omnia interiora...

Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci... Benedicam Dominum... semper laus ejus in corde, *et in ore meo.*

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto... habitu benedic semper, et actu frequentissimè

℣. 15. *Propterea.* Gr. διὰ τοῦτο, propter hoc, id est, et quia vocati estis, et Evangelium suscepistis, et Spiritu sancto signati estis ; et quia Deus vult ob sua dona laudari.

Propterea ego audiens fidem vestram, id est, ex quo audivi qualis sit vestra fides in Christum, et vestra charitas in Christianos.

Ubique conjungit fidem et dilectionem, bigam quamdam admirabilem : D. Chrysostomus ; quia fides, nisi accedat dilectio, mortua est, nec ad vitam æternam perducet.

℣. 16. *Non cesso gratias agens...* græcismus, pro gratias agere. *Memoriam vestrî faciens in orationibus.*

Hæc duo jungenda, nimirum gratiarum actio pro impetratis, et preces pro impetrandis.

Utrumque autem debemus etiam pro aliis facere : hoc postulat communio sanctorum.

℣. 17. *Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ.* Hebraismus, id est, gloriosissimus, gloriâ et majestate plenus ; vel, ut ait Ambrosius, Pater claritatis, à quo omnis claritas, potestas et dignitas.

Fortè Pater Christi, *qui est splendor gloriæ.*

Det vobis spiritum sapientiæ, cœlestis scilicet : hanc, inter alia dona, imprimit fidelium mentibus.

Et revelationis in agnitione... optat eis majorem et exactiorem Dei cognitionem.

Qui Deum didicit et bene novit, non ampliùs de ullo dubitabit. D. Chrysostomus. Hinc orat Apostolus ut Deum et divina mysteria perfectiùs noverint.

℣. 18. *Illuminatos oculos*, supple, det illuminatos, etc., seu illuminet, etc.

Ut sciatis clariùs et perfectiùs.

Quæ sit spes vocationis ejus. Hebraismus est, spes pro re sperandâ; quia eò tendit nostra vocatio, id est,

Ut sciatis quæ et quanta sunt bona, ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet.

Quæ divitiæ gloriæ... quàm abundans et gloriosa hæreditas sanctis præparata.

Judæis Deus hæreditatem terrestrem dedit, scilicet terram promissam : nobis cœlestem præparavit, in cujus comparatione terra promissa fuit umbra et quasi nihil.

Sine lumine gratiæ non potest sciri,

Primò, vocationis christianæ excellentia;

Secundò, hæreditatis æternæ, ad quam vocamur, abundantia;

Tertiò, nostræ justificationis miraculum : hæc justificatio non minoris est potentiæ, quàm Christi à morte resurrectio. Vide sequentem versiculum.

℣. 19. *Et quæ sit...* Gr. et quæ excellens magnitudo virtutis ejus in nos credentes, id est, *et ut sciatis* quàm excellens, quàm magna potentia quam in nos credentes exercuit, ut nos ab infidelitate ad Christum, à peccato ad sanctitatem converteret; seu in nostra resurrectione spirituali.

Secundùm operationem potentiæ... κατὰ, secundùm, significat similitudinem, scilicet similem potentiam, quasi diceret :

Hæc nostra spiritualis resurrectio facta est eâdem seu simili potentiâ, ac illa quam Deus exhibuit in gloriosâ resurrectione Christi.

Hoc quidem de omnibus verum est, at clariùs patet in Ephesiorum conversione.

Ephesii omni vitio idololatriæ et magiæ erant dediti, ut videbitur in cap. 2. Horum infidelium conversio ab idololatriâ et à magiâ ad fidem Christi et ad veram pietatem, non minoris est potentiæ, quàm ipsa Christi resurrectio.

Hoc etiam in D. Paulo patet : nec enim minoris fuit potentiæ, ex Ecclesiæ persecutore, prædicatorem et propugnatorem Ecclesiæ facere, quàm mortuum ad vitam revocare.

Equidem alii aliter hæc verba explicant, ea non de spirituali resurrectione nostrâ, sed de futurâ nostrâ resurrectione corporali intelligentes, hoc modo :

Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercebit in die, scilicet resurrectionis, corpora nostra ad gloriam resuscitando eâdem seu simili potentiâ, quam exercuit in Christo.

Ambrosius huic explicationi favet. D. etiam Thomas. Estius illam præfert et amplectitur, qui et Cajetanum citat.

Et reverà juxta hunc sensum cohærent quæ ℣. 18. præcesserunt, scilicet, *quæ divitiæ gloriæ...*, et quæ ℣. 20. sequuntur de Christi resurrectione et ascensione.

Et ideo ego ipse hunc sensum primò amplexus sum, velut naturalem et litteralem, putabamque Paulum hìc ex factâ Christi resurrectione, quam omnes fideles credunt, confirmare fidem futuræ resurrectionis quam speramus.

NOTA LITTERALIS.

At re attentiùs examinatâ, et præsertim comparatis omnibus quæ hìc de Christo dicuntur cum illis quæ de Christianis in cap. 2. dicentur, ubi fidelium justificationi applicat D. Paulus quæ hìc de Christo capite nostro dixit : *Convivificavit nos, conresuscitavit, consedere fecit.* ℣. 5, 6;

Hinc probabilius existimo quòd hic versiculus 19. debeat intelligi de nostrâ à peccatis resurrectione spirituali, factâ in

justificatione; quæ spiritualis resurrectio similis est resurrectioni corporali Christi.

Et hic sensus est maximè naturalis.

Deum enim precatur Apostolus ut illuminet, etc. quia sine lumine gratiæ scire non possumus quanta et quàm eminens sit illa Dei potentia, quâ infidelitatis tenebras dissipavit, ut fidei mysteria, à sensibus non solùm remota, sed et omnem rationem superantia, crederent homines: et quâ corda humana, ad malum naturaliter propensa, terrenis et carnalibus etiam habitualiter dedita et implicata, convertit ad cœlestia; ita ut, terrenis et carnalibus contemptis, Deum solum ament.

Cogita quali in statu tunc esset mundus: *totus in maligno positus*, idololatriæ et magiæ, et omnibus nefandis deditus.

Homines tamen in tali statu positos Deus convertit ad fidem, ad sanctitatem morum, ad perfectum Dei cultum.

Hincque percipies quòd hæc virtus, quâ scilicet Deus hoc gratiæ miraculum fecit, non sit minor illâ quâ Christum à mortuis suscitavit.

Omnia naturalia Deo incunctanter obediunt: hinc natura, Dei jussu, bene definita.

At cor humanum Deo frequentiùs rebelle, hoc tamen Deus domuit virtute fidei.

Addi postest hic quod communiter dicitur difficilius esse, majorisque potentiæ, peccatorem justificare, quàm cœlum et terram creare.

Primò, quia peccatum et gratia magis sunt inter se contraria quàm nihil et aliquid.

Secundò, quia peccatum et peccator longiùs à Deo distant quàm nihilum: Deus enim et peccatum duo sunt extrema, summè et in immensum distantia.

Denique, quia gratia et justitia ordinis est supernaturalis et divini;

Hinc summâ opus est potentiâ ut homo per peccatum infra omnes creaturas depressus, suprà omnes assurgat, et ad gratiam extollatur, fiatque divinæ naturæ consors, Dei Filius et hæres.

Ex his omnibus colliges non mirum esse, si dicat Apostolus suam et Ephesiorum spiritualem resurrectionem non minoris esse potentiæ, quàm Christi gloriosam à mortuis resurrectionem.

Sed hìc puto non omittendum alium sensum quem dare videtur Arabica versio, quæ sic habet :

Et quæ sit eminentia magnitudinis potentiæ ipsius in nobis fidelibus, pendentis ab efficaciâ fortitudinis roboris ipsius, quod exercuit in Christo, quem suscitavit, etc.

Quasi dicat: Quòd Christi resurrectio sit causa resurrectionis nostræ spiritualis, nostraque fides ab ipsa pendeat.

Hujus sensùs meminit Photius, et à Gagnæo etiam refertur, et fundatur in eo quòd τὸ, κατὰ, *secundùm operationem, etc.* referat ad *credimus.*

Sed meliùs refertur ad τὸ *supereminens magnitudo virtutis, etc.* quæ non est dissimilis, nec inferior illâ virtute *quam operatus est in Christo,* ut explicatum est; et est interpretatio plerorumque antiquorum, D. Chrysostomi, Theophylacti; et recentiorum, Cornelii, Menochii, Tyrini, Fromondi, etc.

℣. 20. *Quam operatus est.*

Illa Dei virtus et ἐνέργεια, quâ nos ab idololatriâ, à peccatis, ab inferno suscitavit, similis est illi potentiæ et energiæ quam Deus ostendit in Christo, cùm illum à mortuis suscitavit et ad dextram suam constituit, tanquam potentiâ et divinitate sibi æqualem, quanquam formâ servi indutum, ait D. Chrysostomus.

In cœlestibus, locis seu regionibus.

℣. 21. *Supra omnem principatum...* Omnes angelorum ordines, etc. Gr. plusquam supra, ut summam altitudinem significet, ait Theophylactus.

Et omne nomen, nomen hìc sumitur pro personâ quâvis celebri et excellenti, sive angelicâ, sive humanâ, quocumque nomine, dignitate et officio potiatur; sive ea noverimus, sive nunc non cognoscamus, sed fortè in æternitate cognoscemus.

℣. 22. *Et omnia subjecit...* Hinc infert D. Chrysostomus

quòd Christus, etiam ut homo, sit rex et Dominus cœli et terræ, angelorum et hominum.

Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ. Matth. c. ultimo ℣. 18.

Quoad usum tamen hujus potestatis nondum omnia sunt subjecta, ut Heb. 2. ℣. 8. dicitur : dæmones enim et malos homines in fine tantùm sæculorum coercebit.

Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam. Gr. et ipsum dedit caput, supra omnia Ecclesiæ. Syr. eumque, qui est super omnia, dedit caput Ecclesiæ.

Itaque videtur quòd sit transpositio, et sic construi debeat : *Omnia subjecit sub pedibus ejus; ipsumque* sic super omnia positum et constitutum *dedit caput Ecclesiæ.*

Sed juxta nostram Vulgatam, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam,* angelicam scilicet et humanam, triumphantem et militantem.

Ambrosius nostro interpreti est conformis.

℣. 23. *Quæ est corpus ipsius...*, id est, quæ Ecclesia est ejus corpus mysticum.

Et plenitudo ejus, id est, perfectio, complementum illius : caput enim perficitur et completur accessu corporis; sicut et caput totum corpus perficit.

Sicut caput solum est mancum; ita membra sine capite sunt inutilia : caput ergo verè perfectum est, cùm habet omnia sui corporis membra.

Qui omnia in omnibus adimpletur. Syr. qui omnia in omnibus adimplet.

Gr. πληρουμένου. Vox est media, tum activa, tum passiva; seu, ut ait Grotius, sono passivo, sensu tamen activo, formâ, inquit, atticâ.

Æqualiter ergo significat, adimplentis et adimpleti, et in utroque sensu hìc vera est.

Christus in omnibus suis membris adimpletur, quantùm ad omnia corporis officia, v. g., manûs, pedis, etc.

Christus quoad manum impletur in homine misericorde; quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel vi-

sitat ægros; quoad linguam, in doctore, ait Theophylactus.

Adimplet autem omnia, sicut caput implet omne corpus humanum per continuum in sua membra influxum; sic Christus lucem influit in fidelium mentes, pios affectus in cor, spiritualia charismata in animam.

IN UTRUMQUE ANIMADVERSIO MORALIS.

Christus adimpletur in singulis et omnibus Christianis; proficit in illis sapientiâ, et gratiâ, et omni virtute; cùm enim unusquisque Christianus sit Christi membrum, ubi membrum Christi perficitur, ipse Christus, ut caput, in suo corpore mystico perficitur.

Ergo debeo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Christi perfectionem confert.

Ergo et meam debeo imperfectionem horrere, utpote Christi dedecus et opprobrium.

Ergo debeo et aliorum saluti et perfectioni cum zelo incumbere, ut Christi corpus perficiam.

Quot Christianos convertam, aut perficiam, tot Christo membra conferam, vel perficiam.

Quantus hinc animarum conversioni et perfectioni cum zelo vacandi stimulus!

Christus, caput Ecclesiæ, per continuum influxum adimplet omnia.

Quanta ergo debet esse unio nostra cum Christo, capite nostro! quanta spes in ipsum! quanta fiducia! quàm frequens ad eum noster recursus!

Nostra cum hoc nostro capite continua sit unio, non tantùm per habitus gratiæ et charitatis, sed et per actus fidei, spei et amoris;

Continuus et habitualis sit nostri cordis ad eum recursus, per aspirationes, et per orationem non deficientem.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Ex hoc capite mecum, ô Christiane, quisquis es, disce infinitas in te Dei misericordias, et æternas et temporales.

ÆTERNAS.

Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit; et quia dilexit, te adhuc nihilum, et prorsùs immeritum, inter innumeros alios elegit in Christo, et ob Christum, ℣. 4.

Deus summæ majestatis, me nihilum, ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta, et quàm infanda bonitas!

Ad quid autem elegit?

Ut essem sanctus et immaculatus in conspectu ejus, ℣. 4. Deo consequenter similis, qui sanctus est, et immaculatus. Quantus honor!

Ad quid etiam?

Ut sim adoptivus Dei filius, ℣. 5. ipsius hæres, æternorum illius bonorum possessor.

Quanta felicitas! an majorem Deus ipse poterat excogitare, et mihi velle?

Has ergo æternas, infinitas, immensas Dei misericordias cogita, penetra, quantùm potes; at comprehendere non valens, mirare, adora, ama; amans, adorans et mirans, exclama: Æternas *misericordias Domini in æternum cantabo.*

TEMPORALES.

In tempore autem Deus, per sacramentum tuæ regenerationis, æternum electionis suæ decretum exsecutus est: sicut ab æterno elegit ut esses sanctus et immaculatus; ita de facto, in tempore, te fecit sanctum et inculpatum. Vide ℣. 5.

Primò, te fecit immaculatum in conspectu suo.

Quomodò? animæ tuæ lotione in pretioso Filii sui sanguine, in quo peccatorum remissionem reperisti, ℣. 7.

Simul enim ac corpus tuum aquâ fuit à sacramenti ministro lotum, anima tua, per merita pretiosi sanguinis Jesu Christi, tibi nunc applicata, à peccatorum omnium sordibus fuit abluta, et in conspectu Dei immaculata et refulgens reddita.

Secundò, eodem tempore et instanti sanctum te fecit.

Quomodò? per infusionem gratiæ sanctificantis, quæ copiosè in te fuit effusa, ℣. 8.; sicque te sanctificavit, ut et omni spirituali et cœlesti benedictione cumulaverit, ℣. 3. *Sicut elegit... ita benedixit omni benedictione.*

Quæ sunt hæ benedictiones, quibus per gratiæ baptismalis infusionem cumulatus es?

Per irradiationem hujus gratiæ sanctificantis, quæ divinæ naturæ participatio est, anima tua deiformis facta est Deoque similis, cujus imago ac similitudo per peccatum deleta, in te fuit divinitus resculpta.

Adest una è benedictionibus :

Hinc Deo charus, et gratus factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto*, ℣. 6.

Adest altera.

Per hanc eamdem gratiam sanctificantem, quæ dominicæ passionis est fructus, estque Christi ipsius communicatio, et omnium quæ Christi sunt applicatio; per hanc, inquam, gratiam Christum induisti, Christo unitus et incorporatus fuisti, ejus corporis membrum, corpus ejus mysticum, unum quid cum Christo factus fuisti.

Hâcque Christi, Filii Dei consubstantialis induitione, hâc cum Filio Dei naturali unione, incorporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, hæres Dei, cohæres Christi, jus recepisti ad omnia Dei bona in æternum cum Christo possidenda.

Ecce altera, et multiplex benedictio :

Quia enim filius Dei factus es, hinc et Spiritum Filii recepisti, in quo clamares : *Abba, Pater;* hinc Spiritu sancto, quasi adoptionis sigillo, obsignatus es, ℣. 13.

Quia hæres factus es, et jus ad Dei hæreditatem recepisti; hinc Spiritu sancto, qui est hæreditatis arrha, oppigneratus es, usquedum hæreditatem possideas integram, ℣. 14.

Has omnes singulatim misericordias cogita, recogita, meditare, penetra, et ideo cum divo Paulo precare:

Deus summe, Pater gloriæ, Deus Domini nostri Jesu Christi, illumina oculos cordis mei, ut hæc tua dona æterna et temporalia valeam intelligere et sentire. Vide ℣. 17, 18, 19.

Sciam, ô Deus! quid sit ab æterno esse bonæ voluntatis tuæ tuique affectûs objectum, à te diligi, eligi, prædestinari, ℣. 3, 4, 5.

Primò, ut ob id continuas tibi gratias agam;

Secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ respondens, te diligam, ô Deus æterne, qui me ab æterno dilexisti! et studeam sanctus et immaculatus esse, spiritu filiorum agere et agi.

Sciam quid sit in tempore esse de facto divinæ naturæ tuæ participem, esse filium tuum, fratrem Christi, hæredem tuum, cohæredem Christi, ℣. 5, 18.

Ut tantæ nobilitatis memor, nunquam sim degener, sed semper vivam dignè Deo, dignè Filio Dei, fratre Christi, hærede Dei, cohærede Christi.

Imitator tuî sim ut filius, peccatum horrens, sanctitati vacans, quia sanctus es et peccatum horres.

In charitate ambulem, in tuî dilectione, et proximi propter te, semper proficiendo.

Sciam denique quæ et quanta sunt illa bona tua, quàm abundans et gloriosa hæreditas æterna, ad quam me vocas, et quam me jubes à te sperare, ℣. 18.

Ut terrena omnia contemnens, ad illa æterna et immensa bona tua semper aspirem, et te omnium bonorum fontem unicè diligam. Amen.

SECUNDÒ.

Disce quis sit christianismi spiritus, carnalia scilicet et terrena despicere, spiritualia et cœlestia diligere. Vide in fine ℣. 3.

Quò plus omnia temporalia despexeris, et ardentiùs æterna dilexeris, eò magìs in christianismo profeceris.

TERTIÒ.

Disce quòd Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos emanat divina benedictio; et ideo medium in quo et per quod omnis nostra laus et benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine ℣. 3.

Per ipsum, et propter ipsum fluit ad nos omne bonum; per ipsum refluat à nobis omnis gratiarum actio.

Christo itaque mediatori nostro continuè adhæreamus, sive petituri, sive reddituri. Ibidem.

QUARTÒ.

Disce quanta sit animæ sanctificatæ dignitas, ipso Spiritu sancto sigillata, ℣. 14.

Sub duplici titulo datus est ei Spiritus sanctus, ut sigillum, scilicet, et ut pignus.

Quàm desideranda itaque sanctitas animæ! quàm magnifacienda! quanto studio conservanda! Vide ℣. 14, et observationes morales.

QUINTÒ.

Disce quid pro tot et tantis beneficiis, per Christum tibi collatis, velit à te Deus, nimirùm amari, laudari.

Disce et cur à te homuncione laudari velit infinitæ majestatis Deus, et super omnes nostras laudes plusquam infinities

superexaltatus, scilicet ut majores det gratias in tempore, et te salvet, et glorificet in æternum.

Hanc bonitatem mirare, ama, lauda; si non potes satis, saltem à laude nunquam cessa.

Propterea de hoc nos toties admonet apostolus in hoc capite ℣. 6, 12, 14, quem vide et tertiam observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Quod in genere dixit cap. 1, ℣. 19. de spirituali fidelium resurrectione, factâ per potentiam non absimilem ei potentiæ quam in Christi resurrectione Deus exhibuit; hoc speciatim Ephesiorum justificationi applicat.

Ephesios ergo primùm in peccatis mortuos, ℣. 1 et 2. depingit : et ne hæc odiosa descriptio Ephesios gentiles nimis gravet, spiritualem hanc in peccatis mortem, et Judæis, et sibi ipsi Paulo communem fuisse dicit, ℣. 3.

Hâc itaque spirituali morte suppositâ,

℣. 4. Accedit ad eorum spiritualem resurrectionem quam cum Christi gloriosa resurrectione comparans, ait : Nos à peccatis mortuos « convivificavit in Christo... et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus, ℣. 5, 6. »

Ne autem quidquam hac in re sibi arrogent Ephesii, sed ut totam Deo gloriam referant;

℣. 7. Monet eos quòd hanc gratiam illis Deus contulit, ad suam in eos benignitatem declarandam, ut inde glorificetur.

Addit ℣. 8, quòd gratìs sint justificati per fidem quæ Dei donum est. ℣. 9. Non ex operum merito. Non est ergo quòd quis glorietur. ℣. 10. Dei enim figmentum et opus sumus.

Ne verò segnescant post tantum beneficium acceptum, monet eos ad quod sint resuscitati; seu denuo creati, scilicet ad sancta et bona opera exercenda.

℣. 11. Hortatur ut tantæ gratiæ per Christum acceptæ memores, duo semper habeant præ oculis :

Quid fuerint : Gentiles, sine Christo, sine ulla cum populo Dei societate, sine Deo, quem vel non noscebant, vel non colebant, ℣. 12;

Quid sint per gratiam Christi, propinqui Deo, Christo, populo Dei, ℣. 13.

℣. 14. Explicat quomodo Christus murum Gentiles à Judæis separantem, destruxerit in cruce, ut suam Ecclesiam ex utroque populo conflaret, ℣, 16, 17, etc.

Hincque concludit quòd non sunt hospites et advenæ, sed sanctorum cives et domestici Dei, componuntque mirabile ac mysticum templum, cujus secundaria fundamenta sunt Apostoli et Prophetæ; Christus autem lapis angularis; unaquæque verò anima Christiani, habitaculum Dei.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Et vos, cùm essetis mortui delictis et peccatis vestris,

2. In quibus aliquando ambulâstis secundùm sæculum mundi hujus, secundùm principem potestatis aeris hujus, spiritûs, qui nunc operatur in filios diffidentiæ,

3. In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationem; et eramus naturâ filii iræ, sicut et cæteri.

4. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam quâ dilexit nos,

5. Et cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cujus gratiâ estis salvati),

6. Et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu; ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Et vos, ô Ephesii, cùm spiritualiter essetis mortui, utpote privati gratiâ Dei, in peccatis vestris immersi;

In quibus aliquando vixistis secundùm mundanam hujus sæculi vanitatem, et secundùm ductum diaboli, qui suam in hoc aere potestatem exercet;

Juxta ductum, inquam, spiritûs maligni, qui vim et malignitatem suam exercet in homines incredulos Deoque rebelles:

In quibus etiam delictis et nos Judæi omnes aliquando viximus, concupiscentiæ desideriis obedientes, et sensualitatis et ambitionis actionibus indulgentes;

Uno verbo, naturali nostrâ corruptione ita concupiscentiis dediti, ut essemus planè et omnino peccatores et filii iræ, sicut cæteri.

At Deus, qui valde et multùm misericors est, propter multam et eximiam charitatem suam, quâ nos dilexit,

Cùm spiritualiter ob delicta nostra mortui essemus, etiam nos ad similitudinem, et ad exemplum Christi, cujus gratiâ salvati sumus, convivificavit, à spirituali morte nos suscitavit, sicut illum à corporali:

Ut nos aliquando novæ et gloriosæ Christi vitæ faceret participes, et unà cum ipso consedere fecit super omnes cœlos, in thronis, nunc per spem, aliquando reipsa.

Hæc autem omnia Deus nobis fecit, ut in venturis usque ad finem mundi sæculis manifestaret exuberantem magnificentiam suam per benignitatem quam erga nos impendit per Jesum Christum; utque, eâ manifestatâ, inde glorificetur.

8. Gratiâ enim estis salvati per fidem; et hoc non ex vobis, Dei enim donum est;

9. Non ex operibus, ut ne quis glorietur.

10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambularemus.

11. Propter quod memores estote, quòd aliquando vos Gentes in carne, qui dicimini præputium, ab eâ quæ dicitur circumcisio in carne, manu factâ;

12. Quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.

Si quidem divini beneficii auxilio justificati estis per fidem;
Et hoc, quòd per fidem justificati sitis; et inchoatè salvati non ex vobis, sed Dei donum est : ipsa enim fides Dei donum.

Per fidem, inquam, non ex operibus fidem præcedentibus salvati, seu justificati estis;
Ne quis glorietur quasi suo labore et opere justitiam illam adeptus sit.

Non est igitur quòd in hoc vel in quopiam alio gloriemur, ipsius enim figmentum et opus sumus;
Non tantùm quia primùm ab ipso creati, sed multò magìs uia ab eo spiritualiter recreati sumus in Baptismo, per Jesum Christum :
Idque ad bona et sancta opera exercenda quæ Deus præparavit, ut illis perseveranter vacaremus.

Ut tanti ergo beneficii magnitudinem intelligatis, et dignas ob illud Deo gratias agatis, juxta quod dixi ℣. 7, mementote, ô Ephesii! et ob oculos mentis vestræ duo semper habete, nimirùm quod fuistis, et quod nunc estis.
Quoad primum, mementote quòd origine carnali Gentiles eratis, et propterea per contemptum præputiati, seu incircumcisi dicebamini à Judæis,
Qui ob carnem præputii sui manu circumcisam vocantur circumcisi.

Mementote quòd tunc eratis sine ullâ Christi cognitione, et sine ullâ in illum fide.
Eratis à societate populi Dei prorsus exclusi;
Eratis extranei et alieni à pactis quæ Deus cum Judæis iniit;
Sicque nullam in illius promissa spem habebatis;
Denique per totum terrarum orbem, aut Deum verum ignorabatis, aut eum non colebatis, sicque eratis verè athei.

13. Nunc autem in Christo Jesu, vos, qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi.

14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne suâ:

15. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem,

16. Et reconciliet ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.

17. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longè fuistis, et pacem iis qui prope;

18. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

19. Ergo jam non estis hospites et advenæ; sed estis cives sanctorum, et domestici Dei:

Quoad secundum, mementote quòd nunc, ex quo in Christum credidistis,

Vos, qui aliquando eratis longè à Deo, à Christo, à pactis, à promissionibus, à societate Israel, uno verbo, à salute;

Nunc, inquam, facti estis prope, seu propinqui Dei, Christi, Israelis, et beatitudinis,

Per sanguinem, seu per merita passionis et mortis Christi.

Ipse enim est pacificator, qui non Deo solùm nos reconciliavit,

Sed et (quod est hujus divinæ reconciliationis sequela) utrumque populum, judaicum et gentilem, conciliavit et univit in unâ Ecclesiâ, sub uno capite;

Murum, qui medius erat, et Judæos à Gentibus separabat, eratque causa perpetuarum inimicitiarum inter Judæos et Gentiles, destruens per mortem quam in carne suâ subivit;

Legem Moysis, cæremonialia multa mandantem, per evangelica dogmata abolevit;

Ut duos populos, Judæos scilicet et Gentes, per unitatem fidei, in semetipso, unico Ecclesiæ capite, unum corpus, unumque novum hominem formaret; et factâ pace,

Ambos populos in uno corpore Ecclesiæ reconciliet Deo

Per crucem, per quam in semetipso interfecit mutuas Judæorum et Gentilium inimicitias.

Et cùm venisset in mundum factus homo, annuntiavit pacem futuram vobis Gentilibus,

Qui longè eratis à Deo, à Christo et à salute;

Et Judæis, Deo, Christo, saluti propinquis, per Dei notitiam, legem, et promissa.

Quoniam per ipsum ambo, tam gentiles, quàm Judæi, habemus aditum ut filii ad Patrem, uno eodemque Spiritu duce et impulsore; ita ut audeamus ei dicere: Pater noster.

Nunc ergo non estis ampliùs, ut in gentilismo, peregrini et extranei à populo, civitate, et domo Dei;

Sed estis concives sanctorum, ejusdemque civitatis municipes ac sancti patriarchæ, prophetæ, omnesque fideles et angeli;

Imò estis de domo et familiâ Dei.

20. Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide, Christo Jesu:

21. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino,

22. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.

Estis enim ædificati super Apostolos et Prophetas, qui sunt secundaria Ecclesiæ fundamenta,

Christo Jesu existente primario, altissimo, seu imo et infimo lapide angulari validissimo, qui continet fundamenta et structuram totius Ecclesiæ, et ejus utrumque parietem Judæos et Gentiles.

In quo et super quem lapidem angularem Christum tota Ecclesiæ fabrica compacta, compaginata, et coagmentata, assurgit in templum Deo consecratum per ejusdem Domini Jesu Christi gratiam;

In quo et super quem vos ipsi, cum aliis Christianis, hoc templum, tanquam partes componitis, ut altiùs assurgat et fiat ingens Dei habitaculum, idque per Spiritum sanctum, qui suâ gratiâ, quasi glutine, vos coagmentat, et divinæ inhabitationi vos præparat.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. Et *vos*, supple ex ℣. 5. *convivificavit...* Cætera interposita debent per parenthesim legi : inchoatam enim sententiam explet ℣. 5 et 6, mutatâ secundâ personâ in primam. *Et nos convivificavit...*

Apostolus in Ephesiorum conversione ostensurus quod cap. 1. ℣. 19, dixit de fidelium sanctificatione, scilicet factam fuisse juxta operationem virtutis et potentiæ quam Deus exhibuit in Christo, seu ipsos Ephesios spiritualiter suscitatos fuisse, ad exemplum suscitationis Christi :

Primò describit spiritualem Ephesiorum in peccatis mortem.

Et vos, cùm essetis mortui spiritualiter, seu privati gratiâ :

Delictis et peccatis vestris. In delictis, quantùm ad omissa; in peccatis, quantùm ad commissa, ait D. Thomas.

℣. 2. *In quibus ambulâstis.*

Sicut per verba præcedentia, *in delictis et peccatis*, *etc.*, designavit peccatorum multitudinem; ita per verbum, *ambulâstis*, significat Ephesiorum in peccatis perseverantiam, quasi diceret : In quibus delictis et peccatis diu vixistis.

Secundùm sæculum... Syr. secundùm mundanam vanitatem sæculi hujus.

Indicat unam è peccatorum causis; quæ est rerum mundanarum vanitas, hominum corda alliciens : hinc D. Joan.: *Nolite diligere mundum.*

Secundùm principem...

Alteram tangit peccatorum causam, quæ est diaboli instigatio.

Præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam intelligi : secundùm instinctum et suggestionem diaboli, seu Luciferi, qui princeps est dæmonum, seu potestatum qui dominantur in hoc aere.

Singulare pro plurali positum est.

Potestas autem sumpta eo sensu, quo c. 1, ℣. 21.

Syr. sic habet : juxta voluntatem principis potestatis aeris, nempe spiritûs illius qui grassatur in filios immorigeros.

℣. 3. *In quibus et nos....*

Mirâ charitatis arte D. Paulus, ne pudore nimio Ephesios gentiles, ob hanc anteactæ vitæ odiosam descriptionem afficiat, semetipsum et omnes alios Judæos eisdem peccatis obnoxios fuisse declarat.

In quibus delictis et peccatis et nos omnes : Ego et alii Judæi ad Christum conversi, aliquando, ante conversionem, viximus.

In desideriis.... id est, concupiscentiæ desideriis intus consentientes.

Facientes voluntatem. Gr. voluntates carnis, id est, et hæc ipsa concupiscentiæ desideria opere complentes; seu sensualitatis actionibus indulgentes.

Et cogitationum, id est, et concupiscentiæ interioris desideria sectantes : ambitionem, invidiam, etc.

Notat duplex concupiscentiæ peccatorum genus : alia sunt carnalia seu sensualia, alia spiritualia.

Et eramus naturâ filii iræ.... Syr. et eramus planè filii iræ, etc. Gr. φύσει, naturâ.

NOTA LITTERALIS.

Natura significat, primò, naturam ipsam;
Secundò, nativitatem, seu ortum;
Tertiò, naturalem indolem et propensionem;
Quartò, sumitur adverbialiter : naturâ seu naturaliter.

Quod Syrus vertit, planè. Quidam veteres verterunt, plenè et omninò, ait D. Hieronymus.

Theophylactus interpretatus est, verè et genuinè : D. Chrysostomus, hoc est, ira fuimus et nihil aliud : quomodo enim, si sit filius hominis, est homo naturâ ; ita nos quoque, sicut et cæteri ; quasi diceret : Sicut ex homine natus, nihil est aliud quàm homo; ita nos nihil aliud, quàm filii iræ.

Et juxta has quatuor naturæ acceptiones, quatuor modis explicatur hic locus.

Eramus naturâ, id est, non quidem in se sumptâ, sed ut in Adamo, per peccatum corruptâ, *filii iræ*, ait D. Thomas.

Eramus naturâ, id est, à nativitate, seu à primo nostræ naturæ ortu, in peccato originali, *filii iræ.*

Eramus naturâ, id est, naturali nostrâ indole et proclivitate, quâ à pueritiâ quasi naturaliter ad malum propensi sumus, *filii iræ.*

Eramus naturâ, id est, planè et omnino peccatores et filii iræ.

Plenus sensus erit, ait Cornelius à Lapide :

Eramus naturâ, id est, ex naturæ nostræ corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis dediti, ut *naturâ*, id est, omnino essemus peccatores et filii iræ.

Et ratio illius est, quòd Apostolus non spectat tantùm hìc corruptionem naturæ in Adamo; sed etiam et multò magìs quod ex eâ secutum est, scilicet, ut singuli ex Adamo nati carni et peccatis toti serviant quasi naturaliter; itaque sint filii iræ, donec Christi gratiâ liberentur et reformentur : agit enim de peccatis actualibus, ut patet ex præcedentibus.

Filii iræ, id est, digni et obnoxii iræ et vindictæ Dei.

In præcedentibus his Apostoli verbis vide et observa horrendam hominis peccatoris picturam: Mortuus est coram Deo; gratiâ privatus; diabolo subditus; mundi spiritu animatus; effrenatis passionibus suis rectus ; in omnibus concupiscentiis corruptus; iræ divinæ filius et consequenter æternæ Dei ultionis victima.

Hunc statum quis fidelis non horreat? Heu! fuge statim, si stas in eo : gratias age Liberatori tuo, si ab eo per Christi gratiam surrexisti.

℣. 4. *Deus autem qui dives.... propter nimiam.* Gr. propter multam charitatem; item Syrus: id est, propter immensam charitatem quâ nos homines dilexit.

Nimiam respectu nostrî: verè enim nimia est charitas, filium unigenitum pro servis inimicis et peccatoribus immolare.

℣. 5. *Cùm essemus*, nos scilicet Judæi, et vos Gentiles. *mortui* per peccata nostra,

Convivificavit nos in Christo. Gr. Christo, sine *in*. Syr. vivificat nos cum Christo, id est, ad similitudinem Christi vitam nobis in Baptismo donavit.

Sicut Christo in resurrectione vitam dedit æternam et beatam; ita nobis in Baptismo dedit spiritualem animæ vitam: peccata remisit, justitiam, animæ vitam donavit, idque per Christi gratiam, quâ jam inchoatè salvati sumus.

Et conresuscitavit. Syr. et excitavit nos cum eo, id est, et non tantùm hanc spiritualem animæ vitam dedit, quæ est spiritualis resurrectio; sed et spem certam nobis dedit etiam aliquando, in fine mundi, corporaliter resurgendi, sicut ille jam resurrexit.

Et consedere fecit... Syr. nosque sedere fecit cum eo in cœlis, per Jesum Christum; id est, et unà cum illo sedendi in gloriâ.

Convivificavit, quantùm ad animam.

Resuscitavit, quantùm ad corpus.

Consedere fecit, quantùm ad utrumque. Præterito pro futuro propter spei certitudinem, ait divus Thomas.

Vel dicamus quòd jus ad rem possidendam hìc sumitur pro rei possessione.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Gratia baptismalis seu justificans, quæ spiritualis est resurrectio, dat nobis jus ad resuscitandum corporaliter sicut Christus; dat et nobis jus ad participationem æternæ Christi gloriæ: hinc de baptizatis seu sanctificatis Paulus audacter dicit: *Nos convivificavit, et conresuscitavit, et consedere fecit.*

Christus, caput meum, resurrexit; ergo et ego, membrum Christi, resurgam; Christus, caput meum, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Dei; ergo et ad cœlos ascendam, in cœlestibus cum capite meo sedebo, quiescam, regnabo.

Gratia nobis ad hæc omnia jus donat.

Vide hìc resurrectioni spirituali applicationem eorum quæ suprà cap. 1. ℣. 19, de Christi resurrectione dixit : hâc de re audi D. Chrysostomum :

Vidisti exsuperantem ejus potentiæ magnitudinem in nos, qui credimus? mortuos et iræ filios, nos vivificavit : vidisti spem vocationis? conresuscitavit et consedere fecit : vidisti gloriam ejus hæreditatis? ô verè exsuperantes divitiæ! verè exsuperans magnitudo gratiæ, cum Christo sedere! Chrysost. in ℣. 7.

OBSERVATIO MORALIS.

Per gratiam inchoatè surrexi, inchoatè sedeo in cœlo; jus habeo ad sessionem super thronum cum Christo; locus et thronus jam mihi parati sunt, ad eos me continuè vocat, dirigit et elevat gratiâ : si gratiam servo, res est indubitata et mihi secura.

Utquid ergo de hâc gratiâ tam parum sollicitus sum? utquid illam ardentiùs non ambio? utquid ad illam extendendam et intendendam per bona opera, per actus fidei, spei et charitatis, assiduè non satago, atque satagens jugiter laboro?

Utquid, quasi talpa, terræ et terrenis semper adhæreo? utquid ad cœlum et ad cœlestia non aspiro semper? utquid Christo, capiti meo, mente et corde non unior indesinenter?

Deus bone! *Quid mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea in æternum!* da mihi te solum magìs ac magìs diligere, desiderare, sectari.

ALTERA OBSERVATIO MORALIS.

Gratia Christi (justificans scilicet) est quædam Christi participatio; communio cum Christo, omnium quæ Christi sunt applicatio et donatio nobis facta, præcipuè verò mortis, resurrectionis et ascensionis communicatio.

Cum Christo per Baptisma mortui sumus, resurreximus et quodammodo ascendimus.

Gratia in nobis intus operata est quod in Christo operata

sunt hæc mysteria : peccato quippe et mundo spiritualiter mortui sumus, sicut Christus morte corporali mortuus est : vitam spirituâlem et divinam consecuti sumus, sicut Christus vitam novam in resurrectione adeptus est : à terra et à terrenis moraliter separati sumus, ut ad cœlestia deinceps aspiremus : sicut Christus terram reliquit, ut in cœlum ascenderet.

Horum recordare, ô Christiane! quisquis es, et super te reflexus, vide an sint in te isti gratiæ baptismalis effectus, et consequenter an verè sis Christianus, Christi spiritûs particeps et gratiæ : num peccato mortuus es? spiritualiter vivens, cœlestia desiderans?

Si ita sit, gratias age Christo, cujus gratiâ salvatus es.

Si secus, time, geme, ora, suppliciter et instanter pete gratiam quæ tibi Christum applicet, quæ te participem faciat mortis, resurrectionis et ascensionis Christi, et quæ divina hæc mysteria spiritualiter operetur in te, seu peccato mortem inferat; vitam divinam tibi conferat; cor tuum ad cœlestia erigat et dirigat.

℣. 7. *Ut ostenderet in sæculis supervenientibus....*

Per sæcula supervenientia, divus Chrysostomus, Theodoretus, et alii aliqui intelligunt tempus post resurrectionem futurum, seu potiùs æternitatem, ubi perfectissimè declarabitur magnitudo gratiæ Dei : quod licèt verum sit, apostolicæ tamen menti conformior videtur sensus in paraphrasi expressus.

Finis benignitatis Dei, quâ nos redemit, justificavit, conresuscitavit, consedere fecit cum Christo, est ut inde laudetur et glorificetur à nobis; et de hoc nos rursùs monet Apostolus.

Ne ergo ingrati simus : *Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in vita mea...*

℣. 8. *Gratiâ enim estis salvati.*

Justitia est salus inchoata, sicut salus perfecta justitia est consummata : hinc justificatos vocat salvatos, inchoatè scilicet.

Et hoc non ex vobis; Dei enim donum est.

Hoc, sive quòd justificati estis, sive, *hoc*, quòd gratiâ

salvati estis *per fidem*, *Dei donum est;* quia fides justificationis ac salutis nostræ initium, non est ex nobis, sed *Dei donum est;* ex Deo quippe præveniente, excitante ac roborante.

Duo consideranda sunt in fide : unum ex parte Dei, alterum ex parte nostrâ ; primò enim Deus, gratuitâ suâ illustratione nos prævenit : deinde nos gratiæ præventi assentimur ; sic autem assentimur ut, nisi gratiâ præventi, excitati, ac roborati, non assentiremur. Itaque nostra fides et justificatio à Deo.

℣. 9. *Non ex operibus...* non quòd non salvemur per opera, sed quòd nemo salvetur nisi per opera ex fide et in fide facta.

Itaque *non ex operibus*, sine fide et ante fidem : omnis quippe virtus et omne opus bonum sine fide inane tantùm nomen est, et virtutis atque boni operis simulacrum.

Fides datur ante omne prorsus meritum, et ipsa est omnis meriti fons et origo prima.

Sicut enim à radice omnis fructus arboris; et sicut à fonte quidquid est in flumine; sic à fide omne bonum opus, omne meritum, tota salus.

℣. 10. *Ipsius enim sumus factura.* Ambrosius figmentum. Syr. nam sumus creatura illius. Æthiop. quia opus ejus sumus. Arab. opificium,

Non tantùm secundùm esse naturæ, sed etiam secundùm esse gratiæ, per quam efficimur nova creatura.

Creati in Christo Jesu : regenerationem tacitè significat, ait D. Chrysostomus.

Regeneratio est vera creatio, ait idem Pater; quia tanquam nova creatura ex nihilo producti sumus, ad hoc ut essemus : quod eramus priùs, mortui sumus, hoc est, vetus homo : quod priùs non eramus, facti sumus; recens est ergo creatura, et aliâ melior et præstantior : nam ex illâ, ut viveremus; ex hâc autem, ut bene viveremus, accessit, *in operibus bonis...*

Nota tamen quòd justificatio impii dicatur creatio, non physica, non fit enim ex nihilo; sed moralis, quia nullo impii

merito aut opere, contingit illi; sed tota tribuitur merito Christi, sicut creatio tribuitur omnipotentiæ Dei.

Hinc *creati in Christo Jesu*, id est, per meritum Christi, à quo manat quidquid Deus nobis confert gratiæ.

In bonis operibus. Syr. ad opera illa bona. Arab. ad opera bona. Æthiop. ad opus bonum.

Gr. ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, Cornelius à Lapide, Grotius, multis aliis exemplis ostendunt ἐπι cum dativo sæpè significare, *ad.*

Erasmus etiam : ad opera bona.

Recreati ergo et regenerati sumus ad opera bona facienda.

Et meritò hoc addit Apostolus; quia enim superiùs dixit: *Gratis salvati estis per fidem, non ex operibus...* ne putet quis opera fidem sequentia excludi, addit, post acceptam fidem, opus esse bonis operibus; quippe, ad quæ creati seu regenerati sumus.

Sicut ergo Deus ex rudi et indigestâ mole terram fecit, ut fruges et fructus ferat ; ita nos ex hominibus in Adamo corruptis, ex filiis iræ, fecit novos homines, filios Dei, ut bene et sanctè viveremus.

Quæ præparavit Deus, ab æterno quidem, decernendo ut per opera bona salvaremur, et etiam decernendo nobis gratias dare necessarias et utiles ad illa facienda ;

In tempore autem *præparavit*, præscribendo modum bene agendi : docuit enim per legem et per Evangelium quid et quomodo agendum : præparat etiam dando gratias, inspirando, excitando, roborando, nobiscum cooperando.

Viam primò ostendit, deinde ad ambulandum intus impellit, et ambulantes fert et sustinet,

Ut in illis ambulemus.

Hæc locutio notat apertè quòd bona opera sint via ad cœlum, seu via quam Deus præparavit, ut per eam ad salutem tendamus.

Hoc verbum, *ambulemus*, seu ut est in Græco *circumambulemus*, notat etiam in bonis operibus esse perseverandum, omneque bonum opus esse faciendum, non unum aut alterum, sed omnia bona opera ; non uno aut aliquibus tantùm

annis, sed toto vitæ tempore, bonis operibus vacandum esse : ita D. Chrysostomus.

OBSERVATIONES MORALES.

Ad hoc regeneratus sum et in Baptismò nova creatura factus, ut omne bonum opus toto vitæ meæ tempore constanter exerceam, et ut per omnia bona opera perseveranter facta, tanquam per viam ambulem et tendam ad salutem.

Non sufficiat inchoare, sed debeo assiduus esse et perseverare ; non sufficit aliqua tantùm, sed omnia bona opera præcepta, imò omnia mihi intus inspirata debeo facere.

Hæc est voluntas Dei, *sanctificatio* mea per opera bona : propter hoc ad christianismum me vocavit.

Sicut ab æterno elegit me ut sanctus essem ; ita et in tempore me vocavit et regeneravit, ut per opera bona sanctè vivam, et in sanctitate usque ad finem vitæ proficiam.

Quomodo huic divinæ voluntati et vocationi respondeo? an sanctè vivo, an bona opera facio? an in illis ambulo? an per illa in sanctitate quotidie proficio? an omnem justitiam operor, et constanter operor? ubi profectus? ubi perfectio?

Væ mihi! defectus innumeros video, profectum nullum video!

O Deus misericors! dimitte mihi præteritas infidelitates ; da mihi deinceps tuæ vocationi fideliter respondere ; bene agere, omne bonum opus agere, et constanter agere ; in justitia semper proficere ; bonorum operum omnes occasiones, vias, modos et impulsus, quos in dies mihi præparas et suggeris, sollicitè observando, amplectendo, exsequendo.

℣. 11. *Propter quod memores estote...* ut hujus vestræ regenerationis beneficium meliùs cognoscatis, et tantæ gratiæ fideliùs respondeatis, omni bono et sancto operi constanter vacantes ; mementote duorum : quid fuistis? quid estis? à quo statu, et ad quem Dei gratiâ translati estis?

Primò, mementote *quòd aliquando Gentes*, id est, Gentiles, *in carne*, origine carnali. Syr. gentes carnales.

Præputium, id est, præputiati, per contemptum sic Gentiles à Judæis vocabantur.

Circumcisio in carne.

Non sine causa, additur *in carne;* sed ut notetur alia et vera quidem circumcisio, scilicet spiritualis, quæ est in corde, et quæ Christianorum est.

℣. 12. *Quia eratis illo in tempore...* mementote quòd tunc, ante receptam fidem, *eratis sine Christo*, id est, sine ullâ in Christum fide, nec explicitâ, nec implicitâ, nullamque cum illo partem habebatis : quippe qui solis Judæis promissus et annuntiatus erat.

Alienati à conversatione Israel.

Deut. 7. 2. Omne commercium Judæis interdicitur cum Gentibus.

Hospites testamentorum, id est, peregrini, extranei et alieni à fœderibus quæ Deus cum Judæis pepigerat, cum Abraham, Isaac, Jacob, etc.

Promissionis... sicque nullam spem in Dei promissa habentes, scilicet de Messiâ venturo et de bonis spiritualibus per eum obventuris.

Sine Deo. Atheus propriè dicitur is qui nullum, nec verum, nec falsum nomen colit : latiùs ergo hìc sumitur pro eo qui verum Deum non colit, licèt idola aut falsos deos colat; quia idolum nihil est.

OBSERVATIO MORALIS in ℣. 11.

Duo nobis, sicut Ephesiis, in mente semper habenda : quid fuimus? quid sumus? ut Deo gratias habeamus continuas, qui *nos de tenebris transtulit in admirabile lumen Filii sui.*

Quid fuimus? *naturâ* et peccatis *filii iræ, filii gehennæ.*

Quid sumus? *filii Dei, hæredes Dei.*

Circa præteritum, nota triplicem peccatorum recordationem, quarum prima mala, secunda periculosa, tertia bona.

Recordatio complacentiæ in peccatis mala est, mortalis et

novum peccatum, renovans vetera in quibus peccator sibi complacet; sicque ipsa sola tantam habet malitiam, quantam habent ea omnia.

Recordatio diffidentiæ et inquietudinis est periculosa, gratiæ progressum retardans et exponens lapsui in recidivam, ob desperationem.

Recordatio doloris de peccato et gratitudinis ob peccati condonationem, auget gratiam, Deum glorificat, et ideo habenda frequenter, et ad hanc nos hortatur Apostolus.

OBSERVATIO MORALIS in ℣. 12.

In misero Gentilium statu vide infelicem Christiani damnati et in inferos detrusi statum, *sine Christo, sine Deo*, sine populo Dei!

Ab aliis damnatis per contemptum ostenditur ob baptismalem characterem, quem geret in æternum:

Christianus es, Christi membrum, Dei filius, hæres Dei, cohæres Christi;

Et ecce damnatus es, à Christo et à Christi corpore abscissus; à Dei promissis exclusus, à sanctorum consortio in æternum separatus, *sine Christo, sine Deo*, sine populo Dei!

Heu! heu! Christianus, sine Christo; filius Dei, sine Deo; hæres Dei, cohæres Christi, sine spe, sine jure ad Dei pacta, ad hæreditatem Christi, ad societatem sanctorum!

Quanta rabies! quantus furor! qualis et quanta desperatio!

Hæc cogita, time, cave: ne tibi contingant, utere Dei gratiâ tibi in Christo et propter Christum factâ.

℣. 13. *Nunc autem...* Syrus: nunc autem per Jesum Christum vos, qui aliquando longinqui eratis, facti estis propinqui in sanguine Christi.

Quasi diceret: Ex quo Christiani facti estis, hæc omnia quæ vobis deerant, dedit mors et sanguis Christi.

Habetis Christum, habetis Deum, habetis jus ad hære-

ditatem Dei, ad æternam sanctorum societatem. Vide paraphrasim.

Hæc in mente semper habete, ut Deo gratias agatis, et ut sanctè vivatis.

In sanguine Christi.

O anima christiana, tanti vales! merito passionis et sanguinis Christi, es et habes quidquid es et habes.

Gratias age Christo de omni bono quod per ipsum possides in christianismo.

Serva fideliter et attentè gratiam quam tibi, sui sanguinis pretio, acquisivit.

Cave ne qua vilis creatura te separet à Deo, cui Christus per suum sanguinem te fecit propinquam.

℣. 14. *Ipse enim est pax nostra.... pax*, metonymicè, pro *pacificator*, seu faciens pacem, effectus pro causâ.

Ipse Christus auctor est pacis Judæorum et Gentilium.

Qui fecit utraque, id est, utrumque populum, Judæos et Gentiles, *unum;* eos univit in unâ Ecclesiâ, sub uno et eodem capite.

Medium parietem maceriæ solvens.

Maceria et murus ex lapidibus non cæmentatis, ideoque facilè solubilis.

Per hanc maceriam bene significatur lex judaica quæ erat congeries præceptorum, sine charitate, quæ est instar cæmenti et glutinis; quam lex ista continebat, timore magìs cogens, quàm amore alliciens, ait D. Thomas.

Inimicitias, idest, causam inimicitiarum perpetuarum inter utrumque populum: ob leges enim et diversam vivendi rationem Judæi oderant Gentiles, et vice versâ Gentiles oderant Judæos.

Solvens, hanc legem Christus moriens dissolvit, abrogavit: sic autem solvit, ut et adimplerit.

Solvit umbras legis cæremonialis, et simul adimplevit exhibendo veritatem: sicut pictor imponens ultimam manum

imaginem implet, sed umbras et primam delineationem delet, ait Thophylactus.

In carne suâ.

In victimarum sanguine fœdera sanciri solebant; Christus suo sanguine proprio inimicitias destruxit, fœdus et pacem sancivit : ipse est victima quæ nos Deo reconciliavit et quæ omnes homines in uno corpore adunavit.

Quanti ergo debemus facere pacem! quid non debemus pati, ne culpâ nostrà solvatur pax, in Christi sanguine sancita?

℣. 15. *Legem mandatorum decretis.* Gr. in dogmatibus. Syr. legemque præceptorum præceptis suis abrogavit. Arab. legem mandatorum per decreta sua abrogavit.

Explicat quis fuerit murus Judæos et Gentiles separans, et quæ fuerit inimicitiarum causa, nimirum lex Mosaica; ob hanc enim Judæi spernebant Gentiles, et Gentiles oderant Judæos, quasi à communi gentium lege abhorrentes.

Hanc autem legem Christus præceptis suis abolevit.

Gr. ἐν δόγμασι in dogmatibus.

Utitur dogmatis nomine, fortè quia scribit ad Ephesios in philosophorum scriptis versatos : dogma autem vox est frequens apud philosophos ad significandam doctrinam.

Ut duos condat, id est, hoc fine legem veterem abrogavit, ut duos populos, Judæos et Gentiles in semetipso insertos, creet in unum quasi hominem.

NOTA LITTERALIS.

Legem mandatorum in decretis evacuans.

Erasmus quem secutus est Cajetanus, jungit, hæc verba, *in decretis,* seu in dogmatibus, cum illis, *legem mandatorum,* sicque interpretatur :

Legem mandatorum, in decretis sitam, abrogavit; quasi diceret Apostolus: Legem Moysi, quæ multitudinem decretorum cæremonialium continebat, abrogavit.

Erasmum temeritatis insimulat Estius, quia omnes antiqui, Græci et Latini, disjungunt quæ simul jungit Erasmus, et per decreta intelligunt evangelica dogmata.

Reverà et Syriaca et Arabica versiones ita traduxerunt. Vide suprà.

D. Chrysostomus, Photius, Œcumenius, Theophylactus, Theodoretus ita interpretati sunt.

Gagnæus, ex ipso Græco ostendit; ἐν δόγμασι significare, per dogmata.

His non obstantibus, Menochius hanc Erasmi interpretationem videtur communi præferre, et Tyrinus eam imitatus est.

Tutius tamen est antiquos Patres Græcos in hoc sequi, scilicet per *legem mandatorum*, legem Moysis intelligere; et per *in dogmatibus*, intelligere novam legem, seu legem fidei, evangelica præcepta.

Ad pleniorem autem intelligentiam, notandum quòd in lege Mosaica, præter Decalogum, erant multa præcepta de rebus per se nec honestis nec turpibus, v. g., præcepta de diebus servandis, de victimis immolandis, de cibis vetitis, etc. et alia similia; hæc Christus per novam fidei legem abrogavit.

℣. 16. *Et reconciliet ambos.... in semetipso....* Gr. in ipso, D. Hieronymus legit *in eâ*, scilicet, cruce, seu σταυρῷ, masculini generis. Similiter Syrus cruceque suâ enecavit odium.

Sed parum refert, cùm sit idem sensus: Christus enim per crucem id fecit.

In uno corpore. Omnes credentes, unum corpus unumque vocat hominem; quia unum caput habent, Christum Dominum.

NOTÆ LITTERALES.

Nota quòd participia ℣. 14, 15, 16, *solvens*, *evacuans*, *faciens pacem*, sunt præteriti temporis.

Hinc Syrus: ipse est pax nostra.... ac diruit maceriam quæ stabat in medio, etc. legemque præceptorum præceptis suis abrogavit, etc. et fecit pacem et reconciliavit ambos, etc.

Ex iisdem ℣. 14, 15, 16, disce quid sit Ecclesia : una domus, cujus fundamentum et lapis angularis Christus ipse, qui muros et parietes, Judæos et Gentiles, olim disjunctos, destructâ maceriâ in semetipso, lapide angulari, conjunxit, unamque fecit domum, ℣. 14.

Unus homo, variis membris instructus, cujus caput est Christus, ℣. 15.

Unum corpus, distinctis et distantibus partibus compositum, cujus unio, firmitas et subsistentia, Christus, ℣. 16.

Unus populus ex variis gentibus, in Christo rege adunatus.

Quanta nobilitas Christo regi, capiti, lapidi angulari et fundamento adunari !

Quanta debet esse inter homines sic unitos concordia !

Quantùm quisque debet paci et charitati fraternæ studere !

Unum sumus omnes : omnes ergo nos invicem diligamus ; omnes unum simus animo et corde.

℣. 17. *Et veniens evangelizavit....* Probabile est quòd Apostolus alludat ad vocem angeli, dicentis ad pastores : *Ecce Evangelizo... Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus.* Luc. 3.

Christus præterea pacem Gentibus annuntiavit, quando Matth. 8, prædixit multos ab Oriente et Occidente venturos, et recubituros cum Abraham, Isaac, etc.; quando Matth. 24, prædixit Evangelium omni orbi prædicandum ; quando Joan. 12, dixit : *Omnia traham ad meipsum ;* quando misit discipulos, præcipiens ut docerent omnes gentes. Matth. Marc. et Luc. c. ultimo.

Christus itaque pacem Judæis per seipsum annuntiavit ; Gentilibus autem per suos Apostolos.

℣. 18. *Quoniam per ipsum habemus accessum...*

Fructus Incarnationis est ad Deum nobis aditum dare, ut illum dignè adoremus, oremus, illique dignè serviamus.

Hæc igitur, Christo capiti nostro uniti, faciamus ; per ipsum, cum ipso, et in ipso adoremus, amemus, oremus, cla-

memus : *Abba, Pater.* Hanc praxim vide in cap. 4. post ℣. 16. Vide et in aliis locis ibi citatis.

℣. 19. *Ergo jam non estis hospites...* sed cives. Gr. sed estis concives sanctorum. Syr. sed filii civitatis sanctorum, et filii domûs Dei.

Ex dictis concludens, Ephesis ostendit quantùm ex suâ justificatione, seu suâ ad Christi fidem conversione profecerint.

Eratis hospites. ℣. 12. *Nunc autem non estis* ampliùs *hospites* et alieni à jure civium ; sed *cives*, seu *concives sanctorum* , filii civitatis sanctorum.

Eratis *sine Deo.* ℣. 12. *Longè à Deo.* ℣. 13.

Nunc autem *domestici Dei*, id est, membra Ecclesiæ quæ est unica civitas, domus et familia Dei.

℣. 20. *Superædificati super fundamentum...* hoc est supra novum et vetus Testamentum collocati, ait Ambrosius : quod enim Apostoli prædicaverunt, prophetæ futurum prædixerunt : idem Ambrosius. Prophetæ disposuerunt Apostoli fundamenta jecerunt. Idem.

Jesus Christus est primarium Ecclesiæ fundamentum, primæ Cor. 3. ℣. 11. et aliud, primarium scilicet, esse non potest.

Apostoli sunt fundamenta secundaria, Apoc. 12. 14, nempe post Christum : primi enim sunt dignitate in Ecclesia, et super ipsorum doctrinâ fundata est Ecclesia.

Prophetæ veteris Testamenti, de his enim hìc agitur, sunt etiam fundamenta, quia eamdem Christi fidem prædicaverunt; at Apostolis inferiora, quia Christum futurum obscuriùs, et inter Judæos tantùm prædicaverunt.

Christus lapis *summus*, id est, extremus, imus, infimus, quia omnem sustentat fabricam.

Dicitur et *angularis*, quia in angulis est præcipua vis quâ sustinentur ædificia.

Alludit Paulus ad Isai. c. 28. ℣. 16; et ad Psalm. 117. ℣. 22.

℣. 21. *In quo omnis ædificatio...* Syr. in eodem coagmentatur totum ædificium. Vide paraphrasim.

℣. 22. *In quo et vos coœdificamini.* Syr. dum et vos in eo ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum. Vide paraphrasim.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Hinc collige quòd Ecclesia est civitas, domus, templum vivum Dei.

Cujus fundamentum primarium, lapisque angularis est Jesus Christus, Filius Dei vivi.

Hinc Ecclesia firma, stabilis, contra quam *non prævalebunt portæ inferi.*

Secundaria fundamenta, Apostoli et prophetæ; quia super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia.

Hinc immutabilis Ecclesiæ doctrina, quæ potest explicari, sed non immutari.

Hujus templi lapides et partes sunt omnes fideles cujuscumque generis, sexûs, ætatis.

Hinc latum, spatiosum, catholicum et altiùs semper assurgens per coædificationem novorum fidelium.

Architectus hujus templi, Spiritus sanctus, per cujus operationem unusquisque fidelis coædificatur, et cum aliis fidelibus charitate, quasi glutine, nectitur et coagmentatur.

Hujus templi inhabitator, Deus ipse.

Hinc sanctum est et veneratione dignum.

Hinc et unusquisque fidelis debet esse sanctus, utpote templum et habitaculum Dei.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA horrendam hominis peccatoris picturam ℣. 3. ut ab hoc verè miserando statu fugias, si fueris in peccato; Liberatori autem tuo gratias agas, si per Christi gratiam sis à peccato liber. Vide ℣. 3, in fine.

SECUNDÒ.

℣. 4 et 5. Nota felicem hominis justificati statum : cum Christo surrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet a dextris Dei; quia per gratiam sanctificantem jus habet et ad resurrectionem, et ad ascensionem, et ad participationem æternæ Christi gloriæ. Vide ℣. 4 et 5. et observationes morales.

TERTIÒ.

Nota quid sit justificatio, scilicet creatio quâ fit nova in Christo creatura.

Quomodò fit hæc creatio? per Christi gratiam, ℣. 8, 10.

Ad quid fit hæc creatio? ad opera bona toto vitæ tempore facienda, ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait divus Paulus, ℣. 10.; id est, ut omne genus bonorum operum indesinenter faciamus, ℣. 10.

Attende tibi, et vide quomodo huic divinæ circa te voluntati correspondeas? Vide observationem moralem in fine ℣. 10.

QUARTÒ.

Nota infelicem hominis christiani in inferis statum : præ omnibus damnatis damnatior est. Vide ℣. 11. et observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

OSTENSA in superiori capite gratiâ Ephesiis, suâ ad Christum conversione, divinitùs collatâ,

In hujus capitis ℣. 1, Paulus se, ut hanc eis procuraret gratiam, catenâ vinctum esse dicit : hincque sumit occasionem illis exponendi quomodo divinâ dispensatione factus sit Gentium Apostolus, ℣. 2.

Primùm ergo, ℣. 3, exponit eis quòd sibi per divinam revelationem innotuit mysterium de quo jam pauca, mysterium hactenus incognitum, ℣. 5, scilicet vocationis Gentium, ut sint cum Judæis « cohæredes, concorporales et comparticipes, etc., ℣. 6. »

Deinde, ℣. 7, exponit quòd hujus mysterii factus sit minister et præco, non suis meritis, sed merâ Dei gratiâ.

℣. 8. Mihi, inquit, omnium minimo, data est gratia Gentibus annuntiandi incomprehensibiles Christi divitias, et omnibus exponendi sacramentum ab æterno absconditum in Deo, ℣. 9, et ipsis etiam primariis angelis non bene notum, ℣. 10. Nimirum, quod per Jesum Christum, mediatorem nostrum, nos omnes Judæi et Gentiles fiduciam haberemusad Deum, quasi filii ad patrem, accedendi, ℣. 12.

℣. 13. Propter quod, et quia hæc est vestra dignitas, et quia hoc est ministerium meum, rogo vos ne cadatis animo ob afflictiones et vincula quæ vestrî causâ patior, et quæ sunt mea et vestra gloria.

Quia autem infirma est omnis humana voluntas, Paulus, ℣. 14, genuflexus et supplex Deum orat, ut Ephesios intus Spiritu sancto corroboret, ℣. 16. ; in eorum cordibus in charitate radicatis, Christus inhabitet, ℣. 17.

Orat ℣. 18, ut divinæ charitatis dimensiones intelligant, et pro merito æstiment incomprehensibilem in nos Christi charitatem, ℣. 19., idque, ut Deo plenè repleantur.

Cui Deo æterna sit gloria in Ecclesia, tantis ab eo per Christum affecta beneficiis, ℣. 20, 21.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Hujus rei gratia, ego Paulus vinctus Christi Jesu, pro vobis Gentibus,

2. Si tamen audîstis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis:

3. Quoniam secundùm revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut suprà scripsi in brevi:

4. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi:

5. Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus et Prophetis in spiritu,

6. Gentes esse cohæredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium:

7. Cujus factus sum minister, secundùm donum gratiæ Dei, quæ data est mihi, secundùm operationem virtutis ejus.

CAPUT TERTIUM

Paraphrasis.

Ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, ego Paulus, pro Christi gloria nunc catenâ ligatus sum, et quidem vestrî causâ, ô Gentiles! quibus scilicet, Judæis indignantibus, Evangelium prædico.

Hàc, inquam, catenâ vestrî causâ ligatus sum; si tamen audîstis quemadmodum, divinâ dispensatione, datus est mihi apostolatus inter vos Gentiles administrandus.

Si, inquam, audìstis quod nunc vobis omnibus dico, nimirum quòd per divinam revelationem innotuit mihi mysterium vocationis Gentium, de quo suprà, duobus nimirum præcedentibus capitibus, breviter scripsi.

Non quantùm mysterii dignitas exigeret, sed quantùm sufficit ut legentes percipiatis meam, circa hoc Christi mysterium, intelligentiam; seu quousque inillius arcani cognitione, Deo revelante, penetraverim.

Mysterium quod aliis superioribus sæculis, non fuit ullis hominibus ita clarè manifestatum, sicut hunc per Spiritum sanctum revelatum est sanctis Apostolis et Prophetis novæ legis:

Scilicet, quòd Gentiles, etiam non facti proselyti, sint unà cum Judæis, ejusdem cœlestis hæreditatis cohæredes;

Utpote Dei filii, ejusdemque corporis, nimirum Ecclesiæ membra, sub uno capite Christo:

Et per hoc caput comparticipes omnium benedictionum cœlestium olim Abrahæ à Deo promissarum;

Idque omne per fidem quam habent Evangelio.

Cujus Evangelii ego Paulus factus sum minister et præco,

Non meis meritis, sed ex gratuito Dei dono;

Sic tamen mihi gratis concesso, ut ex Dei gratiâ efficax sit ejus administratio ad Gentium conversionem.

8. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.

9. Et illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo qui omnia creavit;

10. Ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei,

11. Secundùm præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro:

12. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentiâ per fidem ejus.

13. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis: quæ est gloria vestra.

14. Hujus rei gratiâ flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.

15. Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur,

Mihi, inquam, qui sum omnium Christianorum minimus, data est hæc gratia,

Ut in gentibus evangelizem incomprehensibiles Christi divitias, seu uberrimam gratiarum et bonorum copiam quam nobis contulit Christus;

Et ut omnibus exponam quàm sit admirabilis exsecutio arcani illius quod ab æterno fuit absconditum in Deo, eique soli notum qui omnia fecit.

Ita ut nunc, post hujus mysterii adimpletionem, primariis etiam illis angelorum ordinibus, qui principatus et potestates nuncupantur,

Quique in locis cœlestibus commorantur,

Patefiat per ea quæ à Christo et Apostolis facta sunt in Ecclesià, verè mirandà, ac varià Dei sapientià;

Quam in sæculis à se prædestinastis manifestavit in Christo Jesu Domino nostro:

In cujus nomine, et per fidem quâ ipsum mediatorem et propitiatorem nostrum credimus, habemus fiduciam Deum alloquendi, et ad ipsum confidenter accedendi, quasi filii ad patrem.

Cùm ergo hæc sit vestra dignitas, ut per Christum habeatis ad Deum, tanquam ad patrem, accessum;

Rogo vos ne cadatis animo propter afflictiones et vincula,

Quæ vestrî causâ patior, quia scilicet vobis et aliis Gentilibus Christum evangelizo;

Imo vos, exultare et gloriari propterea convenit; siquidem hæc vincula et passiones sunt mea vestraque gloria.

Propter hoc, ne meis scilicet malis territi deficiatis,

Flecto genua, humiliterque rogo Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi.

Qui non solius Christi, sed omnium, tam angelicarum, quàm humanarum familiarum pater et auctor est, licèt diversimodè.

16. Ut det vobis, secundùm divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus, in interiorem hominem,

17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati et fundati,

18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum;

19. Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quàm petimus, aut intelligimus, secundùm virtutem quæ operatur in nobis:

21. Ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

Supplex, inquam, Deum rogo, ut, pro immensa largitate ac bonitate suâ, quâ gloriatur,

Det vobis per incrementum gratiæ et spiritûs interni; sic corroborari,

Ut interior vester homo robustior evadat in dies;

Concedat ut per fidem Christus habitet in cordibus vestris, sitisque in charitate radicati et fundati;

Ut cum omnibus Christianis, quibus idem opto, possitis intelligere quæ sint dimensiones bonitatis divinæ in mysterio redemptionis hominum et vocationis Gentium.

Oro etiam ut possitis plenè scire, et pro merito æstimare charitatem quam Christus in hoc eodem mysterio erga nos exhibuit, licèt omni scientiæ supereminentem; id est, licèt major sit quàm ut humanâ possit cogitatione comprehendi.

Quæ omnia vobis opto, ut plene et perfectè Dei cognitione, amore, et omnium bonorum divinorum plenitudine repleamini.

Ei autem, qui per vim et potentiam gratiæ quam in nobis operantem quotidiè experimur, potest superabundanter et cumulatè facere supra omnia illa quæ petere aut cogitare possumus;

Ipsi, inquam, æterna sit gloria, in Ecclesiâ tantis beneficiis affectâ per Christum Jesum mediatorem nostrum. Amen.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. Hujus *rei gratiâ.* Syr. propterea, id est, ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, de quibus in capite secundo à versu 19.

Ego Paulus, electus à Christo ad portandum nomen ejus coram Gentibus. Act. 9.

Vinctus Christi Jesu.

Syr. vinctus sum Christi Jesu.

Arab. mancipium sum Jesu Christi, vinctum propter vos.

Divus Chrysostomus, Theophilactus: *vinctus sum......* S. Anselmus, D. Thomas: *vinctus sum.*

Subaudiendum ergo verbum *sum.*

Nec huic supplemento resistit articulus græcus præpositus verbo, *vinctus : ὁ δέσμιος. Ego Paulus, ille vinctus;* sed notat quòd vincula Pauli in totâ Ecclesiâ essent celeberrima.

Scripsit Romæ catenâ ligatus, sive intra biennium quo Romæ sub militis erat custodiâ. Act. 28. 16.

Quia enim Gentibus Evangelium prædicaverat, à Judæis accusatus fuit, et propterea Romam venit vinctus, utpote qui ad Cæsarem appellaverat.

Sive ultimo vitæ suæ anno, et paulò ante mortem, et volunt alii quos secutus sum in præfatione, quam vide.

Vinctus Christi Jesu, id est, pro nomine, pro gloriâ, et in causâ Jesu Christi.

Pro vobis Gentibus, id est, ad utilitatem et salutem vestram, ô Gentiles! quorum factus sum doctor, et quia salutis verbum vobis annuntio.

NOTA LITTERALIS.

Necessariò è duobus unum, scilicet, vel supplendum est verbum substantivum *sum*, vel parenthesis agnoscenda.

Primum elegi post versiones Syriacam, Arabicam, post divum Chrysostomum, Theophylactum, post S. Anselmum, D. Thomam, Gagnæum, Tyrinum, Erasmum, Fromondum.

Multi tamen, tum antiqui, tum recentiores, parenthesim agnoscunt, qui quidem omnes consentiunt de parenthesis initio, nimirum versu secundo *si tamen audistis...* de fine verò ejusdem parenthesis dissentiunt.

Divus Hieronymus vult quòd finiat ℣. 3. *Mihi notum factum est, etc.* ita ut sensus sit : *Ego Paulus...* cognovi mysterium, etc.

Œcumenius putat quòd desinat ℣. 8. casu tamen mutato *Ego Paulus... mihi omnium sanctorum minimo...*

In hâc sententiâ subintelligendum est in primo versu, *Ego Paulus,* ministerium apostolatûs inter Gentes accepi; quod idem est ac, *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hœc, etc.*

In hâc sententiâ, *si tamen audistis*, versûs secundi, non erit vox dubitantis, sed asserentis : hinc εἴγε, vertunt *siquidem.*

Theodoretus, et post ipsum recentiores plurimi, Estius, Cornelius, etc. putant parenthesim desinere ℣. 14. ubi eadem repetit verba : *hujus rei gratiâ, etc.*

In hâc sententiâ postquam D. Paulus dixit cap. 2, ℣. 22, *in quo et vos coœdificamini..*,

Mox ad Deum conversus intendit orare pro hujus templi spiritualis perfectione, et dicere : *Hujus rei gratiâ flecto genua*, orans ut in fide vos corroboret.

At dubitans, inquiunt, num hunc metaphoricum ædificationis et templi spiritualis sermonem satis intellexerint Ephesii.

Dubitans etiam num satis intelligant administrationem gratiæ sibi datæ, Evangelii Gentibus prædicandi, et consequenter nùm intelligant quod dixit : *Ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis Gentibus.*

Hâc suâ dubitatione distractus, inquiunt, orationem incen-

tam interrumpit et quasi suspendit, donec clariùs et fusiùs explicuerit et mysterium vocationis Gentium, et suum inter Gentes apostolatum.

In hâc sententiâ, *si tamen audîstis, etc.* verè dubitantis est; ex hocque suo dubio sumit occasionem, per longam parenthesim, clariùs explicandi quomodo divinâ dispensatione Gentilium factus sit prædicator.

Quamcumque amplectaris hâc in re opinionem, non plurimùm refert cùm omnes habeant et sua fundamenta et suos auctores, nulla autem omni careat difficultate.

Divi Hieronymi interpretationi obstat vox interposita *quoniam*, obstat et solœcismus.

Œcumenii interpretatio, præter longum quod admittit supplementum, cogitur solœcismum agnoscere in textu Apostolico, et Paulum in alienâ linguâ balbutientem fateri, sicut loquitur D. Hieronymus.

Theodoreti opinio longiorem admittit parenthesim, et longiorem in oratione distractionem, et quidem voluntariam, et, ut mihi videtur, sine necessitate.

Supplemento verbi *sum* solus obstat articulus præpositus ὁ δέσμιος, *ille vinctus*.

Sed præterquam quòd, ut dixi, denotat celebritatem vinculorum Pauli,

Hæc difficultas divum Chrysostomum, Græcum, non deterruit, et sane cæteris minor est, si bene perpendantur aliæ.

Aliunde autem, hoc unico supplemento (quod Hebræis familiare) addito, totius capitis sensus connexus est et cum præcedentibus et cum sequentibus, ut in analysi et paraphrasi videri potest.

Nihil ergo cogit ad obscuram et longiorem parenthesim recurrere.

Adde quòd si quæ Græci sermonis imperitia cum divo Hieronymo hìc agnoscenda, puto quòd minima sit eligenda.

OBSERVATIO MORALIS.

De suis vinculis gloriatur Apostolus, *Ego Paulus, ille vinctus Christi Jesu.* Similiter et alii omnes Apostoli *ibant gaudentes, quia pro nomine Jesu digni habiti sunt pati.*

Quidni sic in nostris gloriamur infirmitatibus et humiliationibus nostris?

Hanc gloriam dat fides viva.

Crede ergo verbo Christi dicentis : *Beati qui nunc fletis, etc. Beati pauperes, etc. Beati qui persecutionem patiuntur, etc.* gaudebis et exultabis, quia *merces tua magna erit in cœlo.*

Quò quis pro Christo profundiùs humiliatur, eò gloriosior est coram Deo, et erit in æternum.

Hoc crede, et gaudebis, et gloriaberis patiens et humiliatus.

℣. 2. *Si tamen audîstis...* Arabica versio : si fortè audìstis.

Vult eos scire quòd Dei judicio à Christo missus est prædicare Gentibus mysterium gratiæ Dei, ait Ambrosius.

Quòd fortè toto triennio, quo Ephesi moratus est, non dixerat passim omnibus modum et miraculum suæ conversionis ; quia sancti non solent nisi coacti prædicare dona Dei in se, ait Fromondus.

Dispensationem, Gr. *τὴν οἰκονομίαν.*

Œconomia autem est prudens dispensatio rei domesticæ, seu assignatio partium quam in domo faciunt patresfamiliâs, aut illorum vice, dispensatores rei domesticæ.

Hìc verò œconomia significat illam apostolatûs partem D. Paulo datam, Evangelium Gentibus prædicandi.

Dispensationem gratiæ, id est, apostolatûs.

Apostolatus, prælatura, munus prædicandi, gratia pura, gratìs data, ad aliorum utilitatem gratuitò concessa.

Hinc non ambienda, non hominum favore quærenda. Ad laborem non ad quietem et ad delicias desideranda.

℣. 3. *Quoniam secundùm revelationem*, id est, *si audîstis quoniam...*

Ut hanc dispensationem meliùs intelligant omnes, incipit eam fusiùs enarrare.

Ac primò, exponit eis quomodo sibi innotuit mysterium vocationis Gentium, scilicet per divinam revelationem.

Sicut suprà scripsi. Gr. προέγραψα.

Sicut antè scripsi, ait Ambrosius; præscripsi, ait Hieronymus, scilicet in primo et secundo capite hujus epistolæ.

In brevi, id est, brevite ret paucis.

Œcumenius interpretatur: sicut suprà scripsi in modico, id est, paulò antè, in fine capitis præcedentis. Theodoretus autem: de quo nunc scripsi, etc.

℣. 4. *Prout potestis.* Gr. ad quod potestis, id est, juxta quod: Theophylactus.

Prout potestis ibi legere et *legentes intelligere meam circa hoc mysterium prudentiam.* Gr. intelligentiam. Theophylactus, cognitionem meam.

D. Paulus prudentiam, sapientiam, intelligentiam, scientiam sæpè confundit.

℣. 5. *Quod aliis generationibus.* Syr. quod quidem in aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, etc.

Quæ de vocatione Gentium ab Isaiâ et aliis prophetis dicuntur, generalia sunt et obscura;

Apostolis autem revelata sunt clariùs, et etiam circumstantiæ: nimirum, quòd ad eamdem omnino gratiam et Ecclesiam cum Judæis essent admittendæ Gentes, non factæ proselytæ, sine circumcisione, sine lege Mosaicâ, etc.

℣. 6. *Gentes esse cohæredes.*

Explicat ea quæ clariùs et distinctiùs noverunt Apostoli, et novæ legis prophetæ, qui frequentes erant in Ecclesiâ D. Pauli temporibus. Vide paraphrasim.

Comparticipes promissionis ejus.

Communiter intelligitur de promissionibus à Deo factis populo judaico, seu Abrahæ, de Christo et salute. Potest etiam explicari de Spiritu sancto, qui promissum Dei dicitur.

Itaque et ejusdem Spiritûs sancti à Deo, per Christum promissi participes.

OBSERVATIONES MORALES.

Ex hoc versu disce quòd omnes Christiani sint ejusdem patris, Dei scilicet, filii et cohæredes; ejusdem Christi commembra; ejusdem Spiritûs sancti comparticipes.

Quanta ergo omnium nostrûm in Deo nobilitas! et quanta omnium nostrûm debet esse mutua charitas et unio!

Ex ℣. 5. disce, quòd sicut Apostolis major data est mysteriorum Dei cognitio, quàm veteris Testamenti prophetis; ita per Apostolos major communicata fuit nobis Christianis cognitio Dei, quàm ipsis prophetis à Deo communicata fuerit.

O nos ergo felices! quibus à Christo, per Apostolos, major data est Dei cognitio quàm ipsis olim prophetis.

Sed, ô nos infelices! si in tantâ mysteriorum luce, Deum, sicut novimus, non glorificamus!

Cognitio nostra major, et nostra major erit damnatio.

Ergo sicut novimus, sic amemus, sic laudemus; sic vitâ et opere colamus.

℣. 7. *Cujus factus sum minister.* Exponit nunc quomodo Evangelii Gentibus prædicandi factus est à Deo per Christum minister.

Cujus Evangelii factus sum præco, non meis meritis: eram enim Christi et Ecclesiæ christianæ persecutor acerrimus.

Sed *secundùm donum gratiæ Dei,* id est, ex dono Dei merè gratuito.

Secundùm operationem virtutis ejus. Gr. secundùm ἐνέργειαν, efficaciam potentiæ ejus, Dei scilicet.

Quibus verbis Apostolus denotat efficaciam apostolatûs sui, per divinam virtutem; sicque probat illum ab affectu, seu per miracula quæ divinâ potentiâ patrabat.

Sensus ergo est: *Factus sum Evangelii minister,* ex dono Dei merè gratuito, quod mihi datum est administrandum, non meis viribus sed per efficaciam virtutis et omnipotentiæ Dei.

℣. 8. *Mihi omnium sanctorum minimo.* Gr. ἐλαχιστοτέρῳ; quasi diceret: Minimiori.

Ex ἐλαχίστος, minimus; finxit ελαχιστότερος, minimior, quasi comparativum ex superlativo : minimo minimior.

Repetit ergo cum exaggeratione quæ versiculo præcedenti dixit, *mihi*, inquam, Christianorum minorum *minimo*, imò minimorum minimiori, peccatorum autem maximo, *data est hæc gratia.*

Observa hìc et mirare D. Pauli modestiam, ubi de suâ personâ agitur; se minimo minimiorem, infimo infimiorem, postremo postremiorem reputat et dicit.

Hincque discamus, quò quis altiùs suo ministerio elevatur, eò profundiùs in semetipso et coram hominibus humilitate deprimatur.

Sicut in D. Paulo, sic et in omni Christi ministro, necessaria sunt duo : humilitas, quâ se suo ministerio judicet indignum; fiducia in Dei virtute, quâ liberè et audacter agat in Dei nomine et auctoritate.

Tria D. Paulus ad prædicationem attulit, ait D. Chrysostomus : ferventem animum et ad omnia ferenda paratum; intelligentiam, seu sapientiam; vitam in quâ non cadebat reprehensio.

Heu! ne digni quidem sumus, qui Pauli vel meminerimus! vide D. Chrysostomum; fol. 909. agnosces quàm à D. Paulo distemus concionatores.

℣. 9. *Et illuminare omnes... quæ sit dispensatio.*

Gr. œconomia : hinc Theologi Incarnationem et nostræ redemptionis opus vocant œconomiam : quo nomine intelligunt quæcumque Christus in carne assumptâ fecit aut passus est.

Hìc autem œconomia, seu *dispensatio*, potest dupliciter considerari : vel in mente Dei, vel in opere, seu executione.

Juxta primam acceptionem, sensus erit : ut manifestem omnibus quàm sit admirabilis œconomia, et æterna Dei ordinatio circa vocationem Gentium, per nativitatem, mortem et resurrectionem Christi.

Juxta secundam, quæ videtur magis ad mentem Apostoli, sensus erit : ut doceam quàm sapienter, hoc tempore, Deus per Jesum Christum executus sit mysterium redemptionis

nostræ, et vocationis Gentium, arcanum hucusque sibi soli notum.

Qui creavit omnia. Græcus textus addit, *qui creavit omnia per Jesum Christum* : et ita legit D. Chrysostomus et Theodoretus.

Si referatur ad, *creavit*, intelligi debet de Jesu Christo, ut Deo et Dei Filio : juxta illud Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.*

Si referatur ad, *quæ sit dispensatio....* intelligi debet de merito passionis Jesu Christi, Dei Hominis.

Primus sensus videtur hìc naturalior : hinc Theodoretus : qui omnia fecit, unà secum operante Filio.

Putatur autem et cum fundamento quòd Apostolus scholam Simonis Magi percutiat, qui docebat hunc mundum corporeum ab angelis factum esse.

OBSERVATIO MORALIS.

Observa hìc evangelici ministerii munus, scilicet, *incomprehensibiles Christi divitias evangelizare et illuminare omnes....*

Apostoli, evangelistæ, sunt inter cæteros homines quod superiores angeli sunt inter inferiores.

Sicut angeli sunt Dei cœlestes ministri; ita Apostoli sunt terrestres angeli : at horum ministerium non est impar cœlestium angelorum ministerio; Apostoli enim, sicut et angeli superiores, purgant, illuminant et perficiunt.

Hinc in Apoc. 19, ℣. 10. angeli nolunt ab Apostolis coli : *vide ne feceris, conservus tuus sum.*

Conservi sunt Apostoli et angeli, omnesque Dei ministri.

Cogitet hìc et supra se reflectat prælatus, apostolus, concionator, omnis Dei in Ecclesia minister, et videat quomodo suum obeat munus : an lucet? suâque luce alios illuminat? purgat? perficit?

An, è contra, fumat? suîque fumi obscuritate et fœtore alios obscurat, obtenebrat? inficit et perdit?

Væ prævaricatoribus!

℣. 10. *Ut innotescat principatibus*... Syr. ut per Ecclesiam innotescat sapientia Dei differentiis plena, principatibus, etc.

Gr. ut innotescat nunc, etc.; id est, ita ut nunc, post hujus mysterii adimpletionem, primariis etiam angelis perfectè innotescat, etc.

Angeli, archangeli, etc., qui, ante Incarnationem, tantam Dei erga gentes bonitatem, multaque Christi mysteria, vel ignorabant, vel noverant tantummodo quoad substantiam, non verò quoad species, modos et circumstantias; per ea quæ gesta sunt in Ecclesia; per tot et tanta bona illi collata, et per tam diversos in eâ gradus et bene dispositos ordines, didicerunt multiformem et differentiis plenam Dei sapientiam.

Seu, ut ait Theophylactus, beneficia nostra magistri sunt iis sapientiæ Dei.

Per Ecclesiam, per Apostolos, per homines, ipsis primariis angelis patefacta sunt arcana Dei : quantus honor hominum !

Paulus angelorum evangelista, eos illuminavit, ait D. Chrysostomus.

Hinc in Apoc. 19, 10. angeli coli nolunt ab Apostolis, quasi majore in ministerio collocatis.

Hìc et Paulus Simonianos percutit qui volebant angelos à nobis adorandos, et nostros esse ad Deum mediatores.

℣. 11. *Secundùm præfinitionem.... quam....* Illud, *quam*, in Græco et in Latino est ambiguum, potestque referri et ad *sapientiam*, et ad *Ecclesiam*, et ad *præfinitionem*.

D. Hieronymus ad *sapientiam* refert : aliqui ad *Ecclesiam*; communiter ad sæculorum *præfinitionem*.

Hinc præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam sic explicari : Quæ omnia fecit eo tempore quod ab æterno decrevit ea se facturum per Jesum Christum.

Vel secundùm antiquissimum, seu æternum consilium et decretum quod per Christum Jesum executus est.

℣. 12. *In quo habemus fiduciam....* Fides est origo fiduciæ et confidentiæ in Deum : confidentiæ ad illum accedendi; fiduciæ impetrandi.

Fides, nimirum quâ credimus Christum nobis à Deo datum, ut mediatorem et propitiatorem nostrum.

Hanc fidem in omnibus nostris orationibus habere studeamus. Nostra praxis continua sit Christo mediatori nostro uniri, per ipsum et in ipso ad Deum accedere; per quem omnia, sine quo nihil: de hac praxi vide in fine capitis, ℣. 21.

℣. 13. *Propter quod peto ne deficiatis....* Gr. ideo peto non segnescere: quod potest et ad D. Paulum et ad Ephesios referri: hincque sanctus Hieronymus in primâ personâ traduxit.

Syrus etiam: quapropter peto ne me tædeat oppressionum mearum, quæ sunt pro vobis; cùm hoc cedat in gloriam vestram.

Sed Græci omnes traducunt in secundâ personâ, sicut Vulgata nostra, et ipse contextus epistolæ indicat ita traducendum esse.

Timebat Apostolus ne Ephesii, in fide novelli, animo caderent ob vincula, cæteraque mala quæ patiebatur.

Hinc, *peto*, *αἰτοῦμαι*, posco, exigo, non à Deo sed à vobis, ne expavescatis, animoque cadatis ob hæc vincula et alia mala quæ patior vestrî causâ, scilicet, quia vobis Ephesiis et aliis Gentilibus Christum prædico.

Quæ est gloria vestra; quin potiùs in his gloriari nos oportet; hæc siquidem vincula et passiones sunt stygmata et insignia Christi; meique martyrii præludia, et consequenter vestra, sicut et mea gloria; quòd ego Apostolus vester dignus habear pro Christo talia et tanta pati.

Ephesiis et Gentilibus omnibus gloriosæ sunt passiones Apostolorum, ait D. Chrysostomus, quia per illas apparet quanti nos faciat Deus, qui Filium suum et Apostolos pro nostrâ salute, tanta pati voluit.

Sic Deus dilexit nos, ut etiam pro nobis Filium suum dederit et servos suos malè affecerit: D. Chrysostomus.

℣. 14. *Hujus rei gratiâ,* id est, ne meis territi malis, de-

ficiatis; in signum reverentiæ et subjectionis, *flecto genua..*

℣. 15. *Ex quo omnis paternitas.*

Gr. πατρία, familia, tribus, parentela.

Ex quo patre, *omnis familia*, seu angelorum in cœlo, seu hominum in terris, originem habet.

Hìc contra Simonianos, qui plura principia admittebant, et à malis angelis mundum conditum dicebant.

Metaphoricè autem in angelis sunt familiæ, quatenus intelliguntur classes, ordines, qui sunt quasi familiæ.

Totus mundus unica Dei familia est, cujus pars una superior, inferior altera; et homines et angeli sunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam, cujus pater Deus.

Hinc ab omnibus colendus, amandus, glorificandus.

℣. 16. *Ut det vobis secundùm divitias gloriæ suæ.*

Ambrosius habet: secundùm divitias majestatis suæ virtutem confirmari in spiritu.

Syrus, paulò aliter quàm nostra Vulgata, ut det vobis secundùm divitias gloriæ suæ; ut virtute confirmemini per Spiritum suum; ut in homine vestro interno habitet Christus per fidem, et in cordibus vestris per charitatem, stabili manente radice vestrâ et fundamento vestro, ut possitis comprehendere, etc.

Sed nostra Vulgata planè conformis est Græco, et ad litteram sensus est:

Ut secundùm abundantiam misericordiæ, quâ gloriatur, seu cujus multitudo et magnitudo passim in Scripturis prædicatur,

Det vobis in interiori homine vestro, id est, in mente, *virtute* suâ per *Spiritum suum corroborari.*

℣. 15. Petiit Apostolus ab Ephesiis ne deficerent, etc. propter liberum arbitrium, ait D. Augustinus, nunc idem petit pro ipsis à Deo Patre; quia arbitrium sine gratiâ non sufficit, ait idem sanctus. serm. 7, de verbis Apostoli.

Post quem S. Anselmus, quia voluntatis arbitrium habetis, peto à vobis, etc. sed quia vobis non sufficit arbitrium ad ipendum quod peto, *hujus rei gratiâ flecto...*

℣. 17. *Christum habitare..., det vobis Christum habitare,* id est, permanere; seu perseveranter manere.

Per fidem vivam, seu charitate operantem.

In cordibus vestris, tanquam principali parte interioris hominis vestri.

In charitate radicati....

Vel supplendum est verbum, ut in paraphsasi, *sitisque...* vel agnoscenda trajectio per quoddam hyperbaton, scilicet, ut *charitate radicati et fundati, possitis comprehendere....*

Constantiam quam Ephesiis optat duabus exprimit similitudinibus, arboris scilicet, in altum radices agentis, et ædificii bene fundati.

℣. 18. *Ut possitis comprehendere....* id est, apprehendere, per fidem et intelligentiam assequi, quantùm hìc potest homo spiritualis, sanctus, perfectus.

Quæ sit latitudo et longitudo....

Quia indefinita est propositio, nullius enim rei mentionem facit: hinc variæ sunt interpretationes, quos apud Cornelium videre potes.

Naturalior autem mihi visa est quæ in paraphrasi, quia de his agitur.

Dei bonitas in nostræ redemptionis et vocationis mysterio latissima est, ad omnes homines se extendens; longissima, in omnia sæcula sese diffundens; profundissima, quippe quæ humillimâ Christi depressione nos è profundo pœnarum infernalium abysso liberavit; altissima, utpote quæ ad cœlos usque nos attollit: *Consedere nos fecit in cœlestibus.*

℣. 19. *Scire etiam supereminentem scientiæ,* in dativo, id est, quæ supereminet scientiæ; seu quæ superat omnem scientiam humanam.

Hincque patet quomodo intelligendum sit verbum *scire,* scilicet cognoscere, et pro merito æstimare.

Charitatem Christi, id est, quam Christus erga nos exhibuit, semetipsum pro peccatis nostris victimam offerens Deo Patri.

Ut impleamini.... hæc omnia vobis opto, ut omnibus Dei

donis abundetis : omni scilicet scientiâ Dei, in mente ; omni charitate, in corde : sicque fortes sitis, et nunquam deficiatis.

Ex dictis à ℣. 16, disce quis sit homo verè spiritualis et interior.

Ille scilicet cujus anima est Spiritus sanctus ; cujus intellectus, seu lumen, est fides viva ; cujus cor et vita est charitas ; cujus patria, cœlum ; cujus hæreditas, gloria æterna ; cujus inhabitator, Christus ; cujus Pater, Deus.

Hinc et disce semper optare et frequenter orare, ut det tibi Deus interiùs corroborari, fide vivâ, charitate operante, Sancti Spiritûs illapsu, continuâ cum Christo unione, totius Divinitatis in animâ tuâ inhabitatione et permansione.

℣. 20. *Ei autem qui potens est....* Gr. at potenti super omnia, superexabundanti quæ petimus, aut mente concipimus, secundùm virtutem ejus efficientem in nobis ; vel secundùm potentiam ejus operatam in nobis (passivè).

Syr. ei autem qui potens est virtute omnia superante, facere nobis etiam super ea quæ postulamus, aut meditamur, secundùm virtutem ipsius, quæ exercetur in nobis.

Divus Paulus in superioribus optavit Ephesiis *omnem plenitudinem Dei* : at hìc omni Dei plenitudine repletus ipsemet, erumpit in Dei laudes, optatque ut ab Ecclesia Deo reddatur æterna gloria per Jesum Christum, Filium Dei, mediatorem nostrum.

Deo, inquit, qui per potentiam, quâ intus agit in nobis, omnia potest longè abundantiùs facere et liberaliùs dare, quàm nos possimus aut petere aut intelligere.

℣. 21. *Ipsi gloria...* Syr. ipsi, inquam, gloria in Ecclesiâ suâ per Jesum Christum in omnes ætates sæculi sæculorum. Amen.

Ipsi, inquam, qui tot et tanta per Christum nobis dedit beneficia, æterna sit gloria in Ecclesiâ suâ, per totum orbem diffusâ et in fines sæculorum duraturâ, per Jesum Christum, Ecclesiæ caput, mediatoremque nostrum ; et per quem, sicut omnia à Deo accepimus, sic et omnia Deo reddere debemus, per laudes et gratiarum actiones.

Et ecce rursus praxim verè christianam, verè Deo dignam, toties ab Apostolo edoctam et à nobis annotatam. Omnia in Christo, per Christum et cum Christo pietatis officia excercere, in ipso Deum laudare, Deo gratias agere, etc.

Hinc Ecclesia omnia per Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc praxis videatur in cap. 4. hujus epistolæ post ℣. 16, et fusiùs in epistolâ ad Rom. cap. 16, in corollario, et epist. ad Hebr. cap. 9, et cap. 13, in corollariis.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 3. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

A DIVO Paulo, et ab aliis Apostolis discamus in passionibus et in vinculis gloriari, ℣. 3.

Hanc gloriationem dabit nobis fides viva, si verè credamus hujus vitæ passiones esse æternæ gloriæ principia et quasi radices.

Quò plus pro Christo patiemur, et profundiùs humiliabimur, eò feliciores et gloriosiores in ætèrnum erimus. Vide ℣. 3. et observationem moralem.

SECUNDÒ.

Ab eodem Apostolo ℣. 5 èt 6, discamus quantùm Deo debeamus, per cujus gratiam nobis omnibus Christianis major data est mysteriorum Dei cognitio, quàm ipsis etiam prophetis veteris Testamenti.

Ob hanc gratiam Deum laudemus, amemus, glorificemus.

Hâc majori mysteriorum cognitione ad Dei voluntatem perfectiùs adimplendam utamur ; aliàs major nostra damnatio.

Servus sciens voluntatem Domini sui, et non faciens, vapulabit multis.

TERTIÒ.

Miremur admirandam sanè divi Pauli de se loquentis modestiam ; at imitemur virtutem, omni quidem Christiano, præcipuè verò omni Ecclesiæ ministro necessariam. Quò quis suo ministerio sublimior, eò sit humilitate inferior. Vide ℣. 8.

QUARTÒ.

Prælati, pastores, doctores, concionatores à D. Paulo, ℣. 9. discant quale sit evangelici ministerii munus, et ad quid ordinetur.

Evangelizare investigabiles divitias Christi, ℣. 8. *et illuminare omnes*, ℣. 9.

Attendant quomodo illud obeunt.

QUINTÒ.

Discamus omnes ex ℣. 16, 17, 18, 19, quid debeamus animo jugiter versare, semper optare, continuè petere.

Scilicet *virtute corroborari per Spiritum Dei interiorem hominem*, ℣. 16.

Christum habitare per fidem in cordibus nostris.

In charitate radicati et fundati, ℣. 17.

Ut possimus comprehendere, etc., ℣. 18.

Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, ℣. 19.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Absoluta parte dogmaticâ, transit ad mores.

℣. 1, 2, 3. Ephesios tenerrimè, per vincula quæ pro Christi gloriâ et eorum salute tolerat, ad vitam christianâ vocatione dignam hortatur, et in primis, ad unitatem spiritûs in vinculo pacis servandam.

℣. 4, 5, 6. Hanc spiritûs unitatem suadet, ex unitate quæ in totâ religione christianâ regnat, unum corpus, unus spiritus, una spes, unus Dominus, unum Baptisma, unus Deus et Pater omnium : idem ergo sit omnium cor et animus.

Et ne huic unitati obstet donorum varietas, circa eam duo præstat Apostolus. Primò, asserit quòd fiat non pro merito recipientis, sed pro voluntate dantis. Secundo, ex unitate, ad quam tendit hæc varietas, aliud sumit unitatis et concordiæ argumentum.

Septimo itaque versu asserit quòd unicuique fideli data sit gratia, non pro ipsius meritorum mensurâ, sed pro voluntate Christi; hancque veritatem probat, ℣. 8, ex psalm. 67. Hincque occasionem sumit æternam Christi divinitatem contra hæreticos insinuandi, ℣. 9 et 10.

℣. 11. Præcipua enumerat dona hominibus à Christo data, horum ministeriorum finem indicat, ℣. 12, 13, nimirum unitatem fidei et perfectam Christi formationem in fidelium cordibus.

℣. 14. Clariùs explicat hunc finem, scilicet ut non simus parvuli, quovis doctrinæ vento fluctuantes; sed ut veram fidei doctrinam sectantes, et charitatis opera facientes, crescamus quaquaversum in Christo.

℣. 16. Hoc spirituale in Christo augmentum explicat per comparationem ad augmentum corporis humani.

℣. 17. Rediens ad id quod, ℣. 1, dixit : *obsecro vos ut dignè ambuletis, etc.*, hocque fusiùs explicans, hortatur Ephesios ut non ampliùs Gentilium ducant vitam,

Quam pingit primò, quoad interna, ℣. 18. obtenebrati intellectu, etc. Secundò, quoad externa, ℣. 19, sese tradiderunt impudicitiæ.

Huic Gentilium vitæ contraria est christiana vita, ℣. 20. 21.

Hanc ad duo principia generalia reducit: deponere veterem hominem, ℣. 22, induere novum, ℣. 23, 24.

In reliquo capite hæc duo generalia doctrinæ Christi capita explicat in particulari.

Deponenda sunt hæc veteris hominis membra, mendacium, fraus, ira, furtum, libido, etc.

Induenda veritas, benignitas, mansuetudo, misericordia, castitas, justitia, liberalitas, etc.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione quâ vocati estis,

2. Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientiâ supportantes invicem in charitate,

3. Solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis.

4. Unum corpus et unus spiritus; sicut vocati estis in unâ spe vocationis vestræ.

5. Unus Dominus, una fides, unum Baptisma.

6. Unus Deus, et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

Cum tanta sit erga vos, ô Ephesii! beneficentia Dei, ut ex gentilismo ad fidem, ad gratiam, et ad gloriam vocârit æquè ac Judæos, hinc ego Paulus, Christi, propter vos, captivus, vos hortor et obsecro,

Ut tanti beneficii memores, vitam ducatis vestrâ vocatione dignam.

In omnibus humiles estote, mansueti et mites, et cum animi lenitate proximorum 'mores vitiosos, et vobis incommodos, per charitatem tolerantes.

Magno studio incumbite ut animorum concordiam et unitatem servetis.

In colligatione, seu concatenatione pacis, id est, in pace, velut vinculo animos colligante.

Unitas in tota vestra religione regnat; unum vos corpus estis mysticum; unum et eumdem accepistis spiritum;

Eamdem habetis felicitatis æternæ spem, ad quam vocati estis omnes.

Omnibus vobis unus et idem est Dominus Jesus Christus,

Idem creditis omnes;

Uno et eodem Baptismate, Christi scilicet, renati estis, et facti Christiani.

Unum Deum colitis omnes;

Unus omnium vestrûm Pater,

Cujus imperium super omnes est;

Cujus providentia ad omnes extenditur;

Cujus spiritus in omnibus vestris agit: idem ergo cor, eamdemque animam habeatis; pax regnet in vobis.

7. Unicuique autem nostrûm data est gratia, secundùm mensuram donationis Christi.

8. Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem : dedit dona hominibus.

9. Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primùm in inferiores partes terræ?

10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.

11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores et doctores,

12. Ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi :

13. Donec occurramus omnes in unitatem fidei et

Equidem dispar data est unicuique gratia : sed hæc disparitas unitati pacis non debet obstare, quia unicuique nostrûm data est gratìs non ex merito nostro, nec pro meritorum nostrorum mensurâ;

Sed pro voluntate Christi, cui placuit hanc huic gratiam dare, illam illi : debet ergo quisque in Dei voluntate quiescere.

Ad hanc gratuitam donorum distributionem probandam,

Dicit Regius Psaltes :

Ascendens Christus in cœlum,

Et illuc secum ducens animas sanctorum, antea in limbo captivas,

Sumpsit à Patre dona quæ transmisit hominibus in terram.

Quòd autem Christus in cœlum ascendit, ut ait Propheta,

Quid hoc sibi vult, nisi quòd Christus jam antè descenderit in inferiores et infimas partes terræ?

Ille solus è cœlis descendere potuit, qui erat in cœlis, id est, solus Filius Dei : ipse ergo idem est et qui descendit in infimas terræ partes,

Et qui ascendit super omnes cœlos, id est, in supremum cœlum et dignissimum in eo locum;

Ut impleret omnia universi loca majestate et gloriâ suâ.

Redeo ad id quod supra ℣. 7. dicere cœpi : Christus pro suâ voluntate, varia Dei donâ dedit hominibus : ipse enim quosdam dedit Ecclesiæ, ut sint Apostoli;

Alios, ut sint prophetæ;

Alios, ut sint evangelistæ;

Alios autem, ut sint pastores et doctores.

Hæcque dona Deus fidelibus dedit, ut unusquisque illorum, seu Apostolus, seu propheta, seu, etc., strenuè et assiduè ministerium sibi creditum exerceat;

Suâque fideli administratione mysticum Christi corpus, Ecclesiam, ædificium spirituale, promoveat; ut universa sanctorum societas consummata, tam in moribus, quàm in scientia Dei reddatur.

Hæc autem varia ministeria durabunt quoadusque nos

agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

14. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitiâ hominum, in astutiâ, ad circumventionem erroris.

15. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus:

16. Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit, in ædificationem suî in charitate.

17. Hoc igitur dico et testificor in Domino; ut jam

omnes, alii post alios, perveniamus in unam eamdemque fidem et veram cognitionem Filii Dei;

Sicque proficiamus, ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos;

Ad eamque perveniamus mensuram, seu staturam et ætatem, quâ Christus plenè formetur in nobis.

Hos, inquam, ministros dedit Ecclesiæ, ut non ampliùs puerorum more, quibus, ob imperfectum judicium, quodlibet persuadetur; sicque vario et incerto impulsu et persuasione agitantur;

Non fluctuemus in diversas opiniones, jactati et circumventi quovis doctrinæ vento;

Per seductionem et fallaciam hominum perversorum;

Perque fraudem et astutiam eorum qui nos circumvenire et in damnatos errores conantur pertrahere.

Sed ut veritatem sectantes, et exsequentes in charitate, id est, ut veram doctrinam sectantes, et debita christiana, seu opera charitatis facientes,

Crescamus quaquaversum in Christo et per Christum, qui est caput nostrum.

Ex quo Christo capite nostro,

Totum Ecclesiæ corpus,

(Quod compactum et connexum est, seu cujus partes et singula membra simul juncta sunt et compaginata per juncturas,

Quæ subministrabant spiritum et gratias spirituales,)

Augmentum suî ipsius facit, seu augescit; idque vi et efficaciâ Christi, capitis intus agentis, in mensuram, seu pro modo et exigentiâ cujusque membri,

In ædificationem suî, seu ut seipsum ædificet, hocque corpus, quod est Ecclesia, perficiat per charitatem.

Hoc est igitur quod ℣. 1. dicere cœperam,

non ambuletis sicut et gentes ambulant in vanitate sensûs sui.

18. Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum;

19. Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.

20. Vos autem non ita didicistis Christum.

21. Si tamen illum audîstis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu.

22. Deponere vos secundùm pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundùm desideria erroris.

23. Renovamini autem spiritu mentis vestræ,

24. Et induite novum hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis.

25. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam sumus invicem membra.

Et quod per Christum vos obsecro, et quem hujus exhortationis meæ testem esse volo, scilicet, ut non ampliùs eam vitam ducatis, quam gentes ad Christum non conversæ ducunt;

Quæ pravum sensûs sui judicium sequentes, totæ vanis rebus student et occupantur.

Intellectum habent erroris et ignorantiæ tenebris obscuratum;

Alienati sunt, et valdè remoti à vitâ sanctâ quæ est secundùm Deum; idque per ignorantiam, quæ est in ipsis,

Propter excæcationem et obdurationem cordis eorum;

Qui desperantes salutem et vitam æternam quam nos Christiani credimus et speramus,

Semetipsos tradiderunt impudicitiæ,

Ad perpetranda omnia obscœna, etiam turpissima, et nefanda:

Cum ardore insatiabili, et quâdam plùs semper luxuriandi cupiditate, et inexplebili aviditate.

Vos autem non ita edocti estis in scholâ Christi.

Siquidem Christum et Christi doctrinam audistis omnino, et didicistis ex ipso, seu secundùm ipsius doctrinæ veritatem.

Dedistis, inquam, exuere veterem hominem secundùm quem ante conversionem vestram vixistis;

Quique corrumpitur et computrescit in dies, prout magìs ac magìs obsequitur cupiditatibus seducentibus et deceptricibus.

Didicistis renovari secundùm interiorem hominem, Spiritûs sancti gratiâ mentibus vestris inditâ;

In novumque hominem transformari, ac tales fieri, qualis à Deo creatus est homo, in verâ justitiâ et in verâ sanctitate.

Quoniam ergo hæc in Christo edocti estis, omne mendacium omnemque fraudem abjicientes, veritatem loquimini, et facite cum proximo: quoniam sumus unius ejusdemque corporis commembra.

26. Irascimini et nolite peccare : sol non occidat super iracundiam vestram.

27. Nolite locum dare diabolo.

28. Qui furabatur, jam non furetur ; magìs autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat ; sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

30. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signatiestis in diem redemptionis.

31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitiâ.

32. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem sicut et Deus in Christo donavit vobis.

Si vos contingat irasci, iram vestram sic frenate, ut non peccetis; nec intùs in Deum, iræ scilicet consentiendo; nec exteriùs in proximum, ipsi malum faciendo quod ira suggerit:

Sed quàm citissimè per rationis imperium iram deponite; ita ut sol non occidat super illam.

Ne hâc animi vestri commotione detis diabolo locum in cordibus vestris.

Qui furabatur, alienumque bonum quocumque modo sustrahebat et detinebat, non furetur ampliùs; quin potiùs laboret arte honestâ et utili, ut habeat ipse, non solùm unde vivat, sed et unde tribuat eleemosynam egeno (sicque restituat).

Omnis sermo obscœnus et fetidus, corruptus, est quocumque modo vitiosus, non exeat ex ore vestro:

Sed, si quis sermo ex ore vestro procedat, bonus sit, et utilis ad ædificationem fidei; seu per quem fides crescat, et pietas inspiretur audientibus.

Et nolite verbis obscœnis, scandalosis, Spiritum sanctum contristare,

Quem in Baptismo et in Confirmatione, velut sigillum vobis impressum, recepistis,

Servandum usque in diem resurrectionis, ubi ab omnibus malis liberamini et beatam immortalitatem consequemini.

Absint à vobis omnis animi amaritudo, excandescentia et indignatio, et clamor inordinatus, et querulosus, maledicentia, omnisque omnino malignitas et nequitia.

E contra, estote comes et benigni, misericordes et compatientes, condonate offensas, sicut et Deus, per Christi Filii sui meritum, vobis peccata vestra donavit.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. OBSECRO *itaque...*

Conclusio moralis ex principiis suprà stabilitis directè deducta; quia vos è gentilismo vocati estis, *ut coædificemini in templum Dei,* cap. 2, ℣. 22. et ut cum Judæis *sitis cohæredes concorporales*, etc. cap. 3, ℣. 6.

Hinc *ego* Paulus, *vinctus in Domino*, id est, propter Dominum.

Sed et propter vos his sum constrictus : si nollem enim prædicare, ab his essem omninò liberatus. Theodoretus.

Itaque *ego* Paulus, Christi propter vos captivus,

Obsecro vos ut dignè... scilicet ad Ecclesiam, dignè ad corpus mysticum Christi, dignè ad hæreditatem Dei.

Ex hâc Apostoli nostri (etiam propter nos vincti) tenerâ obsecratione discamus vocationis nostræ beneficium sæpe cogitare : Ad quid vocatus es? quis? à quo? ad quid?

Gentilis, peccator, filius iræ, à Deo vocatus es, ut sis civis sanctorum, domesticus Dei, imò filius Dei : alter quasi Christus, Christianus.

Vive ergo ut civis sanctorum, et ut filius Dei, ut hæres Dei, dignè Deo.

℣. 2. *Cum omni humilitate.* Gr. ταπεινοφρωσύνη, id est, cum humili sensu de seipso.

Ταπείνωσις, *humilis;* ταπεινοφροσύνη, *humilis de seipso sensus.*

Syr. cum omni humilitate mentis. Ambrosius : humilitate animi.

Sensus ergo est : cum perfectâ et integrâ cordis humilitate; seu in omnibus de vobis humiliter sentientes.

Humile sit cor, humilia erunt os, gestus, omnisque motus et actio.

Hæc virtus Gentilibus erat ut plurimùm ignota : hinc sæpe commendat eam Apostolus.

Cum omni mansuetudine, seu mansuetè cum omnibus agentes et loquentes.

Mansuetudo est humilitatis filia ; qui verè humilis est, hic et mansuetus est.

Humilitas opponitur arrogantiæ ; mansuetudo iracundiæ.

Cum patientiâ. Gr. cum lenitate animi, seu longanimitate, tolerantes mutuos defectus.

In charitate, id est, per charitatem ; hanc animi lenitatem imperet et informet charitas.

Non oriatur ex solo temperamento ; non sit ex humanâ tantùm complacentiâ ; non ex hypocrisi pharisaicâ ; sed ex spirituali et divino proximi amore.

Cùm Christus omnibus dixerit : ***Discite à me, quia mitis sum et humilis corde;***

Hinc meritò Paulus, Christi Apostolus, nos ad vitam nostrâ vocatione dignam exhortans, humilitatem et mansuetudinem nobis præsertim commendat.

Et quia charitas forma reginaque virtutum, hinc et meritò vult ut à charitate hæ nostræ virtutes imperentur.

℣. 3. *Solliciti.* Gr. studentes. Syr. et satagite.

In vinculo. Gr. *ἐν τοῦ συνδέσμω,* in colligatione, concatenatione, conjunctione.

Pax est vinculum, catena, gluten animos connectens et colligans : animarum autem unio tantum est bonum, ut de eo solliciti debeamus esse.

Indifferentia erga pacem et animorum unionem fit crimen; quantò majus crimen erit illam dissensionibus rumpere !

℣. 4. *Unum corpus...* tot verba, tot rationes ad unitatem inducentes : quasi diceret : Hoc postulat à nobis unitas Ecclesiæ, cujus membra sumus omnes : unitas spiritûs, quem recepimus omnes : unitas essentiæ divinæ, ad quam possidendam vocati sumus omnes : unitas Domini, cujus sumus omnes : unitas fidei, quam omnes profitemur : unitas Baptismi, quo renati sumus omnes : unitas Creatoris, qui ex eodem nihilo nos

creavit omnes : unitas Patris cœlestis, qui eâdem potentiâ nos regit, eâdem providentiâ conservat, eâdem præsentiâ replet.

Unum corpus. Ecclesia, cujus caput Christus.

Unus spiritus, qui Ecclesiam regit, quique per singula hujus corporis membra discurrens, vitam et motum spiritualem singulis communicat.

In una spe vocationis... una felicitas quam speramus et ad quam possidendam *vocati estis.*

℣. 5. *Unus Dominus*; Jesus Christus, cujus omnes sumus servi redempti.

Una fides, scilicet objectiva, eadem mysteria credimus.

Unum Baptisma, Christi scilicet.

℣. 6. *Unus Deus*, nobis est et unus *Pater omnium* nostrûm.

Qui est super omnes, dominio.

Et per omnia, providentiâ.

Et in omnibus nobis, in habitatione.

Hinc colligere restat : ergo et eumdem habeatis animum.

℣. 7. *Unicuique autem nostrûm...* Syr. verùm unicuique nostrûm.

In omnibus supradictis regnat unitas et paritas, *unum corpus, unus spiritus...*

Non idem est de gratiâ, non enim una, nec par unicuique data est; sed varia et dispar : huic major, illi minor.

Hæc disparitas poterat esse causa huic superbiendi, illi verò querendi et invidendi : ut hanc discordiæ occasionem auferat Apostolus, asserit,

Primò, dona Dei esse pro Dei voluntate, non pro meritis, sapientissimè collata, hìc ℣. 7.

Secundò, dona Dei esse non propria recipientis, sed aliorum utilitati concessa, ℣. 12.

Tandem ex unitate ad quam tendit hæc varietas, argumentum sumit unitatis et concordiæ, ℣. 13.

Unicuique nostrûm... quasi diceret : Equidem unicuique nostrûm, non una, sed dispar data est à Christo gratia; sed hinc nemo, vel superbire, vel queri, vel alteri invidere de-

bet. Primò, quia non juxta mensuram proprii meriti, sed gratuitæ donationis Christi, fit hæc donorum distributio. Secundò, quia ad aliorum utilitatem ordinatur, ut videbitur, ℣. 12.

℣. 8. *Propter quod dicit : Ascendens...* Gr. ἀναβὰς, præteriti temporis ; cùm ascenderet, vel cùm ascendisset in cœlum, etc., *dedit dona hominibus.*

David in psalmo dicit : *Accepisti dona in hominibus,* id est, propter homines. D. Paulus dicit : *Dedit dona, etc.* Utrumque simul verum est ; accepit enim Christus à Patre, dedit hominibus.

Hic psalmus in sensu litterali est de triumpho Israelis de suis hostibus : in sensu mystico est de triumpho Christi in cœlum ascendentis.

OBSERVATIO MORALIS.

Christus nostrûm dona dedit pro suâ voluntate, illorum mensuram admensus est ex infinitâ suâ liberalitate et sapientiâ ; juxta quam decrevit unoquoque nostrûm, quasi suo membro, uti ad Ecclesiæ, corporis sui, ædificationem.

Ergo quisque nostrûm in Dei voluntate debet quiescere ;

Deo gratias agere, divinamque bonitatem, tam in suis, quàm aliorum donis, celebrare laudibus ;

Humiliter uti dono gratìs accepto, non inde superbire ;

Gaudere de aliorum donis, non illis propterea invidere.

Dona sunt pro Dei voluntate sapientissimè collata : hanc Dei voluntatem adoro.

Dona sunt, non propriæ, sed aliorum utilitati concessa : ob illa Deo gratias ago, quia et meæ saluti utilia.

℣. 9. *Quòd autem ascendit...* hìc notanda erant varia Dei dona, at in versiculum undecimum rejicit, ut hìc obiter perstringat Simonianos et alios hæreticos, Ebionitas et Photinianos, qui postea negârunt Christum Jesum ante Mariam extitisse.

Si enim rursùs ascendit : ergo descenderat priùs, ergo erat : idem enim ipse qui ascendit, et qui priùs descenderat.

℣. 10. *Qui descendit ipse est...* Ipse idem, quoad suppo-

situm, ascendit et descendit tamen difformiter. Descendit, naturam assumptam, seu illam assumens: ascendit in naturâ assumptâ, seu, ut ait Theodoretus, descendit incorporeus, ascendit cum corpore,

Ut impleret omnia. Præter sensum in paraphrasi datum, potest dici: *Ut impleret omnia* de se scripta figuras et prophetias de hoc ascensu scriptas.

Vel *ut impleret omnem* mundum suo splendore, suâ munificentiâ, per omnis generis dona, gratias, et signa, et miracula.

Hi duo versus ita perstringunt hæreticos, ut et moralem etiam afferant rationem cur Christus ascenderit in supremum cœli locum; scilicet, quia in infimas terræ partes descenderat, per incarnationem è cœlo in terras, imò et in inferos, per mortem.

Quia autem profundissimè sese Christus humiliavit, ideo fuit sublimissimè exaltatus.

Sic *qui se humiliat, exaltabitur;* et quò profundiùs humiliatus fuerit, eò sublimiùs exaltabitur.

Humillimi præterea Christi descensûs meminit Apostolus, et ob eum, humilitatem Ephesiis hìc inculcat: quia ipsa mater et nutrix est concordiæ, sicut superbia fons, mater et nutrix discordiæ.

℣. 11. *Et ipse dedit quosdam....* prosequitur argumentum ℣. 7. cœptum, et præcipua enumerat dona quæ Christus, pro suâ voluntate, dedit hominibus.

Plura enumeravit, 1. Cor. 12. 28; hìc autem ea tantùm enarrat quæ principibus membris dantur ad ædificationem Ecclesiæ: sed sub his intelligenda sunt cætera.

Apostolos. Apostoli sunt Ecclesiæ fundatores, seu qui à Christo, in omnem terrarum orbem missi fuerunt, ad prædicandum Evangelium, et ad fundandas Ecclesias, ut duodecim, item Paulus, Barnabas, Sylas.

Quosdam autem prophetas. Prophetæ novi Testamenti, qui semper Apostolis proximi ponuntur in Scripturis, arcana fidei mysteria explicabant; quidam etiam illorum futura

prædicebant, ut Agabus in actis Apostolorum : nunc interpretes dicuntur prophetæ, ait Ambrosius; seu, ut post ipsum S. Anselmus dixit clariùs, horum locum nunc tenent qui sacras Scripturas interpretando prænuntiant per eas cæteris futura gaudia, malorumque supplicia.

Nostri ergo prophetæ nunc sunt sacræ Scripturæ interpretes et divini verbi concionatores.

Alios verò Evangelistas. Evangelistæ sunt qui Evangelium scripserunt; item septuaginta discipuli; item Apostolorum adjutores in prædicatione Evangelii, v. g., Titus, Timotheus, Apollo, Sylas, Apostolis subserviebant : Philippus dicitur evangelista, Act. 21. ℣. 8.

Evangelistæ ergo, qui verbum Dei annuntiant extraneis.

Alios autem pastores.

Pastores sunt, quorum officium est pascere et regere populum Dei, quales sunt episcopi et qui dicuntur pastores.

Et doctores.

D. Paulus non addit, sicut suprà, et alios doctores, quia cùm proprium pastoris officium sit docere, idem debet esse pastor et doctor, nam pascere verbo idem est ac docere; et vice versâ, docere est pascere.

Episcopus dicitur quasi inspector gregis, pastor et doctor, quia verbo pascit gregem suum.

Parochi etiam et presbyteri curam animarum habentes sunt pastores, et pro modo et ratione officii sui, debent esse doctores : pastoralis enim officii et muneris est docere, seu verbo pascere.

Papa, summus Ecclesiæ pastor et doctor et apostolicum munus hucusque exercens; mittit enim præcones ad infideles et novas apud eos fundat Ecclesias.

Itaque dici potest quòd continetur sub nomine Apostolorum, pastorum et doctorum, contra sectarios qui dicunt nullam de eo mentionem fieri.

Ex dictis patet hæc omnia munia licèt in se dictincta formaliter, uni et eidem personæ posse convenire.

℣. 12. *Ad consummationem...* Gr. ad coagmentationem. Syr. ad complementum.

Explicat cujus rei gratiâ Christus hæc suprà dicta dona fidelibus distribuat.

In hâc autem explicatione videtur esse quædam transpositio; ordo enim naturalis videtur postulare ut sic construatur.

In opus ministerii, in ædificationem... ad consummationem..

Quia prius est ministrare, etc., ex ministrando ædificare corpus Christi, seu Ecclesiam : ex quo sequitur sanctorum perfectio.

Hoc etiam indicat particula Græca *πρὸς, ad*, significat enim finem.

Finis ergo donorum Dei et ministeriorum ab eo in Ecclesiâ institutorum, est sanctorum consummatio, tam in scientiâ fidei, quam in moribus.

In opus ministerii.

Ut autem hæc sanctorum consummatio fiat in Ecclesia, Christus ministros instituit *in opus ministerii*, id est, ut operentur, ut laborent, ut ministrent; et consequenter ut eò plùs laborent et ministrent, quò majus habent in Ecclesiâ ministerium.

In ædificationem corporis Christi.

Ut hâc illorum operâ, Ecclesia, quæ est mysticum Christi corpus, ædificetur, compleatur, perficiatur, non partium numero tantùm, sed et singulorum sanctificatione, *ad consummationem, etc.*

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc ergo disce, Christi minister, quâcumque fulgeas dignitate, ad quid illa tibi data sit.

Non ad otium et vitam mollem, sed ad opus, et ut strenuè labores.

Non ad imperium et dominationem, sed ad ministerium, ut humiliter ministres.

Non ad destructionem, sed ad ædificationem.

Non ad tuum proprium bonum tuumque commodum, sed ad Ecclesiæ utilitatem.

Non ad tuam gloriam, sed ad Christi gloriam, ut sanctos et electos illius consummes.

Hinc et disce quòd quò majus habes in Ecclesiâ ministerium, eò magìs teneris operari et ministrare ;

Et ideo propter tuum gradum non extolli aut superbire, sed humiliari et tremere debes.

Quia *durissimum judicium iis qui præsunt.*

℣. 13. *Donec occurramus omnes...* Syrus : donec simus omnes unum quidpiam in fide et in cognitione Filii Dei, et unus vir perfectus, in mensuram staturæ plenitudinis ejus.

Explicat quæ sit illa sanctorum perfectio ad quam ordinantur ministeria, simulque docet quandiu duratura sint illa ministeria.

Et hæc ministeria durabunt, iisque indigebimus, quoadusque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam et eamdem fidem et veram cognitionem Filii Dei.

Donec occurramus, est metaphora sumpta ab iis qui, è diversis locis egressi, ad unum locum aspirant et conveniunt.

Ita fideles, licèt è diversis terræ partibus, ad eamdem fidem, in eâdem Ecclesiâ, sibi invicem occurrunt et conveniunt.

In virum perfectum.

Altera metaphora, sumpta à corpore et ad animum translata ; sicut enim naturalis homo paulatim crescit, adolescit, tandemque in virum perfectum et adultum evadit ; ita spiritualis homo, Christianus, crescit in fide, cognitione et amore Dei, evaditque paulatim vir adultus et perfectus in Christo.

Hæc ergo ministeria durabunt, et iis indigebimus quoadusque nos omnes, alii post alios, ita proficiamus in cognitione et amore Dei, ut evademus in viros spirituales, adultos et perfectos.

In mensuram ætatis. Gr. staturæ. Syr. staturæ.

Persistit in metaphorâ : sicut enim naturalis homo suam habet mensuram, seu ætatem maturam et staturam plenam ; ita et spiritualis homo suam habet ætatis et plenitudinis mensuram, id est, suam staturam plenam, ætatem maturam, suamque plenitudinem, scilicet perfectionem fidei et dilectionis, quâ Christus formatur in nobis.

Mensura igitur *ætatis, plenitudinis Christi* est perfectio fidei et amoris, quâ Christus formatur in homine christiano ; estque sensus :

Et ad eam perveniamus mensuram, seu staturam et ætatem, seu perfectionem, quâ Christus plenè formetur in nobis.

Durabit igitur hierarchicus ordo Ecclesiæ usque in finem mundi : tunc enim perfectis omnibus sanctis, cessabit in terrâ prælatio.

Confer præcedentia et subsequentia Apostoli verba, et attende de quo agit, et videbis hunc esse sensum litteralem.

NOTA LITTERALIS.

Itaque juxta mentem et scopum Apostoli, *occursus* de quo hìc intelligendus est de spirituali perfectione, quam quilibet homo christianus acquiret in hoc sæculo.

Non est ergo intelligendus de perfectione spirituali quam habituri sumus in futuro sæculo : tunc enim non erit fides, sed clara visio ; quod et evidentiùs indicat versus subsequens, *ut jam non simus parvuli fluctuantes....*

Non est etiam intelligendus hic locus de corporum resurrectione, cum multis Latinis, præsertim verò scholasticis, qui per *mensuram ætatis plenitudinis Christi,* intelligunt perfectam corporis humani staturam quam habuit Christus, cùm mortuus est et resurrexit, dicuntque omnes, etiam qui infantes mortui sunt, resurrecturos eâ magnitudine et staturâ quam habituri fuissent anno ætatis suæ 34 aut 35.

Hunc sensum explicat quidem D. Augustinus libro 22 de Civit. Dei, cap. 15; sed priorem, quem litteralem diximus, præfert; et sanè versus sequens præferendum indicat. Vide Estium.

Porrò malè ex hoc loco aliqui voluerunt inferre feminas, exceptâ beatâ Virgine Deiparâ, in sexu virili resurrecturas, inter quos Tyrinus recenset D. Basilium, Hilarium, Athanasium : inter scholasticos citatur Scotus à Cornelio à Lapide.

Sed hoc rejicitur quasi erroneum, sicut ratio Scoto attributa dicenti sexum femineum esse naturæ vitium, seu imperfectionem : est enim naturalis perfectio, quanquàm minor quàm virilis. Vide Cornelium à Lapide.

℣. 14. *Ut jam non simus....* Gr. ut non ampliùs simus : D. Chrysostomus et Theodoretus, ut jam non simus ampliùs.

Altera causa cur sint ministeria, seu clarior et fusior explicatio causæ præcedentis.

Ut jam, cùm scilicet ad illam perfectionem virilem, de qua in versu præcedente, pervenerimus, *non simus parvuli.* Gr. pueri. Syr. pueruli, *fluctuantes,* id est, leves et inconstantes in fide.

Puerorum propria est levitas et mobilitas animi, ob imperfectum judicium, ipsisque quidvis suadetur.

Et circumferamur... Gr. circumlati, circumacti, quovis doctrinæ vento, sicut navis inter fluctus et ventos circumagi solet.

In nequitiâ. Gr. ἐν τῇ κυβείᾳ, in aleâ, aleatione, id est, in fallaciâ aleatoribus usitatâ.

Nequitiâ. Gr. κυβείᾳ; κυβευταὶ dicuntur qui talis utuntur. Tales sunt qui sunt vafri et astuti, postquam acceperunt simpliciores : illi enim omnia transponunt et transferunt : D. Chrysostomus.

Cybiam vocat versutiam seu calliditatem, ait Theodoretus.

Nomen est deductum à verbo quod significat ludere tesseris seu talis, ait idem Theodoretus, quia proprium est taliter ludentium calculos huc et illuc transferre, idque callidè.

Theophylactus D. Chrysostomum suo more secutus : Cy-

beutæ dicuntur qui talis utuntur : hujusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores, seu talos, prout voluerint : Theophylactus.

Hoc ergo nomine hæreticorum fallaciam designat et inconstantiam.

Fallaces sunt et fraudulenti, utpote aleatores, quorum proprium est fallere.

Inconstantes sunt et varii, quippe aleam faciunt de fide, et quasi ad aleæ jactum mutant fidem.

In astutiâ, seu fraude eorum hominum qui omnia tentant, ut per imposturam nos circumveniant et in errorem abducant.

Ex his omnibus, et maximè ob græcam expressionem (*ut non ampliùs*) probabile videtur quòd Ephesi plures, tum philosophorum doctrinis, tum judaizantium errore, circumventi fuerint, hucque et illuc, doctrinæ vento, quasi procellis agitati.

℣. 15. *Veritatem autem facientes*,.. sed veritatem sectantes et charitatem, seu charitatis opera facientes.

Duæ sunt partes fidei, seu vitæ christianæ ; credere verum et facere bonum ; seu veritatem ex charitatis motivo facere, id est, exsequi quæ facienda docet fides, illaque propter amorem Dei facere.

Tunc quaquaversùm fit accretio spiritualis in Christo , seu perfectio christiana.

Textus græcus unico verbo exprimit quod nos pluribus, *αληθευόντες;* quasi diceret : Quæ vera credimus, facientes per charitatem ; seu veriratem sectantes et exsequentes.

Hoc verbum opponit præcedenti, *cybiæ et imposturæ.*

Crescamus in illo, Gr. crescamus in ipsum omnia, id est, augescamus in illum secundùm omnia, seu omni augmento, quaquaversùm : in longum, latum et profundum, in omnibus donis et virtutibus.

Crescente charitate, virtutum formâ et animâ, crescunt omnes virtutes internæ.

In illo, et per illum, seu ex influxu capitis nostri.

℣ 16. *Ex quo totum corpus...* Obscurus est hic locus propter hyperbaton et propter brevitatem : omnia simul dicere voluit : ait D. Chrysostomus.

Ut autem clariùs intelligas, nota quòd explicat augmentum in Christo, de quo in versu præcedente. Explicat autem per comparationem augmenti corporalis puerorum.

Sicut humanum corpus, cujus universæ partes simul junctæ sunt et ligatæ, augmentum sumit unicuique membro proprium et proportionatum, illudque recipit ab influxu capitis et cordis, idque per subministrationem vasculorum quæ spiritum et succum corpori subministrant ;

Sic Ecclesia, quæ corpus est ex fidelibus singulis, quasi membris suis, compactum, recipit ab influxu Christi, capitis et cordis sui, per ministeria Apostolorum, pastorum, doctorum, etc. (qui sunt quasi juncturæ) augmentum in fide et pietate, pro modo quo quodque membrum indiget ; hocque augmentum fit per charitatem, quæ est hujus mystici corporis quasi calor naturalis.

Hoc notato, accedamus ad litteram.

Ex quo, capite scilicet Christo.

Totum corpus, Ecclesiæ.

Compactum, id est, quod compactum et coagmentatum est, seu cujus singula membra sunt suo loco collocata et simul connexa.

Per omnem juncturam, seu commissuram, id est, per mutuam unionem quâ et sibi invicem adhærent, et Christo capiti suo.

D. Augustinus habet per omnem tactum, intellige, per contactum mutuum membrorum sibi per juncturas cohærentium.

Subministrationis, seu subministrantem, id est, quibus juncturis unicuique membro subministratur spiritus, seu gratiæ spirituales.

Ministrorum gradus in Ecclesia, seu varia ministeria, respondent juncturis corporis naturalis, suntque quasi vasa suppeditantia spiritum et gratias ; seu per quæ Christus suppeditat spiritum et gratiam.

Augmentum corporis facit, scilicet, corpus facit augmentum corporis, id est, suî. Hebraismus est, pro crescit, augescit.

Secundùm operationem. Gr. ἐνεργείαν, id est, per intimam vim et efficaciam Christi capitis intùs agentis et etiam uniuscujusque membri alimentum subministratum in se convertentis.

In mensuram uniuscujusque membri, id est, crescit pro modo et exigentiâ uniuscujusque membri.

Sicut enim in corpore naturali majora membra magis augescunt; ita in mystico corpore, Apostoli et quicumque sanctitate majores, magis crescunt in charitate et in omnibus virtutibus.

In ædificationem Ecclesiæ.... et hoc ideo fit, ut per charitatem mutuam, et per dilectionis officia, mysticum Christi corpus, quod est Ecclesia, ædificetur, compleatur, perficiatur.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Hinc collige mirabilem corporis Ecclesiæ œconomiam : ipsius caput, Christus; tota Ecclesia, corpus; singuli fideles; membra; membrorum juncturæ, præpositorum et ministrorum gradus; anima, charitas.

Ne tamen hinc inferas peccatores qui gratiam amiserunt extra Ecclesiam esse, utpote, qui charitatem non habent.

Notanda enim est duplex Ecclesiæ forma, seu anima, exterior scilicet et interior.

Exterior, est professio fidei christianæ sub capite visibili, Christi vicario, summo Pontifice.

Hocque sensu fides est anima Ecclesiæ, ut corporis civilis et politici.

Interior et perfectior est charitas, quâ fidelis vivit vitâ Christi.

Hinc fidelis peccator non malè comparatur embryoni qui vitâ sensitivâ vivit, animâ minùs perfectâ : fidelis autem justus, homini perfecto qui vitâ vivit rationali.

Fidelis justus est membrum Christi vivum, spiritu Christi animatum. Fidelis verò peccator est membrum quidem Christi, sed mortuum, spiritu Christi destitutum; non tamen separatum à corpore Christi, cui per fidem hæret.

OBSERVATIONES MORALES.

Apostolicam hanc de charismatibus doctrinam qui bene perspectam habuerit, sanè non superbiet ob talenta sibi tradita, quæcumque illa sint; nec proximo suo invidebit ob majora ei credita; nec vinculum pacis fratrum animos uniens, sub quocumque prætextu, disrumpet unquam.

PRIMÒ.

Non superbiet inflatus ob sua talenta.

Quia dona sunt merè gratuita, pro Dei voluntate data, non pro merito tuo; tibi non debita, ℣. 7.

Quia dona sunt non propriæ utilitati tuæ, sed aliorum saluti ordinata; tibi, non pro te data.

Quia tibi data sunt ad *opus*, ad *ministerium*, ad *ædificationem Ecclesiæ*, ad *consummationem sanctorum*. Et quò majus habes donum, eò majus debes opus, ministerium, majorem in Ecclesiâ ædificationem, plures sanctos perficere.

Quia his quatuor, scilicet: laborare, ministrare, ædificare, consummare, debes indefessè et continuè incumbere, quoadusque per firmam et solidam fidem, per charitatem Dei et proximi sinceram, Christum perfectè formaveris in cordibus fidelium tibi commissorum.

Hæc est Dei voluntas in te, ô Dei minister, gradibus et charismatibus ornate, opus continuum, non otium molle; ministratio humilis, non dominatio superba; ædificatio Ecclesiæ, non destructio; sanctorum consummatio, non infirmorum eversio scandalosa.

Hinc autem quis Dei minister non paveat humilis, potiùs quàm superbiat inflatus?

De gradu in Ecclesia mihi tradito, de talentis acceptis, de

eorum usu, de fide, de charitate, de sanctificatione fidelium mihi commissorum rationem Deo sum redditurus!

Pavebat ipse Paulus post tot exantlatos labores, post tot sanctificatos hominum milliones; *Ne*, inquit, *ipse reprobus efficiar.*

Et non pavebit minister totâ vitâ suâ otiosus, inutilis, et fortè scandalosus?

SECUNDÒ.

Proximo suo non invidebit ob majora ei credita talenta; quia si majus habet donum, et majus ei incumbit opus, majus ministerium, major sanctificatio fidelium, major ratio reddenda Deo.

Imò gaudebo de donis proximo meo datis, et de eis gratias agam Deo; quia meæ sunt sicut aliorum saluti ordinata.

TERTIÒ.

Vinculum pacis, unitatem spiritûs, sub quocumque prætextu, nunquam disrumpet; quia aliàs nec poterit spiritum gratiæ subministrare prælatus, nec poterit recipere subditus.

Apostolus, evangelista, pastor et doctor sunt vasa subministrantia membris spiritum gratiæ salutaris; debent ergo et Christo capiti gratiæque fonti unita esse, ut ab eo spiritum hunc recipiant; debent et Christi corporis membris unita esse, ut hunc eumdem spiritum illis subministrent.

Cæteri fideles sunt membra mystica corporis Christi; debent ergo Christi ministris, velut vasis spiritum suppeditantibus uniri, ut per ea Christus, cor et caput Ecclesiæ, influat in ipsa spiritum et gratiam, quo vivificentur et crescant.

Sicut enim manus à corpore avulsa non recipit sensibilem spiritum, eò quòd à continuitate diducta est: sic et nos, nisi uniti fuerimus, non recipimus à Christo capite nostro escendentem spiritûs gratiam. Theophylactus.

Propterea dixit Paulus: *Corpus compactum et connexum*, st, non simpliciter positis membris, verùm etiam con-

junctis et unoquoque proprium locum habente, ut nullum luxatum sit neque præter formam collocatum. Theophylactus.

Si volumus ergo frui spiritu, qui procedit à capite, alter alteri adhæreamus. Divus Chrysostomus.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA.

Christus est caput Ecclesiæ, ipse influit in omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus, et in singulos fideles, qui sunt membra illius.

Christus ergo caput meum est : ipsi itaque, ut capiti meo, debeo uniri continuè per charitatis habitum, et frequentissimè per actus fidei, spei et charitatis; ut ipsi unitus, recipiam ab eo lumen, spiritum et gratiam.

Sicut in naturalibus nihil fit sine capite naturali; ita, nec tu in supernaturalibus, quidquam agas sine capite mystico.

Quidquid ergo sis facturus, consule caput tuum; unire Christo capiti tuo, ut in illius lumine et spiritu agas et agaris. Deum, v. g., oraturus, unire Christo, ut in illo, per illum et cum illo Deum ores, adores, diligas.

Christus non tantùm Ecclesiæ caput, sed et cor : spiritum et vitam singulis Ecclesiæ membris influit et communicat.

Christus ergo cor meum est, vitæ meæ principium; ipsius ergo spiritu debeo animari, moveri, agi.

Hoc ut ita sit, Christo, cordi meo, uniar quàm frequentissimè, et si fieri potest, continuè : vivam in Christo, in corde Christi, et omnia mea opera faciam in corde et per cor Christi : utar corde Christi quasi meo ; in hoc corde, et per cor Christi : utar corde Christi quasi meo ; in hoc corde, et per hoc cor, Deum amabo, orabo, adorabo.

Hæc praxis mirum in modum utilis est et consolatoria, maximè in ariditatibus et derelictionibus.

Tunc, relicto corde tuo sicco et arido, junge te divino Christi cordi, quod et tuum est ; ipsoque utere tanquam tuo.

Per hoc divinum cor ora, ama, adora...

Offer Deo infinitum hujus cordis amorem, continuam illius cordis adorationem, gratiarum actionem, laudem, benedictionem, etc.

Complace tibi in piis Christi cordis actibus. Gaude quòd per illud Deus dignè ametur, dignè adoretur, dignè colatur, dignè laudetur, etc.; et in divinis hujus cordis actibus quiesce. Hanc praxim vide in fine epistolæ ad Rom. scilicet in coroll. cap. 16; in epist. ad Hebr. cap. 8, in coroll. et cap. 9. in coroll. et cap. 13, etiam in corollario.

℣. 17. *Hoc igitur dico...* redit ad id quod initio dicere cœperat : *Obsecro vos ut dignè ambuletis*, ℣. 1, idque fusiùs explicat. Vide paraphrasim.

In vanitate sensûs sui. Gr. mentis suæ. Syr. mentis suæ.

℣. 18. *Tenebris obscuratum habentes.* Gr. obtenebrati intellectu. Pingit Gentiles primò quoad interna. Vide paraphrasim.

Per ignorantiam... propter cæcitatem... fons vanitatis Gentium fuit intellectûs obscuratio; majoris autem obscurationis causa fuit cordis ipsorum obduratio.

Corrupto intellectu, hominis duce, corruptus est appetitus : appetitûs autem corruptio majorem induxit obtenebrationem intellectûs, et ex illâ majori obtenebratione nata est cordis durities, excæcatio : cor callum obduxit : unde secuta est desperatio, indolentia, omnium scelerum origo.

℣. 19. *Qui desperantes.* Noster interpres legit, ἀπηλπικότες, desperantes. ἐλπίζω, spero; ἀλπεπίζω despero, et ita legit etiam Syrus, Arab. et omnes veteres Latini.

In Græco tamen nunc est, ἀπηλγηκότες, dedolentes, id est, dedolere sinentes, et conscientiæ remorsum non sentientes, aut saltem non curantes.

Ita etiam habet D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus; lege eorum textus græcos.

Apostolus Gentiles hìc pingit quoad externa. *Sese tradiderunt impudicitiæ...* Vide paraphrasim.

In avaritiam, per avaritiam hìc intellige, non pecuniarum insatiabilem cupiditatem, sed excessivam et inexplebilem

voluptatum aviditatem, seu, ut ait D. Anselmus, insatiabilitatem; quia sicut avarus nunquam reputat se satis habere; ita nunquam isti perveniunt ad fornicationis saturitatem.

Ex hâc sceleratæ vitæ picturâ, disce quòd ex intellectûs ignorantiâ oritur cordis corruptio : ex cordis corruptione fit major obtenebratio; ex utrâque, id est, ex cordis corruptione et intellectûs obtenebratione, fit consuetudo; ex consuetudine nascitur impudentia et indolentia, nec pudet, nec dolet de peccato. Hinc homo, quasi brutum, in omnia turpissima et abominanda ruit præceps.

Hoc de Gentilibus narrat hìc Apostolus : sed heu! in quot et quot Christianis hoc idem vidimus! Quia sensûs sui vanitatem secuti sunt, obtenebrati fuerunt intellectu, *alienati à vitâ Dei :* demum *desperantes et dedolentes,* in quorumlibet vitiorum barathrum præcipites ruerunt.

Cave ergo à vanitate sensûs, à sensuum impressione, à passionibus.

Fidem audi, obedi Deo, Evangelium sequere.

℣. 20. *Vos autem non ita didicistis...* hoc, luxuriari scilicet et ut bruta corrumpi, non didicistis in schola Christi.

Seu, ut ait Theodoretus, talis est quidem doctrina impietatis; Christi verò disciplina est omnino contraria, docet enim *deponere vos veterem hominem...*

℣. 21. *Si tamen illum audîstis....* In paraphrasi communiorem secutus sum opinionem, quæ vult *si,* affirmantis esse, non dubitantis εἴγε, siquidem.

Multi tamen volunt esse dubitantis, hoc sensu : *si tamen* Evangelium intellexistis, et Christi doctrinam verè, qualis est in se et à Jesu Christo prædicata, *educti estis.*

Hocque, sive ut terreat Ephesios, sicut post Œcumenium putat Estius, sive quia post egressum D. Pauli, quidam sub nomine Evangelii, profanam Ephesi docuerint libertatem, ut putat Grotius.

℣. 22. *Deponere vos secundùm pristinam...*

Explicat quæ sit doctrina Christi, seu quid ab homine christiano exigat; scilicet, ut deponat pristinam vivendi con-

suetudinem, quam secundùm concupiscentiarum illusionem ducebat; quippe quæ concupiscentiæ seductrices hominem magìs ac magìs corrumpunt et quasi in brutum commutant.

Deponere vos.... alludit hic D. Paulus ad ritum Baptismi, in quo vestes deponebantur.

Hoc, inquit Apostolus, nos docet *deponere* sordidum peccati indumentum, antiquam scilicet concupiscendi consuetudinem.

Baptizatus renuntiare debet concupiscentiis et desideriis suis: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis suis.*

Vetus itaque homo est homo qualis erat ante Baptismum, Gentilis, peccator, suas sequens concupiscentias et in illis computrescens.

Talis homo per singulas horas et momenta magìs ac magìs corrumpitur et ab homine in brutum degenerat: quippe qui vivit non secundùm rationem, quæ hominis est; sed secundùm passiones, quæ brutis et homini sunt quidem communes, sed in brutis fortiores.

Secundùm desideria erroris, id est, cupiditates seducentes et deceptrices: sunt enim erroris principia, illusionis causæ; dulcedinem promittunt, amaritudinem producunt.

Radix earum dulcis, fructus amarissimi.

℣. 23. *Renovamini autem...* Gr. renovari autem *spiritu mentis vestræ.*

Spiritus mentis est ipse spiritus, seu mens ipsa. Hebraismus, significans renovari spiritualiter.

℣. 24. *Et induite novum hominem...* Gr. induere baptizatus novas resumebat vestes, albas scilicet. Ad quod alludens Apostolus, hoc, inquit, docet nos in novum transformari hominem.

Sicut vetus homo, veteres sunt affectus peccandi; ita novus homo, est nova mens, nova vita, fide et gratiâ Christi renovata.

OBSERVATIO MORALIS.

Quilibet baptizatus est hic novus homò, per regenerationem creatus Deo conformis, utpote in verâ justitiâ et sanctitate.

Potest et cum D. Hieronymo intelligi quòd hoc nos docet induere Christum, ipsique imitatione fieri similes.

Christianus enim debet esse quasi alter Christus, Christo similis, Christi imago, Christi virtutum imitator, Christum quotidie magis ac magis induere, seu imitari; ita ut in ipso videatur Christus, Christi humilitas, modestia, mansuetudo, charitas, etc.

Hoc in Baptismo spopondimus; hoc repræsentat vestium baptizandi exutio, et novarum baptizati vestium indutio: exuimus pravos et veteres peccandi ritus et affectus, ut novum animum Christi induamus in justitiâ et sanctitate.

Christus itaque à Christiano continuè et attentè studendus: Christus, liber intus et foris scriptus, semper à Christiano legendus.

Intus, ipsius animus, charitas, humilitas, mansuetudo, etc.

Foris, externi actus, patientia, pœnitentia, paupertas, etc.

In hoc studio animus noster Christi animum induat; mores nostri vitam Christi exprimant.

Sicut homo veste indutus nihil nisi vestem intuentium oculis exhibet; ita homo Christum indutus, nihil nisi Christum moribus suis exprimit.

℣. 25. *Propter quod deponentes...* duo supradicta generalia doctrinæ Christi capita, scilicet de veteris hominis depositione, et novi hominis indutione, nunc explicat in particulari.

Ac primò, docet quomodo membratim et per partes deponendus sit vetus homo.

Incipit à linguâ.

Deponite omne mendacium, sub quo et fraudem comprehendit.

Loquimini veritatem, et verbis et factis : nulla sit fraus.

Quoniam sumus invicem membra, commembra. Unum membrum alteri membro non mentitur : oculus, v. g., pedem non decipit ; manus pedi scopulum non objicit : sed oculus pedem ducit, curatque ne impingat ; manus palpat in tenebris, scopulos avertit, corpus, si cadat, sustinet et erigit.

Vide hâc de re pulchriora apud D. Chrysostomum, hìc.

Hanc D. Pauli rationem si penetraveris, agnosces quòd in fratrem tuum non possis peccare, quin et in Christum pecces : peccas enim in Christum, quoties in Christi membrum peccas.

26. *Irascimini....* Sermo est hypotheticus ; nec enim ira præcipitur : si contingat vos pro naturæ fragilitate commoveri.

Vel si ratio et necessitas vos irasci cogat :

Ira enim est passio homini data ut ardua aggrediatur et superet. Hinc si ratione regitur, dos est virtutis, ait D. Chrysostomus.

Sol non occidat .. Proverbium hebræum, quo significatur rem non esse in longum protrahendam.

Solis occasus apud Hebræos erat initium diei : significatur ergo iram non esse in alteram diem pertrahendam.

A lingua Apostolus transit ad cor.

℣. 27. *Nolite locum....* Ira enim conservata parit odium, vindictæ voluntatem, per quæ diabolus intrat in cor, jus habet in illud, ibique regnat.

Nunquam locum sic habet diabolus, ut in inimicitiis : hinc mala nascuntur innumerabilia : D. Chrys.

Duo itaque sunt observanda in irâ, seu in iræ commotione.

Primò, ut non consentiatur intus per voluntatem et desiderium ulciscendi, nec erumpat exteriùs per verba vel facta injuriosa.

Secundò, ut non duret, sed quàm citò reprimatur ; aliàs dabitur locus diabolo et ingressus in cor.

Idem autem dicendum de quâcumque passione.

℣. 28. *Qui furabatur....*

A linguâ D. Paulus ad cor transiit; nunc à corde ad manum.

Furtum autem positum pro omni fraude et injustâ acquisitione.

Jam non furetur, et consequenter restituat ubi poterit: qui enim retinet quod restituere potest, fur est.

Laboret manibus. Ex specie intelligitur omne genus laboris utilis.

Quod bonum est. Excluditur turpe et obscœnum opificium.

Ut habeat unde tribuat, sicque peccatum suum solvat, seu restituat. Ita D. Chrysostomus.

Ut habeat ergo sibi necessaria; *ut habeat* unde restituat; *ut habeat* unde pauperi tribuat;

Adde etiam, ut otium fugiat.

Ex D. Paulo non sufficit Christiano quòd aliena non rapiat; sed debet egenis, etiam proprio manuum suarum labore, victum et necessaria comparare.

Quid ergo de divitibus immisericordibus diceret, qui egenis sua superflua denegant? quid de prælatis, beneficiariis, qui bona pauperum in vanos et turpes usus dilapidant?

Debet pauper honesto labore comparare unde tribuat alii pauperi: divites autem obscœna et turpia operantur; unde fit ut non habeant ad dandum pauperibus,

In obscœnis et damnatis rebus pauperum bona consumuntur! Christi patrimonium dispenditur!

℣. 29. *Omnis sermo malus....* Gr. putris, putridus.

Redit ad linguam, nosque docet loquendi normam: Sermo noster non sit malus; sit bonus, sit gratiosus.

Primò, *omnis sermo malus,* obscœnus, scurrilis, amarulentus, invidus, dicax, quocumque vitio infectus, putris et corruptus, omnino vitandus.

Secundò, bonus tantùm proferendus; idque non temerè, ne nostro vitio vertatur in malum; sed opportunè, *ad ædificationem fidei,* id est proximi, in fide et pietate, juxta illud Prov. 15. 23. *sermo opportunus, optimus.* 24.

Ad ædificationem fidei. Gr. usûs, id est, ad usum, seu utilis ad ædificationem.

Tertiò, *ut det gratiam....* seu progressum in gratiâ, fide et pietate, etc., quod est explicatio præcedentis, ut in paraphrasi.

Vel etiam ut sit gratiosus, id est, cum gratiâ, venustè et jucundè proferatur, ita ut voluptatem spiritualem audientibus fferat.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

℣. 30. *Et nolite contristare.....* Subaudi, *nolite* verbis malis, id est, obscœnis, putribus et scandalosis *contristare*, id est, offendere *Spiritum sanctum.*

Cùm offendimur, contristamur; ita Spiritus sanctus offensus contristaretur, nisi esset Deus et impassibilis.

Quantùm autem ex parte nostrâ est, contristamus eum, cùm verbis aut factis illum offendimus.

Nolite ergo talia facere quæ Spiritui sancto ita displiceant, ut quasi offensus et contristatus discedat à vobis, quemadmodum homo offensus et contristatus egreditur à domo offendentis et contristantis.

In quo signati estis, id est, per quem signati estis in Baptismo, internâ et copiosâ gratiâ, quasi sigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus distinguimini.

Is, scilicet Spiritus sanctus, nos fecit gregem regalem; is nos abduxit à primis omnibus; is non sivit nos esse sitos cum iis qui sunt obnoxii iræ Dei; et tu eum tristitiâ afficis! D. Chrysostomus.

Per sanctissimum Spiritum grex divinus effecti sumus. Theodoretus.

In diem redemptionis, Syr. liberationis, id est, in diem gloriosæ resurrectionis, ubi ab omnibus malis in anima et corpore liberati, integram, æternam felicitatem consequemini.

OBSERVATIO MORALIS.

In Baptismo et Confirmatione obsignati sumus Spiritu sancto; id est, Conditoris nostri signum, figuram et imaginem recepimus, gratiam sanctificantem, quâ filii Dei et Deo consecrati agnoscimur, sicut ex sigillo agnoscuntur, v. g., Regis litteræ.

Hoc autem sigillo, non anima tantùm, sed corpus nostrum et omnia membra nostra obsignata sunt, sanctificata, Deo consecrata, ait divus Chrysostomus.

Quodcumque verò sigillatum est, aperiri non potest sine auctoritate ejus qui sigillum apposuit.

Non possumus ergo os aperire sine Spiritûs sancti motione; quantò minùs illud ad turpia et obscœna verba!

Spiritûs sancti sigillum violat qui os aperit ad inutilia loquendum.

Spiritum sanctum contristat qui ad mala verba ore sancto et sanctificato utitur. Vide plura apud D. Chrys.

℣. 31. *Omnis amaritudo et ira...* Enumerat et prohibet omnes iræ gradus, cujus quasi prima radix est *amaritudo*, quâ cor offensum proximi facto aut verbo, amarescit erga ipsum.

Hinc oritur quædam cordis effervescentia, seu animi inflammatio. Gr. θυμὸς, *excandescentia*, quæ est *ira* incipiens.

Deinde assurgit *indignatio*. Gr. ὀργὴ, ira perfecta, ira accensa.

Postea erumpit in clamores, convitia, querelas, omnem denique malitiam proximum lædentem, seu malignitatem justitiæ et charitati oppositam.

Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorsus et radicitus avelli.

Clamor est equus iræ, ait divus Chrysostomus; equum si prostraveris, ascensorem evertisti. Ex eodem.

Iræ pennas amputas, si clamorem auferas. Idem.

℣. 32. *Estote autem invicem benigni...*

Vult autem ut in locum vitiorum suprà enumeratorum inseramus in cordibus nostris virtutes contrarias, seu,

Ut simus invicem comes, suaves et benigni, *misericordes.* Gr. bonorum viscerum, seu habentes viscera misericordiæ, compatientes.

Donantes invicem... Mutuas vobis invicem condonantes injurias, sicut Deus per Christum Filium suum, quem pro peccatis vestris immolavit, vobis offensas vestras condonavìt.

Hanc Dei misericordiam ineffabilem præ oculis semper habetote, ut eam imitemini.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Omnis Christianus observet vitæ christianæ Christoque dignæ compendium.

Christianus sit perfectè humilis, humiliter de se sentiens et loquens, humiliterque cum aliis omnibus se gerens.

Sit mansuetus, mansuetè cum omnibus agens et loquens.

Sit patiens, aliorum mores vitiosos et sibi incommodos sustineat, idque omne ex charitate Dei et proximi. Vide ℣. 1. 2. 3.

SECUNDÒ.

Idem Christianus observet, distinguat, in mente et corde imprimat conglobatas rationes quibus ad unitatem et mutuam concordiam nos invitat Apostolus, ℣. 4, 5, 6.

Sit ergo pacificus, unitatis et concordiæ amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

TERTIÒ.

Omnis Dei et Ecclesiæ minister apostolicam de charismatibus doctrinam observet, ut ob ea nec superbiat, nec aliis invideat, nec unitatem disrumpat.

Primò, dona Dei sunt, non pro merito data, sed pro Dei beneplacito; ut quid gloriaris ob illa? ℣. 7.

Secundò, dona Dei sunt pro aliorum salute data; cur invides habenti? ℣. 12.

Tertiò, dona Dei sunt data ad opus, ad ministerium, ad ædificationem, ℣. 12. Quantus inde tremor inerti, dominanti, destruenti? Vide ℣. 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, et observationes morales in fine ℣. 16.

QUARTÒ.

Ex apostolicâ divi Pauli doctrinâ ℣. 15 et 16, in quibus Christus exhibetur ut caput et cor Ecclesiæ, Spiritum et vitam influens singulis Ecclesiæ membris, praxim discamus verè christianam, per unionem continuam cum Christo, capite et corde nostro; ut in illo, et per illum, et cum illo, omnia nostra pietatis opera exerceamus.

Hanc praxim vide in fine ℣. 16.

Fusiùs illam vide in fine epistolæ ad Rom. cap. 16. in corollario, et in epist. ad Heb. cap. 8, in coroll. cap. 9, in coroll. et cap. 13, etiam in corollario.

QUINTÒ.

Ab eodem Apostolo, ℣. 22, 23, 24, duo discamus omnes ad quæ reducitur vita christiana, et quæ in Baptismo factis et verbis promisimus.

Primum, *deponere veterem hominem*, ℣. 22, id est, sordidum peccati indumentum, seu antiquam concupiscendi consuetudinem.

Hoc in nostro Baptismate repræsentavit vestium depositio.

Hoc promisimus renuntiantes Satanæ et ejus operibus perniciosis.

Secundum, *induere novum hominem,* Christum scilicet per imitationem, ℣ 24.

Intus induere Christi charitatem, humilitatem, mansuetudinem, etc.

Exteriùs induere Christi pœnitentiam, paupertatem, patientiam, etc., ita ut Christus videatur in nobis.

Hoc repræsentat albarum vestium indutio.

Hoc promisimus cùm Christo nomen dedimus, eique nos semper adhæsuros juravimus. Vide dicta ℣. 24.

Hanc autem veteris hominis exutionem, hancque novi hominis indutionem membratim et per partes faciendam, docet Apostolus in reliquo capite.

Utramque incipit à linguâ: versibus itaque 25, 29, 30, 31, docet quæ vitia linguæ à nobis fugienda; ibidem et nos docet normam sanctè et christianè loquendi.

A lingua transit ad cor, docetque quomodo passionibus resistendum, ne diabolo detur ingressus in illud, ℣. 26, 27.

Docet è contra quomodo Christi virtutes induendæ, ut Christus habitet in cordibus nostris, ℣. 32.

Denique, à corde transit ad manum, docetque quæ vitia fugere debeat, quas virtutes operari, ℣. 28.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Hortatur Ephesios, ut Dei exemplum, de quo c. 4, ℣. 32, tanquam filii Dei, imitentur, et sese mutuò diligant, sicut Christus dilexit nos, ℣. 1, 2.

Ut horreant omnem prorsus immunditiam et avaritiam, quæ certissimè à Dei regno suos sectatores excludunt, ℣. 3, 4, 5.

Ut circa hæc vitia caveant à vanis quorumdam doctrinis, ℣. 6. Nec eorum sint socii criminum, ne sint et participes suppliciorum, ℣. 7.

Sed, ut filii lucis, faciant opera lucis, in omni bonitate, et justitia, et veritate, ℣. 8, 9, et Dei voluntatem sollicitè faciant, ℣. 10.

Operibus verò tenebrarum non tantùm non communicent, ℣. 11; sed et ea condemnent operum suorum lumine, ℣. 12, quia luminis est manifestare, ℣. 13.

℣. 15. Monet ut cautè et sapienter ambulent, seu circumspectè conversentur, maximè cum infidelibus; tempora considerent et attentè explorent quid Deus velit ab eis, ℣. 16, 17.

℣. 18. Ne vino, luxuriæ causâ, repleantur; sed Spiritu sancto, sanctificationis principio; in hocque Spiritu psallant, lætentur, cantent, Deo gratias agant, sibique invicem serviant, ob reverentiam Christi, 19, 20, 21.

Denique, descendens ad singulares status, ac primò conjugatos instruere volens, in reliquo capite docet matrimonium magnum esse sacramentum, quia signum est repræsentans unionem Christi cum Ecclesia.

Hincque vult ut uxores sint viris suis subditæ, sicut Ecclesia Christo; et ut viri suas uxores diligant, sicut Christus Ecclesiam.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi :

2. Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis.

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;

4. Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet; sed magis gratiarum actio.

5. Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.

6. Nemo vos seducat inanibus verbis : propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

ESTOTE ergo Dei Patris vestri imitatores, tanquam filii charissimi.

Et sicut vos ille dilexit, ita et mutuæ charitatis opera sedulò et continuè exercete.

Sicut etiam Christus dilexit nos, et semetipsum Deo pro nobis obtulit in sacrificium, tanquam hostiam Deo suavissimam; ita et nos invicem debemus diligere, non tantùm condonando, sed et vitam pro fratribus impendendo, si res id postulaverit.

Fornicationem autem et quamlibet immunditiam, sicut et nimiam habendi cupidinem, sic horrete, ut nequidem illa vitia nominetis;

Sicut decet Christianos, nomine et professione sanctos; quorum non modò opera, sed et verba et cogitata debent esse sancta.

Longè quoque absint à vobis obscœnitas verborum, fatuæ et ineptæ fabulæ, ridiculæ facetiæ;

Hæc quippe christianum hominem dedecent, utpote sanctum et gravem.

Sed potiùs audiatur apud vos laus Dei, et gratiarum actio.

Vos enim scire volo, et ut rem maximi momenti intelligere,

Quòd (quidquid in contrarium vobis dicatur) omnis scortator, aut immundus, aut avarus, seu servus avaritiæ, quæ est idololatria,

Jus non habent hæreditatis æternæ aliquando percipiendæ.

Circa hæc nemo, sive philosophorum, sive Simonianorum, verbis aut rationibus fallacibus vos seducat: propter hæc enim quæ dixi crimina ultio divina venire parata est in incredulos et in inobedientes.

7. Nolite ergo effici participes eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate:

9. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitiâ, et veritate;

10. Probantes quid sit beneplacitum Deo:

11. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite.

12. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere.

13. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur: omne enim quod manifestatur, lumen est.

14. Propter quod dicit: Surge qui dormis, et exurge à mortuis, et illuminabit te Christus.

Cavete igitur ne sitis eorum socii in peccatis; ne sitis et suppliciorum comparticipes.

Aliquando equidem in gentilismo fuistis tenebricosi toti, et ipsæ tenebræ;

Nunc autem fide et gratiâ Christi illuminati, et lux estis.

Itaque ut filii et sectatores lucis vivite: moribus et vitâ vos lucis filios ostendite.

(Fructus autem lucis, seu fidei et gratiæ christianæ, est omnis bonitas, seu beneficentia, omnis justitia et veritas).

Sollicitè et studiosè explorantes quid sit acceptum Deo, ut illud faciatis.

Et ne, quocumque modo, nec faciendo, nec approbando, nec tolerando, communicetis infructuosis tenebrarum operibus;

E contra verò, vos, quoniam lux estis, hæc tenebrarum opera lumine vestro redarguite, objurgate, manifestate, ut eorum omnibus appareat turpitudo.

Ne communicetis, inquam, quia adeo turpia sunt quæ in occulto faciunt, ut pudor quidem illa verbis exprimere patiatur.

E contra, inquam, redarguite operum vestrorum lumine; quia hoc exigit natura rei: quæcumque enim arguuntur, et per argutionem, seu reprehensionem manifestantur, hæc à lumine manifestantur:

Quia lucis proprium est manifestare; nec quid potest aliud manifestare, nisi sit lux, aut luce perfusum: sicut ergo claritas diei ea quæ nocturnis tenebris erant obscura et abscondita manifestat, ita lux operum vestrorum, seu sanctitatis vestræ, arguat opera mala, illorumque turpitudinem manifestet.

Quia lucis proprium est illuminare; ideo Isaias dicit peccatori in tenebris sopito:

Exspergiscere, ô peccator, qui dormis in peccatorum tuorum tenebris; et surge à mortuis operibus tuis, et Christus lux mundi et sol justitiæ te illuminabit.

15. Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis : non quasi insipientes,

16. Sed ut sapientes : redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

17. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.

18. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria : sed implemini Spiritu sancto,

19. Loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino,

20. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.

21. Subjecti invicem, in timore Christi.

22. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino :

23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus.

24. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.

Cùm hæc ita sint, ut operum vestrorum lumine debeatis opera tenebrarum redarguere, videte ergo quomodo cautè et circumspectè conversemini, maximè cum infidelibus,

Non quasi insipientes et imprudentes, sed ut homines vero sapientiæ lumine, Christi scilicet, perfusi, et sibi semper attenti.

Ementes, mercantes occasionem et opportunitatem; id est, temporis opportunitate benè utentes, quoniam dies sunt malis et periculis pleni.

Ideo, ne sitis imprudentes et incauti in conversatione vestrâ; sed attentè considerate quid Deus velit à vobis.

Et nolite inebriari vino; in ebrietate enim vini est luxuria: sed impleamini musto Spiritûs sancti, gratiæ et lætitiæ spiritualis principio.

Recitantes et cantantes inter vos mutuò psalmos, et hymnos, et cantica spiritualia; cantantes, inquam, et psallentes, non linguâ tantùm, sed ex intimo cordis affectu, in honorem Christi Domini.

De omnibus bonis et gratiis acceptis semper agentes gratias Deo Patri, per Dominum nostrum Jesum Christum qui hæc nobis promeruit.

Alter alteri, inferior, scilicet, subditus sit superiori; et superior inferioris modulo sese accommodet,

Ob reverentiam Christi, qui, cùm esset summus omnium, omnibus sese submisit.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut ipsi Christo Domino, cujus vir est imago locumque tenet.

Quia sicut Christus est caput Ecclesiæ, et ejusdem, tanquam corporis sui, salvator; sic vir caput est mulieris, ejusque tutor et protector.

Sicut ergo Ecclesia Christo libenter est subjecta, ita et mulieres viris suis subjiciantur in omnibus; intellige, sicut oportet, in Domino. Coloss. 3. ℣. 18.

25. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ,

26. Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ, in verbo vitæ,

27. Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.

28. Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.

29. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.

30. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus.

31. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ: et erunt duo in carne unâ.

Et vos, viri, qui Christi imagines estis, Christum Dominum, exemplar vestrum, imitemini. Diligite uxores vestras, sicut Christus Dominus Ecclesiam sponsam suam dilexit, et ita dilexit, ut semetipsum pro eâ morti tradiderit ;

Nimirum ut illam ab omni labe peccati sanctificaret, mundans eam per Baptismi lavacrum, in verbo Spiritum et vitam conferente ;

Ut ipse sibi eam exhiberet quasi sponsam multo decore et gloriâ illustrem, sine maculâ peccati, sine rugâ vetustatis, sine quovis defectu, sed sanctam et irreprehensibilem : sic et mariti debent suas uxores ita diligere, ut illarum nævos et maculas et infirmitates tolerent, et quantùm est in illis sanent, perficiant et sanctificent, tum monitis, tum exemplis.

Hoc eos docet exemplum Christi allegatum ; sed præterea ipsos ad hoc impellere debet etiam proprius amor ; est enim uxor unum quid cum marito ; uterque est una caro : debent ergo mariti uxores suas diligere ut corpora sua ;

Qui enim uxorem suam diligit, seipsum diligit, quia est unum quid cum illâ.

Nemo se ipsum odio habet, et consequenter nemo corpus suum, suî ipsius partem, odio habet ; sed è contra, quilibet corpus suum nutrit et fovet : debet ergo maritus uxorem, corpus suum, diligere, nutrire, fovere, sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit, fovet, vestit et ornat.

Verè Ecclesia corpus ejus mysticum est, quia nos singuli fideles sumus membra hujus sacri corporis, nimirum de carne et de ossibus ejus in cruce dormientis spiritualiter formati, sicut Eva corporaliter formata est ex Adamo dormiente.

Auctoritas denique Scripturæ hunc amorem viri in conjugem, quasi in se ipsum, confirmat, cùm de Evâ, et, in ipsius personâ, de omnibus mulieribus dicit : Propter hoc homo relinquet patrem suum et matrem suam, et agglutinabitur uxori suæ, et erunt una caro.

32. Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.

33. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat : uxor autem timeat virum suum.

Mysterium citatæ Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adæ et Evæ matrimonium, magnum sacramentum est et mysterium ; quippe quod expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis conjunctionis Christi cum Ecclesiâ.

Licèt autem mysterium sit, et de Christo principaliter intelligatur mysticè, verumtamen et vos ad litteram adimplete : unusquisque maritus suam uxorem diligat sicut seipsum, uxor verò suum virum revereatur, sicut Ecclesia Christum : sicque reipsa exprimetis quod *in Christo et Ecclesiâ* significat.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. ESTOTE *ergo imitatores Dei...* Syr. estote conformes Deo.

Hæc conclusio pendet ab eo quod ultimo præcedentis capitis versiculo dictum est: *Sicut et Deus in Christo donavit vobis;* hincque infert: Dei ergo, Patris vestri, imitatores estote; condonate invicem, sicut condonavit vobis.

Liberorum est moribus patrem referre; et eò filii sunt patribus chariores, quò similiores: ergo vos, ut filii charissimi, patrem vestrum cœlestem imitemini. Clementissimus est, peccata condonat, omnibus bona facit: ergo ut filii sitis ei charissimi, injurias condonate, omnibus benefacite, in dilectione sedulò ambulate.

℣. 2. *Et ambulate in dilectione...* Non unum aut alterum actum charitatis hoc significat, sed continuum exercitium, et progressum in charitate.

Deus, Pater noster, charitas est: et nos pro modulo nostro charitas simus, saltem in charitate ambulemus, ab eâ nunquam deficiamus.

Notat divus Chrysostomus quòd non dicatur nobis absolutè: *Estote imitatores Dei*, sed quòd statim addatur, *in dilectione.*

Deus quippe in omnibus quidem admirandus, at non in omnibus imitabilis: v. g., admirandus est in suâ scientiâ, potentiâ, immensitate, æternitate, et in infinitis aliis perfectionibus; sed in illis est inimitabilis: hæc enim omnia nostras superant vires.

Vult autem ut bonitatem suam imitemur omnes, ut condonemus sicut condonat, benefaciamus omnibus, sicut ipse omnibus benefacit: quia hæc pro modulo nostro possumus omnes, ipsius adjuvante gratiâ.

Possumus ergo Deo similes esse.

Si condonaveris, Deum imitaris, Deo assimilaris, ait D. Chrysostomus.

Si benefeceris proximo, Deum imitaris : proximo quasi Deus eris : homo quippe benefaciendo, homini quasi Deus est.

Sicut et Christus dilexit nos...

Christi voluntarium pro nobis sacrificium, aliud est nobis charitatis exemplar.

Supplendum reliquit Apostolus : ita nos invicem debemus diligere, non condonando tantùm, sed et vitam, si opus fuerit, pro fratribus impendendo.

In odorem suavitatis. Gr. bonæ fragrantiæ, seu ad instar rei suaviter olentis, seu hostiæ Deo gratissimæ et jucundissimæ.

Videtur Apostolus alludere ad id quod de Noe sacrificio scriptum est Genes. 8, 21 : *Odoratus est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum : Nequaquam ultrà maledicam terræ propter homines.*

Christus, verus Noe, è diluvio peccatorum nos salvos fecit; et Deus ipsius sacrificii odore suavissimo recreatus, decrevit hominibus se parciturum.

In odorem. Tribuitur odoratus Deo et supponitur quòd sacrificiorum fumus et odor ipsi placebant ipsiusque sedabant iram.

Christi autem sacrificium Deo gratissimum fuit, ita ut nunquam ullum gratius esse potuerit, sed propter ipsum grata fuerint quæcumque aliquando grata fuerunt.

Quia Christus ipse, Homo Deus, sacrificii sui sacerdos fuit et victima.

Sacerdos offerens, non homo tantùm, sed Homo Deus; offerens autem non coactus, sed libens et volens, ex charitate : *Dilexit nos et tradidit...*

Victima, non opes, non fruges, non animal, etc., sed ipsemet Homo Deus : *tradidit semetipsum*, totum, quantùs est Homo Deus.

Pro nobis, non sanctis, non amicis, sed pro nobis pec-

catoribus et inimicis ; ut peccatorum nostrorum veniam mereretur ; ut, peccatorum nostrorum fœtore quasi à Dei naribus ablato, gratissimo sacrificii sui odore recreatus, placaretur, et placatus parceret.

Ex hoc ergo Christi sacrificio pro suis inimicis oblato discamus inimicos diligere, et, si opus sit, pro ipsis mori.

At ex hoc Filii Dei sacrificio, Deo gratissimo et pro nobis peccatoribus oblato, discamus illud continuè Deo pro nostris peccatis offerre. In hoc sacrificio sit tota nostra spes et fiducia : cum sanctâ Ecclesiâ, matre nostrâ, frequenter oremus : Per mortem et sepulturam tuam, etc. parce nobis, Domine. Libera nos, Domine, etc.

℣. 3. *Fornicatio autem...* redit ad vitiorum prohibitionem, et ubi dixit de passione iræ, nunc de concupiscentiâ, seu de appetitu inordinato voluptatum et pecuniarum agit.

Hæc autem duo vitia Ephesi maximè regnabant ; ideo de ipsis agit vivacissimè.

Fornicatio : sub quo nomine comprehenditur omnis illicita sexuum commixtio, seu omnis concubitus cum non suâ.

Et omnis immunditia, id est, omnes tactus venerei, pollutio et alia contra naturam, seu quæ non ordinantur ad generationem, ait D. Thomas.

Aut avaritia, ideo jungit avaritiam luxuriæ ; quia, ut ait Theophylactus, pari ratione pecunias amamus et corpora,

Vel, ut ait Anselmus, quia avaritia est quædam fornicatio animæ : sicut enim qui fornicatur, non suâ, sed alienâ muliere abutitur ; sic qui peste avaritiæ contaminatur usque ad aliena habenda extenditur : et quod sub rapinâ habet omnibus modis retinere molitur.

Denique, de hoc avaritiæ vitio hìc agit ; quia Ephesi maximè regnabat in civitate mercatoriâ, ubi per fas et nefas acquirebantur divitiæ, nec prohibebatur à legibus.

Nec nominetur... ut toti sitis puri corde, corpore, ore, mente.

Ab omni peccato et peccati labe mundus esse debet quisquis Christi membrum est ; corpus mundum sit ab omni im-

pudicitiâ, cor ab omni avaritiâ, os ab omni verbo obscœno, mens ab impurâ cogitatione : hinc Christianus debet omnem immunditiam et avaritiam sic horrere ut, quantùm fieri potest, de iis nec cogitet, nec loquatur.

Recordare cujus capitis sis membrum, et omnem horrebis immunditiam et avaritiam.

℣. 4. *Aut turpitudo*, scilicet verborum. Gr. obscœnitas, id est, obscœna et inverecunda verba.

Stultiloquium, id est, ineptæ fabulationes.

Scurrilitas. Gr. εὐτραπελία, quæ ab Aristotele virtus dicitur et urbanitas vocatur.

Sed hìc accipitur pro excessu in jocis et facetiis ridiculis, qualia sunt dicta mimorum et eorum qui ridicularii dicuntur.

Per scurrilitatem ergo damnatur hìc indecora et indecens eutrapelia, seu jocularitas illa quæ ad risum tantùm spectat, ut verba sequentia indicant; non verò urbanitas illa quæ ad finem honestum refertur, v. g., ad sanitatem.

Et in hoc sensu intelligendus est D. Chrysostomus qui hìc in morali, negat eutrapeliam apud Christianos esse virtutem.

Res est parasitorum, mimorum, saltatorum, prostitutarum mulierum, procul absit ab animâ liberâ; si quis est infamis, turpis, obscœnus, is est εὐτράπελος, id est, urbanus et facetus. Divus Chrysostomus.

Quæ ad rem non pertinent. Gr. non convenientia, id est, indecentia.

Theophylactus, quæ non sunt decentia, seu ut explicat, quæ ad nostram sanctificationem non conveniunt.

Sanctitatem, modestiam, gravitatem professi sumus; nobis talia professis hæc omnia supradicta non conveniunt.

Deo per Baptismum consecrati, Spiritu sancto sigillati, quoddam veluti sacrilegium committimus, dum verba scurrilia, turpia proferimus; sicut qui vas Deo sacrum usibus profanis impenderet.

Recordare judicii Balthasaris.

Quòd si autem hoc de quibuslibet Christianis verum est,

quantò magis de sacerdotibus et de religiosis, Deo specialissimè et totaliter per vota, per ordinem suum consecratis!

Sed magis gratiarum actio, scilicet audiatur.

Hinc antiquus salutandi mos, apud omnes christianos usitatus : Deo gratias. Vide D. Augustinum, epist. 77.

Dei beneficiorum memores, debemus semper Deo gratias agere, et omnes ad gratias Deo agendas provocare.

℣. 5. *Hoc enim scitote...*

Ut de prædictis sceleribus, quæ nec philosophi, nec Simoniani ut vitia reputabant, majorem Ephesiis incutiat horrorem, eis cum maximâ certitudine asseverat quòd et scortatio, et immunditia, et avaritia à Dei regno excludunt.

Igitur bene *scitote et intelligite*, contra quosdam qui vobis contrarium dicunt,

Quòd omnis fornicator, etiam simplicis fornicationis;

Aut immundus, pollutionibus, aut aliis contra naturam immunditiis;

Aut avarus, sive qui ex avaritiâ rapit alienum, sive qui in suis pecuniis suum quasi finem ultimum collocat.

Quod est idolorum servitus. In Græco nunc est, qui est idololatra. Sic etiam D. Chrysostomus.

Sed eodem sensu avaritia est idololatria, et avarus est idololatra.

Avarus enim habet divitias pro Deo; in illis suam spem collocat; iis se totum devovet, cor, mentem, animam totam, omnia sua immolat.

Non habet hæreditatem... id est, jus non habet ad hæreditatem filiorum Dei : excludetur à regno Dei, *ejicietur in tenebras, ubi erit fletus...*

Utinam ad hanc veritatem seriò attenderent tot et tot Christiani, suis cupiditatibus seducti, et vanis nebulonum verbis decepti; qui hæc eadem peccata, in æternum damnantia, quasi nihilum etiam hodiè reputant!

Domine, videant lumen! tot cæcorum in ipso lumine palpantium miserere.

℣. 6. *Nemo vos seducat...*

Philosophi dicebant nihil esse mali in fornicationibus; Simoniani similiter impuritatem sectabantur; imò suas infandas libidines ad Dei referebant honorem, easque ipsi quasi sacrificium offerebant: hinc,

Nemo, vel philosophus, vel hæreticus *vos seducat* verbis inanibus, id est, quæ florem quemdam videntur habere sermonis, et blandiuntur peccatoribus, sed vacua sunt veritatis, ait divus Hieronymus.

Propter hæc enim venit.

Venit, hìc significat præsens et aliquo modo futurum, sicut primæ Joan. 2. *Antichristus venit.*

Indicat itaque futurum Dei judicium et iram venturam in incredulos et inobedientes, qui nec credunt, nec obediunt Deo supradicta peccata vetanti.

℣. 7. *Nolite ergo effici...* Vide paraphrasim.

℣. 8. *Eratis enim aliquando....* Vide paraphrasim.

℣. 9. *Fructus enim lucis...*

Per parenthesim ostendit quæ sint opera lucis, ut ex operibus se lucis filios exhibeant.

Fructus lucis opponit operibus tenebrarum, de quibus suprà, bonitatem iracundiæ, justitiam fraudibus avaritiæ, veritatem mendacio.

℣. 10. *Probantes quid sit beneplacitum Deo.* Hic versiculus decimus nectendus est octavo, *ut filii lucis ambulate, probantes...*

Primum hominis Christiani studium sit Dei voluntatem circa se cognoscere, ut illam adimpleat.

Voluntas enim Dei debet esse vitæ nostræ regula: ad illam omnia nostra referre debemus; ad illam semper intendere; ad illam, quasi ad centrum nostrum, omnia nostra debent confluere.

Ideo Christus docuit nos orantes dicere: *Fiat voluntas tua...* fiat per me, de me, in me, circa me; in vita et in morte, in tempore et in æternitate.

℣. 11. *Et nolite communicare...* plura cogitat et vult intelligi quàm quæ verbis exprimit.

Primò, *nolite communicare...* multa comprehendit : nolite ea committere, nolite laudare, aut approbare ; nolite facientibus consentire ; nolite ea nec per jocum referre, nec de eis loqui, imò nec de eis cogitare.

Hæc patent ex dictis, ℣. 3 et 4.

Secundò, *infructuosis...* quia nullum vitæ fructum pariunt : hoc quidem exprimit nomine *infructuosis ;* at præterea vult intelligi mortem æternam quam pariunt : fructus enim illorum mors æterna, ut patet ex ℣. 5.

Tertiò, *magìs autem redarguite,* id est, è contra, condemnate, objurgate, redarguite, illorum turpitudinem manifestate.

Hinc disce quòd tibi non sufficiat bona opera facere, si aliorum operibus malis consentias, adulatione, complacentiâ, tolerantiâ, laude.

Debes, quisquis auctoritatem habes, monere, instruere, arguere, corrigere.

Debes, quisquis sis, saltem faciei tristitià arguere ; luce operum tuorum facta contraria manifestare.

℣. 12. *Quæ enim in occulto fiunt...* Gr. nam occultè facta ab ipsis turpe est et dicere. Syr. quod enim in occulto perpetrant, vel exsecrandum est dictu.

Rationem affert cur non sit communicandum cum illis tenebrionibus, sive sint idololatræ, sive Simoniani, ut post D. Epiphanium putant plerique.

Sic autem rationem affert, ut ipse Apostolus servet quod præcepit, ℣. 3 : *Omnis immunditia nec nominetur...*

Hoc imitare in occasionibus.

℣. 13. *Omnia autem quæ arguuntur...* Gr. at omnia arguta à lumine manifestantur. Syr. omnia enim arguuntur à luce et revelantur.

Dat rationem cur filii lucis, operum suorum lumine, debeant opera tenebrarum redarguere et mala ostendere : hoc quippe exigit natura rei, lux debet illuminare.

Quæcumque arguuntur, et per argutionem ut mala manifestantur, hæc *à lumine* talia *manifestantur.*

Omne enim quod manifestatur.

Gr. *φανερούμενον*, verbum medium, activam et passivam significationem habens, manifestans et manifestatum.

Hinc nostra Vulgata : *manifestatur*. Syrus autem : quidquid patens est, lux est.

Juxta nostram Vulgatam, *omne quod manifestatur, lumen est*, id est, lumine perfusum et illustratum.

Vel omne quod manifestat, lumen est, cujus proprium est manifestare.

Vos ergo, cùm *lux sitis in Domino*, ℣. 8, debetis et vestræ doctrinæ luce, et bonorum operum exemplo, opera tenebrarum arguere, manifestare. Vide paraphrasim.

Sicut Christus, qui lux est mundi, *illuminat omnem hominem...* ita à proportione Christianus, qui lucis, Christi scilicet, est filius, quique *lux in Domino*, debet, saltem vitæ suæ exemplo et bonorum operum lumine, proximum suum illuminare, instruere, arguere.

Quàm damnandus est ergo Christianus ille qui, è contra, suis malis operibus et verbis impiis aut obscœnis est quasi titio fumans, omnia suo fumo obscurans, et omnia suorum exemplorum fœtore pessimo scandalizans!

Ab occultis meis munda me, et ab alienis peccatis parce servo tuo, Domine.

℣. 14. *Propter quod...*

Quod Isaias 60. 1, Judæis inclamat, *surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum*, Christus scilicet : hoc D. Paulus peccatoribus adaptat. Ita D. Thomas.

Alii putant hoc sumptum ex aliquo libro canonico qui temporum incuriâ periit.

Quidquid sit, hæc verba in nullo Scripturæ loco reperiuntur.

℣. 15. *Videte itaque, fratres....*

Hanc conclusionem elici puto ex præmissis, scilicet, quia *lux estis* et vestro lumine debetis arguere opera tenebrarum, hinc *videte quomodo....* Vide paraphrasim.

Cogitet homo christianus, præsertim verò sacerdos et religiosus, se, ut filium lucis, in mediâ luce semper ambulare;

se spectaculum hominibus et angelis esse; se in tanta luce constitutum ab omnibus videri et notari;

Et consequenter cautè, circumspectè conversetur, loquatur et agat, sibi semper attentus.

℣. 16. *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

Quasi diceret : Tempora hæc periculis plena sunt (omnia tunc erant infidelitate et sceleribus plena); ideo cauti, circumspecti, sapientes estote; tempus attentè considerate, ut eo bene utamini : illud emite; quarumvis rerum dispendio, captate occasionem benefaciendi et in virtute proficiendi.

Redimentes tempus, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, mercantes, ementes occasionem et opportunitatem.

Videtur alludere ad mercatorum morem, qui undequaquè merces omnes considerant attentè, ut meliores emant ad lucrum suum, cui soli intendunt et quod omnibus anteponunt.

Sic et vos tempus attentè considerate, occasionem et opportunitatem temporis emite, eâ bene utentes ad profectum vestrum : omnes proficiendi occasiones captate, quarumvis rerum dispendio.

Alii explicant : Tempus bene insumite : emite illud, facite vobis proprium, totum illud in bonis operibus insumite, in his præsertim diebus ubi corruptio generalis est, ubi malitia inundat terram, ubi pericula nobis sunt undique.

NOTÆ MORALES.

Tempus redimit, qui anteactæ vitæ peccata flendo et pœnitendo reparat.

Tempus redimit, qui postquam illud in luxu, in peccatis, in desidia et tepiditate prodegit, ut illius jacturam novo fervore reparet, actus virtutum multiplicat, jejunia condensat, mortificationes reduplicat, opera bona accumulat in modico quod ei superest vitæ tempore.

Tempus etiam redimit, qui relinquit omnia sæcularia, ut quiete fruatur Deoque vacet. Juxta D. Augustinum, hom. 1. inter. 50. tom. 10, quid est redimere tempus, nisi cùm opus

est, etiam detrimento temporalium commodorum ad æterna quærenda et capessenda, spatia temporis comparare?

Tempus redimit, qui aliquid perdit, ne temporis et quietis jacturam faciat in litibus; sicut das nummos, ut panem emas; sic perde nummos, ut emas tibi quietem, ait D. August. serm. 24. de verbis Apostoli.

Tempus denique redimit, qui quod alii perdunt in potationibus, in luxuriis, in ludo, etc., ipse dat vigiliis, psalmis et canticis spiritualibus, sicut hìc hortatur D. Paulus: *Et nolite inebriari.... sed implemini Spiritu sancto....*

De pretio temporis, de tempiperdis et de temporis furibus vide apud Cornelium à Lapide.

℣. 17. *Propterea nolite fieri imprudentes...* Vide paraphrasim. De voluntate Dei, vide dicta, ℣. 10.

℣. 18. *Et nolite inebriari vino, in quo.*

Hoc *in quo*, referri potest ad *vinum*, vel ad *inebriari:* si ad vinum referatur, debet intelligi immoderatè sumptum; sicque erit idem ac inebriari.

Luxuria. Gr. *ἀσωτία*, quo nomine potest intelligi universum genus intemperantiæ, lasciviæ, prodigalitatis, etc., quasi ebrietas sit omnium vitiorum mater et nutrix, et impellat ad quodlibet intemperantiæ genus.

Bene tamen, *ἀσωτία*, pro luxuriâ speciatim sumitur; quia, ut ait D. Hieronymus, venter mero æstuans facilè despumat in libidinem.

Ἄσωτος, perditus, nequam, homo prodigus, lascivus, intemperans, immersus vitiis, cujus deplorata salus.

Sed implemini Spiritu sancto.... Vide paraphrasim.

Quanta ebrietatum differentia! et quàm differunt carnalium et spiritualium virorum deliciæ!

Isti vino replentur; hi Spiritu sancto: istis vinum parit gaudium carnale; his Spiritus sanctus dât gaudium spirituale et divinum: istos vinum impellit ad omne genus intemperantiæ; hos Spiritus sanctus ad omne bonum opus, ad laudes, ad gratiarum actionem.

Ut hoc in te fiat, ora sæpe : *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium....*

℣. 19.... *Loquentes vobismetipsis in psalmis....*

Exprimit modum quo repleantur Spiritu sancto. Nimirum, si quando convenitis, sive in templum ad orandum et ad Agapen, sive in domum, ad mensam et cibum, vel ad opus; si, inquam, recitetis et cantetis psalmos, etc.

Psalmus in genere, seu apud profanos, idem est ac cantio, præsertim quæ fit cytharæ pulsu ; in sacris autem Scripturis, est sacra cantio, quales sunt psalmi Davidis.

Hymnus laudes Dei continens.

Canticum spirituale, ut determinetur ad sacrum.

Psallentes in cordibus vestris, Gr. in corde vestro, id est, non voce tantùm, sed et corde.

℣. 20. *Gratias agentes semper in omnibus....*

NOTÆ LITTERALES ET MORALES.

In hos ℣. 18, 19, 20.

Mens Apostoli est Ephesios hìc hortari ad sanctam et spiritualem lætitiam, ad fugiendam verò omnem intemperantiam ; quasi diceret :

Nolite, sicut Simoniani et sicut infideles, inebriari vino, carnalibusque deliciis et voluptatibus indulgere ; lascivis et amatoriis, sicut illi, cantionibus uti : sed repleamini Spiritu sancto, spirituali et sanctâ lætitiâ ; ideoque recitate et cantate inter vos invicem psalmos, etc.

Hinc observa antiquum morem psalmos et hymnos cantandi apud Christianos, non tantùm in ecclesiis, sed et in domibus privatis.

Hinc etiam disce qualis debeat esse Christianorum Agape, mensa et convivium : carnibus et vino corpus et animam non obruant, sed in Spiritu sancto sese invicem oblectent sacris colloquiis et hymnis ; cantionibus lascivis non se recreent, sed spiritualibus canticis Deum laudent, Deo gratias agant.

Contra luxum conviviorum vide moralitatem apud Cornelium à Lapide.

Ex ultimis ℣. 19. verbis duo discat omnis cui psallendi munus incumbit. Primum, Deo, non voce tantùm, sed et corde psallere; secundum, sic cum aliis psallentibus consentire, ut psallentium omnium sit cor unum, anima una, et quantùm fieri potest, vox una.

Non vox, sed votum ; non chordula musica, sed cor ;
Non cantans, sed amans, cantat in aure Dei.

Hos versus ex D. Augustino refert Cornelius à Lapidè.

℣. 21. *Subjecti invicem in timore Christi.* Gr. Dei.

Hìc ponit generale principium christianæ politiæ, scilicet, obedientiam inferiorum, non timore pœnæ, aut timore hominum, sed ob reverentiam Christi.

Hoc autem principium generale prosequitur et per partes explicat in sequentibus.

OBSERVATIO MORALIS.

Inferiores Christum in suis superioribus aspiciant : à Deo quippe omnis potestas et subordinatio.

Omnis superior est Dei et Christi vicarius erga suum inferiorem.

Cùm paret igitur inferior, Christum aspiciat, et præ Christi timore et reverentiâ, Domino et superioribus obediat; sic Christo et Deo omnium domino obediet.

Christus propter nos factus est obediens usque ad mortem... hujus insignis obedientiæ Christi Domini recordetur Christianus omnis obediens, seu inferior, et suam obedientiam referat ad obedientiam Christi : seu obediat Christianus quia obedivit Christus, et eo animo et fine quo Christus obediit.

Sicut exinanitio et humilitas Christi usque ad servitutem et obedientiam facta est laus et gloria infinita Dei ; sic, si nostram servitutem et obedientiam uniamus Christi obedientiæ et exinanitioni, Deum in Christo, cum Christo et per Christum honorabimus infinitè.

Hoc obediendi et serviendi præceptum directè quidem spectat ad inferiores; potest tamen et quodam modo spectare ad superiores, quatenus ex charitate tenentur sese inferiorum modulo accommodare, ut illis prosint : etenim qui præsunt, ideò præsunt ut prosint.

Hinc ad Galat. 5. 13, per *charitatem spiritûs servite invicem*.

Sic autem servit, qui, postpositis propriis negotiis et utilitatibus, accommodat se utilitatibus proximi sui.

℣. 22. *Mulieres viris suis subditæ sint....*

A genere descendit ad species, applicatque mulieribus quod generatim dixit de omnibus subditis.

Christum Dominum in suo superiore respiciat et revereatur inferior.

Mulier Christum Dominum revereatur in viro suo.

Sicut Domino, refertur ad Christum Dominum, non ad viros : aliàs dicendum fuisset, sicut dominis.

℣. 23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut... ipse salvator corporis ejus*. Gr. corporis, sine addito. Syr. servator corporis.

Corporis ejus. Hebraismus est : pro sui, id est, salvator Ecclesiæ quæ est suum corpus mysticum.

℣. 24. *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo... ita et mulieres.... in omnibus*. Intellige quod dixit Coloss. 3. 18 : *Sicut oportet in Domino*, seu, intra limites disciplinæ, ut ait Tertullianus.

Mulier itaque subdita sit viro suo quasi Christo Domino, quem in marito debet honorare ; ab ipso dependeat ut à capite.

Ipsi confidat, ipsumque amet quasi servatorem à quo nutritur, protegitur, omniaque necessaria ei suppeditantur.

Exemplum habent in Ecclesia Christum reverente, Christo confidente, Christo ex amore serviente.

℣. 25. *Viri, diligite uxores....*

Dedit obedientiæ exemplum et præceptum uxoribus : dat nunc dilectionis exemplum et præceptum maritis.

Vir diligat uxorem suam sicut Christus dilexit Ecclesiam.

Amor Christi in Ecclesiam sit exemplar et regula amoris illius in uxorem; istius amoris mensura sit, vitam ipsam, si necesse sit, pro ipsâ dare.

℣. 26. *Ut illam sanctificaret... in verbo vitæ.* Græcus et Syrus non habent *vitæ*, sed tantùm *in verbo.*

Per hoc verbum D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, D. Thomas et plerique post illos, intelligunt formam Baptismi : *Ego te baptizo in nomine...*

Quidam tamen, inter quos Estius, putant id intelligi debere de verbo fidei, seu de verbo doctrinæ evangelicæ, ut fide suscepto. Ita ut D. Paulus mundationem tribuat et sacramento et verbo; sitque sensus :

Tradidit semetipsum pro Ecclesiâ, ut ex immundâ mundam sanctamque redderet, dum videlicet aquæ Baptismo, per verbum Evangelii creditum, ac fide susceptum, mundat eam à peccatis.

℣. 27. *Ut exhiberet ipse sibi...* Gr. ut exhiberet ipsam sibi ipsi. Syr. et statueret sibi ipsi Ecclesiam gloriosam, in quâ non sit macula, nec ruga, etc.

Hæc de Ecclesiâ triumphante absolutè vera sunt : de militante verò, si doctrina, sacramenta, leges et nobiliora ejus membra, nempe justi, spectentur.

Hinc Apostolus vult colligi : Sicut ergo Christus Ecclesiam sponsam suam ita dilexit, ut eam abluerit in proprio suo sanguine, nimirum, ut eam sibi sisteret sine peccati sordibus, sine rugâ vetustatis, sine ullo alio defectu, sed multo decore gloriosam;

Sic mariti debent uxores suas ita diligere, ut illarum nævos, et maculas, et infirmitates tolerent, et quantùm est in illis, sanent et perficiant atque sanctificent monitis charitativis et vitæ suæ exemplis.

Hoc maritos docet exemplum Christi suprà allegatum : uxorum suarum sanctificationi intendere; nihil non facere ut eas Christo dignas, seu verè christianas reddant.

Hinc liquet quantùm à paganorum spurcitiis differre debeat christianum conjugium.

℣. 28. *Ita et viri...* Gr. ita debent viri, non est *et.* Syr. sic oportet viros, etc., sine *et.* Juxta Vulgatam, *ita et* id, est, ita etiam.

Novam hìc subministrat rationem cur mariti suas uxores diligant, quia scilicet uxor est quid unum cum marito, ambo sunt una caro, unum corpus: hinc *qui uxorem suam diligit, seipsum*, suî partem *diligit.*

℣. 29. *Nemo enim carnem suam...*

Confirmat quod asseruit axiomate, lumine naturali noto: *nemo seipsum....*

Et hoc axioma probat ab effectu; quilibet enim homo corpus suum nutrit et fovet, ipsique necessaria suppeditat.

Cùm ergo uxor sit una caro cum marito, debet maritus eam diligere, ut corpus suum; illam nutrire, fovere et ornare.

Sicut et Christus...

Hoc confirmat rursus exemplo Christi.

Sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit verbo, carne suâ et sanguine proprio, illamque vestit gratiâ suâ et Spiritûs sancti donis.

℣. 30. *Quia membra sumus...* de Ecclesiâ, Christi sponsâ, et de singulis fidelibus mystici corporis Christi, seu Ecclesiæ membris, dicit hìc Apostolus quod Adam dixit de Evâ ex suo latere sumptâ: hoc *nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ.* Genes. 2. 23.

Membra sumus corporis ejus, id est, Ecclesiæ.

De carne ejus et de ossibus ejus.

Syr. ex carne ejus et ex ossibus ejus,

Id est, spiritualiter formati ex carne ejus pro nobis cruci affixa, et de ossibus ejus pro nobis in cruce etiam suspensis: quia ex toto corpore Christi pro nobis in cruce dormientis manavit gratia quâ formatum est corpus Ecclesiæ, sicut ex carne et ossibus Adæ dormientis formata est Eva.

NOTÆ LITTERALES.

Ad pleniorem ergo horum verborum intelligentiam,

Nota quòd Eva, Adæ sponsa, figura fuit Ecclesiæ, Christi sponsæ.

Evæ formatio ex latere dormientis Adæ, figura fuit et symbolum formationis Ecclesiæ, ex latere Christi in cruce dormientis et immolati.

Christo quippe mortuo, apertum est latus ejus, et *continuò exivit sanguis et aqua.*

Aqua significat Baptismum: sanguis significat Eucharistiam. Baptismus est sacramentorum initium: Eucharistia verò est illorum complementum et consummatio; et consequenter, hæc duo omnia alia sacramenta comprehendunt et repræsentant.

Hinc ex latere Christi emanâsse sacramenta D. Augustinus affirmat; et consequenter, ipsa Ecclesia emanavit, et ad hæc omnia aspexisse D. Paulum valde probabile est.

Aliqui tamen hunc ℣. 30. explicant per respectum ad sanctam Eucharistiam, in qua Corpus et Sanguinem Domini sumimus, ipsique fimus concorporei et consanguinei, ut aiunt sancti Patres.

Et hoc etiam probabile: ita ut Apostolus, post allusionem ad Baptismum, ℣. 26, factam, hìc ad sanctam Eucharistiam alludat.

Prima tamen interpretatio videtur naturalior; quia Eucharistia Ecclesiam supponit jam formatam, pascit enim et nutrit eam: ipsius ergo cibus est, non mater.

At verò Ecclesia, per meritum et pretium carnis et ossium Christi immolatorum, ejusque sanguinis effusi, et formata est seu instituta, et sanctificata.

℣. 31. *Propter hoc relinquet homo...*

Prosequitur et instat asserti sui probationem, nimirum uxorem à viro diligendam; idque tandem conficit S. Scripturæ auctoritate.

Formatâ Evâ, de eâ dictum est: *Propter hoc*, id est, propter feminam ex viro sumptam.

Relinquet homo... adhærebit, etc. Gr. agglutinabitur ad uxorem, etc.

Ambigitur quis hæc verba protulerit? an Deus? an Adam? an Moyses?

Matth. 19. ad Deum referuntur.

Sed constat quòd hæc verba docent arctissimum et inviolabile esse matrimonii vinculum; maritum et uxorem non tam duos esse, quàm unum quid; et consequenter eos etiam unum esse debere in amore, sicque virum debere uxorem suam ut seipsum diligere.

℣. 32. *Sacramentum hoc magnum est...* Explicat mysticè mysterium præcedentibus sacræ Scripturæ verbis expressum, nempè primum Adami et Evæ matrimonium.

Magnum sacramentum. Gr. mysterium est. *Ego autem dico...* Gr. in Christum et in Ecclesiam, id est, si referatur ad Christum et ad Ecclesiam;

Quia expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis unionis Christi cum Ecclesiâ.

Sicut enim homo relinquit patrem et matrem, ut adhæreat uxori suæ; sic quodam modo Christus in incarnatione Patrem suum dereliquit, et postea matrem suam Synagogam, ut Ecclesiæ christianæ sponsæ suæ adhæreat.

Ex hoc ℣. 32. patet quòd Adæ matrimonium cum Evâ fuit sacramentum; seu, ut ait græcus textus, mysterium, signum rei sacræ, scilicet unionis Christi cum Ecclesiâ.

Idem dici potest, et pleniori jure, de matrimoniis omnium ejus posterorum, etiam infidelium: hi enim reliquerunt patrem et matrem ut adhærerent uxoribus suis, quod non potuit Adamus.

Constat aliunde, et est de fide definitum ex traditione, quòd in Ecclesiâ Christianâ matrimonium fidelium est non tantùm mysterium, sensu supradicto, sed et sacramentum gratiam conjugibus ex operato conferens. Ita Concilium Tridentinum.

An verò id efficaciter ex hoc loco probetur : Affirmat Bellarminus, et aliqui post eum.

Negat Cajetanus, Vasquez, qui Bellarmini argumenta dissolvit; negant et plerique :

Quia à Christo hoc signum elevatum est ad gratiam sacramenti : at ante Christum verum erat id quod hìc dicit Apostolus : *Propter hoc relinquet, etc.* ergo hinc non colligitur efficaciter quòd matrimonium gratiam conferat. Vide Estium, Fromundum, etc.

℣. 33. *Verumtamen et vos singuli....* Licèt autem hoc ita sit, quòd sit mysterium, et de Christo principaliter intelligatur, *verumtamen et vos* ad litteram adimplete, etc. Vide paraphrasim.

OBSERVATIO MORALIS.

Conjugatorum munera reducuntur ad amorem : in viro, sit tener, purus, vigilans, et laboriosus; in uxore, humilis, obediens, reverentialis.

Triplex est hujus amoris conjugalis motivum et ratio in verbis D. Pauli suprà relatis expressa :

Unum sunt corpus.

Unus homo.

Unum sacramento, Christi unionem cum Ecclesiâ repræsentant.

Diligant ergo se naturaliter,

Rationabiliter,

Supernaturaliter.

Plura vide in sequenti notâ litterali et morali in hos omnes versus ad conjugatos spectantes.

NOTANDA ET COLLIGENDA.

A ℣. 22. usque ad finem capitis, Apostolus conjugatos docuit matrimonii christiani sanctitatem; docuit et eos quæ sua sint munera, si christianè et sanctè velint in suo statu vivere :

Utrumque autem juxta D. Pauli mentem breviter hic exponere operæ pretium puto, ut à conjugatis non ita profanetur quod magnum est sacramentum.

Exponam igitur, primò quæ sit christiani matrimonii sanctitas; deinde quæ conjugatorum munera.

DE SANCTITATE MATRIMONII CHRISTIANI.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ, ℣. 32.

Hinc colligitur quòd sanctitas et excellentia matrimonii christiani consistit in eo quòd matrimonium emanet ab unione Christi cum Ecclesiâ; cujus unionis est imago, signumque repræsentativum.

Hanc autem Christi unionem cum Ecclesiâ matrimonium Christianorum quasi adimplet et perficit, cùm dat Ecclesiæ filios, Christoque membra mystica:

Est ergo unionis Christi ita repræsentatio, ut sit et adimpletio atque consummatio.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ. ℣. 32. quasi diceret: Hoc sacramentum magnum est, non in se, nec præcisè ut est signum et sacramentum, sed in suo significato, Christo scilicet et Ecclesiâ; seu quatenus significat magnam illam et admirabilem unionem Christi et Ecclesiæ.

Magnum est ergo suâ significatione, seu quia rem magnam repræsentat.

Quatuor sacramenta dicuntur magna, ait D. Thomas hìc. Baptismus, ratione effectûs, delet culpam, aperit paradisi januam.

Confirmatio, ratione ministri, à pontificibus solùm confertur.

Eucharistia, ratione continentiæ, totum Christum continet.

Matrimonium, ratione significationis, quia significat conjunctionem Christi cum Ecclesiâ.

MAJOR HUJUS EXCELLENTIÆ DILUCIDATIO.

Ut hæc sublimitas et magnitudo Christiani matrimonii clariùs intelligatur, ejusque sanctitas à conjugatis non ita profanetur,

Duplex notari debet Christi unio cum Ecclesiâ : unio realis et physica, unio moralis et mystica.

Realis et physica facta est per incarnationem, quâ Christus seu potiùs Verbum divinum, naturam humanam, et consequenter homines, hominumque Ecclesiam sibi univit et sponsavit : et hæc unio est arctissima, indissolubilis et cæterarum origo.

Moralis et mystica fit per gratiam et charitatem, quâ copulatur Ecclesiæ, sponsæ suæ.

Utramque hanc unionem et physicam et moralem Christi cum Ecclesiâ repræsentat christianum matrimonium, et *in hoc magnum est sacramentum.*

Realis et physica conjugatorum unio, seu actus matrimonii est repræsentatio physicæ et realis Christi, per incarnationem, cum natura nostra unionis.

Hinc tanta præcipitur in actu conjugali sanctitas : *Honorabile connubium*, ait divus Paulus : *torus immaculatus.*

Requiritur puritas in intentione, honestas in modo, moderatio et sobrietas in usu.

Qui secùs facit, violat sacramentum, profanat rem sacram ; sanctissimam Christi unionem turpiter et impudicè repræsentat ; est quasi sacrilegus et profanus.

Videant ergo conjugati sanctissimam omnium unionem sanctè et dignè repræsentare, ne fiant profani sacramentorum violatores.

Pudeat conjugatos immoderatos, impudicos, qui tantùm abest ut Christi et Ecclesiæ unionem sanctissimam dignè repræsentent, quin et ipsas bestias suâ brutalitate superent.

Moralis conjugatorum unio, seu conjugalis affectus, moralem Christi cum Ecclesiâ, per charitatem, unionem repræsentat.

Hinc tanto studio hanc cordium unionem et concordiam conjugatis hìc commendat Apostolus.

Hinc ergo discant conjugati discordes se falsarios esse et mendaces; se malè et falsò Christi et Ecclesiæ personas gerere; imò se suis discordiis Christo et Ecclesiæ maximam injuriam ingerere, quasi Christus ipse et Ecclesia forent discordes.

Christi ergo et Ecclesiæ estis opprobrium, ô conjugati discordes et impuri!

DE CONJUGATORUM MUNERIBUS.

PRIMÒ.

Uxoris munera expressè docuit Apostolus ℣. 22, 23, 24, 33.

Mulier subdita sit viro, quasi Christo quem in marito debet honorare; à viro, velut à capite suo, dependeat; ipsi confidat quasi tutori et servatori; ipsum diligat quasi nobiliorem suî partem; revereatur tanquam Dominum.

Uxor itaque Christum Dominum aspiciat in suo marito, sicque suam sanctificabit dependentiam, perficiet reverentiam, consummabit fidelitatem.

Recordetur se suo statu Ecclesiam Christi repræsentare: sit ergo in hâc repræsentatione fidelis et sincera.

Sicut Ecclesia Christum reveretur, Christo in omnibus obedit, Christum amat et colit;

Ita conjux maritum, qui Christi personam gerit in illam, revereatur, ipsi obediat, ipsum diligat et ex amore ipsi serviat, et quæcumque poterit humanitatis et charitatis officia persolvat.

SECUNDÒ.

Viri conjugati munera expressit D. Paulus ℣. 25, 26, 27, 28, 29, 33.

His versibus maritos docet primò, amorem Christi erga

Ecclesiam, sponsam suam, exemplar et regulam esse amoris quem maritus uxori suæ debet.

Diligat ergo uxorem suam vir christianus, *sicut Christu Ecclesiam.* ℣. 25.

Secundò, docet maritalis in uxorem amoris mensuram esse semetipsum, si necessitas foret, morti pro ea tradere, *sicut Christus seipsum tradidit pro Ecclesiâ.* ℣. 25.

Tertiò, docet maritalis amoris in uxorem finem proximum esse suæ conjugis sanctificationem atque perfectionem.

Sicut *Christus Ecclesiam dilexit ut eam sanctificaret;* ita vir uxorem diligat ut illam sanctificet, ℣. 26.

Quartò, docet ejusdem amoris finem ultimum esse suæ conjugis futuram cum Deo unionem æternam.

Sicut Christus Ecclesiam sanctificavit, *ut eam exhiberet sibi sponsam immaculatam*, ℣. 27;

Ita vir conjugem suam, quantùm est in illo, sanctificet, ut eam Deo dignam reddat.

Hinc ergo discat maritus, quàm tener, at quàm purus, quàm vigilans et laboriosus debeat esse suus erga conjugem amor.

Amet tenerè, sed purè, sicut Christus; amet vigilanter et laboriosè: ipsi necessaria provideat et suppeditet, et ipsius infirmitates toleret, ipsi compatiatur; sicut Christus providet Ecclesiæ, etc.

Sic autem provideat et suppeditet necessaria, ut luxui non indulgeat; sic invigilet ipsi, ut eam non contristet; sic regat et imperet, ut non cogat; sic amet, ut non æmuletur; sic complaceat et compatiatur, ut non aduletur; sic honoret, ut non extollat et inflet; illi sit totus, ut non sit servus, sed sponsus: auctoritate, sicut in Christo auctoritas et amor in Ecclesiam sunt inseparabiles.

Quò autem major est viri in conjugem auctoritas, utpote auctoritatis Christi in Ecclesiam emanatio et participatio, eò sanctiùs illâ utatur, ipsâ nunquam abutatur.

Felix connubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat ut imitetur, faciens erga sponsam quod Christus

erga Ecclesiam : uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo!

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ab Apostolo discamus omnes charitatem verè christianam.

Christianus, quia Dei filius, Dei patris sui charitatem debet imitari : sicut ergo Deus totus et semper charitas est, ita Christianus, divinæ charitatis particeps, in charitate semper ambulet et ab ea nunquam deficiat : fratres suos semper diligat, ℣. 1.

Christianus, quia Christi membrum et quasi Christus alter, Christi charitatem debet imitari, fratres suos debet diligere sicut Christus dilexit nos : sicut ergo Christus ita nos dilexit, ut semetipsum Deo pro nobis obtulerit ad mortem; sic Christianus fratres suos ita diligat, ut et pro eis, si opus sit, vitam impendat.

Hæc duo : Dei charitas, Christi charitas, sunt meæ charitatis exemplaria; nec minora mihi præbet Apostolus imitanda.

O Deus charitas! tu te cordi meo imprime : da mihi charitatem; illam novi, illam desidero : utinam et tandem habeam!

O Christi charitas! tuis ardoribus ure cor meum; da mihi sic diligere, ut ad tuî exemplum paratus sim sanguinem pro fratribus fundere!

SECUNDÒ.

Ab eodem Apostolo discamus quanta debeat esse nostra puritas.

Christianus, quia Christi membrum Christique corpus, sit mundus totus, corde, corpore, ore, mente.

Cor sit ab omni avaritiâ mundum, corpus ab omni impu-

dicitiâ, lingua ab omni verbo obscœno, mens ab impurâ cogitatione : *Fornicatio, omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis.* De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut sitis toti puri, sicut decet sanctos.

Heu! quantùm ab hâc omnimodâ puritate disto!

Da, ô Deus! recordari semper cujus capitis sum membrum, ut omnem, vel minimam oris et mentis impuritatem horream, omnimodæ semper studeam puritati; simque tandem omnino purus mente, corde, ore, opere, ℣. 3.

TERTIÒ.

Et ab eodem Apostolo discat omnis quidem Christianus, at præsertim omnis religiosus, omnisque sacerdos, Deo specialiter consecratus, quantum sit illis malum, si verba scurrilia, ad rem non pertinentia, proferant, ℣. 4.

Per Baptismum Deo consecratus es et Spiritu sancto sigillatus; per vota religionis et per Ordines sacros, specialissimè et totus Deo devotus : verba tamen scurrilia, turpia profers!

Heu! sicut alter Balthasar, vasa Deo sacra usibus profanis impendis, horrendumque quoddam sacrilegium committis!

Heu! quot hujusmodi sacrilegia committuntur! *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris, Domine.* Da in posterum sanctè vivere, piè loqui.

QUARTÒ.

Et ab Apostolo nostro tria aut quatuor ad omnes Christianos pertinentia discamus :

Nomen nostrum, regulam nostram, munus nostrum, prævaricationum nostrarum reparationem.

Nomen Christiani, *lux in Domino, filius lucis,* ℣. 8, seu Christi, *qui lux est mundi.*

Regula Christiani, quod beneplacitum Deo, voluntas Dei, ℣. 10.

Munus Christiani, filii lucis, lucere, suâque luce alios illuminare, instruere, arguere, ℣. 13.

Ad hæc tria attendat unusquisque; et in se reflexus, videat quomodo nomini suo respondet; an reverà sit lux suâ doctrinâ, suis exemplis? an verò titio fumans?

Quomodo regulam suam adimplet? An studeat Dei voluntati cognoscendæ et faciendæ? an ad illam omnia sua referat?

Quomodo suo munere fungitur? an suâ luce illuminat, instruit, arguit? an verò fumo obscurat, suoque fœtore scandalizat?

Ad præteriti reparationem, ab Apostolo discamus et quartum, quomodo redimendum tempus, ℣. 16. Vide observ. moral.

QUINTÒ.

Conjugati discant christiani matrimonii sanctitatem; discant et sua munera.

Hæc autem videantur exposita in fine capitis, immediatè ante hoc corollarium.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

VERSIBUS 1, 2, 3, jubet ut filii parentibus obediant, juxta Dei præceptum.

℣. 4. Parentes monet ut in filiorum suorum educatione, nimiam vitent severitatem quæ exacerbet, et nimiam indulgentiam quæ toleret omnia; sed eos instruant et corrigant juxta doctrinam Domini.

℣. 5. Servis præcipit ut dominis obediant cum reverentia et sinceritate, sicut ipsi Christo Domino. ℣. 6. Ideoque non in præsentia tantùm, sed ubique et semper. ℣. 7. Cum benevolentia et affectu, scientes quòd in hoc ministerio voluntatem Dei faciunt, à quo mercedem recipient æternam, ℣. 8.

℣. 9. Dominos hortatur ut erga servos suos sese humanè, benignè et benevolè gerant, scientes quòd communem cum eis Dominum et judicem habent, qui non personas respicit, sed merita.

His omnium partium familiæ sic compositis, attendens Apostolus quanta et quàm periculosa sit nobis lucta cum dæmonibus, omnes Ephesios alloquens ℣. 10, hortatur ut in Domino sint fortes, in ejusque potentia confidant, et ℣. 11, induant armaturam Dei.

℣. 12. Exaggerat hostium nostrorum potentiam et calliditatem : hincque ℣. 13, concludit necessitatem assumendæ hujus armaturæ, quam per partes exponit, ℣. 14, 15, 16, 17. Balteus vester sit veritas, lorica sit justitia, ocreæ præparatio animi, scutum fides, galea spes, gladius verbum Dei.

℣. 18. Sic armatos hortatur ad assiduam orationem pro omnibus, et ℣. 19. pro se Paulo, Christi vincto, ut liberè et audacter annuntiet Evangelium, ℣. 20.

℣. 21. Mittit Tychicum ad eorum consolationem; denique pacis et gratiæ apprecatione claudit Epistolam.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est.

2. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione;

3. Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.

4. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correptione Domini.

5. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo.

6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes; sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo,

7. Cum bonâ voluntate servientes sicut Domino et non hominibus,

8. Scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.

9. Et vos domini, eadem facite illis, remittentes

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

FILII, obedite parentibus vestris, secundùm Dominum, seu conformiter legi divinæ, in omnibus quæ divino cultui et pietati non repugnant : hoc enim est justum.

Ad hanc obedientiam obligat Dei præceptum : Honora patrem tuum, etc. et invitat promissio huic præcepto adjuncta : est enim primum præceptum cui propria et specialis addita est promissio,

Scilicet, ut feliciter et diu vivas.

Et vos, parentes, cavete ne filios vestros, nimiâ severitate, minis, aut verberibus exacerbetis : sed studete ut illos educetis, tum instructionibus, tum correptionibus moderatis, christianis et conformiter ad Christi Domini doctrinam.

Servi, obedite dominis qui corporibus vestris dominantur,

Cum timore, id est, eos reveremini,

Et ad illorum jussa tremite, ea sollicitè exsequentes,

Idque recto et simplici corde,

Sicut Christo Domino, quem vobis repræsentant.

Non solùm in præsentiâ, quasi hominibus tantùm placere studentes; sed, ut servi Christi, voluntatem Dei facite sincerè et ex animo.

Cum benevolentiâ servientes ipsis, non sicut hominibus, sed sicut Christo Domino, qui id à vobis exigit et qui præmium dabit.

Cùm sciatis unumquemque, quod fecerit bonum, reportaturum à Domino, sive sit servus, sive liber : hæc quippe discrimina Deus non respicit in judicio.

Et vos, domini, vicissim paria, proportionaliter, facite

minas : scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis : et personarum acceptio non est apud eum.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversùs insidias diaboli.

12. Quoniam non est nobis colluctatio adversùs carnem et sanguinem, sed adversùs principes et potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.

13. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ.

15. Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis:

16. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.

17. Et galeam salutis assumite, et gladium spiritûs (quod est verbum Dei),

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore, in spiritu; et in ipso vigilantes in

servis vestris; id est, humanè benignè, et benevolè vos gerite erga illos, scientes quòd communem Dominum et judicem habetis in cœlo, qui non personas respicit, sed merita.

De cætero, fratres mei, fortes estote, vires et animos sumite in Domino Nostro Jesu Christo, et in potenti virtute ejus.

Induite vos plenam et universam armaturam Dei, quâ à capite ad talos usque armati, possitis resistere insidiosis et astutis diaboli insultibus, illosque irritos reddere.

Quoniam colluctatio nostra non est contra homines, carne et sanguine constantes, et consequenter infirmos;

Sed contra spiritus potentissimos, scilicet contra principatus, contra potestates,

Contra dæmones illos, qui in hoc tenebricoso mundo dominantur;

Contra spirituales nequitias, seu spiritus nebulones et nequam,

Qui in hoc aere degunt.

Cùm tales habeatis hostes, propterea assumite universam armaturam Dei, ut illâ induti, possitis illæsi resistere in periculoso tentationis die; et per omnia, et in omnibus perfecti, seu perfectè armati, stare et vincere.

State ergo in prælio circumcincti veritate tanquam balteo, et justitiam induti quasi loricam.

Et ocreæ vestræ sint animi vestri præparatio ad Evangelium, tum moribus exprimendum, tum verbis annuntiandum et propugnandum.

In omnibus tentationibus sumite scutum fidei: hoc quippe clypeo omnia hostis vestri, licèt versutissimi, jacula, licèt ignita, et velut ignis penetrantia, repelletis et exstinguetis.

Et spes de salute æternâ, ex Christi meritis concepta, sit vobis quasi galea; et verbum Dei sit gladius vester.

Sic à capite ad talos armati, Deum assiduè invocate, corde et animo, omnimodâ oratione et cum omni instantiâ; et ad

omni instantiâ et obsecratione pro omnibus sanctis.

19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiduciâ, notum facere mysterium Evangelii:

20. Pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam, prout oportet, me loqui.

21. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater et fidelis minister in Domino:

22. Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra.

23. Pax fratribus, et charitas cum fide à Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

24. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

---

hoc ipsum, seu ut in spiritu oretis instanter omni tempore, vigilate cum magnâ sedulitate et perseverantiâ, orantes, non pro vobis tantùm, sed et pro Christianis omnibus.

Et pro me speciatim, ut, dum est occasio evangelizandi, et loqui voluero, det Deus verba, quibus liberè et intrepidè notum faciam arcanum Evangelii.

Cujus Evangelii gratiâ, legatione apostolicâ etiam nunc, licèt in vinculis fungor: orate igitur ut detur mihi, prout oportet, illud audacter et liberè prædicare.

Quantùm autem ad ea quæ ad me spectant, quomodo res meæ habeant, et quid faciam: hæc omnia Tychicus, noster charissimus frater et fidelis Christi minister, nota faciet vobis.

Illum ad hoc ipsum misi vobis, ut cognoscatis quis sit rerum nostrarum status, et vos consoletur.

Pax sit Christianis fratribus, et charitas cum fide augeatur in illis à Deo Patre, et à Domino Jesu Christo.

Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrùm Jesum Christum purè et sanctè. Amen.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. Filii, *obedite parentibus in Domino. In Domino*, jungi debet verbo, *obedite.*

Postquam enim dixit generaliter, cap. 5. ℣. 21. *Subjecti estote invicem in timore Christi*, tres deinde subjectionis species explicat; scilicet, uxoris marito, filiorum parentibus, servorum dominis; et de unaquâque subjectione dicit verbis æquivalentibus, *in Domino*, ut indicet modum sanctificandi subjectiones.

In Domino, id est, propter Dominum, ob amorem et reverentiam Domini Patris cœlestis, quem in parentibus revereri debetis.

Hoc enim justum est.

Fundat hanc obligationem, primò, in jure naturali, quasi diceret: Quid æquius, quàm ut obedias eis per quos vitam recepisti, et quibus par nunquam poteris reddere?

Hanc subjectionem exigit quidem ipsa naturalis æquitas; sed ut sit verè pia, et christiana, et supernaturalis, hæc filiorum obedientia subordinetur Deo Patri cœlesti, et ad Patrem referatur æternum.

Consideret ergo filius Deum in parentibus suis, cujus imaginem gerunt et personam, et sub hoc respectu ipsos colat et revereatur *in Domino*, et propter Dominum.

℣. 2. *Honora patrem tuum...*

Secundò, hanc filiorum obligationem obediendi parentibus fundat in lege Dei illam præcipientis.

Tertiò, in promissione huic præcepto adjunctâ.

Quod est mandatum primum in promissione, seu cum promissione, seu cui adjuncta est promissio specialis et propria, nimirum longævæ vitæ.

Hujus promissionis sapientiam miraberis, si spectes quòd Deus loquatur pueris et adolescentibus cœlestia et æterna non-

dum concipientibus : ideoque promittit illis quod omnis homo naturaliter appetit statim ac aliquâ ratione utitur, diu scilicet et feliciter vivere.

Ejusdem promissionis æquitatem miraberis, si consideres quod D. Thomas docet in Opusculis : Filii, inquit, obtinent vitam à parentibus, sicut milites feudum obtinent à rege ; sicut ergo milites feudi conservationem merentur quandiu regi homagium præstant ; ita filii merentur vitæ conservationem quandiu parentes honorant : è contra, sicut milites regi rebelles feudo spoliantur ; ita filii parentibus rebelles, vitâ privari merentur.

Hæc autem longævæ vitæ promissio non est absoluta, quasi Deus, tali parentum honore, obligetur ad dandam longam vitam ; sed tantùm spem dat longævæ vitæ filiis obedientibus.

Honora patrem... ut... sis longævus... id est, si honores parentes, est quòd speres longævitatem.

Quòd si longævitatem tibi Deus non det, meliora dabit, cœlestia scilicet et æterna.

Temporalia Judæis promissa figurabant spiritualia Christianis promissa : terra Chanaan erat figura regni cœlestis : sic longævitas vitæ figura erat æternæ vitæ.

℣. 3. *Ut bene tibi sit...*

Ut non designat præcepti servandi finem, sed effectum præcepti servati.

℣. 4. *Et vos, patres... sed educate...* Vide paraphrasim ; *in disciplina...* Gr. ἐν παιδείᾳ.

Παιδεία significat tam instructionem quàm castigationem, seu tam instructionem per verba, quàm per pœnas.

Et correptione. Gr. ἐν νουθεσίᾳ.

Νουθεσία ad verbum est, in animo positio, seu instructio quæ in alterius mente ponitur.

Est autem ambigua vox, significans, secundùm D. Hieronymum, admonitionem ; secundùm alios, correptionem, objurgationem.

His itaque verbis docet Apostolus quòd parentes debeant filios instruere et corrigere.

Addendo autem *in correptione Domini*, docet quòd correctio debet esse moderata, christiana, secundùm Christi Domini doctrinam : *Discite a me quia mitis sum...*

Duo sunt parentum vitia in filiorum educatione. Primum, nimia severitas, quæ exacerbat. Secundum, nimia indulgentia, quæ tolerat omnia.

Utrumque vitabunt, si primò instruant, deinde corrigant : cum hoc discrimine, quòd instructio debet esse multa, correctio moderata.

Instructio sit omnium fidei articulorum et vitæ christianæ officiorum.

Correctio seu punitio sit præcipuarum culparum.

Instruant non severè, non minis, non clamoribus ; sed rationabiliter, sensum et rationem illis paulatim aperiendo, et veritates in illorum mentibus ponendo, ipsisque rationes manifestando propter quas hæc fugienda sunt, illa verò facienda.

Puniant non irati, non passionum impetu rapti, sed tranquilli, rationabiles et moderati, postquam illos de reatu convicerunt, illisque rationem dederunt ob quam pœnâ et correptione digni sunt et puniuntur.

Hoc est in Domino instruere et corripere.

Primùm, fieri debet instructio per verba ; deinde per pœnas : verba sint frequentia ; pœnæ raræ, adhibendæ tamen statim ac liciti et illiciti cognitionem habent filii.

℣. 5. *Servi, obedite dominis carnalibus.* Gr. secundùm carnem, id est, qui dominium habent in carnem vestram, seu in corpora vestra.

Obedite... cum timore, non tantùm reverentiali, quo et uxor marito, et filii parentibus debent obedire ; sed et tremebundo, seu qui in quemdam corporis tremorem exeat : corporis gestus interiorem ostendat reverentiam.

In simplicitate cordis vestri, id est, idque non apparenter

tantùm, sed recto et simplici corde, Christum Dominum, in dominis vestris repræsentatum, reverentes.

℣. 6. *Non ad oculum servientes.*

Gr. non secundùm ocularem servitutem.

Ο'φθαλμοδουλεία, ocularis servitus.

Id est, non tantùm in præsentiâ, seu sub oculis dominorum, sicut faciunt qui hominibus tantùm placere student.

Α'νθρωπάρεσκοι, hominibus placentes.

℣. 7. *Cum bonâ voluntate.* Gr. cum benevolentiâ *Sicut Christo Domino* : id repetit et inculcat ut Christum Dominum in suis dominis aspiciant, eisque propter Christum Dominum, id jubentem, obediant.

℣. 8. *Scientes quoniam.... scientes* per fidem quòd si propter eum dominis vestris obedieritis, ab eo præmium æternum reportabitis.

OBSERVATIONES MORALES.

Nota primò quòd hæc Apostolus loquitur non servis, quales nunc sunt apud Christianos, sed mancipiis, quales tunc erant multi, qui convertebantur ad Christum Dominum, vel cum dominis suis, vel sine illis.

Si autem à mancipiis hanc requirit sanctitatem, quantò magis ab ingenuis!

Hinc ergo, nota secundò christianæ servitutis conditiones :

Servus obediat domino suo, illumque revereatur, sicut Christum Dominum.

Sincerè et ex animo ; non apparenter tantùm ; non metu pœnæ ; sed ex benevolentiâ.

Non tantùm in oculis et in illius conspectu, sed ubique et semper, sive videat, sive non videat.

Non quasi hominis gratiam aucupari velit, sed ut Deo placeat, cujus se servum agnoscit, cujusque voluntatem facit in hoc suo ministerio ; à quo solo, utpote supremo Domino et judice, præmium exspectat, sciens quòd Deus hominis per-

sonam non respicit, sed opus; et quòd, quicumque bonum fecerit, mercedem habebit.

Hujus ergo mercedis æternæ, quæ Deus ipse est, memor servus, homini fideliter serviat quasi Deo, cujus personam et auctoritatem repræsentat.

℣. 9. *Et vos, domini, eadem* (proportionaliter), id est, illis imperate humanè, benignè, benevolè, etc.

Scientes quia et illorum.... Gr. scientes quia et vester illorum Dominus est, id est,

Scientes quòd vos ipsi, licèt domini, superiorem tamen et Dominum habetis in cœlo, qui et vos, nullo dignitatum habito respectu, judicabit.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discat herus christianus qualis erga suos domesticos esse debeat, non superbire, non imperiosè in illos agere; sed sese mitem et benignum, benevolum, eis exhibere :

Quippe qui servorum suorum frater est in Christo, ejusdem corporis membrum, ejusdem Domini conservus.

Domini, inquam, apud quem non est personarum acceptio; sed qui unumquemque judicabit secundùm merita; qui à dominis exigit dominii sui et in servos tyrannidis rationem, quique talem se dominis duris et immisericordibus exhibebit, quales illi erga subditos suos fuerunt.

℣. 10. *De cætero, fratres...* Postquàm instruxit speciatim conjugatos, parentes et filios, dominos et servos, epistolam finiturus, redit ad generalem fidelium instructionem, eosque omnes, ut Christi milites considerans, hortatur ad pugnam.

Et quia militi duo sunt necessaria, scilicet animus et arma, hinc primò, hortatur ut sint fortes : secundò, ad arma capienda excitat.

Confortamini in Domino.

Hinc discamus unde nobis auxilium quærendum : scilicet, *in Domino* et in *omnipotenti virtute ejus* :

Dominus mihi adjutor, non timebo.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Dominus noster Jesus Christus suâ potenti gratiâ adest nobis; fortes itaque et generosi simus, tali duce et propugnatore vincemus.

Confortari ergo in Domino, est vires sumere fide et spe in gratiam, opem et auxilium Domini.

℣. 11. *Induite vos armaturam Dei.*

Gr. *πανοπλίαν*, universam armaturam, seu universum armorum apparatum, quem Deus suis militibus subministrat.

Hæc arma sigillatim exponit, ℣. 14, 15, etc.

Adversùs insidias diaboli ;

Quasi diceret : Callidissimum habemus hostem; nobis itaque necessaria est armorum universitas, ne quis sit in nobis vulneri locus, hincque mortem inferat.

Astutias diaboli vide apud Cornelium à Lapide hìc : ibid. vide vincendi modum.

℣. 12. *Quoniam non est nobis colluctatio....*

Tot verba, tot rationes, ob quas et vigilare debemus et semper et universaliter esse armati.

Nostra pugna non est contra homines, qui caro sunt et sanguis, et ideo fragiles et infirmi : seu hostes nostri non sunt homines corporei, fragiles et infirmi; sed spiritus subtilissimi, robustissimi, nequissimi : *iique principes, potestates....*

Nostra pugna contra diabolum esse dicitur, non adversùs carnem, non quòd non sit etiam nobis pugnandum cum carne et mundo ; sed quia caro et mundus sint quasi instrumenta et arma quibus nos impugnat diabolus; sicque hostis noster propriè diabolus est.

Adversùs principes.... eadem graduum nomina de dæmonibus usurpantur quæ de angelis, quia ex omnibus ordinibus aliqui cum Lucifero ceciderunt :

Mundi rectores.... Gr. *κοσμοκράτορας*, id est, mundi dominos, mundi potentes.

Tertull. ad Marc. 5. mundi tenentes.

Dictio nova et quam D. Hieronymus putat à D. Paulo primùm fictam.

Tenebrarum harum. Hic genitivus meliùs cohæret cum

compositâ dictione græcâ κοσμοκράτορας. Syrus traduxit, possessores mundi hujus tenebrosi.

Per mundum autem tenebrosum intellige impios, infideles, idololatras, quorum tunc plenus erat mundus et in quibus dominabatur dæmon, tanquam fortis armatus.

Sancti sunt filii lucis et lux, ut dictum est suprà, cap. 5. ℣. 11; infideles, impii, sunt tenebræ et filii tenebrarum: et quia tunc plerique tales erant, hinc dæmon dicitur *princeps hujus mundi, rector tenebrarum harum*, id est, hominum infidelium.

Contra spiritualia nequitiæ, id est, spirituales nequitias, seu spiritus nequam.

In cœlestibus. Syr. qui sub cœlo sunt.

Hinc ergo collige necessitatem vigilandi et universa arma Dei assumendi.

Si enim quæras hostis nostri naturam; spiritus est invisibilis; si numerum, *legio mihi nomen est,* ait unus ex illis; si indolem, nequissimus est et malitiosissimus; si fraudem et astutias, est versutissimus; si potestatem, est mundi dominus, rector et princeps tenebrarum; si odium et inimicitiam, est irreconciliabilis, semper rabidus, semper ubique quærens omnimodo mortem et perniciem nostram.

Hinc D. Joan. Chrysostomus: Dic, quæso, quomodo deliciaris? quomodo inermis vincere poteris?

℣. 13. *Propterea accipite.* Gr. propter hoc, etc.

In die malo, id est, in die tentationis, in die mortis.

Tota vita, dies malus, quia pugna continua: *Militia est vita hominis...* at præcipuè dies mortis, ubi lucta à quâ pendet æternitas: ut in hâc die vincamus, omni die stemus adversùs diabolum eique resistamus; sicque ob consuetudinem facilè resistemus in fine vitæ.

Et in omnibus perfecti.... perfectè armati. Gr. et omnia conficientes, state: seu postquam omnia perfeceritis, *state.*

Syr. cùmque in omnibus instructi fueritis, stetis. *Stare,* resistere, vincere.

℣. 14. *State ergo succincti lumbos...* enumerat et per par-

tes exponit panopliam hominis christiani, cujus prima pars est balteus.

Syr. state igitur et accingite lumbos vestros veritate.

Veritas, id est, bona fides, veracitas, sinceritas atque fidelitas in promissis, sit vester balteus militaris.

Alludit D. Paulus ad Isai. 11. ℣. 17, ubi dicitur de Christo. *Et fides;* secundùm Septuaginta : *Et veritas erit cinctorium renum ejus.*

Et non immeritò bona fides, fidelitas in promissis, balteo comparatur : astringit enim hominem suis verbis, suisque promissis, sicut balteus circumcingit et astringit corpus militis.

Estote ergo Christo fideles, et fidelitas in servando jurejurando quod ei, ut vestro duci, dedistis in Baptismo, sit vester balteus, qui vos ejus milites ostendat.

Et induti loricam justitiæ, id est, justitia et sanctitas operum sit vestra lorica, justitia scilicet ex fide, *per dilectionem operante.*

Meritò etiam justitia ex fide per charitatem operante comparatur loricæ : quia cor armat, animat, roborat perfectâ in Deum fiduciâ : cor quasi tegit et tutum contra tentationes reddit ob consuetudinem bene agendi et malum fugiendi.

℣. 15. *Et calceati pedes in præparatione...* quasi diceret: Et alacres et prompti, semperque parati, et ad ambulandum in viam Evangelii, et ad illud infidelibus annuntiandum, et ad illud contra hæreticos, Simonianos et Gnosticos propugnandum.

Alloquitur Ephesios, in doctrinâ evangelicâ perfectos, et qui alios docere et arguere possint.

Meritò etiam hæc alacritas et promptitudo, seu fervor comparatur ocreis; quia sicut qui nudis incedit pedibus, timidè et ægrè incedit in locis arduis; qui autem calceatus, seu ocreatus, incedit audacter per ardua quæque : ita tepidi omnia timent; fervidi autem ad omnia sunt semper parati.

℣. 16. *In omnibus.* Alii vertunt, *super omnia,* sicque sensus est : ante omnia, et præcipuè *sumite scutum fidei, etc.*

Sed meliùs cum nostro interprete. *In omnibus*, supple, tentationibus, *sumite scutum fidei.*

Quasi diceret : Fides vestra sit firma, constans et solida; hâc fide omnia diaboli tela, licèt ignita, non modò repelletis, sed et *exstinguetis.*

Idem nos docuit D. Petrus primæ 5 : *Cui resistite fortes in fide.* Idem et D. Joan. *Fides vincit mundum.* Joan. primæ 4.

Ignita tela diaboli, sunt libidines omnes, quæ concupiscentiam accendunt.

℣. 17. *Et galeam salutis.* Gr. salutaris, id est, Christi, ait D. Hieronymus.

D. Paulus primæ Thess 5, ℣. 8, explicat quæ sit illa galea, *induti galeam, spem salutis.*

Itaque spes in Christum, qui est caput nostrum, sit galea nostra.

Et gladium spiritûs...

Verbum Dei est gladius, quia intima penetrat, hocque possumus uti, tum ad nostram defensionem, tum ad hostis impugnationem.

Hoc gladio, Christus dæmonem jugulavit in deserto; eodem Christianus, potenti Dei gratiâ adjutus, ipsum quoque jugulabit.

Hominis itaque christiani panoplia hæc est :

Ipsius galea est spes in Christum.

Lorica, seu thorax, est justitia, sanctitas, opera sancta.

Balteus, veritas, bona fides, fidelitas in servandis Deo promissis.

Ocreæ, præparatio animi ad Evangelium exsequendum, annuntiandum, propugnandum.

Dextera gladium, id est, verbum Dei tenet : sinistra, scutum fidei.

℣. 18. *Per omnem orationem*, à capite ad talos sic armatos, docet nunc à quo debeant in prælio auxilium petere, et unde exspectanda victoria.

Hostis noster nequissimus, versutissimus, semper, ubique,

omni modo, nostram quærit perniciem, ut dictum est, ℣. 11.

Hinc omni tempore, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, etc., debemus orare, *in spiritu et veritate*, corde verè religioso, et in Deum pio, verè humili et reverenti.

Vigilantes in hoc ipsum, ut cor sit verè pium et religiosum, non distractum et non tepidum.

Instanter, cum fervore et perseverantiâ.

Charitate purâ, universali: pro omnibus sanctis militantibus: pro totâ Ecclesiâ militante; in communione sanctorum, per Jesum Christum, Sanctum sanctorum, totiusque Ecclesiæ caput.

℣. 19. *Et pro me.* Ecce, inquit Grotius (quem cito contra Calvinistas), quanti Paulus preces piorum fecit: cùm ille, tantæ apud Deum gratiæ, speret se aliorum precibus posse adjuvari; et nos æstimabimus Pauli cum Christo regnantis preces nihil nobis prodesse! hæc omnia Grotius, hic.

Et pro me, orandum præcipuè et particulariter pro prælatis, pastoribus, Apostolis et concionatoribus, omnibusque Ecclesiæ ministris, ut Deus ipse illorum os aperiat, non ambitio, non avaritia, etc. det illis verba, sensus, modos, subditorum et auditorum saluti congruos.

Det illis sanctam verum dicendi libertatem et fiduciam: legationis pro Christo munus dignè adimpleant, idque *in ipso*, in Christi spiritu.

℣. 20. *Pro quo legatione.* Syr. cujus legatione fungor in catenis, ut cum fiduciâ eloquar illud, prout oportet eloqui.

℣. 21. *Ut autem et vos...*

Hinc colligitur hanc epistolam per Tychicum latam.

℣. 22. *Quem misi... et consoletur corda vestra*, ob meam catenam tristia et sollicita.

℣. 23. *Pax fratribus....* pax et concordia sit et augeatur fratribus.

Et charitas fraterna, pacis principium.

Cum fide, charitatis fundamento.

A Deo Patre; à quo omne bonum perfectum.

Et Domino nostro Jesu Christo, nostro mediatore et causâ meritoriâ.

℣. 24. *Gratia cum omnibus... qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum, in incorruptione;* absque corruptione, ait Syrus.

Id est, purè, sanctè, incorruptibiliter : seu, ita ut ejus amor non corrumpatur adulterino amore sæculi.

Seu, qui ita Christum Dominum diligunt, ut se immaculatos servent ab hoc sæculo.

Itaque qui sic diligunt Dominum Jesum, ut et ejus præcepta servent.

Da mihi, ô Deus! hujus benedictionis esse participem; ita te diligam, ut et ex amore tibi serviam. Amen. Gr. habent : ad Ephesios scripta est à Roma per Tychicum. Syr. epistola ad Ephesios scripta è Roma, et missa per Tychicum. Similiter et arabica versio.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 6. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. primo discant filii modum sanctè obediendi parentibus, cœlestem scilicet Patrem in illis considerando.

SECUNDÒ.

Ex ℣. 3. discant parentes modum filios suos sanctè educandi, illos scilicet instruant et corrigant; instruant, inquam, multùm : corrigant autem moderatè, et utrumque rationabiliter. Vide ℣. 3 et 4.

TERTIÒ.

Ex ℣. 5, 6, 7, 8, discant servi modum christianè serviendi. Hos versus lege in commentario.

Ex ℣. 9. discant heri modum sanctè domesticis suis imperandi.

QUARTÒ.

Ex reliquo capite discant omnes Christiani necessitatem et modum sanctè et feliciter pugnandi contra nostræ salutis hostes.

Quis et qualis iste noster hostis? ℣. 12.

Quæ et qualis esse debeat armatura nostra? ℣. 13, 14, etc.

Unde nobis sic armatis auxilium? quomodo illud implorandum? ℣. 18.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD PHILIPPENSES

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PHILIPPI, urbs Macedoniæ, sic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius instauratorem.

Divus Paulus in Macedoniam à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16, ℣. 9, Philippos primùm adiit, ibique Lydiam purpurariam convertit ad fidem, ibidem ℣. 13.

Hæc itaque mulier fuit equidem Ecclesiæ Philippensis primitiæ; at primitiæ messis postmodum et citò abundantis futuræ.

Erga divum Paulum, apostolum suum, hæc Ecclesia fuit semper studiosissima; ipsaque sola ex tot Ecclesiis à Paulo fundatis, tam boni magistri necessitatibus providere sollicita, ut ipsemet testatur cap. 4, ℣. 15 hujus epist.

Cùm audîssent ergo Philippenses quòd Romæ in vinculis detineretur Apostolus, ad eum miserunt cum pecuniis Epaphroditum, tum ut

per illum cognoscerent quo loco res essent, tum ut per illum forent ei solatio et ministerio, ait divus Chrysostomus in argumento.

Huic utrique muneri tam sedulò studuit Epaphroditus, ut ægrotârit Romæ, et ad mortem ægrotârit: ubi autem convaluit, illum ad suos remisit Apostolus, hancque ei ad illos deferendam dedit Epistolam, quâ et gratias agit Philippensibus de ipsorum beneficentiâ, et eos edocet quo loco sint res suæ.

Cæteris omnibus lætior est hæc Epistola, blandior et alacrior; modò congratulatoria, modò consolatoria, modò exhortatoria.

Congratulatur eis, ob suam ad Evangelium beneficentiam, ob perseverantiam in fide et in bonis operibus, ob constantiam in passionibus.

Consolatur eos ob persecutiones quas propter Christum passi sunt, quod magnum Dei donum est.

Hortatur, modò ut vitam Evangelio dignam ducant, modò ut adversis non frangantur, modò, ut sint unanimes, concordiam pacemque foveant, modò ut Christi humilitatem, charitatem, obedientiam æmulentur, modò ut pseudoapostolis, quos canes vocat, malos operarios, inimicosque crucis Christi, fidem

non habeant; denique, ut omnes christianas virtutes sectentur, quibus ut filii lucis, seu quasi stellæ, fulgeant inter paganos.

Scripta fuit Romæ in vinculis, à quibus se liberandum insinuat (id est, in primis suis vinculis: à secundis enim non fuit liberatus, sed in illis martyrio coronatus est, anno Christi 62), et per Epaphroditum, jam sanum, probabiliter perlata.

---

qui habent, desipit; ut [illegible] [illegible] signum aeternum, quibus hi illi [illegible], [illegible] quasi stellae, fulgebunt [illegible].

Scripta fuit [illegible] [illegible], a quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (Christi &c.), et per Epiphanium, [illegible], probabiliter putatur.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMÒ.

SINGULAREM suum erga Philippenses declarat affectum; pro ipsis Deo gratias agens et Deum orans: gratias agit ob illorum in Evangelium beneficentiam; orat ut illorum charitas magis ac magis abundet in scientia, sintque bonis operibus repleti per Christi gratiam, à ℣. 1 ad 12.

SECUNDÒ.

Quia scire volunt quæ circa ipsum sunt, docet eos vincula sua ad Evangelii propagationem profuisse; ob illa à multis Christum liberiùs fuisse prædicatum, equidem ab aliquibus minùs sincerè: sed quidquid sit de modo, gaudet de facto, scilicet, quòd annuntietur Christus, à ℣. 12 ad 20.

TERTIÒ.

Etsi cupiat dissolvi et esse cum Christo, ad eorum tamen utilitatem, vitam præfert, gloriam differt, et in carne se mansurum affirmat, et ad eos venturum, à ℣. 20 ad 26.

Interim hortatur ad dignam in Christo conversationem, vitamque Evangelio congruam, et ad patientiam in persecutionibus pro Christo, quæ magna Dei dona sunt, à ℣. 27. usque in finem.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias ago Deo meo in omni memoriâ vestrî,

4. Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus cum gaudio deprecationem faciens,

5. Super communicatione vestrâ in Evangelio vobis, Christi à primâ die usque nunc.

6. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu.

7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis, eò quòd habeam vos in corde et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse.

8. Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.

9. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientiâ et in omni sensu;

10. Ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensâ in diem Christi,

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus fidelibus per Christum in Baptismo sanctificatis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus, salutem.

Gratia et pax vobis sint à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

Gratias ago Deo meo quoties mihi recurrit memoriâ vestrî.

Et semper, in omnibus meis ad Deum precibus, pro vobis omnibus cum gaudio deprecor.

Propter beneficentiam vestram, quam ex quo credidistis usque nunc, in Evangelium Christi et in Evangelii ministros contulistis.

Confidens quòd Deus, qui tale bonum opus incœpit in vobis, illud perficere non cessabit usque ad diem adventûs Domini salvatoris.

Et jure quidem merito hoc sentio de vobis omnibus, cùm vos in corde habeam amicissimos, et præterea cùm socii sitis gaudii mei, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii : et ob hæc duo, perseverantiæ donum vobis vehementer exopto.

Testis enim Deus est quomodo vos omnes tenerrimè diligam, in ipsis Jesu Christi visceribus.

Et hoc à Deo deposco vobis, nimirum, ut charitas vestra magìs ac magìs in dies crescat, et supercrescat in scientiâ et in omni prudentiâ;

Ut dijucetis quæ meliora sunt et utiliora ; ut sitis puri et sinceri, sine ullâ errorum admixtione, et ut inoffenso pede pergatis et perseveretis usque in diem Christi gloriosam.

11. Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei.

12. Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii.

13. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus;

14. Et plures è fratribus, in Domino confidentes vinculis meis, abundantiùs auderent sine timore verbum Dei loqui.

15. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem; quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant,

16. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum.

17. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincerè, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

18. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

19. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem, et subministrationem Spiritûs Jesu Christi.

20. Secundùm expectationem et spem meam, quia in nullo confundar: sed in omni fiduciâ, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

21. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum.

Repleti copioso bonorum operum proventu, per Jesum Christum, ad Dei gloriam et laudem.

Velim autem vos scire, fratres, quoniam quæ mihi acciderunt, Evangelio multùm profuerunt;

Ita ut vincula mea celebria facta sint, ad Christi gloriam, in totâ imperatoris aulâ et in omnibus aliis Romæ locis.

Et plures in Domino fratres, felici vinculorum meorum successu roborati, ausi sunt frequentiùs et liberiùs, sine timore, verbum Dei annuntiare.

Equidem aliqui per invidiam in me et contentionem adversùm me, Christum prædicant; quidam autem bene affecti, seu bonâ voluntate.

Quidam, inquam, ex charitate, et in me bene affecti, quia sciunt me à Christo ipso in præconem et propugnatorem Evangelii positum esse:

Quidam autem, contentionis animo, intentione non purâ, Christum prædicant, sed existimantes se vinculis meis novam molestiam excitaturos.

Quid ad me de modo et de intentione, dum annuntietur Christus? quovis modo id fiat, seu vano et perverso prætextu, seu vero et sincero affectu, in hoc quod annuntiatur et gaudeo et gaudebo.

Scio enim (quidquid intendant illi), hoc mihi cessurum ad spiritualem utilitatem, per auxilium orationum vestrarum et per gratiæ Christi subsidium.

Conformiter intensæ expectationi meæ, speique firmæ quam habeo quòd in nullo confundar, sed quòd in omni libertate animi ac fiduciâ Evangelium prædicando, sicut hactenus prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

Etenim, vita mea Christus est (si vivo, Christo vivam), et mors mihi lucrum (si morior, à miseriis liberabor, et ero cum Christo, sicque lucrabor).

22. Quòd si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro.

23. Coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multò magis melius:

24. Permanere autem in carne, necessarium propter vos.

25. Et hoc confidens, scio quia manebo et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum et gaudium fidei:

26. Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum ad vos.

27. Tantùm dignè Evangelio Christi conversamini: ut sive cùm venero et videro vos, sive absens, audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii:

28. Et in nullo terreamini ab adversariis; quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc à Deo:

29. Quia vobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.

30. Idem certamen habentes quale et vidistis in me, et nunc audîstis de me.

Quòd si in hoc mortali corpore vivere fructuosum sit et utile, nescio quid eligam, an vivere? an mori?

Me duo simul premunt et coarctant : ex unâ parte desidero mori et esse cum Christo, quod mihi multò magis melius et utilius est (id est, sine ullâ comparatione melius).

At aliunde vobis necessarium est ut carne permaneam, et vivam.

Et hoc persuasus (quòd vita mea sit vobis necessaria scio,) quòd in carne manebo, et (Gr.) compermanebo. Id est, unâ vobiscum multo tempore manebo, ad profectum vestrum et ad fidei vestræ gaudium.

Ut ob meum ad vos reditum copiosiorem habeatis materiam vobis gratulandi, imò gloriandi in Christo Jesu (qui me vestrî gratiâ servavit et liberavit).

Hoc unum attendite, ut sicut decet Evangelium Christi, conversemini (id est, vita vestra sit Evangelio congrua); ut sive venerim vos invisum, sive absens (id est, sive reddar vobis, sive sejungar), audiam de vobis quòd in uno spiritu perseveratis, unoque animo (quasi facto agmine), certatis pro fide Evangelii.

Et audiam quòd in nullo terreamini ab adversariis fidei nostræ; quorum persecutio, suæ ipsorum damnationis, vestræ autem salutis est causa : et hoc à Deo ita disponente.

Quia vobis Dei gratiâ donatum est, non solùm ut Christo credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.

Et idem, seu simile certamen propter fidem sustineatis, quale vidistis me sustinentem apud vos (ubi virgis cæsus fui et incarceratus. Act. 16. 22.), et nunc audîstis me Romæ sustinere (ubi vinculis sum detentus et variis pressus incummodis).

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS *et Timotheus...*

Timotheus charus erat Philippensibus, sicut et Philippenses Timotheo valde chari, ut patet ex capite secundo, ℣. 20: hinc in salutatione Timothei nomen suo jungit D. Paulus.

Salutat autem Timotheus, non verò scribit, ut patet primo post salutationem versiculo: *Gratias ago*, non agimus.

Servi Jesu Christi...

Apostoli nomen hìc Paulus omittit, tum quia de ejus apostolicâ auctoritate non dubitabatur apud Philippenses, tum quia titulum sibi et Timotheo communem sumere voluit.

Servi Jesu Christi, non tantùm quia ab ipso redempti, non tantùm quia ipsi credunt et obediunt; sed quia publici sunt ejus Evangelii ministri, ejusque prædicationi et propagationi totaliter addicti.

Servi Jesu Christi;

Hæc vere magna dignitas est ac bonorum caput, servum esse Jesu Christi, et non tantùm dici, ait D. Chrysostomus.

Diceris quidem, vide num sis. Gloriaris de nomine, erubescis de opere. Time quod dixit Christus in Evangelio: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, etc.* Matth. 7. 21.

Omnibus sanctis in Christo Jesu; cum episcopis... Salutat primò omnes Christianos, è quorum numero est etiam clerus; deinde honoris gratiâ clerum distinguit et salutat speciatim: *Cum episcopis.*

Sed cur unius tantùm civitatis fidelibus scribens, dicit: *Cum episcopis?* num in unâ civitate plures sunt episcopi?

NOTA LITTERALIS.

Equidem unius civitatis unus erat episcopus, sed unius regionis multi erant Episcopi; quidni autem Apostolus omnes regionis illius salutaverit episcopos, cùm probabile sit hanc epistolam sic ad Philippenses missam esse, ut et aliis civitatibus vicinis, quæ suos habebant episcopos, communicaretur?

Itaque de Episcopis propriè dictis intelligi potest hæc salutatio.

Nec in hâc opinione incongruum erit quòd divus Paulus presbyteros non nominaverit; quia fortè in illis civitatibus, ob paucitatem fidelium, soli episcopi cum diaconibus omnia præstabant, nec erant illis necessarii presbyteri alii.

Et hoc confirmari potest exemplo divi Gregorii Neocæsar. qui septemdecim tantùm habebat fideles cùm episcopatum suscepit, et cui sane necessarius non erat alius sacerdos.

Communior tamen responsio est quòd episcoporum nomine significentur presbyteri omnes, utpote qui gregis curam et inspectionem habebant.

Revera tunc episcopus et presbyter erant nomina communia omnibus omnino sacerdotibus; sive majoribus, quos propriè episcopos nominamus; sive minoribus, quos presbyteros: at verò successu temporis, qui primum inter illos locum tenet, per excellentiam dictus est episcopus.

Per episcopos ergo bene cum plerisque potes intelligere presbyteros; et ita intellexit syriaca versio, quæ habet cum presbyteris.

Reverà presbyteri sunt intendentes et inspicentes: ἐπιθκοπὴ, *inspectio;* sed episcopis superintendentibus subditi; comprehenduntur itaque sub episcoporum nomine, sicut subdiaconi sub diaconis.

Omnibus sanctis in Christo Jesu.

Hi omnes, et clerus, et populus christianus sancti sunt et sanctificati per Christum Jesum, Sanctum sanctorum, ipsam-

que sanctitatem, cui inserti sunt per Baptismum, sicut rami per inoculationem inseruntur arbori.

OBSERVATIO MORALIS.

Christus itaque fons et radix est omnis sanctitatis; ab ipso sanctitatem haurit et sugit quisquis sanctus est.

Nullus à Christo Jesu separatus, potest esse sanctus.

Qui autem Christo plenè inseruntur, ii sancti sunt, et eò magis sancti, quò pleniùs et perfectiùs Christo uniti.

Hinc disce mente, corde, totâ animâ uniri Christo per fidem, spem, charitatem.

Per orationem continuam ipsius sanctitatem continuè suge, hauri, attrahe.

Unio mentis, cordis, operis cum Christo, totum plenè sanctificat hominem.

℣. 2. *Gratia vobis...* Vide paraphrasim.

℣. 3 et 4. *Gratias ago Deo meo... deprecationem faciens.*

Multorum illis bonorum conscius erat, ait divus Chrysostomus: hinc pro illis Deum glorificat simul et precatur.

Gratias agit pro præteritis, precatur pro futuris; Deum glorificat ob bona illorum opera, à principio conversionis facta; Deum precatur ut perseverent usque ad diem Christi.

Hinc disce gratias agere pro sanctis initiis et pro bonis operibus factis; at semper pro perseverantiâ orare: non tam initia spectantur quàm finis in Christiano: non enim qui cœperit, *sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Quicumque ergo viam virtutis ingressus es, gratias age Deo, illumque glorifica pro præterito: at insta orationi pro futuro; ora ut qui cœpit, perficiat.

Nota quòd Apostolus pro Philippensibus orat cum gaudio quod sane magna laus est, magnumque virtutis illorum argumentum.

Fidem servaverunt integram, in bonis operibus à primâ die perseveraverunt: hinc laudat eos, gaudetque in proposito cordis eorum.

Hinc disce tuâ in fide et in bonis operibus perseverantiâ,

sanctis dare lætitiam : si enim ob conversionem peccatoris *gaudium est in cœlo*, quantò majus erit ob perseverantiam illius in bono!

℣. 5. *Super communicatione vestrâ...*

Plerique Latini intelligunt communicationem in Evangelio per fidem ; seu quòd Evangelii facti sunt participes, et in eo constanter à primâ die perstiterunt.

NOTA LITTERALIS.

Sed multa probabiliorem mihi reddunt divi Joannis Chrysostomi et aliorum sententiam, intelligentium communicationem per beneficentiam in Paulum et alios Evangelii ministros, collatam à primâ die quâ crediderunt usque nunc, ubi Paulo in vinculis constituto, per Epaphroditum necessaria miserunt Philippenses.

Primò, hoc suadet veritas facti : reverà etenim ipso Paulo teste, cap. 4, ℣. 15 et sequentibus, sic se res habet; id est, à principio conversionis suæ, Philippenses necessaria Paulo suppeditavêre, et tandem in vinculis ligato, per Epaphroditum munera miserunt, ob quæ, ait ℣. 18. *Habeo omnia, et abundo ; repletus sum, acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis.*

Et hæc Philippensium beneficentia est hujus epistolæ occasio et argumentum: scripsit ut gratias ageret.

Secundò, suadet ipsa divi Pauli locutio : confer enim hunc versum cap. 1, cum versu 15, cap. 4, et eumdem ubique reperies loquendi modum, cum hoc solo discrimine, quòd in cap. 4, clariùs explicat quod dixerat in primo : hìc enim dixit. *Super communicatione vestrâ ;* ibi addit, *communicavit in ratione dati et accepti.*

Tertiò, suadet mos et usus divi Pauli, qui solet subventionem vocare communicationem : in hac epistola cap. 4, ℣. 14: *Benefecistis communicantes tribulationi meæ.* ℣. 15 : *Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti.* Rom. 12. 13 : *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Hebr.

13. 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci.* Galat. 6. 6 : *Communicet is qui catechizatur, etc.*

Tandem suadet expressio græca, εἰς τὸ εὐαγγέλιον, in Evangelium, vel ad Evangelium, scilicet prædicandum et propagandum.

Sensus itaque est : glorifico Deum et pro vobis semper cum gaudio precor, non tantùm quòd Evangelio credidistis, non tantùm quòd Evangelium fideliter observastis; sed eò quòd de aliorum etiam salute solliciti, ubique mihi præsentes estis, ubique vestram operam ac diligentiam unà mecum in Evangelii prædicatione collocastis : mihi etenim, et aliis Verbi ministris communicâstis; id est, subsidium contulistis ad Evangelium prædicandum et propagandum, nobis vitæ necessaria suppeditando; idque non semel aut iterum, sed continuè, à tempore quo recepistis Evangelium usque nunc, ubi mihi in vinculis constituto per Epaphroditum, vestrum episcopum, necessaria misistis.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc concludit D. Chrysostomus : ergo subsidium ferre, hoc est communicatio in Evangelium : ergo si prædicantem foves et adjuvas, illius coronæ communes tibi sunt.

Ergo in manu tuâ est, repositas Apostolo (et cuilibet viro sancto) coronas et mercedes communes tibi facere si illum cures, foveas, sermone, et reipsa; si consoleris, vitæ necessaria suppeditando, vel in aliquo ministerio illi inserviendo.

Miramini viros sanctos qui in eremo vivunt, qui vitam angelicam ducunt; vel qui in Ecclesiis eadem ac Apostoli, virtutis obeunt munera; doletis quòd longo ab illis intervallo abestis : licet vobis aliquam cum illis coire societatem, scilicet inserviendo, curando, fovendo.

Et hoc est Dei benignitatis, ut negligentiores et infirmiores, qui duram, asperamque vitæ rationem suscipere non possunt, per aliam viam ad eumdem gradum possint pervenire. Vide D. Chrysostomum ex quo hæc excerpta sunt.

Hinc itaque discant divites in temporalibus, et sæpe in

spiritualibus pauperes, discant, inquam, sese sanctorum virtutibus inserere, se Apostolorum meritis vestire, superinduere, illos adjuvando, sustentando, consolando.

Discant et quilibet alii in spiritualibus simul et temporalibus pauperes, se sanctorum meritis et divitiis ditare, ornare, cumulare: illos, eo quo possunt modo, adjuvando; suis precibus et votis sese illis uniendo, et eorum comparticipes exhibendo.

℣. 6. *Confidens,* id est, sperans, seu persuasum habens, *hoc ipsum,* scilicet *quia qui cœpit....* id est, quòd Deus, qui tale bonum opus incipit, etc. Vide paraphrasim, *usque in diem Christi,* venientis ad judicium, seu universale, in fine mundi; seu particulare, in fine vitæ.

De hâc die, quasi proximâ, semper loquitur Apostolus, ut nos ad eam continuè præparemus. Vide 1. Thessal. cap. 4, ℣. 14; quomodo autem de facto sit proxima, vide hujus epist. cap. 4, ℣. 5.

℣. 7. *Sicut est mihi justum....* Vide paraphrasim, *eò quòd habeam vos in corde et in vinculis... socios.*

Duplicem dat rationem cur de illorum in bonis operibus perseverantia confidat.

Primam, *eò quòd habeam vos in corde,* quia vos habeo charissimos, utpote quos in corde gero et præ oculis semper habeo, et propterea hoc perseverantiæ donum vobis ardenter exopto.

Secundam, *et in vinculis...* quia subsidiis Evangelio subministratis, facti estis socii. Gr. communicatores, id est, consortes, et ex æquo participes passionum et meritorum meorum, *in vinculis meis,* seu quæ pro Christo patior.

Et in defensione. Gr. apologiâ, quâ scilicet Evangelium Christi ita propugno, tum publicè, tum privatim, ut et illud ubique stabiliam et confirmem.

Et confirmatione, manifestumque reddam in omni prætorio et omnibus aliis Romæ locis, ℣. 13.

Spero autem quòd, qui passionum estis socii, eritis et præ-

mii, sicque quòd Dei gratiâ in bonis operibus usque in finem perseverabitis.

Socios gaudii mei. Gr. gratiæ meæ.

Χαρᾶς, *gaudii.* χάριτος, *gratiæ,* propter affinitatem, unum pro altero facilè positum est; utrumque autem verum est: nam gaudium est pro Christo pati: *Ibant Apostoli gaudentes, etc.* Act. 5, et gratia est pro Christo pati: *Vobis donatum est pro Christo pati*, hujus capitis ℣. 29.

OBSERVATIO MORALIS.

Socios gaudii mei.... Ergo subsidium viro apostolico subministratum reddit largientem socium, consortem, ex æquo participem omnium apostolici viri meritorum; sicut Philippenses, per subsidia divo Paulo collata, facti sunt socii meritorum Pauli *in vinculis*, *in defensione et confirmatione Evangelii.*

Felix itaque dives ille, qui suis liberalitatibus sese sanctorum virtutibus inserit: ipsorum enim virtutibus ditescit.

Similis est ulmo infructuosæ vitem fructibus abundantem portanti. Similitudo est à D. Gregorio, Hom. 20, in Evang.

Etsi proprium fructum ulmus non habet, portare tamen fructum cum vite solet: sic et viri sæculares, intra sanctam Ecclesiam, quamvis spiritualium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros, donis spiritualibus plenos, suâ largitate sustentant, quid aliud quàm vitem cum botris portant? etsi ergo fructum ulmus non habet, vitem cum fructibus portans, hæc ipsa efficit, quæ bene sustentat aliena.

℣. 8. *Testis enim est mihi Deus quomodo....*

Plura sentit quàm exprimere valeat; imò plùs desiderat quàm possit exsequi in semetipso.

Suum in Philippenses affectum, proprio corde suo non valens exprimere, recurrit ad cor Christi, in illud ingreditur: et in hoc corde existens, hocque Christi corde quasi suo utens, Philippenses diligit Christi corde.

Et quia hoc latet, testem invocat Deum quomodo in Christi

visceribus existens, illos omnes Christi corde diligat, illosque omnes in hoc Christi corde cupiat ac vehementer exoptet.

Viscera Christi significant amorem intimum, ardentem et supernaturalem, uno verbo, amorem ipsum quo Christus suos diligit.

PRAXIS VERE CHRISTIANA.

Hinc disce recursum ad cor Christi, ut eo Deum dignè diligas et proximum.

A solo Christi corde Deus dignè diligitur, dignè adoratur, dignè colitur; quia infinita persona: hinc infinitus amor, infinita adoratio, infinitus cultus.

Quidquid in temetipso facias, hoc coram Deo nihil est; sicut tu ipse, imò et totus mundus coram ipso, tanquam nihilum et inane.

Amor tuus nihil est; adoratio tua nihil: quid enim nihili reverentia et annihilatio?

At amor Christi, seu quo Christus Deum diligit, infinitus est, adoratio infinita, cultus infinitus.

Ut ergo dignum quid et proportionatum Deo offeras, recurre ad cor Christi; hoc corde dilige Deum, adora Deum, cole Deum; dignè amabis, dignè adorabis et coles: corde quippe Dei Deum amabis, adorabis et coles.

Ad hoc datus est nobis Filius Dei mediator noster, ut per eum ad Deum accedamus, Deumque colamus.

Ad hoc Christus caput et cor nostrum est, ut nos membra et corpus ejus, per eum dignè Deum diligamus.

In omnibus itaque religionis actibus, recurre ad cor Christi, intra in illud, ipsum tu tibi redde proprium, illoque corde Deum adora, benedic, lauda, etc.

Junge cor tuum cordi Christi; ipsique corde unitus, offer Deo cordis Christi adorationes, amorem, omnesque illius cordis actus.

Similiter utere Christi corde ad amorem proximi; eum di-

lige quomodo diligit Christus; illum desidera in visceribus Christi : Christum diligat ut à Christo diligitur.

℣. 9. *Et hoc oro ut charitas vestra magis....* Gr. ampliùs magis ac magis, etc.

Charitas insatiabile bonum est, ait D. Chrysostomus : nullus est hujus boni modus, nulla mensura nusquam consistit. Hinc orat Apostolus ut *charitas* Philippensium *magis ac magis abundet....* crescat, accrescat, supercrescat, in modum, supra modum.

Oremus et nos pro nobis et pro aliis, ut nostra charitas crescat in scientiâ ; nostra verò scientia crescat in charitate.

Charitas nostra crescat in scientia ; ne defectu luminis, in foveam cadamus ipsi, et nobiscum alios præcipites ducamus.

Scientia verò nostra crescat in charitate ut ædificet, et ad Dei gloriam fructus justitiæ in nobis et in aliis ferat abundanter.

℣. 10. *Ut probetis potiora....*

Primus talis scientiæ et charitatis effectus est meliora discernere.

Ut sitis sinceri. Secundus, puram ad Deum habere conscientiam : sinceram, nullo errore contaminatam.

Et sine offensâ... Tertius, sine offendiculo ambulare *usque in diem Christi.*

℣. 11. *Repleti fructu justitiæ...* Quartus, justitiæ fructibus abundare.

In gloriam et laudem Dei. Quintus, Deum continuè glorificare, idque omne *per Jesum Christum.*

℣. 12. *Scire autem vos volo...*

Philippenses Epaphroditum miserant ad Paulum in vinculis ut scirent quo loco res ejus essent, ait D. Chrysostomus : hinc, statim ab initio hujus epistolæ, D. Paulus, ut Philippensibus satisfaciat, ait, *scire autem vos volo, quia quæ circa me sunt*, id est, res meæ, etc.

Vinculis Pauli territi Philippenses timebant ne illis, quasi remotis, Evangelii propagatio retardaretur ; hinc ut soletur eos, dicit quòd tantùm abest ut vincula sua Evangelio nocuerint, quinimò profuerunt.

℣. 13. *Ita ut vincula mea... in omni prætorio*, id est, toto imperatoris palatio.

Prætor ille dicebatur olim, qui præibat exercitui.

Prætorium propriè tentorium erat imperatoris; et per extensionem dictum est ab aliquibus prætorium, Cæsarum domus, seu palatium.

Itaque sensus est: vincula mea celebria facta sunt ad Christi gloriam in toto Neronis palatio et in omnibus aliis Romæ locis; quippe innotuit ubique quòd Christi causâ, non autem ob aliquod scelus, vinctus essem; hincque aulici et cives romani curiositate ducti inquisierunt quis esset Christus, et quæ Christi doctrina; hincque plures et è domo Cæsaris, et cives romani facti sunt Christiani, ut patet cap. 4, ℣. 22.

Deus malis hominum voluntatibus utitur ad suam voluntatem faciendam: et quod homines impedimentum putant, sæpe medium est quo Deus ad fines suos utitur.

Mirare ipsius providentiam: tute totum illi committe: omnia per respectum ad primam causam respice, sciens *quoniam omnia serviunt* illi, ut ait Propheta Regius, et quoniam omnia justo proveniunt ad salutem, ut de se confidit D. Paulus, ℣. 19.

℣. 14. *Et plures è fratribus...* id est, plures christiani fratres vinculorum meorum felici successu animati ac roborati, liberiùs et frequentiùs prædicaverunt Evangelium.

℣. 15. *Quidam quidem...* id est, quidam per invidiam gloriæ meæ et per contentionem, præ me in ministerio volentes excellere.

Quippe videntes illi quòd per prædicationem Paulus celebris factus esset in aulâ et in urbe, invidebant illius gloriæ, eamque sibi arripere contendebant; hocque invidiæ simul et contentionis animo, prædicabant.

℣. 16. *Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum.* Ideo adjuvant me, et quod mihi ob vincula non licet, hoc ipsi præstant et solito ardentiùs, ut meo suppleant defectui.

℣. 17. *Quidam ex contentione... existimantes pressuram...* id est, existimantes me sibi similem, id est, gloriæ cupidum

et alienæ invidum, intendunt mihi quemdam animi mœrorem præ gloriæ suæ splendore causare; hocque animi mœrore ob illorum gloriam concepto, novam putant se vinculis meis molestiam excitaturos, utpote qui, præter carceris afflictionem, internæ etiam invidiæ igne urar ac torquear.

Hunc sensum puto naturalem: multi tamen post D. Chrysostomum, hanc pressuram intelligunt de novâ et acriori persecutione quàm isti prædicatores in apostolum Paulum intendebant excitare; suis scilicet prædicationibus Neronem exacerbando.

Sed hoc minùs probabile videtur, tùm quia fratres erant in Domino, id est, Christiani; tum quia in semetipsos hanc persecutionem priùs excitâssent; tum denique quia sic Apostoli gloriam non minuissent, sed potiùs auxissent gloriâ martyrii.

OBSERVATIO MORALIS.

In his versibus 14, 15, 16, etc., notet apostolicus concionator vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem, ut imitetur.

Caveat ne, sicut illi, concionetur per invidiam alienæ gloriæ; per affectum propriæ gloriæ; per contentionem et studium excellendi præ cæteris; per quemdam malignitatis animum, quo intenditur alicui mœrorem et molestiam excitare.

Sed, sicut apostolus Paulus, zelo charitatis in Deum et proximum prædicet, ut cognoscatur, ametur et colatur Deus, ut salutem æternam consequatur proximus: Jesum Christum unicè quærat, non sua; illum intrepidè prædicet; pro ipso paratus sit omnia libenter sustinere: Christus sit illi in vitâ et morte lucrum; sicque prædicans speret omnia ad salutem sibi cessura.

℣. 18. *Quid enim*, id est, quid mea refert? quid ad me de illorum intentione et de modo? bonus est eventus, licèt intentio mala: gaudeo de facto, non curo de modo: lætor de successu, animum non disquiro.

Sive per occasionem, acquirendæ scilicet gloriæ, invidiæ, mœroris causandi, etc.

Græcè, προφασεν, significat etiam prætextum, speciem, et cùm opponi videatur hìc veritati, non malè traducitur, per vanum prætextum et apparentem pietatem.

℣. 19. *Scio enim quia hoc...* id est, illorum invidia, odium quidquid intendant et præstent.

Per vestram orationem et subministrationem.... id est, si pro me oraveritis, vestrisque precibus copiosam mihi Spiritùs Christi seu gratiæ, subministrationem impetraveritis.

Ob hanc conditionem ab Apostolo appositam, infer quòd verbum *scio*, fiduciam potiùs quàm veram scientiam significet : idem est ac si diceret : Confido.

℣. 20. *Secundùm exspectationem et spem meam.* ἀποκαραδοκιά, attenta exspectatio. Vide dicta ad Rom. cap. 8. 19.

Aliqui hæc verba jungunt immediatè præcedentibus : scilicet, si pro me oraveritis, etc., quemadmodum exspecto et spero : et illi subaudiunt, *scio quia in nullo confundar*.

Naturaliùs puto, si jungatur cum primis verbis : nimirum, *scio quia hoc mihi proveniet ad salutem*, conformiter exspectationi et firmæ spei, quam habeo *quod in nullo confundar;* sed quòd in omni libertate animi ac fiduciâ Evangelium prædicando, sicut hactenus intrepidè prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

Si enim vivam, Christum prædicatione et vitâ glorificabo, si moriar, passione et martyrio magnificabo.

℣. 21. *Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum*, id est, Christus vita mea est : ideo vivo ut illi serviam : non mihi, sed illi vivo.

Mors pro Christo mihi lucrum maximum est : per illam enim Christo fruar, beatitudine fruar.

Vel, Christus mihi est in vivere et in mori; in vitâ et in morte lucrum.

Vel, Christus, qui vita mea est, erit et mortis meæ lucrum : illum morte meâ lucrabor.

Hinc intrepidè et cum omni fiduciâ loquor et ago; nec enim vivere recuso, nec mori timeo.

Hinc, sive per vitam, sive per mortem, Christus glorificabitur in corpore meo: si vivam enim, voce et prædicatione viventis glorificabitur; si moriar pro ipso, glorificabitur passione et martyrio morientis.

OBSERVATIO MORALIS.

Tales et nos omnes Christiani deberemus esse, sic Christo vivere et pro Christo mori; sic Christum in corpore nostro, sive per vitam, sive per mortem glorificare, tum bonis operibus in vitâ, tum patientiâ et obedientiâ in morbis et in morte.

Per Baptismum *Domini sumus :* sive ergo vivimus, Domino vivamus; sive morimur, Domino et pro Domini gloriâ moriamur. Rom. 14. 7, 8.

Per Baptismum Deo sacrati sumus : Deum ergo in omni statu, seu vitæ, seu mortis, honoremus : toti in ejus honorem consumamur.

Hoc debeo, hoc vovi; concede, ô Deus misericors! ut hoc adimpleam : sis vita mea; et mors mea sit tuî lucrum : vita mea sit tuî laus continua; mors mea sit sacrificium, te Regem sæculorum et immortalem, vitæ et mortis dominum, te prædicans et honorans.

PRAXIS.

Ut Christus vita tua verè sit, ipsi, juxta dicta in ℣. 7., ipsi, inquam, unire frequenter et quantùm potes, continuè, mente, corde et opere.

Caput nostrum est, nosque singuli membra ejus : uniaris ergo capiti tuo, ut spiritum influat in te et in opera tua.

Cor nostrum est et totius Ecclesiæ; unire ergo cordi, à quo motum, vitam et inspirationem sumas.

Centrum religionis est, in ipso, cum ipso, et per ipsum Deus colendus : huic religionis centro unire mente, ut Deum

verè cognoscas et laudes; unire corde, ut Deum in ipso dignè ames, adores et colas; unire opere, omnia facias in ipso et per ipsum.

Sic Christus erit verè vita tua; sic mors erit tibi verè lucrum: Deum quippe moriens lucraberis, Deo per mortem frueris; post mortem in Christo, cum Christo, et per Christum Deum videbis, amabis, laudabis in æternum.

℣. 22. *Quòd si vivere in carne, hic,* (Gr. τοῦτο, hoc) *mihi fructus operis est. Et* (supple ex versu præcedenti) *mori lucrum*), *quid eligam* (vivere an mori) *ignoro.*

Proprium est hominis anxii, dubii, perplexi, unum voce exprimere, alterum mente retinere, verbaque sua non nobis tantùm voce prolatis, sed et verbis mente retentis connectere: id facit hìc D. Paulus, unum exprimit, *vivere,* aliud cogitat, *mori;* et ex illis duobus ambigit quid eligat.

Itaque, sensus est: si me vivere operæ pretium est; si aliunde mihi lucrum est mori; nescio quid ex alterutro eligam.

Arbitratur D. Chrysostomus quòd vita et mors in Apostoli potestate essent, id est, seu vivere et proximorum saluti laborare; seu mori et per mortem æternâ gloriâ frui; et nescit quid eligat.

Ecce quanti facit animarum salutem! illam propriæ beatitudini suæ præfert: in hoc, sicut et in aliis, Christi dilectionis fuit imitator: sicut Christus, cùm vixit in terris, salutem nostram quasi prætulit gloriæ suæ, ita Paulus proximi salutem propriæ gloriæ suæ prætulit.

Quid ad hoc dicant tot pastores, qui sua unicè quærunt, qui sua commoda ovium saluti præferunt, qui ne minimum quidem molestiæ pro illis pati volunt? Talibus meritò dicit Apostolus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

℣. 23. *Coarctor autem è duobus.*

Gr. σὺνέχομαι, utrinque cingor, utrinque premor hinc desiderio dissolutionis; hinc necessitate vivendi propter vos.

Desiderium habens dissolvi, à vinculo scilicet, quo anima

corpori alligata est, ut soluta ad Deum auctorem suum evolet: juxta id quod dicitur Ecclesiast. 12. 7: spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.

Animalium quidem aliorum mors est resolutio in elementa quibus constant: hominis autem mors est dissolutio animæ à vinculo corporis; quâ factâ, spiritus qui est à Deo, redit ad Deum, deinde corpus resolvitur.

Hæc dissolutio bona est et desiderabilis, quia facit impassisibiles, impeccabiles, cœlestes et divinos: seu, ut di cit D. Bernardus, homines ab omni dolore, peccato et periculis liberat.

Hæc fusè explicat Cornelius à Lapide.

Hanc sancti desiderârunt; qui patienter vixerunt, delectabiliter mortui sunt: sed heu! nos hanc dissolutionem horremus; quia delectabiliter vivimus, cum dolore ac tristitiâ morimur.

S. Augustinus de D. Paulo dixit: Qui desiderat dissolvi et esse cum Christo non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur.

Multò magis melius excessum significat incomparabilem: quasi diceret: Sine ulla comparatione melius.

℣. 24. *Permanere autem in carne necessarium propter vos*, non Philippenses tantùm, sed et omnes alios fideles: toti enim Ecclesiæ necessaria fuit D. Pauli vita, maximè Gentibus, utpote Gentium Apostoli.

℣. 25. *Et hoc confidens* (scilicet quòd vita mea sit vobis et aliis necessaria).

Scio (morali scilicet certitudine) *quia manebo, et* (Gr. *compermanebo omnibus vobis*), id est, unà vobiscum aliquo et quidem multo tempore manebo.

Hactenus inter vitam et mortem seu gloriam coarctus est Paulus, nesciens quid ex alterutro eligeret: hìc suum resolvit dubium; judicat vitam laboriosam et Ecclesiæ utilem propriæ gloriæ et beatitudini suæ præferendam esse.

Optat ergo vivere, ut prædicatione Evangelii proximorum

sáluti incumbat et laboret; hocque ita eventurum sibi omnino persuadet, confidit ac pro certo habet.

Itaque illud *scio*, moralem tantùm certitudinem inducit, ut patebit attentè legenti versus præcedentes, ubi dubius erat an per vitam an per mortem, Christum esset glorificaturus: ignorabat an vitam, an mortem eligeret: idem dubium videtur habere in capite sequenti, ℣. 17. *Sed etsi immolor*... cùm ergo dicit, *confidens scio;* idem est ac quod dicit in capite sequenti, ℣. 4: *Confido in Domino.*

℣. 26. *Ut gratulatio.* Gr. gloriatio. D. Chrysostomus hanc gloriationem sumit activè: ut ego de vobis glorier abundantiùs in Christo Jesu, seu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorier.

Hoc sensu, gloriatio vestra idem est ac gloriatio mea de vobis. Hunc sensum modestiorem putat Estius, sed videtur litteræ minùs conformis. Vide paraphrasim.

℣. 27. *Tantùm dignè Evangelio Christi*... Vide paraphrasim.

Collaborantes fidei. Gr. concertantes, seu pariter et concorditer decertantes.

Fides Evangelii in lucta est adversùs mundum, carnem et dæmonem. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*, ait D Joannes.

Singuli Christiani quasi athletæ et milites sunt; fidem luctantem communi spiritu et unanimi zelo debent adjuvare, debent cum eâ et per eam contra carnem, mundum et dæmonem, omnes fidei hostes pugnare: hinc *collaborantes*, *concertantes fidei Evangelii.*

℣. 28. *Et in nullo terreamini*... Vide paraphrasim.

Quæ illis est causa perditionis. Gr. quod illis quidem est indicium perditionis; id est, quòd vobis adversantur, id indicium est eorum perditionis, etc. Vide paraphrasim.

℣. 29. *Quia vobis donatume st pro Christo*...

Pro Christo: aliqui pleonasmum putant; alii hyperbaton: cùm enim dicere cœpisset, *vobis donatum est pro Christo pati*, interrupit locutionem et inseruit: *non tantùm credere.*

OBSERVATIONES MORALES.

Hinc collige primò, quòd sicut fides est donum Dei, ita et patientia est donum Dei, et donum mirabilius quàm mortuos ad vitam revocare ac cætera miracula facere, ait D. Chrysostomus, quia pati longè difficilius quàm miracula patrare, ait idem sanctus.

Hinc pro miraculorum dono debitor sum Dei; pro passione debitorem habeo Christum. O rem mirandam! et donat mihi et super hoc ipse debet mihi! Divus Chrysostomus.

Collige secundò, quòd credere, agere, pati; credere scilicet in Christum; agere in spiritu Christi; pati pro Christo: tria hæc verum efficiunt Christianum. Illum fides inchoat, actio sancta continuat et perficit, passio consummat.

Patientia opus perfectum habet, ait divus Jacobus 1. ℣. 4; opus est consummatum: ergo donum, et maximum donum, utpote omnia alia dona consummans.

Hinc *gaudebant Apostoli, quoniam digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati.*

Hinc divus Petrus 1. cap. 4. ℣. 18. ait: *Communicantes Christi passionibus, gaudete.* Hinc divus Paulus: *Vobis donatum est,* etc. quasi diceret: Donum est Dei; tantum abest ergo, ut probri loco sit à vobis habendum; quin potiùs à vobis æstimandum est, et ob hoc vobis gaudendum, et exultandum.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Ex primo versu nota quòd Christus Dominus sit omnis sanctitatis fons, à quo unico sanctitas haurienda: quò quis illi perfectiùs unitur, eò sanctior est.

Illi itaque unire mente, corde, opere: opere per fidem; corde, per charitatem; mente, per sanctam operationem, vitamque Christo dignam: sic majorem ab eo sanctitatem hauries continuè; sic Christus erit vita tua. Vide praxim ℣. 21.

Ex octavo versu disce recursum ad cor Christi, ut in eo, et ex eo Deum et proximum dignè diligas. Vide hanc praxim ibidem ℣. 8 et ℣. 21.

Ex ℣. 6 et 7, disce facilem ditescendi modum, sanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

Ex ℣. 14, 15, 16, notet vir apostolicus vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem et apostolicos, ut eos imitetur.

Ex ℣. 22, apostolicam, imò divinam Pauli charitatem discat et imitetur pastor Christianus.

Ex ℣. 23, omnis verè Christianus discat patienter vivere; delectabiliter mori.

Ex ℣. 29. discat patientiam Dei donum esse ipsâ fide miraculorumque dono mirabilius.

Ibidem vide quòd tria christianam vitam componunt: fides, actio, patientia; fides inchoat; actio sancta perficit; passio pro Christo consummat.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMÒ.

PHILIPPENSES ardenter admodum et patheticè hortatur ad mutuam concordiam, ad fraternam charitatem, ad omnem, tum internam, tum externam, humilitatem, ℣. 1, 2, 3, 4. Ut pressiùs urgeat ad humilitatem et charitatem, Christi Domini proponit illis exemplum, qui cùm in forma Dei esset, nostrî tamen amore semetipsum exinaniens, formam servi accepit, seque humiliavit usque ad mortem crucis : propter quod Deus superexaltavit illum, ℣. 5 usque ad 11.

SECUNDÒ.

Hortatur ut cum tremore salutem suam faciant, et ut suis virtutibus, quasi luminaria fulgeant inter paganos; pro complendo sanctificationis illorum sacrificio per fidem et conversionem inchoato, sanguinem suum super eos libens et gratulans in libamen effundet, à ℣. 12 ad 18.

TERTIÒ.

Promittit se ad eos missurum Timotheum et Epaphroditum, quos laudat et commendat à ℣. 19 usque in finem.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritûs, si qua viscera miserationis;

2. Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes,

3. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes,

4. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.

5. Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu:

6. Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo:

7. Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.

8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortemautem crucis.

9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen;

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Si mihi vincto et afflicto vultis aliquam, secundùm Christum, consolationem exhibere; si quod charitatis solatium impendere; si qua vobis mecum est animorum communio; si qua erga me visceralis commiseratio.

Gaudium, quo me vestrâ conversione cœpistis afficere; quo vestrâ conversatione sanctâ, vestrâque mecum in Evangelio propagando communicatione cumulâstis; hoc, inquam, gaudium implete: implebitis autem, si idem sapiatis (seu credatis), si mutuam et parem charitatem habeatis, si adeo unanimes sitis, ut idem sentiatis.

Ne contentiosè, aut ambitiosè quidquam agatis, sed cum humilitate quisque proximum suum seipso præstantiorem existimet.

Unusquisque, non sua, sed aliorum commoda quærat:

Is enim debet in vobis esse sensus et affectus erga vos invicem, qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes.

Qui cùm in formâ, seu naturâ Dei esset, seu cùm esset naturâ suâ Deus; non prædam existimavit esse se æqualem Deo;

Sed semetipsum evacuavit, exhausit, et ex omni, quasi ad nihilum, redegit; naturam servi, seu hominis mortalis ultrò accipiens; hominibus similis in naturâ factus, et specie etiam et figurâ externâ, ut quivis alius homo;

(Præterea factus homo), humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Propterea Deus superexaltavit illum, id est, super omnia exaltavit, et dedit illi nomen omnibus nominibus præstantius.

10. Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum;

11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloriâ est Dei Patris.

12. Itaque, charissimi mei (sicut semper obedîstis), non ut in præsentiâ meâ tantùm, sed multò magis nunc in absentiâ meâ, cum metu et tremore vestram salutem operamini.

13. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bonâ voluntate.

14. Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus:

15. Ut sitis sine querelâ et simplices, Filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.

16. Verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi.

17. Sed et si immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis.

18. Idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi.

19. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me citò mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt.

20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincerâ affectione pro vobis sollicitus sit.

Ut ad nomen Jesu, omnes creaturæ, cœlestes, terrestres et infernæ genu flectant et Jesum adorent.

Et omnis lingua, in cœlo, in terrâ, et subter terram, confiteatur quòd Dominus Jesus Christus eamdem habet cum Deo Patre gloriam.

Itaque, dilecti mei (sicut ex quo credidistis Christo, semper obedîstis) seu, quod hactenus fecistis, salutem vestram operamini cum metu et tremore; non tantùm sicut me præsente, fecistis, sed multò instantiùs me absente (ut pateat quòd ex animo et propter Deum agitis);

Quia Deus est qui, pro suo beneplacito, operatur in vobis et velle et operari, et bonam voluntatem et bonum opus.

Obedite autem sine murmuratione adversùs superiorum mandata, et incunctanter; nihil hæsitantes, facite illorum jussa;

Ut sitis irreprehensibiles, seu ut nemo de vobis meritò queri possit; sinceri et candidi sicut filii Dei, immaculati in medio nationis pravæ et perversæ (infidelium), inter quos lucetis, sicut cœlestia luminaria lucent in mundo.

Lumen vivificæ fidei (quo alios etiam illuminetis et accendatis), conservantes et augentes in vobis; ut ob vestram fidem gloriari possim in die judicii, quòd non frustrà laboravi in prædicando vobis Evangelio.

Quin etiam, si contingat me immolari, et sanguinem meum, quasi libamen, super sacrificium et oblationem fidei vestræ effundi, gaudeo in memetipso, et congaudeo omnibus vobis.

Ob hoc ipsum gaudete et vos, et mihi gratulamini.

Cæterùm spero, adjuvante Domino, quòd vobis citò missurus sim Timotheum, ut læto et bono sim animo, cùm didicero quæ circa vos sunt, seu vos, vestraque omnia bene se habere.

Neminem enim mecum habeo, sic animo ac studio mihi conformem, quique tam germanè et sincerè salutis vestræ negotia curet.

21. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi.

22. Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio.

23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt.

24. Confido autem in Domino quoniam et ipse veniam ad vos citò.

25. Necessarium autem existimavi Epaphroditum, fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos:

26. Quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mœstus erat propterea quòd audieratis illum infirmatum.

27. Nam et infirmatus est usque ad mortem: sed Deus misertus est ejus, non solùm autem ejus, verùm etiam et meî, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28. Festinantiùs ergo misi illum, ut viso eo, iterum gaudeatis, et egō sine tristitiâ sim.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote:

30. Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Siquidem plerique sua commoda, suam utilitatem suamque gloriam præferunt gloriæ Christi.

Timothei autem unanimis mecum concordiæ documentum accipite, ex eo quòd mihi, sicut filius patri, subservivit in Evangelio prædicando.

Hunc igitur, tantum ac talem mittam ad vos, ubi videro quem exitum habitura sint vincula mea, seu quid de me futurum sit.

Spero, et Deo dante, quòd et ipse ad vos ibo quamprimùm.

E re autem esse judicavi præmittere Epaphroditum, fratrem in Domino, et cooperatorem in Evangelii prædicatione et commilitonem, in sacrâ scilicet militiâ, sub Christo duce; vestrum autem Episcopum, et per quem mihi vincto vitæ necessaria subsidiaque multa subministrâstis.[1]

Quoniam ipse ardenter desiderabat revisere vos, et anxiè sollicitus, quia et vos de ipso solliciti eratis, ob ejus ægritudinem.

Nam et usque ad mortem infirmatus est : sed Deus misertus est ejus, eum à morte liberando, et meî, ne tristitiam super tristitiam haberem, si ad vincula mea accessisset talis amici jactura.

Festinantiùs ergo et sine morâ eum ad vos remisi, ut ad ejus adventum gaudeatis, et ego quieto sim animo, nimirùm ubi vos lætos esse cognovero.

Illum itaque cum omni gaudio in Domino suscipite, et ejusmodi homines honorate.

Quoniam ad mortem usque ægrotavit propter opus Christi (seu, ut mihi vincto et propter Christum incarcerato, inserviret); non habitâ ratione valetudinis suæ, vitam exposuit pro me, ut mihi nomine vestro obsequia præstaret, quæ vos ipsi non poteratis impendere.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. Si *qua ergo consolatio...* Istud *si* non dubitantis est, sed urgentis et instantis vehementer : sicut cùm dicimus, si bene quid de te merui, etc.

Ardenter itaque et patheticè urget Apostolus, instatque tenerrimè, blanda blandis, tenera teneris aggerans.

Sensus est : si qua est in vobis, me, Apostolum vestrum, vinctum et afflictum, spiritualiter in Christo consolandi voluntas; si quod lenimen cordis, ex charitate profectum mihi vultis impendere; si qua vobis mecum est animorum communio ; si qua charitas et meî miseratio.

Societas spiritûs. Gr. κοινωνία πνεύματος, communio animorum, vel communicatio in uno spiritu, utpote ejusdem corporis commembra.

Viscera miserationis. Gr. viscera et miserationes, id est, si qua charitas et miseratio ; vel, si qua visceralis commiseratio, id est, intima, tenerrima, et quasi ab imis visceribus.

℣. 2. *Imple gaudium...* Syr. implete gaudium meum, ut sit nobis una mens, et una charitas, et una anima, unaque sententia.

Implete... Non dicit afferte, date gaudium, sed *implete, etc.*

Jam superiùs initio primi capitis dixit, quòd cum gaudio pro ipsis gratias agat et oret, his verbis indicans quòd ipsum multo gaudio affecerant, tum suâ ad fidem conversione, tum suâ sanctâ et christianâ conversione, suâque cum illo in Evangelio propagando communicatione, per eleemosynas, scilicet ipsi Paulo et aliis Evangelii ministris collatas.

Itaque sensus est : gaudium, quo me vestrâ ad Christum conversione affecistis, et quo me vestrâ juxta Evangelium conversatione, vestrâque mecum in Evangelio prædicando

cooperatione cumulâstis; hoc, inquam, gaudium implete, perficite absolutâ vestrî per charitatem perfectione; quasi diceret:

Ita regnet in vobis charitas, ut omnium vestrûm una sit mens, una voluntas, una anima, una sententia.

Adverte hìc et nota ad quid tendat versus primi vehemens, ardens, et tenera Pauli instantia; seu, quid petat à Philippensibus.

Non rogat ut a periculis, a vinculis illum eximant ut aliquid ipsi impertiantur: sed ut sint unanimes, ut mutuâ sint charitate devincti.

Tantum bonum est concordia, ut tam ardenter ab Apostolo desideretur.

Adeo pura charitas Pauli, non quærentis quæ sua sunt, sed quæ proximi.

Bonum proximi, solatium Pauli.

Hanc imitare charitatem.

In omnibus stude concordiæ, stude et aliorum bono.

℣. 3. *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam*, supple, facite, vel facientes.

Sed in humilitate superiores. Gr. ὑπερέχοντας, præstantiores, meliores.

℣. 4. *Non quæ sua sunt... sed ea quæ aliorum;* in Gr. sed et aliorum.

Syr. nec de se quisque sit sollicitus; sed quisque etiam de proximo suo.

Istud, *et*, seu, etiam, indicat quòd non omnis sollicitudo suî sit mala, sed ea quæ proximi est obliviosa, vel proximo nociva.

Adverte quòd D. Paulus, concordiæ super omnia studiosus, in his versibus quatuor designet discordiarum principia, quibus quatuor opponit concordiæ causas et pacis principia.

Dividunt mentis tenacitas, amor gloriæ, dominandi desiderium, propriæ utilitatis nimia sollicitudo.

Uniunt, è contra, pacemque fovent mentis humilitas, con-

temptus gloriæ, amor dependentiæ, commodorum propriorum neglectus.

Primo itaque discordiæ principio, mentis tenacitati nimiæ, propriique sensûs amori, opponit mentis propriæ submissionem : *idipsum sentientes*, ℣. 2.

Secundo discordiarum capiti, amori gloriæ, opponit gloriæ contemptum : *nihil per inanem gloriam*, ℣. 3.

Tertio divisionum fonti, desiderio dominationis, opponit amorem dependentiæ, cordis humilitatem : *in humilitate superiores, etc.* ℣. 3.

Quarto pacis hosti, propriæ utilitatis nimiæ sollicitudini, opponit commodi sui neglectum, alieni curam : *Non quæ sua sunt...* ℣. 4.

℣. 5. *Hoc enim sentite...* Gr. sentiatur.

Exemplo Christi Domini conficit quod jam verbis incipit, nimirum ad humilitatem et charitatem excitare fideles.

Ut ergo eos etiam, qui vel naturæ, vel gratiæ donis excellunt, excitet ad sese sub aliis humiliandum, sicut ℣. 3. docuit, *in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes*, affert exemplum Christi, Filii Dei, qui licèt ab æterno Deus, et Deo æqualis; et consequenter rerum et creaturarum omnium dominus; tantam majestatem quasi exuit in incarnatione, ut formam servi indueret.

Ut autem eos, qui sua quærunt in omnibus, confundat, et exemplo Christi Domini doceat proximi salutem suis commodis præponere, affert exemplum Christi Domini qui, in totâ suâ mortali vitâ, non sibi; aut suis commodis studuit; sed nostræ saluti, propter quam *factus est obediens usque ad mortem, etc.*

Sensus igitur est : is enim debet in vobis esse sensus et affectus humilitatis et charitatis erga vos invicem, qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes; quasi diceret :

Christiani estis, Christi discipuli et sectatores estis : Christum itaque imitemini, quicumque, quantique sitis.

℣. 6. *Qui cùm in formâ Dei esset.* Gr. qui in formâ Dei existens.

Per formam Dei omnes sancti Patres intelligunt naturam Dei; sicut per formam hominis significatur natura hominis, qui ratione creationis suæ servus est Dei. Videatur præsertim D. Joannes Chrysostomus; videatur et D. Thomas.

Hoc idem breviter et solidè probatum reperies apud patrem Cornelium à Lapide, qui etiam rejicit commentarium D. Ambrosio perperam adscriptum, et quem sequuntur Erasmus et Grotius qui post hunc Ambrosium, per formam Dei, intelligunt, non ipsam Divinitatem, sed Divinitatis specimen, quod Christus per miracula dabat.

Sed ex mente sanctorum Patrum intelligenda est Scriptura, per quos constantem habemus Ecclesiarum traditionem, quæ cum Scripturâ est fidei nostræ regula.

Sensus ergo est: qui cùm verus esset Deus, Deo Patri coæqualis et consubstantialis, et consequenter super omnes homines et creaturas quaslibet infinities elevatus, utpote creator et rerum omnium dominus,

Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Gr. non prædam reputavit esse paria Deo, id est, pariter, seu æqualiter Deo.

Cùm esset, inquam, verè Deus, unius cum Patre substantiæ et essentiæ, *non rapinam arbitratus est* sentire, dicere, profiteri *se æqualem Deo.*

Sciebat se naturâ suâ Deo per omnia æqualem esse, non verò rapinâ, quam attentavit Lucifer, dicens: *Similis ero Altissimo.*

Poterat ergo jure et sine ullâ rapinâ sese in omnibus æquare Deo: poterat ergo jure et sine ullâ rapinâ omnibus non tantùm hominibus, sed et creaturis præeminere et dominari.

℣. 7. *Sed semetipsum exinanivit....* at tantùm abest, ut ita se gesserit; seu, ut hanc suam cum Deo æqualitatem ostentaverit, et ob illam inter homines præeminentiam et dominationem affectaverit; quinimò hanc suam æternam majestatem, et cum Deo æqualitatem celavit et abscondit sub formâ servi, seu naturâ hominis quam in incarnatione assumpsit.

In similitudinem hominum factus...

In quâ, et per quam incarnationem qui Deo connaturalis et coæqualis erat, hominibus in naturâ similis factus est, ipsis connaturalis et similis interiùs.

Et habitu inventus ut homo, et etiam exteriùs (celatâ omni majestate Deî), schemate, seu figurâ externâ visus est, ut quivis vulgaris homo; et consequenter qui rerum omnium dominus erat, servus factus est.

Is ergo sit in vobis humilitatis sensus, quicumque Christiani estis, quanti qualesque sitis, vel in naturâ, vel in gratiâ, vel in mundo exinanite vosmetipsos, fratrumque vestrorum servi et ministri estote.

Hunc puto naturalem Apostoli sensum, et patere mihi videtur ex apostolici sermonis contextu.

NOTA LITTERALIS.

Ut ergo mentem Apostoli pleniùs capias, recordare scopi ad quem tendit, filumque sermonis attende.

Vult ut cum humilitate quisque proximum suum semetipso præstantiorem existimet, ipsique tanquam superiori libenter sese subdat. Vide ℣. 3.

Huic humilitati obstat præeminentia, seu in naturâ, seu in fortunâ, seu in gratiâ; ut hoc obstaculum vincat Apostolus, et omnes, etiam qui præ aliis eminent, aut in quocumque genere præcellunt, ad humilitatem excitet; affert exemplum Christi Domini; qui cùm Deus esset, Deo æqualis, super omnes creaturas infinities elevatus, ob hanc tamen suam præeminentiam, hìc honores mundi non quæsivit; sed illam quasi celans et abscondens sub formâ servi, *exinanivit semetipsum*. Supremam majestatem suam quasi evacuavit, formam servi induens: servus enim factus est in incarnatione; et ut servus obedivit usque ad mortem atrocem et infamem crucis.

Hujus itaque ineffabilis exinanitionis memores, vosmetipsos exinanite, quicumque sitis, ô Christiani! fratrumque vestrorum servi estote.

Et hæc quoad Apostoli mentem capiendam sufficiant, sed verba rursus explicanda.

Semetipsum exinanivit. Gr. evacuavit : non deponendo naturam divinam, sed illam celando, et assumendo naturam humanam, quæ quasi nihilum est et inane.

Formam servi accipiens, id est, hominis, qui ratione creationis suæ servus est Dei.

Hìc non omittendam puto D. Thomæ notam in verbum *exinanivit.*

Inane opponitur pleno, ait angelicus doctor; divinitas est omnis esse plenitudo; humanitas et omne creatum est mera dependentia, et quasi nihilum : divinitas, omne bonum; humanitas, tabula rasa et quasi inane.

Exinanivit ergo; ex pleno, vacuus; ex omni, nihilum factus est : celatâ omni suâ majestate, æternitate, infinitate, potentiâ, etc. infantulus, parvus, infirmus, etc. factus et visus est.

In similitudinem hominum factus, id est, similis factus omnibus aliis hominibus in naturâ; ejusdem cum illis substantiæ, verus homo interiùs et substantialiter.

Et habitu... Gr. schemate, id est, specie etiam et externâ figurâ, ut quivis alius homo vulgaris.

Interiùs ergo et exteriùs, naturâ et figurâ aliis hominibus similis.

Hæc tria, *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, habitu inventus ut homo,* perfectam notant exinanitionem, seu evacuationem; quasi diceret :

Qui Deo connaturalis et consubstantialis erat, hominibus connaturalis et consubstantialis factus fuit.

Qui Deo per omnia æqualis erat, omnipotens, æternus, immensus, etc. hominibus similis et æqualis factus est : infirmus, temporalis, parvus.

Qui Deus erat et per effectus apparebat; rerum omnium dominus; celatâ omni majestate et omnipotentiâ, homo vulgaris, servus et obediens visus est et omnibus apparuit.

Tantum et tale dedit nobis humilitatis exemplum !

Is ergo sit in vobis sensus, vestras celate præeminentias,

illas abscondite; vosmetipsos exinanite, ut aliorum servos vos exhibeatis.

Tandem erubescat homo superbus esse, propter quem Deus factus est humilis. D. Augustinus.

Insanabilis illa superbia, quam tanta non curat humilitas.

℣. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens....*

Attende nunc et vide cum humilitate charitatis exemplum. Factus homo, non suæ studuit utilitati; sed nostræ saluti, propter quam *humiliavit semetipsum*, et obedivit usque ad mortem, et mortem doloribus et ignominiâ plenam.

Voluntas humana ad duo tendit, ait D. Thomas, ad vitam et ad honorem: Christus propter nos non recusavit mortem, nec fugit ignominiam.

Et propter fratres nostros modicum quid pati reformidabimus!

OBSERVATIONES MORALES.

Christus Deus, Deoque æqualis, propter meam salutem *factus est obediens...*

Obedivit Deo, cujus servus factus est in incarnatione: *non sicut ego volo, sed sicut tu.* Matth. 26.

Obedivit hominibus, à quibus capi, torqueri, damnari et tandem se crucifigi passus est. O immensa charitas! ô ineffabilis humilitas!

Hoc sentite in vobis. Utraque ab omnibus Christicolis sentienda quidem; sed à nullo prorsus concipienda; sentiri potest, concipi non potest.

Hinc D. Paulus nobis dicit: *Hoc sentite,* non dicit concipite; cordis opus hoc est, non mentis.

Taceat ergo mens, sileat lingua; at sentiat cor quid sit Deum pro nobis obedire, pati, mori.

Hoc tu solus nosti, ô Deus! hoc tu solus comprehendis! sed da cordi meo sentire quid Deo propter me exinanito debeat; quid Deo propter me usque ad mortem, mortem autem crucis obedienti, debeat.

Hujus sensûs effectus erit in corde meo profunda humilitas, perfecta et universalis obedientia.

Deo et propter Deum, hominibus obediam humilis, ipsisque, in salutis præsertim negotio, humilis et cum charitate ministrabo.

℣. 9. *Propter quod et Deus exaltavit illum.*

Post humilitatis et obedientiæ exemplum, ostendit exaltationis fastigium, ut nos omnes, spe similis exaltationis futuræ, excitet ad imitandam Christi Domini charitatem et humilitatem.

Propter quod, seu, quia *humiliavit se, et factus est obediens...* ideo *exaltavit*. Gr. superexaltavit, seu, super omnia exaltavit : illum scilicet à mortuis suscitando et super omnes creaturas, ad dexteram suam collocando.

Nota Christum à Deo exaltatum tribus modis ipsius humiliationi correspondentibus.

Primò, dedit illi nomen super omne nomen : Dei scilicet nomen ; ut Deus agnitus est qui creatura, homo, servus factus est ; seu qui servi formam induit.

Secundò, omnes subdidit creaturas ei qui factus est obediens Deo et hominibus.

Tertiò, vult ut omnes credant et confiteantur quòd in gloriâ Dei Patris sit ille qui ut homo vulgaris apparuit, quique pro nobis crucis ignominiam cum latronibus subiit.

Itaque qui se humiliaverit, exaltabitur ; et quò sese profundiùs humiliaverit, eò excelsiùs et gloriosiùs exaltabitur : æterna nostra gloria, temporali nostræ humiliationi respondebit.

Et donavit illi nomen quod est super omne nomen, id est, quo nihil excelsius nominari potest.

Hoc nomen, quod omne aliud infinitè superat, est nomen Dei, seu Filii Dei ; fama divinitatis quam post resurrectionem suam et in cœlum ascensionem præsertim habuit : ex tunc præcipuè innotuit Christi divinitas.

Hinc dicitur quòd Deus illi nomen dedit, quando rem nomine significatam omnibus fecit innotescere.

Non malè tamen ab aliis hoc ipsum intelligitur de nomine Jesu, seu Salvatoris; quia licèt illud habuerit à conceptione, illud tamen propriè complevit in morte, tuncque verè et perfectè se Jesum et Salvatorem exhibuit.

℣. 10. *Ut in nomine Jesu omne genu.*

Ita ut omnes omnino creaturæ, seu quæ in cœlis sunt, angeli scilicet et animæ beatæ; seu quæ in terris, homines nimirum; seu quæ in inferis, seu limbo, seu purgatorio, seu inferno (dæmones enim licèt coactè, Christum adorant), omnes, inquam, creaturæ ad nomen Jesu, seu hominis illius qui Jesus vocatur, Christo genuflectant, Christum adorent, Christoque tanquam Domino ac Deo suo sese subjiciant.

Hoc ex parte quidem completur nunc, sed perfectè complebitur in extremo judicio, sicut et quod sequitur.

℣. 11. *Et omnis lingua... cœlestium* scilicet, *terrestrium et infernorum*, id est, omnes creaturæ confiteantur Christum rerum omnium Dominum esse, et eamdem cum Patre suo gloriam habere.

Hujus et vos divinæ gloriæ participes eritis, ô Philippenses! si Christi humilitatis et charitatis fueritis imitatores.

℣. 12. *Itaque, charissimi mei...*

Hæc vox, *itaque* notat sequentium cum præcedentibus connexionem et illationem illorum ex istis.

Ut igitur totam Apostoli mentem in his paucis verbis intelligas, recordare priùs ab eo dictorum.

NOTANDA AD INTLLIGENTIAM.

Initio capitis hortatus est ad concordiam, ad charitatem, ad humilitatem, etc.

Ut pressiùs ad has virtutes excitaret, Christi humilitatis, charitatis, obedientiæ et exaltationis exemplum proposuit.

Attende nunc conclusionem, seu adducti exempli applicationem.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, supple, obedite.

Primò, Philippenses hortatur ut intuitu obedientiæ Christi, obediant et ipsi, si gloriæ et exaltationis Christi velint esse participes.

Quasi diceret : Sicut Christus obediens fuit, ita et vos obedite.

Secundò, hortatur ut propter Deum, non propter homines tantùm obediant.

Non ut in præsentia meî tantùm, id est, non quasi me revereamini præsentem.

Quasi diceret : Non meî causâ, sed Dei vos intuentis gratiâ, obedite divinis ejus præceptis de concordiâ, de charitate, etc. à me suprà traditis.

Tertiò, quia hujusque obedierunt Philippenses, ut ipse testatur Apostolus : *sicut semper obedîstis*, cap. 1, ℣. 5, *à primâ die usque nunc.*

Ne fortè segnescant in posterum, vel ob suam obedientiam, et in bonis operibus perseverantiam, efferantur animo, monet ut sedulò et humiliter suam salutem per bona opera perficiant.

Cum metu et tremore salutem vestram operamini.

Non tantùm dixit, ἐργαζέσθε, operamini, ut notat D. Chrysostomus, sed κα τέργαζεσθε, sedulò et magno cum studio operamini.

Ecce sedulitatem in bonis operibus requisitam. Addit,

Cum metu et tremore : ecce humilitatem.

Ad utrumque autem excitat quod adjungit : *Deus est enim qui operatur in vobis...* et bona voluntas, et bonum opus sunt à Dei gratiâ, non à nostris viribus.

Deus est qui operatur velle et perficere. Quid superbis ? quid gloriaris de bonâ voluntate, aut bono opere ? *Quid habes quod non acceperis ?*

Deus utrumque *operatur pro sua bonâ voluntate* : time, age sedulò, corresponde gratiæ fideliter, ne vel tuâ superbiâ, vel tuâ segnitie offensus, te deserat, suam subtrahendo gratuitam operationem.

Itaque, *cum metu et tremore salutem vestram* sollicitè et accuratè *operamini.*

Vides quàm hæc inter se connexa sint, et quàm paucis verbis multa conficiat Apostolus, plura mente cogitans quàm verbis formalibus exprimens; sed ex præcedentibus colligenda relinquens.

Ecce quod ad sensum et mentem Apostoli, nunc ad verba.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedîstis, ita et nunc obedite.

Quod hactenùs fecistis, et nunc facite, salutem scilicet vestram sedulò operamini, *cum metu et tremore.*

Operamini, inquam, et sedulò et humiliter.

℣. 13. *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bonâ voluntate.*

A Deo, inquam, non tantùm *perficere*, seu bonum opus; sed et *velle*, seu bona voluntas.

Hinc humiles estote, et timete ne vos ob vestram superbiam deserat, suamque vobis subtrahat gratiam.

Dat, inquam, *velle et perficere*, non ob vestra merita, sed pro suo beneplacito : hinc seduli et fideles estote; cooperamini, consentite ipsius gratiæ prævenienti.

Spiritus enim ubi vult spirat, et nescis... quò veniat, aut quò vadat.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Ad majorem horum intelligentiam,

Nota quòd in Scripturis, nostræ salutis operatio, bonum opus, bona voluntas, nostra conversio et sanctificatio, adscribantur nunc Deo, nunc nobis, interdum utrisque.

Et revera sunt à Deo, tanquam à causâ principe; et sunt à nobis, liberè cooperantibus.

A Deo quidem, ut à causâ principe, est bona voluntas, bonum opus, etc., nostra salus : quatenus per gratias prævenientes, excitantes, Deus illuminat intellectum, bonas illi cogitationes immittendo; et voluntatem excitat, illi pios affectus et motus indendo.

Et hæ gratiæ prævenientes et excitantes, seu bonæ cogitationes, seu pii affectus et motus à Deo, sunt pro *bonâ voluntate suâ;* id est, gratis omnino subministrantur, nec cadunt sub meritum.

A nobis autem est bonum opus, nostra salus, etc., quatenus gratia Dei non excludit nostri liberi arbitrii cooperationem, imò includit.

Licèt enim Deus primum cogitare, seu primas gratias prævenientes et excitantes in intellectu et voluntate operetur in nobis sine nobis, velle tamen, seu consentire gratiis prævenientibus, nonnisi nobiscum operatur : sicut perficere, seu bonum opus exsequi, per nos operatur.

Ut enim bene docet D. Bernardus, libro de gratiâ et libero arbitrio, sub finem : cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis : primum sine nobis; secundum nobiscum ; tertium per nos.

Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantùm illud in primo præveniat, in cæteris comitetur : ad hoc utique præveniat, ut jam sibi deinceps cooperetur.

Hinc humiliter et gnaviter facienda salus nostra : humiliter quidem, quia primùm et principaliter à Deo : gnaviter verò, quia etiam à nobis sedulò cooperantibus.

Humiliter, inquam, quia à Dei bonâ voluntate, et purâ misericordiâ, primæ gratiæ prævenientes et excitantes : diligenter ac sedulò, quia nonnisi nobiscum et per nos operantur.

Cavenda itaque omnis superbia, omnisque segnities.

℣. 14. *Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus.* Gr. disceptationibus, seu dissidiis.

Dixerat, ℣. 3. *Nihil per contentionem...* ad hoc respiciens dicit nunc, ut, exemplo Christi, qui velut agnus ad mortem ductus est, obediant sine murmuratione, et incunctanter superiorem jussa perficiant.

℣. 15. *Ut sitis sine querelâ.* Gr. irreprehensi. Syr. perfecti. Ambrosianus, irreprehensibiles, id est, tales sitis, ut nemo de vobis meritò queri possit.

Simplices, id est, candidi: opponit simplices murmurantibus et disceptantibus.

Qui simplices sunt et candidi, nec murmurant nec disputant; omnia in meliorem partem interpretantur; quæ sua sunt pacificè agunt, quemque suo relinquunt officio et judicio.

Filii Dei. Gr. τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα, fiilii Dei immaculati, inculpati.

Hinc patet quòd, *filii Dei*, non sit jungendum cum, *simplices;* sunt enim diversi generis: sed vel legendum separatim; vel, ut in Græco, jungendum cum sequenti, filii Dei inculpati; id est, sicut decet filios Dei, inculpatam ducite vitam.

In medio nationis...quasi diceret: Eò magis inculpati sitis, quò degitis inter infideles, qui de vestris etiam bonis operibus malè dijudicant.

Inter quos lucetis potest etiam verti: *lucete*, in imperativo: ita Syrus qui totum hunc versum sic traduxit: *Ut sitis perfecti, absque nævo, tanquam puri filii Dei, qui habitant in generatione asperâ et tortuosâ; et præbete vos inter eos tanquam luminaria in mundo:* hucusque syriaca versio.

OBSERVATIO MORALIS.

Hìc Philippensibus dicit Paulus quod Christus omnibus suis discipulis dixit: *Luceat lux vestra coram hominibus...*

Christianus itaque, ut filius Dei, debet esse exemplo vitæ, quasi stella fulgens in cælo, quasi quædam terrestris stella;

Vel, quasi fax in alto posita, ut aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus et naufragantibus, portum salutis ostendat; iter ad cœlum sanctâ conversatione suâ demonstret errantibus

Si hoc de quolibet Christiano; quantò magis de religioso, de sacerdote, de prælato!

Sed, heu! quot in Ecclesiæ cœlo stellæ sunt sine lumine! uot faces non fulgentes, sed fumantes! non iter salutis, sed

æternæ damnationis viam demonstrantes! imò et ad eam suis scandalis pertrahentes!

℣. 16. *Verbum vitæ retinentes*, id est, conservantes.

Potest etiam verti; verbum vitæ, seu facem vitæ sustinentes, in vertice tenentes, aliis prætendentes, ut in portum salutis lumine vitæ vestræ invehantur.

Sed meliùs puto, si intelligatur per comparationem ad luminaria: sicut sol et luna et stellæ vitam dant animalibus et plantis; sic et vos, tanquam luminaria, lumine vivifico fidei illuminate, accendite, convertite.

Ad gloriam meam in die Christi, id est, ut de vobis glorier in die judicii, ob copiosum, scilicet, in vobis Evangelii à me prædicati fructum.

Nota quòd Paulus in die judicii tantùm et coram Deo vult de prædicationis suæ fructu gaudere et gloriari; optat quidem hunc fructum semper, at illum gustare vult in cœlo tantùm.

Hìc laborandum, seminandum; ibi messis et merces erit.

℣. 17. *Sed et si immolor.* Gr. libor.

Sacrificii duæ partes erant, scilicet victima, v. g., bos vitulus, aries, etc; et libamen, v. g., vinum, oleum, etc

Victima solemni ritu per levitas et sacerdotes præparabatur; deinde super eam fiebat libatio.

Ad hoc alludens D. Paulus, Philippenses ut victimas considerat, quas Deo per Evangelii prædicationem paraverat.

Quòd si, inquit, super sacrificium et oblationem fidei vestræ, necessaria sit sanguinis mei libatio, gaudebo de tanto honore, scilicet, quòd sanguis meus sit sacrificii vestri consummatio; et vos, ob hoc ipsum gaudete et congratulamin mihi, tanquam de bono meo.

Lenit dolorem Philippensium, qui timebant ne Paulus à Nerone occideretur; tantùm abest ut id timeri velit, quinimo et desiderat illud, et vult ab illis desiderari, ut bonum et suum et illorum.

Obsequium. G. liturgia, sacrum ministerium.

Prædicatio est mystica liturgia : per eam victimæ Deo præparantur : in hoc sacrificio concionator est quasi sacerdos; auditores, quasi victimæ; prædicatio, quasi victimæ præparatio; Spiritus sanctus, seu charitas, quasi ignis quo comburi debet victima. Vide Rom. 15, ℣. 16

Idem intellige de directione animarum : fiat in spiritu sacrificii et oblationis : director animas fideles, sibi subditas, consideret ut victimas, Sancti Spiritûs igne sanctificandas, suoque ministerio comburendas.

Felicem se reputet, si pro illarum salute vitam impendat pro quibus et Christus mortuus est.

Non se suaque quærat in illis temporalia; sed super illarum devotionis sacrificium et oblationem libari desideret.

℣. 19. *Spero autem in Domino Jesu, Timotheum....*

Philippenses Epaphroditum miserant, ut res Pauli cognoscerent, Paulumque sublevarent : nunc Paulus promittit Timotheum se citò missurum ad Philippenses, ut res eorum cognoscat eorumque salutis negotium promoveat.

Ut et ego..... vicem rependit : hinc superior nihil negligat eorum quæ majorem possunt charitatis unionem conciliare.

℣. 20. *Neminem enim habeo tam unanimem.....*

Timotheum laudat ex duobus. Primò, ex unanimitate, unione, concordiâ, seu conformitate animi cum Paulo, cui servit, ut filius patri.

Secundò, ex zelo sincero et germano erga Philippensium salutem.

Unanimem. Gr. ἰσόψυχον, paris animi.

Ἰσοψυχία, paritas animi.

Syrus : qui sit ad mentem meam.

Timotheus pari animo, parique sinceritate zeli, Philippensium curam gerebat.

℣. 22. *Experimentum ejus cognoscite.*

Alii legunt, cognoscitis : nostis per experientiam, etc. Fuit cum Paulo Philippis.

Hoc probat unanimem Timothei concordiam fidelem-

que in Evangelio prædicando obedientiam. Vide paraphrasim.

℣. 23. *Hunc igitur spero.* Vide paraphrasim.

℣. 24. *Confido autem.* Vide paraphrasim.

℣. 25. *Necessarium existimavi Epaphroditum.....*

Timotheum et se promisit; Epaphroditum autem præmittit quem ob quinque laudat.

Primò, quia *frater*, id est, christianus. Secundò, quia *cooperator*, id est, adjutor et particeps laboris in Evangelii prædicatione. Tertiò, quia *commilito*, id est, in hâc sacrâ militiâ, sub Christo duce, periculorum particeps. Quartò, quia *apostolus* Philippensium, id est, episcopus, ait Theodoretus: legatus, seu nuntius ad Paulum, ait Theophylactus; doctor Philippensium, ait D. Joannes Chrysostom. Quintò, quia *minister n cessitatis meæ*, id est, qui mihi vincto et incarcerato necessaria subministravit, multaque obsequia præstitit.

Hinc collige episcopi excellentias: frater est Apostolorum in fide; cooperator ipsorum in ministerio; commilito in sacrâ militiâ; Apostolus in suâ diœcesi; pauperum et afflictorum ministrator, et procurator, et pater.

Caveat autem episcopus ne vacua relinquat tot et tanta nomina.

℣. 26. *Quoniam quidem omnes vos desiderabat....*

Rationem dat multiplicem cur Epaphroditum remiserit, tum ex parte Epaphroditi, quia *desiderabat, etc.*, ℣. 26; tum ex parte Philippensium, *ut viso eo gaudeatis*, ℣. 28; tum ex parte Pauli, *et ego sine tristitia sim*, ℣. 28.

Et mœstus erat. Gr. anxius. Ambrosius: impatienter sollicitus erat.

℣. 27. *Nam et infirmatus est.* Vide paraphrasim.

℣. 28. *Festinantiùs*, id est studiosiùs, sine morâ.

Et ego sine tristitia sim. Gr. minùs trister, seu minùs habeam tristitiæ. Syrus, ut mihi levior sit animæ ægritudo.

Nunquam sin edolore, aut tristitia Paulus: *Quis infirma-*

tur, et ego non infirmor, etc. 2. Cor. 21. sed aliquando plus, aliquando minùs tristis

℣. 29. *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino,* id est, cum gaudio spirituali et christiano, etc., seu quale Christianum decet.

Græca et Syrus : excipite illum in Domino, cum omni gaudio : excipite illum fraternè et christianè, et ut patrem in Domino : utrumque in idem redit.

℣. 30. *Quoniam propter opus Christi,* id est, propter subsidia mihi ab illo propter Christum subministrata.

Tradens animam suam, id est, vitam suam periculis objiciens. Gr. parabolatus est animam suam. Syr. neglexit, sprevit animam suam, id est, nihil fecit seipsum, suæ valetudinis curam non habuit.

Parabolani dicuntur qui cum vitæ periculo adsunt ægrotis. Vide Calepinum.

Ut impleret id... id est, ut obsequia mihi præstaret quæ vos, ob absentiam, personaliter non potuistis.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

INSCULPE menti tuæ nunquam obliviscendum mirabile humilitatis Christi exemplum, ℣. 5, 6, 7, 8.

Qui cùm in formâ Dei esset, etc., semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, etc. ℣. 6, 7.

Utramque formam perpende, compara; tandem hanc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, senti, tuo modulo imitare.

Quantus qualisque sis, non superbies, sed temetipsum exinaniens, cæterosque te reputans præstantiores, omnium fies servus et minister, præsertim ad salutem.

SECUNDÒ.

Insculpe et ejusdem Christi Domini ineffabile charitatis exemplum :

Factus homo, non sua quæsivit, sed nostræ saluti totus incubuit ; ob quam *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* ℣. 8. Pati, contemni, opprobriis saturari, tandem pro te mori voluit.

Hanc charitatem concipere non valens, mirare, senti, imitare.

Obedi Deo ; et propter Deum, totus proximi saluti stude et vaca, pro quâ pati, sperni et mori non refugies.

TERTIÒ.

Ex ℣. 12 et 13, disce humiliter et sedulò tuam propriam salutem operari ; et ibidem vide rationem urgentem ad utrumque.

QUARTÒ.

Ex ℣. 15 et 16, nota, et nunquam obliviscaris quanta debeat esse Christiani, et à fortiori religiosi et sacerdotis sanctitas.

Sit, doctrinæ lumine et exemplo vitæ, quasi stella fulgens, fax in alto posita, portum salutis ostendens aliis hominibus in mundi pelago navigantibus.

Attende tibi, et vide num talis sis, hujusque in occasionibus recordare.

QUINTÒ.

Ex ℣. 17. scias quo animo debeas, seu Dei verbum annuntiare, seu animas dirigere.

Sacrum ministerium, seu prædicationis, seu animarum directionis, est liturgia mystica, quâ victimæ Deo præpa-

rantur, Sancti Spiritûs igne sanctificandæ. Hoc vide fusiùs ibidem.

Has ergo victimas Deo præpara, non te, nec tua quærens, imò paratus, sanguinis tui libatione, illarum sacrificium consummare.

SEXTÒ.

Apostolicas episcoporum qualitates in Epaphrodito poteris annotare, ℣. 25.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

SUPERIORA concludit, et ad alia transit, de quibus jam multa præsens dixit Philippensibus, ut, scilicet, caveant à doctoribus judaizantibus quos vocat canes et falsò circumcisos, quia carne tantùm : nos vero Christiani verè sumus circumcisi, quia corde, ℣. 1, 2, 3.

Paulus plus quam ullus ex eis, posset de legalibus gloriari, quia octavo die circumcisus, etc., ℣. 4, 5, 6.

At legalia, imò et omnia temporalia bona, præ Christo et propter Christum, habet ut nihilum : omnia ergo contemnit, dummodo Christum lucretur, sitque meritorum illius particeps, ℣. 7, 8, 9, 10, 11.

Non ideo perfectum se reputat, sed ad vocationis suæ perfectionem magno conatu contendit; idem faciant Philippenses, ℣. 12, 13, 14, 15.

Ipsum imitentur, non falsos doctores qui sunt inimici crucis Christi, ventricolæ, nihil nisi terrena cogitantes et curantes, ℣. 17, 18, 19.

Christiani verò, municipes cœlorum, mente et corde conversantur in cœlis; unde et Salvatorem exspectamus, qui nos ab omni miseriâ liberos, donabit corporis et animæ gloriâ, ℣. 20, 21.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.

3. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes:

4. Quanquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis,

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundùm legem Pharisæus,

6. Secundùm æmulationem persequens Ecclesiam Dei; secundùm justitiam quæ in lege est, conversatus sine querelâ.

7. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei: propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam,

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

De cætero, fratres mei, spiritualiter in Domino gaudete. Eadem vobis scribere, non me piget quidem, quia vobis necessarium est.

Cavete à canibus, cavete à malis operariis, cavete à falsis circumcisis, seu carne tantùm concisis.

Nos enim Christiani, sumus veri circumcisi, qui spiritualiter et animo puro Deum colimus, et qui in Domino Jesu Christo gloriamur; non autem in carne fiduciam habemus,

Quanquam ego quoque (si hæc juvarent) in carnalibus meritò possem confidere: si quis id alius sibi posse videtur, ego præ aliis magis possum.

Quippe qui octavo die fui circumcisus, qui sum de prosapiâ Jacob, de tribu Benjamin, Hebræus et familiâ et linguâ, ex Hebræis oriundus, sectâ Pharisæus;

Zelo judaicæ religionis tam ardens, ut fuerim persecutor Ecclesiæ Dei; justitiæ legalis tam accuratus observator, ut vixerim irreprehensibilis.

Sed has carnis, seu judaismi prærogativas, quas ut lucra olim magno in pretio habui, propter Christum arbitratus sum ut damna et detrimenta.

Enimvero non illa tantùm quæ dixi, sed et omnia hujus vitæ bona, existimo inopiam et detrimentum esse præ dignitate eminentis scientiæ, seu cognitionis Jesu Christi Domini mei;

Propter quem libenter omnium jacturam feci, omniaque arbitror ut stercora, dummodo Christum lucrer, seu Christi beneficiorum sim particeps.

9. Et inveniar in illo, non habens meam justitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Jesu: quæ ex Deo est justitia in fide,

10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius onfiguratus morti ejus :

11. Si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis.

12. Non quòd jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem si quo modo comprehendam; in quo et comprehensus sum à Christo Jesu.

13. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse: unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum,

14. Ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei, in Christo Jesu.

15. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus : et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

16. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus et in eâdem permaneamus regulâ.

17. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

18. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem et flens dico), inimicos crucis Christi,

Utque in Christo reperiar, seu existam; non habens justitiam meam, meis scilicet viribus partam, quæ ex legis notitiâ et observatione acquiritur;

Sed habens illam justitiam quæ habetur per fidem Christi;

Illam, inquio, justitiam, quæ à Deo manat, et in Christi fide fundatur.

Ut cognoscam illum, et potentiam resurrectionis illius, et communionem passionum ejus;

Me conformans morti et passionibus ejus, scilicet per labores et cruces.

Ut, si quo modo possim, perveniam ad beatam Sanctorum resurrectionem.

Hæc dico, non quasi metam jam apprehenderim, aut ad terminum perfectionis pervenerim:

Sed maximo conatu curro, ut, si quo modo queam, illud assequar,

Ad quod, et propter quod Christus me fugientem quasi manu suâ apprehendit.

Fratres mei, ego non arbitror quòd perfectionem assecutus sim: unum autem ago, scilicet obliviscens præterita, quæ retrò sunt, ad ea verò quæ ante me sunt, seu à fronte, meipsum extendens,

Ad scopum contendo, ut præmium obtineam, ad quod assequendum supernè vocatus sum à Deo, per Christi merita.

Quicumque ergo perfectionis studiosi sumus, hoc ipsum de nobis sentiamus: et si quid aliter sapitis, spero quòd Deus revelabit vobis idem mecum esse sentiendum.

Interim rogo ut in eo ad quod pervenimus, idem sapiamus, et in eâdem permaneamus regulâ (doctrinæ scilicet et vitæ).

Imitatores meî estote, et attentè considerate eos qui vitam ducunt juxta exemplar quod ego vobis præbui.

Sunt enim multi qui longè aliter incedunt, quos sæpe coram vobis appellavi, nunc et flens rursus appello inimicos crucis Christi;

19. Quorum finis interitus, quorum Deus venter est : et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

20. Nostra autem conversatio in cœlis est : unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum,

21. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundùm operationem quâ etiam possit subjicere sibi omnia.

Quorum finis erit æterna perditio; qui sunt ventricolæ; qui gloriantur in suo ipso dedecore; qui nonnisi terrena cogitant, diligunt et curant.

Nos autem in cœlis mente et animo conversamur; ex quo loco expectamus nostrum Salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum,

Qui transformabit hoc humile et vile corpus nostrum,
Illudque configurabit gloriosissimo corpori suo;
Idque per efficacem virtutem quâ omnia sunt ei subdita; seu per virtutem adeo potentem, ut per eam possit etiam omnia sibi subjicere, et consequenter quodlibet in quodlibet transmutare.

Commentarius in Cap. 3.

1. De *cœtero*. Gr. reliquum. Syr. proinde. Arab. quod superest.

Superiora concludit, ut ad alia transeat.

Primò itaque vult, ut abjecto omni mœrore, tum ob sua vincula, tum ob Epaphroditi morbum, gaudeant in Domino, seu gaudio quod Christianos decet.

Quasi diceret : Vincula mea Evangelio non nocent, imò proficiunt; Epaphroditum habetis, brevì et habebitis Timotheum, ego quoque jamjam advenio : itaque reliquum est ut gaudeatis, omnique spirituali lætitiâ repleamini.

Secundò, transit ad alia de quibus jam scripsit ad Romanos, ad Galatas, et de quibus multa præsens dixit Philippensibus, ut patet ex hoc capite tertio, ℣. 18 : *Quos sæpe dicebam vobis*, et quia de eisdem jam sæpe dixit ;

Hinc *eadem scribere non mihi* grave est, seu non me piget : *vobis autem est necessarium*, scilicet, ut firmiùs hæreant animo, utque vos efficiant cautiores.

Vobis autem necessarium. Gr. vobis tutum, securum. Syr. non mihi tædio, eò quòd vos cautiores efficiant.

In suis exhortationibus consulit Apostolus fidelium utilitatem, non gustum : et ubi quid illis necessarium videt, statim hoc ipsi grave non est.

Sic omnis prælatus animarum sibi subditarum necessitatem et profectum attendat : et ubi quid illis necessarium aut utile deprehenderit, hoc illis sine tædio subministret; illarum saluti in suis concionibus et exhortationibus unicè consulat.

℣. 2. *Videte canes..... Videte*, id est, cavete.

Canes, olim hoc erat nomen Gentium : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus*. Matth. 15. 26 ; sed cum rebus translata sunt nomina ; et Gentes quidem *filii*, Judæi autem vocantur *canes*, ait Theodoretus.

Canes ergo vocat judaizantes, quia oblatrabant, mordebant et lacerabant verbi Dei prædicatores.

Malos operarios, quia Evangelium corrumpebant judaismi admixtione; non ædificabant, sed opus Dei diruere conabantur.

Concisionem, seu scissionem, tum quia circumcisio tunc, post Christum, erat mera carnis scissio, nihil ampliùs significans, aut efficiens spirituale: hinc et ipso circumcisionis nomine indigna; tum quia ipsi judaizantes errore suo Ecclesiæ christianæ scissores et laceratores erant.

℣. 3. *Nos sumus vera circumcisio*, id est, veri circumcisi.

Carnis circumcisio significabat cordis circumcisionem. Christiani itaque corde circumcisi, vera sunt circumcisio: illa quippe signum erat, nos res significata.

Qui spiritu servimus Deo....

Explicat discrimen quod est inter falsos et veros circumcisos, seu inter Judæos carne tantùm concisos, et inter Christianos corde circumcisos.

Judæi carnaliter, seu cæremoniis carnalibus Deo serviunt; nos *spiritu*, seu animo puro: Judæi gloriantur in carnalibus, v. g., in carnis circumcisione, suamque in eis fiduciam reponunt; nos *in Christo Jesu*, nostræ salutis auctore, *gloriamur* nostramque in ejus meritis *fiduciam collocamus*.

Hinc disce quis sit verè Christianus.

Primò, qui corde circumcisus est, seu cujus passiones et vitiosæ cupiditates mortificationis cultro circumcisæ sunt.

Secundò, qui spiritu Deo servit, seu qui, ut ait Christus, Deum colit et adorat *in spiritu et veritate*, id est, spirituali, sed vero et sincero cultu et sacrificio fidei, spei, charitatis et obedientiæ: seu, qui in Deum sincerè credit, firmè sperat, Deum et proximum verè diligit, præcepta Dei in spiritu charitatis servat, omniaque ad Dei gloriam facit et refert: uno verbo, in cujus corde sola regnat charitas.

Tertiò, qui in Christo Jesu, salutis auctore, gloriatur, totamque suam spem et fiduciam in Christi meritis reponit, non in suis operibus.

Hinc, è contra, disce quòd qui, neglectâ cordis mortificatione, neglectisque amoris Dei et proximi præceptis, cultum Dei quibusdam in exterioribus reponit, in quibus suam collocat fiduciam, is Judæus est censendus, non vere Christianus.

℣. 4. *Quanquam ego....* id est, *quanquam* si aliqua esset in carne gloria et fiducia, hæc mihi non deesset; imò majorem quàm quilibet alius haberem gloriandi materiam.

℣. 5. *Circumcisus octavo die....*

Enarrat carnis prærogativas, ob quas gloriari posset, et in quibus judaizantes ipsos supergreditur.

Circumcisus fui *octavo die*, sicut Isaac et posteri ejus.

Judæus ergo natus sum; non autem proselytus accepi circumcisionem, sicut plerique judaizantes, qui ætate jam provecti, fuerunt circumcisi, suntque Judæi tantùm proselyti et ascititii.

Ex genere Israel. Natus sum, inquam, non de proselytis aut ascititiis; sed de genere Israel, seu de prosapiâ Jacob.

De tribu, seu familiâ *Benjamin* quem præ cæteris dilexit Jacob, quemque habuit de Rachele, ob quam tot annis serviit.

De tribu, inquam, *Benjamin*, quæ in aliarum schismate, tribui Judæ constans et fidelis adhæsit, Deique templo et regno: nec legem unquam deseruit, aut regem.

Hebræus ex Hebræis, id est, *Hebræus*, Hebræorum filius, seu totâ majorum serie *ex Hebræis*.

Multi putant hinc significari quòd divus Paulus fuerit non familiâ tantùm, sed et linguâ Hebræus: idque innuit D. Chrysostomus.

Hæ quatuor præcedentes prærogativæ suum propriè opus non erant, nec ab electione suâ; ipsi præterea cum multis aliis communes.

Tres sequentes ei propriæ sunt et ex electione suâ: *Secundùm legem Pharisæus*, id est, secundùm legis sectam, seu institutum, Pharisæus; quæ est inter Judæos secta melior et præcipua.

℣. 6. *Secundùm æmulationem....* at Pharisæus tanto paternarum traditionum ardens zelo, ut et Ecclesiam Christi ferro persecutus fuerim.

Secundùm justitiam....

Pharisæus, denique justitiæ legalis, seu quæ ex lege et per legem paritur, tam accuratus observator, ut fuerim irreprehensibilis; nihil omisi, nihilque feci reprehensione dignum, intellige, coram hominibus.

℣. 7. *Sed quæ mihi fuerunt lucra....*

Sed has quas dixi carnis prærogativas, quasque olim magno habebam in pretio, ut Christum cognovi, præ Christo et propter Christum habeo ut nullius pretii; imò ut damna reputo et mihi noxia; quia sunt impedimenta christianismi, id est, gratiæ et salutis.

Tanta est Evangelii excellentia, ut præ illo lex vetus sit quasi nihil.

Evangelium est quasi adamas; lex quasi plumbum, ait D. Chrysostomus : hinc lex præ Evangelio damnum est et jactura.

Comparatione potiorum, damnum vocat ea quæ sunt deteriora. Supervacanea est lucerna, si sol apparuerit : supervacaneus pædagogus iis qui perfectam acceperunt sapientiam : inutile lac nutricis iis qui solido cibo vescuntur. Theodoretus.

℣. 8. *Verumtamen existimo omnia....*

Plus dicam, omnia hujus mundi bona, gloriam, opes, vitam ipsam, si comparentur cum fide quâ eminentemC hristi cognitionem acquisivi, tanquam nihilum et inutile reputo, imò tanquam damnum et quid noxium.

Propter eminentem scientiam. Gr. propter eminentiam cognitionis.

Estius istud *propter* vertit in *ut* : quasi diceret D. Paulus : Ut assequar eminentiam et excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus.

Significans se hujusmodi cognitionem nondum esse consecutum, sed adhuc in ea se proficere, ut expressiùs docet infrà.

Naturalius videtur si *propter* vertatur in *præ*, ut in paraphrasi, et ita Syrus: enimvero existimo omnia inopiam esse præ dignitate scientiæ Jesu Christi Domini mei.

Propter quem omnia detrimentum feci, id est, omnia projeci, contempsi et pro stercore habui.

Arbitror ut stercora. Gr. arbitror esse stercora, σκύβαλα εἶναι.

Arbitror esse quisquilias, seu stipulam frumenti, ait D. Chrysostomus, qui putat id intelligi posse de lege, per comparationem ad Christum.

Quisquiliæ sunt rejectamenta frumenti seu paleæ; et hoc bene convenit legalibus: nunc enim, ex quo lex excussa, Christum quasi frumentum nobis exhibuit, legalia omnia quasi quisquiliæ sunt.

Theodoretus idem sentit: Scybalum, inquit, crassior et durior est palea: hæc quidem fert frumentum; sed, postquam collectum est frumentum, abjicitur: ita lex Christum ostendit; postquam autem is apparuit, ea deinceps est supervacanea.

Photius hunc eumdem cogitatum fusiùs explicat: Quemadmodum necessaria est stipula donec creverit triticum, et separatum inde fuerit; ita Christo, qui fuit verum granum frumenti, nondum nato et in legis stipulâ latente, utilis erat lex: ubi autem per passionem et resurrectionem collectum est nobis hoc granum, et per ascensionem in horrea æterni Patris reconditum, ad nihil ampliùs utilis fuit legis culmus et stipula.

D. tamen Chrysostomus verisimile putat Paulum id non de legalibus, sed de mundanis rebus dicere, ut in paraphrasi explicui.

Omnia ergo prorsus bona mundana et delicias Paulus vocat stercora, quia plerumque conspurcant habentem; quisquilias, quasi inania, vacua, superflua, non vera bona.

OBSERVATIONES MORALES.

Nota itaque quòd bona terrena sunt *damna*, quia nocent plerumque.

Sunt *stercora*, quia fœtent et commaculant.

Quisquiliæ sunt, quia inutilia et inania.

Solus Christus lucrum est, hìc per fidem et gratiam possidendus, aliquando per gloriam.

Da mihi, ô misericors Deus! oculos fidei; illos, inquam, oculos quos Apostolo tuo dedisti, cùm omnia terrena respiciebat ut inutilia, ut damna, ut stercora.

Contemnam illa ut inutilia, vacua et inania : quisquiliæ sunt.

Fugiam illa ut damna, ut detrimenta : nocent plerumquè.

Horream illa ut stercora : fœtent enim et conspurcant.

Eadem fides quæ ostendit omnia terrena nihil esse, dat eminentem scientiam Jesu Christi : *ut cognoscam illum....*

Fusiùs vide apud D. Chrysostomum, hom. 10, in cap. 3. epist. ad Philipp. moral. pag. 99, 100.

Primò, quòd bona terrena verè damna sunt, non lucra; quia laborem multum habent, lucrum verò nullum.

Secundò, quòd amentes faciunt : mulieres et equos eodem honore dignantur : unus est utrorumque ornatus, seu, ex iisdem rebus mulieres volunt splendidiores apparere ex quibus et vehicula et pelles cortinarum, in quibus vehuntur.

Tertiò, quòd supervacanea et inutilia sunt : non à morte liberant, non morbum propulsant, non prohibent senescere.

Disce ex eodem patre quòd omnia tamen creata bona nobis erunt lucra et non damna, si in Dei convertantur obsequium : hunc bonum usum te docebit eadem homilia.

Fecit tibi oculum, hunc ipsi præsta, opera ipsius considerans ipsumque glorificans, etc.; fecit tibi manus, dedit et pecunias, etc.

Ab eodem mirabili patre disce quòd nec divitiæ, nec pau-

pertas cœlos comparant, aut gehennam; sed utraque bonus et malus animus.

Hunc ergo corrige, hunc compone, hunc talem qualem esse oportet, præsta; et omnia tibi erunt utilia, pag. 88.

Nam, quemadmodum artifex, sive ferream, sive auream securim habeat, æquè ligna cædit ac dolat; ita, sive per divitias, sive per paupertatem, paratur virtus,

Faciliùs tamen per paupertatem, sicut meliùs per ferrum cæditur lignum.

Ut Christum lucrifaciam, id est, Christi gratiam, justitiam, meritorum participationem.

℣. 9. *Et inveniar in illo*, id est, ut sim et existam in Christo, sicut membrum illius corporis, cujus et caput: vel, *ut inveniar* in Dei judicio.

Non habens meam justitiam, scilicet, quæ mea sit et à meipso; justitiam nimirùm legalem, seu, quæ ex legis notitiâ et observatione acquiritur, absque spiritu fidei et gratiæ.

Sed illam habens justitiam, quæ per fidem Christi gratis acquiritur; justitiam, inquio, quæ divina est, utpote quæ à Deo manat, quamque Deus operatur in nobis, et quæ in Christi Jesu fide fundatur.

Nota primò quòd fides veræ justitiæ radix sit et fundamentum. Vide Epist. ad Rom. c. 1. ℣. 17. c. 4. ℣. 3.

Nota secundò duas veræ justitiæ conditiones; *à Deo est*, et per Christum: illius auctor, seu causa efficiens, Deus; illius promeritor, id est, causa meritoria, Christus.

Tota divina est, à Deo manans, à Spiritu sancto infunditur per fidem vivam in Christum Jesum; et hæc est fides quæ verè et coram Deo justificat.

Legalis autem et pharisaica justitia, externa tantùm est, humana, in solis operibus hominis fundata; hinc politicè tantùm et coram hominibus justificat, seu, facit ut justi videamur ob externam legis observationem.

Hæc justitia dicitur *mea*, quia à me, meis propriis viribus.

Ut christiana sit, lex observetur in spiritu Christi et per fidem in Christum.

℣. 10. *Ad cognoscendum illum...*

Potest hoc immediatè præcedentibus jungi, ita ut sensus sit

Justitia est ex fide, quâ fide cognoscitur Christus, et virtus resurrectionis illius, et communio passionum.

Ita Syr. ut per eam (fidem) cognoscam Jesum et virtutem resurrectionis ejus, et particeps fiam passionum ejus, et conformis fiam morti ejus.

Ita etiam D. Chrysostomus et Theodoretus.

Sed probabilius puto quòd altiùs referendum sit, nimirum ad *arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et ut inveniar....* utque *cognoscam illum...*

Ita ut hæc pars sit continuatio bonorum ex judaismi contemptu profectorum : seu, est explicatio eminentiæ cognitionis Christi : *Ad cognoscendum illum*, Christum scilicet, speculativè et practicè :

Quis? quantus? qualis? homo, Deus, Salvator mundi : omnia quæ spectant ad utramque illius naturam; ad nostræ justificationis et salvationis œconomiam; omnia mysteria, at præcipuè

Virtutem resurrectionis ejus, id est, insignem illam omnipotentiam quà et semetipsum suscitavit, et nos aliquando suscitabit à mortuis.

Admirabilem illum Christi suscitati statum æternum, in quo humanitatis nostræ infirmitas in divinitatis abyssum sic absorpta est, ut totus sit Deus.

Statum, inquam, illum gloriosum, qui nostræ resurrectionis futuræ exemplar est; seu, in quo ipsi conformes erimus in æternâ beatitudine.

Statum denique in quo mihi Ecclesiam persequenti apparuit, dicens : *Saule, Saule, quid me persequeris?*

Et societatem. Gr. communionem, *passionum ejus*, seu, ut cognoscam virtutem sanctæ crucis.

Ut cognoscam quàm honorificum sit, quàm neque proficuum

cum Christo pati: Christo per passiones in cruce communiri.

Crux Christi, fons et origo gloriæ: societas itaque crucis, seu passionum Christi, erit causa societatis gloriæ.

Nota inter Christum et Christianum communionem passionum. Christi passio fuit nostra, quia pro nobis et vice nostrâ passus est: nostræ passiones Christi sunt, quia particulæ et communicationes sunt passionum Christi: applicationes sunt Christi passionum.

Dum patimur pro Christo, Christus sua nobis applicat merita: dum patior, in societatem passionum illius venio.

Et hæc est hujus vitæ felicitas: *Beati qui persecutionem patiuntur...*

Felicitas æterna erit Christo glorioso conformari; felicitas temporalis, Christo patienti esse conformem; ipsi passionibus communiri.

Configuratus morti ejus.

Græcum participium est præsentis temporis.

Hinc Ambrosius: conformans me morti ejus.

Alii: dum conformis fio.

Quasi diceret: *Et societatem passionum illius*, in quam venio, dum conformis fio morti ejus, per labores, passiones, mortis pericula, quæ pro ipso patior.

Per calamitates itaque ad Christi similitudinem fingimur; ipsius imago fimus: fratres illius efficimur; Christi quodammodo evadimus. Vide D. Chrysostomum.

En quanta est ærumnarum dignitas!

℣. 11. *Si quo modo occurram ad resurrectionem...* id est, ut, si *quo modo* possim, *occurram* et perveniam ad beatam justorum resurrectionem.

NOTÆ LITTERALES ET MORALES.

Nota primò, *si quo modo*, quod innuit difficultatem et incertitudinem.

Paulus *vas electionis*, de suâ salute certus non erat: time-

bat ne reprobus fieret, primæ Corinth. 36 : quis ergo securus?

Nota secundò, nomen Græcum ἐξαναστασιν, quod significat non simpliciter resurrectionem, sed exresurrectionem, id est, gloriosam, sublimem, plenam et perfectam resurrectionem.

Resurrectionem, quam nulla mors, nullaque mala sequentur : resurrectionem, quâ in altum feremur obviam Christo in aera ; uno verbo, resurrectionem quam expectant justi.

Nota autem quòd ad hanc beatam resurrectionem nos duo conducunt, viva fides gloriosæ Christi resurrectionis, et conformitas, seu communio passionum Christi.

Prima nos reddet amore ferventes, et quasi desiderio nos sursum extollet.

Secunda Christi meritis ditabit, dignosque reddet qui revera extollamur : sicque quasi duæ alæ erunt, quæ nos aliquando rapient in aera.

Ergo firmè et vivè credamus gloriosam Christi resurrectionem ; de illâ, tanquam nostræ futuræ exemplari, sæpe cogitemus.

Christo passo communiamur, ut hâc temporali conformitate æternam mereamur in gloriâ.

℣. 12. *Non quòd jam acceperim...* dixi, *si quo modo...* nec enim præsumo quòd metam apprehenderim, aut ad perfectionis apicem pervenerim ; sed persequor, maximo conatu currens, ut si quo modo possim ad apicem illum perveniam, ad quem, ut pervenirem, Christus prior me, quasi suâ manu, apprehendit et in stadium deduxit : nimirum cùm mihi prope Damascum apparuit.

Non quòd jam acceperim, scilicet, palmam, bravium, apprehenderim metam.

Aut perfectus sim, consummatus, aut ad perfectionis terminum pervenerim.

Sequor, id est, persequor, curro, eò tendo majore quo possum conatu, ut illud assequar ad quod Christus me fugientem, etc.

Ipse me prior retibus illigavit, ait Theodoretus. Fugiebam illum et valdè aversabar : ipse me fugientem apprehendit.

Itaque ego quoque persequor, enitens eum apprehendere, ne à salute excidam. Theodoretus.

Gratias immensas, ô misericors Deus! qui me fugientem quasi manu tuâ apprehendisti et in stadium deduxisti : ignosce meam hucusque in tuo servitio socordiam; auge animum, da vires ut alacriùs curram, braviumque tandem assequar, ad quod, et propter quod me comprehendisti.

℣. 13. *Fratres, ego non arbitror...*

Unum autem, supple, sollicitus ago, uni totus intendo, incumbo, scilicet,

Quæ retro sunt, id est, à tergo, præterita, *obliviscens.*

Ad ea quæ priora, quæ à fronte, quæ ante me *sunt*, cursum meum dirigens et extendens.

℣. 14. *Ad destinatum persequor*, id est, ad scopum seu versùs signum præfixum totis viribus curro.

Seu, oculis in scopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendo, ut bravium, seu palmam, præmium assequar, ad quod Deus è cœlo me per Christum vocavit.

Eheu! quantùm ab hâc apostolicâ praxi disto!

Quidni, ô Deus bone! sicut Apostolus tuus, oculos in bravium unicè defixos habeo, ut ad illud totis contendam viribus? cur toties ab æternitate distractus, terrenis implicor cursum ad cœlestia remorantibus?

Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in viâ tuâ vivifica me. Da mihi fidem vivam, ardens desiderium, illuminatos oculos cordis mei, ut sciam quæ sit spes vocationis meæ, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis meæ in sanctis, etc. ut hoc unicè videns, cætera omnia obliviscens, huic totus incumbam.

℣. 15. *Quicumque ergo perfecti*, seu, ut dixit alibi, *spirituales, firmiores*, seu in rebus divinis bene versati et perfectione aliis præeuntes.

Perfecti hominis est non se existimare perfectum esse : hoc perfectio est. D. Chrysostomus.

Hoc sentiamus, scilicet, nos ad perfectionem nondum pervenisse.

Nec in hoc est contradictio : etsi enim aliorum comparatione sint perfecti, in se tamen sunt adhuc perficiendi : multa illis desunt.

Et si quid aliter sapiatis, id est, sentitis ab aliquibus fortè decepti, spero quòd *Deus vobis revelabit* ità sentiendum vobis esse, ut dixi.

Vides quàm verecundè, ait D. Chrysostomus, *si quid aliter sentitis*. Ut ignoratio videatur potiùs quàm improbitas.

℣. 16. *Verumtamen ad quod pervenimus...*

Gr. Verumtamen ad quod pervenimus, eâdem incedere regulâ, idem sapere (infinitivum pro imperativo). Syr. verumtamen id ad quod pervenimus, eâdem perficiamus semitâ, eâdemque concordiâ.

Sensus est : interim, in hoc ad quod pervenimus, concordes simus, et in eâdem doctrinâ et vitæ regulâ permaneamus.

Regula nec additionem nec detractionem admittit, alioqui jam non est regula. D. Chrysostomus. Hæc regula fides est. Idem Chrysostomus.

℣. 17. *Imitatores meî estote.* Gr. coimitamini me, id est, omnes pari studio me imitamini, vel imitamini me sicut alii quos videtis meî studiosos imitatores.

Et observate eos... Gr. observate ita ambulantes, sicut habetis exemplum nos, id est, qui habent nos ut exemplar suum, ut eos etiam imitemini.

Dixit supra : *Videte canes*, ut fugiant, nunc dicit *observate*, ut imitentur.

Apostoli erant forma et exemplar et quasi leges animatæ Vide D. Chrysostomum. Ita sit prælatus.

Prælati tamen vitia non excusant subditos, quia habemus Christum doctorem nobis dicentem :

Discite à me... Idem D. Chrysostomus.

Habemus et in Scripturis omnium virtutum exemplaria. Vide ibidem.

℣. 18. *Multi enim ambulant.*

Non sine causâ vos meî et meî similium imitatores volo; quia multi sunt non imitandi, licèt Christum Christique crucem prædicent; id sæpè vobis dixi cùm essem apud vos, nunc autem et scriptis et lacrymis dico.

Qui in deliciis vivunt, verè lacrymis digni sunt. D. Chrysostomus.

Inimicos crucis Christi.

Inimici sunt crucis Christi, primò, quia justificationem legi tribuebant, non gratiæ, quæ crucis est fructus. Secundò, quia christianismum simulantes, in otio et deliciis vivebant, quod adversatur cruci, ait D. Chrysostomus.

Nihil æquè à Christiano alienum est ac requiem et otium quærere, etc. Dominus tuus in crucem actus est, et tu requiem quæris! Dominus tuus clavis confixus est, et tu deliciaris! Hæccine militis generosi? D. Chrysostomus.

Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere: ipse te crucifige, non ut ipse te interimas, sed ut cum Paulo dicas: *Mihi mundus crucifixus est.* Idem.

℣. 19. *Quorum finis interitus;* id est, qui ad extremum peribunt, æternumque subibunt supplicium.

Pereant ergo necesse est qui crucem Christi, fontem salutis, evacuant.

Quorum Deus venter est. Quia ejus gratiâ faciunt omnia: quasi summum bonum in deliciis sensualibus reponunt. Hinc ventricolæ.

Et gloria in confusione ipsorum.

Syr. gloria ipsorum, dedecus ipsorum; id est, gloriantur in flagitiis quorum ipsos pudere oporteret.

Grave malum est turpia facere: sed si te, cùm facis, pudeat, quasi dimidium malum est. D. Chrysostomus. Sin autem inde te efferas, summus jam est animi stupor.

Qui terrena sapiunt, id est, cogitant, diligunt et curant.

℣. 20. *Nostra autem conversatio...*

Gr. administratio nostra. Syr. nostrum exercitium. Æthiop. civitas nostra. Tertullianus: noster municipatus.

Sensus est : tales sunt illi ; nos autem è contra, cœlestia cogitamus, diligimus et curamus ; quia cœlum patria nostra, civitas nostra, municipatus noster.

Πολίτευμα, ex Budæo significat regimen politicum, rempublicam, civitatem.

Quasi diceret Paulus : Regimen nostrum, nostra respublica, nostra civitas, municipatus noster in cœlis est.

Id est, conversamur ut cives cœlorum, nos gerimus ut municipes cœlorum : vivimus et regimur jure, legibus et politiâ regni cœlestis.

Talis est omnis verè Christianus : attende tibi.

Unde etiam Salvatorem...

Ex quo cœlo *exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum*, qui, veniens ad judicium, nos amicos suos liberabit ab omni corporis et mentis ærumnâ, nosque donabit gloriâ corporis et animæ.

℣. 21. *Qui reformabit.* Gr. transfigurabit, transformabit, id est, in aliam figuram accidentalem commutabit : ex passibili, corruptibili et terreno faciens impassibile, incorruptibile, æternum.

Corpus humilitatis nostræ. Hebraismus : id est, corpus humile, abjectum ac miserum.

Configuratum corpori claritatis suæ.

Gr. ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syr. ut fiat in similitudinem corporis gloriæ suæ.

Hæc configuratio, conformatio corporis nostri cum glorioso corpore Christi, fiet per et propter passiones : *Si compatimur et conglorificabimur*.

Quot vulnera pro Christo, tot nobis coronæ cum Christo ; quot mortificationes propter Christum, tot consolationes in gloriâ cum Christo.

Quid ergo murmuras, ô caro misera? Quid recalcitras? Patere, mortificare in tempore, ut in æternum gaudeas et glorieris : *Pœna brevis, gaudium erit æternum.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

CONSERVA, et altâ mente repositam tene ideam de vero christiano.

Corde circumcisus spiritu servit Deo, et in Domino Jesu Christo gloriatur. Vide ℣. 3.

Ut hanc in te adimpleas ideam, cultro mortificationis, in corde tuo, concupiscentiæ vitia continuè reseca.

Spiritu, seu fide vivâ, spe firmâ, charitate sincerâ Deum cole: sic in corde tuo regnet ejus charitas, ut omnium tuarum actionum, et internarum, et externarum, sit principium et forma,

In Christo Jesu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, totamque tuam spem pone.

SECUNDÒ.

Conserva et veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas.

Sunt quisquiliæ, damna, stercora: seu inania sunt, nociva; fœtida et conspurcantia. Vide ℣. 8.

Inania et inutilia sperne, nociva fuge, fœtida horre.

Observa tamen quòd ex se nec bona sunt, nec mala, sed ea talia facit bonus vel malus animus.

Hic ergo si corrigatur, omnia erunt utilia. Vide ibid.

TERTIÒ.

Conserva et notitiam de dignitate passionum, ut eas libentiùs feras: passio, communio, communicatio, societas est passionis Christi. Vide ℣. 10.

Patiens ergo gaude, quia Christi passioni communicas: Christi autem passio fons est beatitudinis æternæ: Christo

patienti sis conformis, Christo itaque glorioso conformis eris. Vide et ℣. 21.

QUARTÒ.

Observa et sequere christianas Apostoli praxes, quibus se ad perfectionem evangelicam excitabat.

℣. 12, 13, 14. Semetipsum considerans in evangelicâ palæstrâ quasi stadiodromum in stadio, majori quo potest conatu currit ad bravium: quæ retro sunt obliviscens, oculis in scopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendit.

Eheu miser! in eodem stadio positus, languens hactenus torpui, et torpeo! Da vires et animum, ô Deus! Apostolum tuum imitandi in fine saltem meæ tepidæ vitæ.

℣. 20. Se cœlorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cœlestia cogitat, diligit et curat: jure et legibus cœlestis regni vivit et regitur.

Eodem ac Apostoli insignitus sum honore, cœlorum sum civis, domesticus Dei: cur ego, ut talpa, hæreo terræ, mente et corde inclusus in terrâ?

Sursum cor, ô anima mea! mentem erige, suspice cœlum, hæc est patria tua domusque æterna: ad hanc anhela; ibi conversare, donec veniat Salvator qui te ab hujus exilii miseriis eripiat, suâque gloriâ donet in patriâ.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRIMO Philippenses hortatur tenerrimè ad perseverantiam, ℣. 1; ad concordiam, ℣. 2, 3; ad spirituale gaudium, ℣. 4; ad modestiam, ℣. 5; ad orationem, ad gratiarum actionem, ℣. 6; ad omnia laudabilia et sancta, ℣. 8, 9.

Deinde laudat antiquam et præsentem eorum erga se liberalitatem, ℣. 10, 14, 15, 16, idque facit ipsorum potissimùm causâ: ipse enim scit abundare, et penuriam pati, ℣. 11, 13 et 17.

Denique eis vicissim bona precatur, eosque salutat omnes.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea : sic state in Domino, charissimi.

2. Evodiam rogo et Syntichen deprecor idipsum sapere in Domino.

3. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente et cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.

4. Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus : Dominus propè est.

6. Nihil solliciti sitis : sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum.

7. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

8. De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ; si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

QUAPROPTER, fratres mei, quos diligo quosque videre desidero; vos, inquam, qui estis gaudium decusque meum, perseverate in vitâ christianâ, eo quo dixi modo, ô charissimi.

Evodiam Syntichenque rogo, ut sint in Domino concordes et unanimes.

Quin etiam et rogo te, mi verè sodalis, ut eas adjuves, utpote quæ (cùm apud vos essem) mecum laboraverunt Evangelii promovendi causâ, unà cum Clemente cæterisque meis adjutoribus, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ.

Gaudete in Domino semper, iterum dico vobis, gaudete.

Sic tamen, ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus appropinquat.

De nullâ re solliciti sitis; sed in omni negotio (vel in omni tempore) per orationem et obsecrationem, cum gratiarum actione, petitiones vestræ deferantur et innotescant apud Deum.

Et pax Dei, quæ major est omni intellectu, custodiat corda vestra et animas vestras in Christi gratiâ.

De cætero, fratres, quæcumque vera sunt, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque digna quæ amentur, quæcumque bonæ famæ, seu laudabilia; si qua virtus, si qua inter vos disciplina digna laude, hæc animo versate (ut ea suo tempore faciatis).

9. Quæ et didicistis, et accepistis, et audîstis, et vidistis in me, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum.

10. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis: occupati autem eratis.

11. Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici in quibus sum, sufficiens esse.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum in eo qui me confortat.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quòd in principio Evangelii, quando profectus sum à Macedoniâ, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli;

16. Quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis.

17. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestrâ:

18. Habeo autem omnia et abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.

19. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundùm divitias suas, in gloriâ in Christo Jesu.

Facite quæ didicistis, et accepistis, et audìstis, et vidistis in me; et Deus pacis vobiscum erit.

Magnoperè gavisus sum, sed gaudio spirituali et christiano, quia tandem aliquando reviruistis et refloruistis, ut mihi bene afficeremini, sicut et antea afficiebamini : id est, revi-guit ac refloruit vester erga me affectus; vestraque meî sollicitudo quâ solebatis meî curam gerere : sed opportunitate destituebamini.

Non quòd penuriam passus sim id dico (scilicet quòd gaudeam, etc.); ego enim didici ut mihi sufficiat id quod habeo, seu, in iis in quibus sum contentus esse.

Novi humiliari, novi et abundare (in omnibus eventibus ad omnia sum institutus et instructus, seu exercitatus), et satiari possum et esurire, et abundare et penuriam pati.

Omnia possum corroborante me Christo. Gr.

Verumtamen bene fecistis, qui afflictioni meæ communicâstis; seu, qui per vestrorum bonorum communicationem meam sublevâstis inopiam.

Scitis autem et vos, Philippenses, quòd in principio Evangelii vobis à me prædicati, quando exivi à Macedoniâ ut irem in Achaiam, nulla Ecclesia mihi quidquam tribuit quod referrem in codicem datorum et acceptorum; sed vos soli tribuistis.

Mihi enim, cùm essem Thessalonicæ, semel et iterum misistis id quo adjusus meos indigebam.

Non hæc dico, quasi requiram munera; sed requiro ut ob ea fructus et lucrum abundans inscribatur in rationibus vestris.

Recepi autem omnia, et abundo, ac repletus sum, acceptis muneribus quæ mihi per Epaphroditum misistis : sacrificium bonæ fragrantiæ, hostia Deo accepta ac beneplacita.

Deum precor ut, pro suâ opulentiâ, omnem vestram indigentiam impleat, detque vobis gloriam per Jesum Christum.

20. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen.

21. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.

22. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

—

Deo autem, qui et Pater noster est, sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Salutate quemlibet Christianum in Christo sanctificatum.

Omnes sancti qui Romæ sunt, seu omnis Ecclesia romana, maximè qui de familiâ et aulâ Neronis imperatoris, vos salutant.

Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Commentarius in Cap. 4.

ITAQUE, *fratres mei...* Gr. dilecti et exoptati.

Ob propositum præmium concludit in fide constanter esse perseverandum, sanctèque vivendum, juxta exemplar vitæ quod illis præbuit imitandum, non verò juxta judaizantium errores et vitam corruptam; quasi diceret:

Cùm itaque tanta sit corporis et animæ vobis à Christo promissa gloria, *ô fratres mei dilecti et exoptati ô gaudium meum et corona mea!* perseverate in fide et in vitâ christianâ, ô dilecti mei! eo quo jam dixi vobis modo.

Gaudium meum et corona mea. Per metonymiam, id est, causa et objectum gaudii mei, meæque apud Deum et hominės gloriæ.

Non tantùm gaudium, sed et gloria, ait D. Chrysostomus, non tantùm gloria, sed et corona. Quid huic virtuti par inveniatur, quippe cùm Pauli corona sint?

Felicem prælatum qui, in die judicii, de subditis suis dicere poterit quod Paulus de Philippensibus: *Gaudium meum, etc.!*

Necessariò è duobus unum: vel gaudium, vel tristitia; vel gloria et corona, vel confusio et damnatio illius erunt.

Sic state, quomodo stetistis immoti; perseverate viventes juxta vitæ nostræ formam, non juxta illorum corruptionem quorum finis erit æterna perditio.

℣. 2. *Evodiam rogo et Syntichen...* Duæ feminæ erant Philippis apud Christianos primariæ, quæ in convertendis et instruendis aliis mulieribus plurimùm laborârunt; sed quæ, cùm scriberet Paulus, discordes erant. Ita omnes Græci et Latini.

Has, inquit D. Chrysostomus, commendat viro cuidam admirabili, quem suum comparem vocat.

Ob hunc Græcorum et Latinorum consensum, audiendus

non est Grotius, qui vult duos fuisse viros; quia, inquit, συντυχὴς et εὐτυχὴς, est virile nomen.

Hincque vult de viduis in genere, non de Evodiâ et Syntiche intelligendum quod sequitur, *adjuva illas, etc.*

Idipsum sapere in Domino. Rogo ut una sit eis mens et voluntas propter Dominum.

℣. 3. *Etiam rogo et te, germane compar......* Gr. Σύζυγε γνήσιε, conjugalis sincere, socie germane, id est, collega genuine, in jugo scilicet evangelicæ prædicationis ferendo per agrum Dominicum.

Ζυγὸς, *jugum*, σύζυγος, *conjugalis*, idem jugum nobiscum trahens.

γνήσιος, *germanus*, sincerus, genuinus.

Est itaque metaphora ducta à bobus, qui in aratro ferendo combinantur.

Comparem, seu conjugalem vocat hominem quemdam qui cum eo laboravit in agro Domini.

Ecclesia quippe est ager Domini; *Dei agricultura vos estis*, ait ad Corinthios 1. epist. cap. 3. ℣. 9.

Hinc insignem aliquem doctorem, suum in ferendo, per agrum dominicum, evangelicæ prædicationis jugo, collegam, Paulus vocat conjugalem, collegam, sodalem, verum germanum et sincerum.

NOTA LITTERALIS.

Notandum autem est quòd omnes versiones in masculino genere loquantur.

Syr. mi verè sodalis.

Æthiop. frater mi et socie mi.

Arab. ô candide syzyga.

Item omnes Patres græci et latini.

Quin etiam Calvinus et Beza.

Hinc prorsus rejiciendum quod ut omnino falsum rejicit D. Chrysostomus, et quod stultum vocat Theodoretus, sci-

licet in feminino hæc verba velle sumere, et per ea significari uxorem Pauli.

Faber Stapulensis : ingenua conjux. Erasmus : compar germana : hocque placuit Cajetano et Catharino.

Equidem atticè loquendo, *σύζυγε γνήσιε,* significare potest germanum et germanam conjugalem : sed D. Paulus erat, ut ait, *imperitus sermone*, nec adeo eloquens ut loqueretur atticè.

Præterea ex ipso divo Paulo constat, 1. Cor. cap. 7. quòd vitam duxerit cœlibem.

Non audiendi itaque supradicti auctores, sed illis præferenda Scripturæ et sanctorum Patrum auctoritas.

Fusiùs eos refellit Estius.

Quis autem sit insignis iste divi Pauli collega, ignoratur.

Aliqui putant Σύζυγε nomen esse proprium.

Alii volunt hoc nomine honorari unum ex episcopis et diaconis quos salutavit in exordio epistolæ.

Vatablus à Patre Cornelio citatus, censet esse Epaphroditum.

Post quem Grotius ait : Ad Epaphroditum se vertit oratio tanquam præsentem futurum, ubi epistola hæc Philippis legeretur.

Alii : Virum vel fratrem alterius prædictarum mulierum.

Hoc parum interest, ait D. Joannes Chrysostomus ; sed hoc valde mirandum est, tantum illis ab Apostolo honorem deferri jussum.

Adjuva illas...

Quod intelligi potest per respectum ad reconciliationem, vel per respectum ad illarum honestam sustentationem.

Adjuva illas, ut eas inter se reconcilies ; vel opitulare illis, ut habeant unde se et suos honestè sustentent.

In hoc sensu, satis probabiliter Epaphrodito loquitur qui erat episcopus, et cujus in eleemosynis distribuendis præcipua erat auctoritas. Hanc conjecturam roborat capite 2. ℣. 25. hujus epistolæ, ubi Epaphroditum vocat *cooperatorem suum.*

Quæ mecum laboraverunt....

Rationem affert inducentem ut eis opituletur : nempe quia *laboraverunt mecum.* Gr. simul mihi (mecum) decertaverunt ; quasi diceret :

Adjuva eas, quia me adjuverunt in certamine propter Evangelium inito ; nec modica propter Christum tolerârunt incommoda.

Hinc sollicitudo et cura erga illas, non ob amicitiam, sed ob benefacta. D. Chrysostomus.

Variis autem modis potuerunt adjuvisse Paulum et alios Evangelii operarios, sive hospitio, sive subministratione rerum necessariarum, sive etiam aliarum feminarum instructione : quia enim apud Græcos non erat viris liber ad mulieres aditus, hinc feminæ per feminas primâ christianismi cogitatione erant imbuendæ.

Quorum nomina sunt in libro vitæ ; quasi diceret : Quos non nomino, nec hìc ascribo ; sed *quorum nomina* feliciùs alibi *scripta sunt,* scilicet, *in libro vitæ.*

Multò melius est à Deo probari, quàm ab hominibus laudari.

Liber vitæ est catalogus prædestinatorum ad vitam æternam. Hic catalogus existit in mente, præscientiâ et prædestinatione Dei, quæ dicitur *liber* seu catalogus Dei, *liber vitæ, liber viventium.*

Sicut autem duplex concipitur prædestinatio, ad gratiam scilicet et ad gloriam ; sic et duplex liber vitæ : vel, ut ait Cornelius à Lapide, dupliciter quis potest scribi in libro vitæ, completèet incompletè. Vide fusiùs apud ipsum.

Hinc collige nullam actionem bonam apud Deum deperdi : quod enim fit boni super terrâm, scribitur in cœlis.

Quò minùs laudis ob id recipitur in terrâ, eò major laus et remuneratio apud Deum habebitur.

℣. 4. *Gaudete....*

Quia rerum natura dolorem sæpe pariebat : vexabantur enim rerum molestarum perpessione. *Vobis donatum est...* hinc illos ad spiritale gaudium excitat frequenter.

Gaudete in Domino, non sicut Gentiles, in rebus pro-

speris hujus sæculi, sed sicut filii Dei et discipuli Christi, *in Domino.*

Ob vestram ad Deum vocationem, ob beneficia vobis à Christo collata et conferenda, ob gratiam et Dei filiationem vobis in Baptismo collatam, ob gloriam vobis promissam et vobis, ob passiones vestras, pro Christo toleratas, debitam.

Iterum dico, gaudete.

Ista geminatio ostendit ei, qui in Deo est, semper gaudendum esse, etiamsi prematur ac quidvis patiatur.

Passio semen est gloriæ : hinc mediis etiam in tribulationibus gaudete : *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ....*

Passio communicatio est passionum Christi : *itaque communicantes Christi passionibus, gaudete;* quia *si compatimur, et con glorificabimur.*

Spoliatio bonorum temporalium præjudicium est possessionis æternorum ; spoliati ergo bonis vestris ob Christum, gaudete : in æternitate Dei bona possidebitis.

℣. *Modestia,* id est, moderatio suavis morum vestrorum compositio, *nota sit...* ut exemplo vestro discant agere modestè.

Dominus propè est, id est, jam imminet judicium.

Jam instat tempus factorum rationem reddendi, et mercedem factis proportionatam recipiendi.

Appropinquat Salvator quem de cœlis expectamus, *quique reformabit, etc.*

OBSERVATIO MORALIS.

Nihil sic juvat ad morum compositionem et ad omnes prorsus virtutes, ac cogitatio imminentis judicii Dei.

Hinc Christus adventûs sui tempus occultavit : hinc Apostoli hunc diem semper ut proximum nobis annuntiant, ut illum præ oculis habeamus semper, et ad eum nos continuè præparemus.

Propè est autem illa dies; quia totum temporis interstitium, respectu æternitatis, est quasi punctum.

Dominus propè est: omnia brevì deseram; ut quid ergo terrena diligo eisque adhæreo?

Dominus propè est: brevì de omnibus rationem sum redditurus; ut quid ergo superflua possideo? jamjam ratione redditurus ei qui necessaria tantùm mihi concessit.

Dominus propè est: ecce venit Salvator remuneraturus; ut quid patientiam in tribulationibus amitto?

Dominus propè est: unicuique secundùm opus suum redditurus; utquid ergo mundanorum felicitatem et gaudium invideo?

Dominus propè est: itaque *modestia*, moderatio, animi mansuetudo, morum compositio *nota sit omnibus hominibus.*

Videant mansuetudinem in actibus, in eloquiis, in gressibus nostris; utpote qui sumus discipuli Christi quem in corde gerimus.

Videant patientiam in passionibus; utpote qui æternam ob eas coronam exspectamus.

Videant frugalitatem in usu; utpote qui de superfluis judicandi sumus.

℣. 6. *Nihil solliciti sitis.*

Quia *Dominus propè est*, de rebus hujus sæculi ne sitis anxii: brevì omnia finem habebunt, brevì omnia vobis deserenda sunt: ne ergo de rebus caducis solliciti sitis, sed æterna sedulò curate.

Potest et explicari: *Dominus propè est* ad opitulandum vobis: ne ergo *solliciti sitis.*

Sed naturalior sensus hic est: appropinquat Salvator, quem de cœlis exspectamus, quique patientiam et labores nostros coronabit: ne ergo vos angat sollicitudo bonorum aut malorum temporalium.

Sed in omni, supple, negotio, vel tempore. Non enim jungendum est hoc *omni* cum *oratione,* quippe quæ in Græco discordant genere; ἐν παντί neutrius, προσευχῇ feminini.

Oratione et obsecratione, id est, per attentam orationem et instantem obsecrationem, junctam *cum gratiarum actione* et laude Dei Deum adite, vestraque illi desideria exponite et opem ipsius implorate.

OBSERVATIONES MORALES.

Nota tres bonæ orationis conditiones.

Orandum cum fiduciâ, cum instantiâ, cum gratitudine.

Cum fiduciâ accipiendi, cum gratitudine acceptorum, cum instantiâ et obsecratione per Jesum Christum mediatorem nostrum.

Dei bonitas, omnipotentia, misericordia, fiduciam dabunt; accepta à Deo bona, gratitudinem; infinita Christi merita, obsecrandi et instanter petendi libertatem.

Nota hìc et meritò D. Chrysostomus quòd de omnibus, etiam de molestis, gratiæ sint habendæ; idque est hominis verè grati, in Deum bene affecti et ab eo penitus pendentis, certòque persuasi quòd omnia ad utilitatem nostram administret, etsi non percipiamus.

Has preces cum talibus gratiarum actionibus Deus agnoscit: alias ne nosse quidem vult, ait D. Chrysost.

℣. 7. *Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum,* id est, quæ major est quàm ut possit intelligi quanta qualisque sit.

Custodiat, id est, instar custodiæ militaris tueatur voluntatem et intellectum, id est, totam animam vestram, contra metus et anxietates: ne per alterutrum, aut per utrumque peccetis, sicque à gratiâ decidatis.

Gr. et Syr. habent, *custodiet.*

℣. 8. *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera...* properat ad finem, et paucis omnia comprehendit.

Quæcumque sunt vera, id est, sincera, à mendacio remota.

Quæcumque pudica, gravia, honesta, verecunda.

In primo, commendatur verborum sinceritas rerumque

ingenuitas; in secundo, morum gravitas et actionum honestas.

Quæcumque justa, ut nulli fiat injuria.

Quæcumque sancta. Gr. ἁγνα, pura, remota ab omni specie impudicitiæ.

Noster interpres legit ἁγία; sed parum refert : sanctum est enim quod purum.

Quæcumque amabilia, id est, digna quæ amentur; vel, cum aliis, gratiosum hominem facientia.

Quæcumque bonæ famæ, ædificantia et bonam famam parientia.

Si *qua virtus :* quidquid ad virtutem pertinet.

Si qua laus : quidquid ad laudabilem vitæ conversationem confert.

Hæc animis vestris versate, ut factis suo tempore præstetis.

Hæc quidem ad omnes dirigit Apostolus; at speciatim sacerdotibus et religiosis conveniunt, quippe qui commodiùs ea possunt exsequi.

Nostrum itaque studium et exercitium sit hæc supradicta animo versare et de facto exsequi.

Gratias immensas Deo, qui mihi hæc cogitandi et faciendi otium dedit.

Fac, ô Deus misericors! ut tantâ non abutar gratiâ, sed ut de facto hæc cogitem et agam.

Nota quòd laudabilia et bonam famam parientia facere quidem debeamus, non tamen laudem spectare.

Fac itaque laudabilia, non spectans ad laudem.

℣. 9. *Quæ et didicistis...* id est,

Quæ *didicistis* à me docente; quæ *accepistis* à me scribente; quæ *audîstis* de me absente; quæ *vidistis* in me præsente.

Hæc agite : quæ prædicavi, quæ scripsi, quæ dixi, quorum vobis exemplum dedi, hæc facite.

Optima docendi ratio, seipsum in omnibus formam præbere. D. Chrysostomus.

Tres hìc adverte christianæ fidei et vitæ regulas, scilicet, doctrinam prædicatam aut scriptam ab Apostolis, traditiones apostolicas, fidem et facta apostolica, seu vitam et exempla illorum.

℣. 10. *Gavisus sum autem in Domino....*

Transit ad gratiarum actionem, in quâ miro modo laudes cum correptione, correptionem cum excusatione, gratitudinem suam cum sanctâ sufficientiâ et evangelicâ quâdam independentiâ miscet.

Grandia et humilia loquitur; at omnia sic contemperat, ut ne verbulum quidem proferat quod redoleat animi aut abjectionem, aut ingratitudinem, aut duritiem, aut mollitiem.

Gavisus sum... magnoperè quidem et impensè lætatus sum, sed lætitiâ piâ, spirituali et christianâ.

Quoniam tandem aliquando. Gr. quoniam jam aliquando, id est, jam tandem.

Hoc longum tempus indicat, ait D. Chrysostomus; expressit illud arabica versio: quòd post intervallum elapsum quo vixistis,

Refloruistis. Gr. reviruistis. Arab. repullulavit cura vestra.

Pro me sentire, id est, meî curam et sollicitudinem gerere.

Sicut et sentiebatis, id est, sicut solebatis de rebus mihi necessariis procurandis esse solliciti.

Gr. in quo sentiebatis, id est, quâ in re solebatis sentire. Ita Syrus: vehementer autem gavisus sum in Domino nostro quòd rursus cœperitis esse solliciti de me, quemadmodum et solliciti eratis; sed non eratis compotes, id est, satis liberi.

Ita divus Chrysostomus, qui in verbo *refloruistis* metaphoram agnoscit ductam ab arboribus vere germinantibus, deinde hieme arefactis, ac rursus vere germinantibus.

Hoc verò indicat, ait, illos, cùm antea floreret, ac postea extabuissent, rursus vigere ac germinare cœpisse.

Itaque vox ita objurgationem et laudem habet: non enim parum est, cùm extabueris, reflorere. Chrysostomus.

Juxta hanc interpretationem, quæ communior est, *sicut et sentiebatis* significat sicut olim sentiebatis, et indicat quòd Philippenses cessârint sentire.

Alii tamen, e contra, volunt istud *sicut et sentiebatis* esse quasi correctionem et mitigationem verbi *refloruistis;* quasi diceret: Non quòd idem pro me sentire cessaveritis, sed quia opportunitatem non habebatis. Ita Estius, Grotius.

Favet et Theodoretus, dicens: Novi scopum vestrum, et lætor hunc in vobis cernens: jamdudum volebatis meæ subventioni prospicere, sed non habuistis opportunitatem.

Huic etiam sensui favere putant textum græcum hodiernum, qui habet *in quo et sentiebatis*, id est, juxta illorum interpretationem, quod et quidem sentiebatis, sed opportunitate carebatis.

Occupati autem eratis. Gr. opportunitate autem carebatis.

Hanc opportunitatem alii aliter intelligunt.

Primò, occupati eratis aliis negotiis.

Secundò, non habebatis in manibus, non abundabatis, sicque dare non poteratis.

Hoc significat, ἠκαιρεῖσθε, ait D. Chrysostomus, ex communi loquendi consuetudine; ita enim plerique dicunt cùm non satis ampla res est, sed in angustiis versantur.

Tertiò, non habebatis fidum nuntium per quem mitteretis.

Noster interpres hæc ferè omnia includit, dicens, *occupati eratis*, sive negotiis, sive paupertate vestrâ, etc.

Ex dictis duplicem collige sensum.

Primum, gaudeo quòd prior vester erga me refloruit affectus vestraque meî sollicitudo; non quòd cessârit iste vester affectus, sed quia vobis defuit opportunitas: seu, voluntas quidem adfuit, sed defuit opportunitas.

Alterum quem magis litteralem puto: gaudeo quòd jam tandem reviguerit vester erga me affectus, quo meî curam gerere solebatis.

In quo laus est expressa, *refloruit;* objurgatio tacita, *sicut et sentiebatis*, quasi refriguerit ardor charitatis.

Ut hanc autem objurgationem temperet, excusationem adjicit tacitam et expressam.

Tacitam et quæ debet subintelligi, credo quidem quòd voluntatem et affectum habebatis.

Expressam, sed defuit opportunitas, non poteratis tum ob inopiam, tum ob negotia, tum ob occasionis defectum.

℣. 11. *Non quasi propter penupiam...* suam excusat congratulationem, seu suum explicat gaudium; quasi diceret: Putatis fortè quòd ideo gaudeam, quia per vestram beneficentiam à penuriâ meâ sublevatus sum.

Non est ita: *Ego enim didici in iis quæ reperio, contentus esse.*

Minùs itaque propter penuriam meam sublevatam gaudeo, quàm propter charitatem vestram.

Mirare hìc et imitare D. Pauli prudentiam: nihil dicas aut facias unquam in ministerii exercitio, quo tuam exponas inopiam, aut quo pateat quòd ab eâ cupias sublevari.

Disce ab Apostolo in paucis sufficiens esse, multa non desiderare: divinus hic vir, perpetuus Dei imitator, sibi sufficiens, nihil appetens, omnibus communicat et liberaliter effundit.

Hunc tuo imitare modulo, paucis contentus, nihil appetens, benefac omnibus.

(De Dei sufficientia. Vide Cornelium à Lapide.)

Vir apostolicus Dei sit imitator.

℣. 12. *Scio et humiliari, scio et abundare,* id est, scio in rebus exiguis patienter me gerere; scio et rebus abundantibus uti moderatè.

Utramque fortunam et tenuitatis et abundantiæ novi ferre moderatè.

Scientia hæc apostolica pauperum evangelicorum doctrina sit et norma: sciant in penuriâ non tristari, non dejici, sed patientes esse; sciant in abundantiâ non dissolvi, non deliciari, sed frugales esse et moderati.

Ubique et in omnibus institutus sum. Gr. in omni et in omnibus. Ev παντί καὶ ἐν πᾶσι.

Syr. in omnibus et in omnibus exercitatus sum.

Μεμύημαι, mysteriis imbutus sum, initiatus sum, institutus sum; quasi diceret : Mysteriis initiatus sum, ad omnia religionis exercitia formatus, ubique et in omnibus eventibus novi me christianè gerere.

Et satiari et esurire, id est, utraque abundè sum expertus, et satietatem et famem, et egestatem et abundantiam. Theodoretus.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Nota quòd verbo græco utitur à quo derivatur mysterium, *μεμυήμαι*, initiatus sum : *μυέω*, initio : hinc *μυστήριον*, ut indicet quòd vita christiana, si sit interior, mysterium est, sacrificium lausque Dei perennis.

In omnibus eventibus, sive copia occurrat, sive inopia, cor nostrum debet sacrificare et sacrificari.

Sacrificare quidem, omnia ad Dei gloriam referendo ; sacrificari verò, per temperantiam in abundantiâ, per patientiam in penuriâ.

Utrobique debemus modum tenere : temperantiæ metas non excedere in opibus, animi quietem conservare in penuriâ.

Sacrificet ergo et sacrificetur simul cor nostrum, hanc suî mortificationem in utroque statu, ubique Deo offerens.

Vita christiana sic ducta, laus erit Deo perennis, sacrificium perpetuum, mysterium absconditum.

Hoc mysterium perfectè noverat Apostolus : erat initiatus et ad omnia institutus : utinam ego sim tandem aliquando catechumenus ac novitius!

℣. 13. *Omnia possum in eo qui...* Gr. in eo corroborante me. Gratia Christi intus corroborat.

Quia supradicta magniloquentiam redolent, vide quamprimum corrigat.

Non hoc, inquit, meum benefactum est, sed ejus qui vires dat.

Qui me docuit hoc vitæ christianæ mysterium, ille me ipse corroborat interius, ut illud in praxim redigam.

Omnia possum in eo... in me, nihil sum, nihil possum: in Christo sum et possum omnia.

Utramque veritatem et mei proprii nihili, meæque nullipotentiæ, et mei in Christo per gratiam esse divini, meæque in illo et per illum omnipotentiæ, menti et cordi meo sic imprime, Deus, ut nunquam præsumam, nunquam dejiciar.

℣. 14. *Verumtamen bene fecistis...*

Ne, ob supradicta, videatur munus datum despicere, ideoque ne eos molestiâ afficiat, quasi res illi fuisset superflua, hincque fiant in dando negligentiores, illorum alacritatem excitat et inflammat dicens:

Verumtamen bene fecistis...

Quanquam ita sit, licèt *sciam esurire...* bene tamen fecistis, et rem mihi gratam, dum per vestram beneficentiam sublevâstis inopiam meam: verè enim egebam; et mihi egenti subvenistis.

Hic gratitudinem miscet cum evangelicâ sufficientiâ: licèt didicerim contentus esse in rebus arctis, rem tamen gratam mihi fecistis; nec mea in Christo sufficientia meam minuit erga vos gratitudinem.

℣. 15. *Scitis autem, et vos Philippenses...*

Ut majorem exhibeat gratitudinem, ostendit se memorem et gratum antiquæ illorum beneficentiæ: quæ Philippensium beneficentia eò laudabilior est in se, et Paulo gratior, quòd antiquior est, nimirum à principio Evangelii; et Philippensibus specialior, *nulla... nisi vos soli...*

Sic autem illos laudat, ut se purget; hæc quippe singularitas ita Philippenses extollit super alios omnes, ut D. Paulum purget ab avaritiæ suspicione; quippe qui, si ab omnibus aliis Ecclesiis recepisset, brevì opibus abundâsset.

Communicavit in ratione dati et accepti...

Alludit ad libros mercatorum rationarios, quorum duæ sunt partes, expensorum scilicet et acceptorum.

Scitis vos, Philippenses, et aliis testari possetis.

Quod in principio, seu, cùm primùm vobis Evangelium prædicavi, cùm exivi à Macedoniâ ut irem in Achaiam.

Nulla mihi Ecclesia communicavit... id est, quidquam mihi ribuit quod in rationes meas, seu computum meum referrem.

Nisi vos soli.

Seu, nulla Ecclesia datis temporalibus spiritualia ei a me data compensavit, nisi vestra quæ ultro semel et iterum mihi misit, cùm essem Thessalonicæ, id quo indigebam.

℣. 16. *Quia et Thessalonicam.*

Cùm in metropoli esset, ab exiguâ civitate alebatur, ait D. Chrysostomus, et hoc est magnum encomium Philippensium : non solùm præsentem reverentur, sed et absentis curam gerunt. Theodoretus.

In usum mihi misistis. Syr. necessitatem meam misistis.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Nota : *communicavit in ratione dati...* non dixit, *dedit*, sed *communicavit;* quia res hæc communicatio quædam est; spiritualia seminavit Apostolus, carnalia messuit.

Communicaverunt Philippenses *in ratione dati*, carnalia dando, et *in ratione accepti*, accipiendo spiritualia.

Itaque eleemosyna negotiatio seu mercatura quædam est, in quâ terrenis emitur cœlum; in quâ melior est dantis conditio quàm accipientis, quia quæ accipiuntur hìc consumuntur; dantibus autem æterna merces est reposita. D. Chrys.

Hâc ergo negotiatione nihil quæstuosius : fit in terrâ, perficitur in cœlo; emptores sunt in terrâ, emunt verò quæ sunt in cœlis. Idem.

Verùm non desperet quisquam (pauper scilicet) : cœlestia non emunt pecuniæ, sed animus, sed humanitas, sed misericordia : non divitiis opus est, sed voluntate.

Hanc si habes, duobus minutis cœlorum regnum emes. Idem ibidem.

Qui dat voluntatem, seipsum dat, hominem dat : homo autem par pretium non habet. Idem D. Chrysostomus.

℣. 17. *Non quia quæro datum.* Syr. non quia munus requiram.

Ne videatur illos suî gratiâ laudare, seu propter subventionem corporalem : sicut priùs dixit, *non quasi propter penuriam*... ita nunc.

Non quia quæro datum, id est, hoc dico non quia vestra munera requiram, sed quia vestrum lucrum requiro; cupio scilicet ut fructus, seu lucrum abundans inscribatur in rationibus vestris, seu in libro vestro rationario.

Perseverat in metaphorâ librorum rationariorum, seu computuum quos habent mercatores, in quibus data et accepta conscribunt.

Hinc collige quòd unusquisque librum habet rationum cum Deo, in quo ex unâ parte inscribuntur quæ a Deo accepit; ex alterâ parte, quæ Deo reddidit, quæ ad Dei gloriam egit et passus est.

Examina hunc tuum librum; seriò perpende accepta; vide et compara reddita. Eheu! quàm dispar ratio!

℣. 18. *Habeo autem omnia*...

Rursus, ne fiant negligentiores, quia dixit, munus non requiro, ipsorum subventionem magnificat.

Habeo autem omnia, et abundo per vestram dationem : vestra eleemosyna non tantùm inopiam meam sublevavit, sed et abundantiam contulit, *abundo, repletus sum*.

Nota tamen quòd hìc mirum in modum superiùs dicta confirmet : illorum quippe magnificentiam sic laudat, ut tamen quasi debitam asserat. Utitur verbo ἀπέχκο, *recipio*, quasi censum et fructus ex agro, ait D. Chrysostomus.

Acceptis ab Epaphrodito. Accepi ab Epaphrodito *quæ misistis*. Liberat Epaphroditi fidem.

Odorem suavitatis, hostiam...

Deus autem per me accepit ea quasi sacrificium bonæ fragrantiæ, suavissimi odoris.

Eleemosyna vestra est quasi thus, seu thymiama suavissimi odoris.

Imò quasi victima et hostia quæ cum thure per ignem offertur Dèo, et cujus fumus et odor Deo suavissimus.

Notat hìc D. Chrysostomus Scripturam loqui ad nostrum

captum : *Odoratus est Dominus*, *etc.* quia nos cum lætitiâ et voluptate odores suavissimos percipimus : ideo dicit, *odorem suavitatis.*

Notat autem quòd non fumus faciebat accepta sacrificia, sed animus qui offerebat : ita et de eleemosynâ.

℣. 19. *Deus autem meus impleat omne desiderium.*

Græca variant ; alia habent χαρὰν, *gaudium*, quod noster interpres vertit *desiderium* ; quia dum nostrum impletur desiderium, impletur et gaudium.

Alia χάριν, *gratiam*, alia χρέιαν, *necessitatem*, indigentiam vestram. Ita Syrus.

Et hoc ultimum probabilius putat divus Chrysostomus, vultque hunc versum referri ad id quod suprà dixit Apostolus, *occupati eratis*, seu indigebatis : hincque precatur Apostolus ut Deus illis necessaria vitæ donet.

Impleat id omne quod vobis opus est, ait Theodoretus. Precatur ergo illis benedictionem temporalem et æternam.

Notat divus Chrysostomus quòd hujus vitæ necessaria illis precatur, ut se ad eorum captum demittat.

Nam si S. Paulo similes fuissent, si adeo crucifixi ac ipse, non hæc sanè fecissent : sed quia homines erant opifices, pauperes, uxores et filios habebant, etc., quâdamque propterea rerum cupiditate tenebantur : hinc precatur necessaria, sicut et Christus nos docuit dicere : *Panem nostrum quotidianum*, *etc.*

Secundùm divitias suas. Syr. impleat omnem indigentiam vestram, secundùm opulentiam suam.

Quasi diceret Apostolus : Hoc Deo facillimum est, utpote qui ditissimus est habetque divitias immensas.

In gloriâ in Christo Jesu, id est, det et gloriam æternam quæ est *in Christo Jesu*, vel, det gloriam per Jesum Christum.

℣. 21. *Salutate omnem sanctum.*

Quomodo omnis Christianus sit sanctus, vide cap. 1, ℣. 1.

℣. 22. *Maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.*

Ipsos erigit et confirmat, ait divus Chrysostomus, ostendens eis quòd etiam ad imperatoris domum pervenerit fides : si enim qui in regiis, omnia propter cœlorum Regem despexerunt, multò magìs id ipsis faciendum.

℣. 23. *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Nil aliud optat bonum ; quia reverà nullum aliud in hâc vitâ. Sola gratia cordis nostri remedium et sanitas.

In corde nostro est ægritudo nostra, cupiditas scilicet ; hanc gratia sola sanat : *Fiet in eo fons aquæ* refrigerantis.

Deus unus cor nostrum implere potest et beare : gratia, Dei emanatio ac quasi vicaria, illud nunc impleat et incipiat beare, donec gloria penitùs repleat et accumulet, reddatque in æternum felix et beatum.

Gratia itaque Domini nostri Jesu Christi, etc.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Et praxes hìc apostolicas habemus, et exemplum mirabile, ad omnem sanctitatem conducentia.

PRIMA PRAXIS.

Diem, seu mortis, seu judicii, semper proximam cogitare : *Dominus propè est.* Vide ℣. 5.

Hæc cogitatio stimulus est ad omne bonum faciendum. Vide ibidem.

Ad idem maximè confert recordatio quòd sit in cœlo liber vitæ, ℣. 3, in quo scribitur quidquid boni fit in terris. Quo minùs hìc laudis receperimus, eò major erit merces et gloria in cœlis.

Recordare et quòd habeas apud Deum librum rationarium, in cujus unâ parte inscribuntur quæ a Deo recipis, et in alterâ parte, quæ Deo reddis. Hunc tuum librum lege, examina : vide accepta, compara reddita. Eheu! quàm dispar ratio! Vide ℣. 17.

SECUNDA PRAXIS.

Quæcumque sancta et sanctificantia, perfecta et perficientia, jugiter animo versare, diligere, desiderare ; et suis temporibus exsequi. Vide ℣. 8.

Non ea tantùm quæ sunt de præcepto, facere; sed ad perfectionem semper tendere.

ADMIRANDUM PERFECTÆ SEU APOSTOLICÆ VITÆ EXEMPLUM.

Paulus semper idem, suo statu semper contentus, sibi, Deo juvante, sufficiens, nihil appetens. Vide ℣. 11.

Paulus scit, Dei gratiâ, et inopiam patienter ferre, et abundantiâ uti moderatè, ℣. 12.

Paulus, uno verbo, ad omnia institutus est, ℣. 16.

Illius exemplum ita mirare, ut et imitari studeas.

Disce itaque primò, paucis et merè necessariis contentus, nihil appetere.

Secundò, in paupertatis inopiâ patiens et constans esse, in abundantiâ frugalis, moderatus et pauper.

Tertiò, ad omnes eventus semper esse paratus.

Talis vita sacrificium est perpetuum, laus Dei perennis. Vide ℣. 12.

TERTIA PRAXIS.

Circa eleemosynam faciendam.

Recordare quòd eleemosyna sit quædam negotiatio, ℣. 16.

Quâ nihil quæstuosius, quia terrenis emitur cœlum, ibidem.

Quâ nihil facilius, quia ubi deest pecunia, sufficit animus. Vide ibidem.

Quâ nihil Deo gratius, quia eleemosyna est quasi thymiama illi suavissimum, ℣. 18.

Quasi hostia Deo gratissima, ibidem.

Sacrificium cujus non fumus, sed offerentis animus, Deo placet. Ibidem.

Harumque veritatum memor, da libenter et cum gaudio, pro amore Dei. Da cor tuum, *da de tuâ substantiâ* internâ, affectum; externa, bona temporalia, hisque temporalibus æternitatem regni cœlorum eme.

Pauper astans coram te, altare Christi est : super hoc altare sacrifica; offer Deo *hostiam acceptam, placentem, odorem suavitatis.*

QUARTA PRAXIS.

Circa eleemosynam recipiendam.

Beatius est magis dare quàm accipere. Act. 30. 15. Melior est dantis quàm accipientis conditio, ait D. Chrysostomus. Vide ℣. 16.

Itaque, da cum gaudio, accipe cum humilitate, imò et cum timore, ne fortè judicium recipias, si eleemosynarum sis latro, eas sine verâ necessitate, aut ultra necessitatem recipiens.

Si autem vera sit accipiendi necessitas, humili simul et grato animo recipe, ℣. 10, 18.

Quantùm opus habes, accipe, ℣. 15. *vos soli.* ℣. 16, necessitatem meam *in usum.*

Benefactoribus bene precare : *Deus impleat omne desiderium vestrum, etc.* ℣. 19.

Accipe non tuî causâ, sed illorum gratiâ, ℣. 17. cùm non dederint, non indignare, sed illorum vices dole.

Ubique patientiam habe : *Ubique et in omnibus institutus, scias satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati,* ℣. 12.

Multa alia de eleemosynâ : vide secundæ Epistolæ ad Corinthios cap. 8 et cap. 9, in corollariis.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD COLOSSENSES
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Colossæ erant urbs Phrygiæ, vicina Laodiceæ et Hierapoli, ut colligi potest ex hâc Epistolâ, cap. 2; ℣. 1, et cap. 4, ℣. 13, 15 et 16, ubi jubet Apostolus ut Colossenses legant Epistolam Laodicensium, et è contra.

Ex hoc Colossarum cum Laodiceâ et Hierapoli vicinio, patet Colossenses, ad quos scribit divus Paulus, non fuisse Rhodios, ut putârunt aliqui, licèt horum civitas, à Colosso solis famoso, fuerit eodem forsitan nomine nuncupata.

Colossas, Laodiceam et Hierapolin, non multò post scriptam hanc Epistolam, terræ motu corruisse narrat Orosius; refert et Eusebius in Chronico : sed creduntur restitutæ ut de Laodiceâ patet, Apocal. 3, ℣. 14.

Omnes, tum Latini, tum Græci interpretes, si Theodoretum excipias, censent divum

Paulum Colossis nunquam prædicâsse, idque colligunt ex diversis hujus Epistolæ locis, maximè ex cap. 1, ỷ. 7, ubi testatur ipse Paulus quòd Epaphras fuerit Colossensium doctor; et cap. 2, ỷ. 1, ubi testari videtur quòd non fuerit visus ab illis, et ex alis locis de quibus suo loco.

Ad illos tamen scribit, tum quia omnium gentium Doctor, tum maximè quia Epaphram ipse ad eos miserat, illorumque episcopum constituerat, ait Martyrologium Romanum, die decimâ nonâ julii.

Scribit autem ut eos à virulentis hæreticorum dogmatibus eximat, et ut in fide evangelicâ confirmet.

Penetrârant enim Colossas pseudoapostoli, Simoniani et judaizantes; quorum primi dicebant non Christum, sed Angelos esse nostræ salutis auctores et mediatores; et consequenter per Angelos, non per Christum, esse accedendum ad Deum; secundi verò urgebant judaicarum et gentilitiarum multarum superstitionum observationem.

Utrorumque errores primò redarguit Apostolus; deinde cuilibet hominum generi dat vitæ et morum documenta.

Hæc Epistola, quoad materiam et senten-

tias, affinis est Epistolæ ad Ephesios; hæcque, sicut illa, sublimis est et grandiloqua.

Romæ scripta est in primis vinculis, quorum pluries mentionem facit; per Tychicum et Onesimum missa, anno Christi 62; vide cap. 4, ℣. 7 et 9.

Una est ex illis Epistolis quas Romæ scripsit in vinculis, et quæ ideo sanctiores sunt, habentque aliquid ampliùs quàm aliæ; ut si vir fortis scriberet, à cædibus interim desistens et trophæis, ait divus Chrysostomus, initio hujus Epistolæ.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

In hoc capite tria facit Apostolus :

Primò , confirmat Epaphræ doctrinam à ℣. 4 ad 12.

Deinde refutat errores hæreticorum : explicans catholicam fidem, à ℣. 12 ad ℣. 23.

Tertiò , se Christi ministrum dicit , pro quo multa pati gloriatur.

Ut catholicam Epaphræ doctrinam confirmet,

Primò , ob Colossensium fidem , spem et charitatem , Deo gratias agit.

Secundò , asserit quòd idem illis Evangelium prædicatum sit quod in toto mundo prædicatur.

Tertiò , laudat Epaphram , ut fidelem ministrum.

Quartò , orat ut Deus eos in acceptâ fide perficiat , vitamque ducant Deo dignam , in omni opere bono et patientiâ.

℣. 12. Gratias agit Deo ob beneficia christianis omnibus collata ; hâcque gratiarum actione parat sibi viam ad excellentias Christi super Angelos declarandas ; sicque hæreticorum errores , Angelos Christo præferentium , refutat indirectè.

Christus , imago Dei , omnium prorsus creator , etiam Angelorum ; Redemptor hominum , etiam Gentilium , Caput Ecclesiæ , pax universi , in quo omnis gratiarum plenitudo , etc.

℣. 21 , etc. Christi beneficium Colossensibus applicat, dummodo in fide expositâ et ab illis receptâ stabiles permaneant.

Denique Apostolus , ut calumnias contra seipsum sparsas dissipet , declarat se , per Dei voluntatem , constitutum esse Christi ministrum , ad patefaciendum Gentibus mysterium hactenus incognitum ; pro quo mysterio in Gentibus implendo , multa gaudens et glorians patitur.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater:

2. Eis qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes:

4. Audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctos omnes,

5. Propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audîstis in verbo veritatis Evangelii:

6. Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicut in vobis ex eâ die quâ audîstis et cognovistis gratiam Dei in veritate.

7. Sicut didicistis ab Epaphrâ, charissimo conservo nostro, qui et fidelis pro vobis minister Christi Jesu,

8. Qui etiam manifestabit nobis dilectionem vestram in spiritu.

9. Ideo et nos, ex quâ die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientiâ et intellectu spirituali;

10. Ut ambuletis dignè Deo per omnia, placentes

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, Dei voluntate et jussu apostolus Jesu Christi, et Timotheus frater:

Christianis qui sunt Colossis, quique Christo Jesu fideliter serviunt, salutem.

Gratia et pax vobis detur et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

Gratias Deo, Patri Domini nostri Jesu Christi, semper agimus, et pro vobis oramus:

Ex quo audivimus fidem quam in Christum Jesum habetis, et charitatem quam erga omnes sanctos exercetis.

Propter spem futurorum bonorum quæ vobis asservantur in cœlis apud Deum, prout audìstis per sermonem Evangelii, quod est veritatis verbum.

Quod Evangelium pervenit ad vos, sicut et in universo mundo ubi disseminatum est; et fructificat et crescit, sicut et in vobis crescit et fructificat, ex quo audìstis et cognovistis veritatem gratiæ Dei.

Prout didicistis ab Epaphrâ nostro charissimo conservo Christi Jesu, cujus est apud vos fidelis minister;

Et per quem novimus vestram erga nos dilectionem spiritualem.

Propterea, ex quo die hæc audivimus, non desivimus pro vobis orare, et postulare à Deo ut impleamini cognitione voluntatis ejus, per dona omnis sapientiæ et prudentiæ spiritualis.

Ut vitam Deo dignam ducatis, scilicet, ipsi per omnia

in omni opere bono, fructificantes et crescentes in scientiâ Dei:

11. In omni virtute confortati, secundùm potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate, cum gaudio,

12. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine:

13. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ,

14. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum:

15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ,

16. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis et in terrâ, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt,

17. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.

18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

19. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare:

placentes, fructum omnis generis bonorum operum ferentes, et in Dei cognitione magis ac magis proficientes.

Ut omni genere roboris spiritualis roboremini per gloriosam Dei potentiam, ita ut patiamini mala constanter, mansuetè et cum gaudio,

Gratias agentes Deo Patri, qui nos immeritò, solâ suâ gratiâ, dignos fecit qui per lumen fidei participes essemus hæreditatis sanctorum luminosæ, seu quæ sita est lumine, scilicet, in visione Dei;

Qui nos eripuit de potestate et regno tenebrarum, dæmonum scilicet et infidelitatis, et transtulit in regnum, seu in Ecclesiam dilectissimi Filii sui.

Per cujus sanguinem redempti sumus, peccataque nostra remissa sunt.

Qui Filius est imago Dei Patris invisibilis, estque ante omnem creaturam genitus à Deo;

Quoniam per ipsum universa sunt creata; tum quæ in cœlis, tum quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus; sive Potestates : omnia per ipsum, et ad ipsum, seu ad ejus gloriam, creata sunt.

Et ipse est ante omnes creaturas, et omnia per ipsum, et in ipso subsistunt et conservantur.

Et ipse caput est corporis mystici, scilicet Ecclesiæ, ipse, inquam, qui resurrectionis est principium,

Et primus omnium resurgentium, seu regeneratus ad vitam immortalem :

Ut in omnibus primatum habeat.

Quia Deo Patri placuit ut in Christo, Filio suo, omnis inhabitaret perfectio.

20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem Crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.

21. Et vos, cùm essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis:

22. Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos et irreprehensibiles coram ipso,

23. Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles, et immobiles à spe Evangelii quod audîstis, quod prædicatum est in universâ creaturâ quæ sub cœlo est, cujus factus sum ego Paulus minister.

24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ, pro corpore ejus, quod est Ecclesia,

25. Cujus factus sum ego minister secundùm dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei:

26. Mysterium quod absconditum fuit à sæculis et generationibus, nunc autem manifestatum sanctis ejus,

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ,

Et eidem Patri placuit omnes sibi reconciliare, pacificando per sanguinem quem Christus in cruce fudit, terrestria et cœlestia.

Et vos, Colossenses, qui olim eratis abalienati à Deo, quin et ejus inimici sensu vestro vestrâque malitiâ, per vestra opera mala;

Vos, inquam, nunc idem Christus reconciliavit Patri suo per mortem, in suo carneo corpore toleratam, ut vos eidem Patri suo exhiberet sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles.

Dummodo permaneatis in fidei fundamento firmi et stabiles;

Non dimoveamini à spe bonorum cœlestium, quæ promittit Evangelium quod audîstis,

Quodque prædicatum est universis gentibus quæ sunt per totum mundum,

Cujusque prædicandi munus mihi Paulo creditum.

Qui Paulus nunc gaudeo in afflictionibus quas pro vobis vestroque bono patior;

Quia iis adimpleo in carne meâ, pro corpore ejus mystico, scilicet Ecclesiâ, quæ desunt passionibus quas Christus in suâ carne tulit.

Cujus Ecclesiæ, mystici Christi corporis, factus sum minister, juxta providam Dei dispensationem, quâ constitutus sum Gentium Apostolus; ut meo ministerio impleam verbum Dei (de vocatione Gentium).

Quod verbum mysteriu mest sæculis et generationibus præteritis absconditum; nunc autem manifestatum sanctis Apostolis et fidelibus novi Testamenti.

Quibus sanctis voluit Deus notum facere quantæ sint divitiæ, quantaque gloria hujus mysterii quod in Gentibus completur, scilicet de Christo Dei Filio, qui est spes æternæ vestræ gloriæ, seu causa spei vestræ.

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem, in omni sapientiâ, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

29. In quo et laboro, certando secundùm operationem ejus; quam operatur in me in virtute.

Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem (in ignorantiâ Dei et in peccatis versantem), et omnem hominem instituentes in omni sapentiâ spirituali, seu in perfectâ Dei cognitione; ut omnem hominem in Christo Jesu perfectum exhibeamus.

Ad hoc etenim laboro, strenuè et viriliter decertans (non meis viribus), sed vi et efficaciâ Christi, qui in me potenter operatur.

Commentarius in Cap. I.

℣. I. PAULUS, *apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei.*

Statim ab initio se Jesu Christi Apostolum per Dei voluntatem, non suâ voluntate propriâ, commemorat, ut sese opponat pseudoapostolis, qui suâ sponte manus assumpserant prædicandi.

Nullus est major defectus, quàm potestatis defectus; missio itaque imprimis est necessaria; ad Deum autem pertinet suos ministros et vocare et mittere.

Hinc per Dei voluntatem, non propriâ sponte ministerium assumatur.

Et Timotheus frater.

Præ omnibus aliis qui cum Paulo erant, Timotheum in salutatione sibi adjungit, quia Colossensibus notus erat, et apud omnes fideles clarus.

℣. 2. *Iis qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus.*

Sanctis, scilicet per Christi mortem, seu in Baptismo sanctificatis.

Fidelibus, id est, qui credunt in Jesum Christum, seu, ut ait D. Chrysostomus, qui mysteria credunt, quæ ne Angeli quidem ante nos noverunt; quique hæc credentes, vitam ducunt Deo dignam; uno verbo, qui Christo fideliter serviunt.

Fratribus, utpote qui eodem Christi sanguine regenerati sunt omnes.

Tria in his verbis nota Christiani insignia.

Primò, sanctus est, per Baptismum in Christi sanguine consecratus.

Secundò, fidelis est, verus filius Abrahæ qui fidelium pater est; imò filius ipsiusmet Dei qui verus est Abraham; et consequenter hæres Dei.

Tertiò, frater Christi et omnium Christianorum.

℣. 3. *Gratia vobis et pax....* Gratia pacis semen est; pax gratiæ fructus: utraque verò Dei filiorum hæreditas, in Christi sanguine fundata, seu per Christi merita nobis debita.

Utraque autem à nobis semper optanda, et pro nobis et pro aliis.

Hinc consueta Apostoli salutatio sit et nostra.

Gratias agimus Deo Patri.... Consuetum etiam epistolarum D. Pauli exordium, à gratiarum scilicet actione et ab oratione.

Deum laudat ipsique gratias agit ob fidem, spem, et charitatem Colossensium.

Deum orat ut illarum virtutum eis largiatur complementum.

Seu gratias agit pro collatis beneficiis; orat pro conferendis.

Hunc apostolicum imitare morem, lauda et ora.

Semper oremus, id est, frequenter, assiduè, quoties oramus.

℣. 4. *Audientes fidem vestram.....*

Gr. ἀκούσαντες, participium præteriti temporis, postquam audivimus, seu quoniam audivimus, vel auditâ fide vestrâ.

℣. 5. *Propter spem,* id est, propter bona sperata, vel propter spem futurorum bonorum.

Ergo bonum est, intuitu mercedis æternæ, charitatem exercere.

Equidem, propter temporalia et caduca agere mercenarium est et Christiano viro cœlorum cive et domestico Dei indignum: agere verò propter cœleste regnum, et æternam vitam nobis à Christo promissam, id Christiano Dei filio et hærede dignum.

Itaque, fidei oculis paratum nobis regnum frequenter aspiciamus; spe firmâ ad illud anhelemus, hujusque regni intuitu et spe animati, bonum viriliter operemus, mala libenter toleremus.

Quam audîstis. Gr. de quâ sæpe audìstis jam antè, seu priùs audìstis per prædicationem verissimi Evangelii.

Verbo veritatis, id est, verbo verissimo.

℣. 6. *Quod pervenit ad vos.*

Gr. τοῦ πάροντος participium, præsens, quod aliqui vertunt: quod præsens est apud vos.

Divus Chrysostomus utrumque jungit simul, præteritum et præsens: quod pervenit et est apud vos: non enim, inquit, accessit et recessit; sed mansit, et est illic.

Sicut et in universo mundo, id est, præcipuis terræ partibus, Europâ, Asiâ, Africâ.

Vel, *in universo mundo* per famam et rumorem.

Est, et fructificat, et crescit.

Ubique adest, ubique dominatum obtinet, ubique stat, ait D. Chrysostomus.

Fructificat per opera bona; augetur, quòd multos assumat, quòd magis firmetur ac stabiliatur, ait idem D. Chrysostomus.

Evangelium tanquam arbor *fructificat et crescit*; fructus ejus, laudabilis fidelium vita; incrementum verò credentium est multitudo.

Sicut in vobis, subauditur *fructificat et crescit.*

Ex eâ die quâ per prædicationem ejus *audîstis et cognovistis* veritatem gratiæ Dei, nobis per Christum collatæ.

Felix ille de quo verè dici potest, quia, ex quo audivit et cognovit Dei gratiam, in ipso gratia mansit, fructificavit, incrementum continuum habuit! Præsta, ô misericors Deus! ut saltem in posterùm maneat, fructificet, crescat in me gratia tua.

℣. 7. *Sicut didicistis ab Epaphrâ.*

In superioribus versiculis incœpit commendare doctrinam quam ab initio receperunt Collossenses: *veritatis est verbum*, idem est Evangelium *quod est, et fructificat, et crescit in universo mundo*: per illud audierunt *in veritate gratiam Dei.*

Hìc verò eamdem doctrinam expressiùs approbat, laudans Epaphram qui eam illis administravit: sicque Simonianorum errores huic doctrinæ oppositos refutat indirectè.

Sicut didicistis ab Epaphrâ.

Hinc infertur Epaphram Colossensium Apostolum fuisse, non verò D. Paulum, qui, licèt in Phrygiâ pluries fuerit, non potuit tamen omnes Phrygiæ urbes invisere.

Itaque verisimile est quòd eò miserit Epaphram, qui inde ad Paulum per Colossenses Romam missus est, ut ei in vinculis ministraret.

Conservo meo, id est, qui mecum Christo servit in Evangelii prædicatione.

Qui est fidelis, id est, sincerus Evangelii minister et præco, aliorum quidem, at vestro specialiter bono.

Laudat eum à fidelitate ministerii, ne à doctrinâ, quam eos docuit, sinant se per pseudoapostolos abduci.

Ex hâc laude Epaphræ ab Apostolo datâ inferat omnis Evangelii præco et quilibet animarum minister, se Christi ministrum esse, se Christo in membris servire; hincque ministerium suum cum reverentiâ et charitate Christo debitâ exhibeat.

Ministerium ecclesiasticum verè servitus est; ergo cum humilitate subeundum, non cum superbiâ ambiendum; Christi Domini servitus est: ergo reverenter et ex animo exercendum, sicut Domino et non hominibus.

℣. 8. *Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu*, id est, spiritualem, à Spiritu sancto manantem.

℣. 9. *Ideo et nos, ex quâ die audivimus...* id est, propter quod simul atque audivimus hæc, nimirum fidem, spem et dilectionem vestram,

Non cessamus pro vobis orare: repetit quod ℣. 3. dixit.

Postulantes ut impleamini.

Suarum pro illis orationum materiam explicat, scilicet, *ut impleamini.*

Agnitione. Gr. agnitionem, subaudi, κατὰ secundùm, ait Estius: vel more Græcorum, apud quos passiva eumdem casum regunt atque activa, ait Grotius.

Id est, *ut impleamini* majori et exactiori *cognitione voluntatis Dei.*

Quod quidem intelligi potest de perfectâ cognitione vo-

luntatis Dei in omni re : à D. tamen Chrysostomo, et ab aliis multis, post ipsum, intelligitur de cognitione voluntatis Dei circa reconciliationem generis humani, seu de voluntate quâ Deus decrevit ab æterno nos sibi reconciliare nosque salvare, non per Angelos, sed per unigenitum Filium suum.

In omni sapientiâ et intellectu spirituali, id est, per completam sapientiam et prudentiam spiritualem.

Quoniam humanâ sapientiâ decipiebant eos Simoniani : volo, inquit, vos esse in omni sapientiâ spirituali. D. Chrysostomus.

Per *sapientiam* intellige mysteriorum assecutionem : per *intellectum*, seu, ut alii vertunt, *prudentiam*, intellige applicationem mysteriorum cognitorum ad actiones ; seu intellige rerum agendarum cognitionem.

℣. 10. *Ut ambuletis dignè Deo*, id est, ut vivatis sicut filios Dei decet.

Gr. dignè Domino, scilicet Christo ; id est, sicut decet discipulos Christi.

Per omnia placentes. Gr. in omnem placentiam, id est, ut in omnibus Deo placeatis.

Ambulare dignè Deo et per omnia placere Deo, idem sunt : dignè enim Deo ambulat qui Dei beneplacitum in omnibus implet.

Id autem textus græcus expressit hâc unicâ sententiâ, ut ambuletis dignè Deo, in omnem placentiam.

In omni opere bono fructificantes....

Explicat utrumque, et quid sit *ambulare dignè Deo*, et quid sit *Deo per omnia placere* : nimirum, omnis generis bonorum operum fructus ferre ; in Dei cognitione magis ac magis proficere.

℣. 11. *In omni virtute confortati*, id est, oramus, ut roborati omni genere roboris spiritualis, per gloriosam Dei potentiam (quâ vos in se sperantes communiet), in omnibus adversis sitis patientes, longanimes et mansueti, imò gaudentis.

OBSERVATIONES LITTERALES ET MORALES.

Nota primò quòd dixerit Apostolus *secundùm potentiam gloriæ...* qui, ut ait D. Bernardus, sermone 85. in Cant. nihil omnipotentiam Verbi clariorem reddit, quàm quòd omnipotentes facit omnes qui in se sperant.

Nota secundò, quòd dixerit *in omni patientiâ*, quia fortitudo magis in patiendo quàm in agendo elucet.

Si fortia agere Romanorum est, ut aiebat Scævola, fortia pati Christianorum est; et pati non cum constantiâ tantùm, sed et cum gaudio : *ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilii :* hoc Christi gratiæ potentissimæ effectus est.

Nota tertiò, quid oraverit Apostolus, et in hâc illius pro Colossensibus oratione disce orationum tuarum materiam, tùm pro te, tum pro aliis.

Ora primò, *ut implearis cognitione voluntatis Dei.*

Prima quippe gratia, bene nosse voluntatem Dei, quid velit de nobis.

Secundò, *ut ambules dignè Deo.* Vita fidei, seu cognitioni respondeat.

Deum nosti, Dei servus, imò filius Dei factus es : vive dignè Deo, quem nosti, quem colis, cujus filius et hæres es.

Adora in spiritu et veritate; dilige, et ex amore fac omnia : ad ejus gloriam omnia tua refer, non ad horam, sed omni tempore; non semel, sed continuè.

Hoc significat *ambulare,* ait D. Chrysostomus.

Tertiò, *ut per omnia Deo placeas.*

Hoc tuum sit unicum studium, Deo, Domino tuo, patri tuo, placere, non in unâ re solùm, sed in omni.

Ut fructifices, ne sis arbor sterilis, habens quidem flores et folia, sed fructum non ferens : voluntates et desideria sterilia producens, non opera.

In omni opere bono, non aliqua tantùm opera bona faciens, sed omne boni operis genus, pro temporis et rerum ratione.

Quartò, *ut crescas in scientiâ Dei,* per verbi divini me-

ditationem, per continuam mentis tuæ cum Christo unionem, ut per Filium, qui lumen est de lumine, Deo patri luminum, conjungaris : sicque lumen haurias in fonte.

Quintò, ut *omni virtute conforteris* contra omnia impendentia pericula.

Hanc virtutem exspecta à gratiâ Dei gloriosâ, non à tuis viribus; hanc ora, hanc spera : in hâc sit tota spes et fiducia tua.

Quò major erit fiducia, eò potentior et gloriosior erit gratiæ virtus, quâ feras patienter, libenter, hilariter et Deo gratias agens, qui te per passiones dignum efficit hæreditatis sanctorum, quæ sita est in lumine, clarâ, scilicet, visione Dei.

Eadem et pro aliis ora frequenter.

℣. 12. *Gratias agentes Deo Patri...*

Syrus hanc gratiarum actionem jungit cum præcedenti gaudio : sic enim habet : atque cum gaudio gratias agentes Deo, etc.

D. Chrysostomus et Theodoretus idem faciunt, sed et hæc verba quæ communiter attribuuntur Colossensibus, adaptant D. Paulo, dicentes, *gratias agimus.*

Itaque nectunt *gratias agentes* cum præcedente *non cessamus,* ℣. 9, ita ut sit sensus, juxta illos : non cessamus pro vobis orare, etc. et non cessamus pro vobis gratias agere.

NOTA LITTERALIS.

Communis opinio, quæ hæc verba Colossensibus tribuit, mihi primò visa est simplicior et naturalior, quia omnia alia participia præcedentia ad Colossenses referuntur.

Sed textum attentiùs relegens, animadverti quòd hìc, versiculo 12, personam mutet Apostolus dicens : *Qui dignos nos fecit, etc.*, cùm in secundâ personâ hactenus locutus sit : *Impleamini ambulare vos.*

Et ad hanc personæ mutationem reflectens, in D. Chrysostomi sententiam libentiùs inclinor.

Et puto quòd, sicut D. Paulus hucusque oravit pro Colos-

sensibus, ut Deus eis supradicta concedat, sic nunc pro ipsis Deo gratias agit propter collata eis beneficia.

Sic autem gratias agit, ut ingressum sibi faciat ad id quod præcipuè intendit in hâc epistolâ, scilicet, exponere et confirmare evangelicam de Christo salvatore doctrinam, et hæreticorum errores refutare.

Non cessamus itaque gratias agere Deo Patri, qui vos et *nos*, omnes Christianos, licèt immeritos, utpote suos priùs inimicos, solâ suâ gratiâ, *dignos fecit* qui in album sanctorum ascriberemur, et eâdem cum illis hæreditate frueremur.

In lumine, aliqui intelligunt de medio quo ad sanctorum sortem itur, scilicet, per lumen fidei.

Alii intelligunt de ipsâ sanctorum sorte, quæ sita est *in lumine*, clarâ Dei visione.

Potest autem de utroque intelligi, de lumine scilicet fidei in terris, et de lumine gloriæ in cœlis : utrumque lumen est et sors sanctorum.

Sors vocatur hæreditas, cur? Vide Ephes. 1. ℣. 11.

℣. 13. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum*, id est, à tyrannide dæmonum, qui sunt principes tenebrarum : ab infidelitate et à peccato.

Vobis dominabantur ignorantia, idololatria, omnia scelera, dæmon ipse, tenebrarum princeps : ab hâc vos eripuit tyrannide.

Et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.

Filii dilectionis : hebraismus est, sicut mons sanctitatis.

Regnum Christi; qui lux est, regnum est lucis : regnum diaboli, regnum tenebrarum : à tenebris ergo transtulit vos ad lucem, ad regnum lucidum.

Hæc translatio per baptismum facta est, quò è diaboli potestate erepti, inserimur mystico corpori, seu Ecclesiæ, quæ lucis est regnum.

℣. 14. *In quo habemus redemptionem.*

Per quem Filium redempti sumus, nimirum per sanguinem suum, quem in lytrum seu pretium obtulit pro nobis Patri suo, et in quo sanguine peccata nostra lavit.

Sic itaque construe et intellige : *in quo*, scilicet, *per sanguinem ejus habemus redemptionem*, scilicet, *remissionem peccatorum.*

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Perpende seriò bona tibi à Deo per Christum collata, et his versibus 12, 13, 14, expressa.

Ineffabilia sunt : inexhauribilis itaque sit tua gratitudo. Continuas Deo gratias age.

PRIMÒ.

Te immeritum, utpote inimicum, suâ gratiâ dignum effecit sortis, seu hæreditatis sanctorum, scilicet æternæ beatitudinis, ad quam, per baptismi gratiam, jus habes.

Et hoc agnoscens cave ne, tanti beneficii immemor, gratiam peccato perdas, teque tuâ malitiâ dæmonum sortis dignum reddas.

SECUNDÒ.

Te obtenebratum, tenebrarumque servum, à tenebris ereptum, à dæmonumque tyrannide liberatum, repentè transtulit in lucidum dilectissimi Filii sui regnum, id est, in Ecclesiam, ut eodem cum Filio suo fruaris honore ; nempe ut sis filius Dei, dilectus, hæres regni ; seu, ut in æternum regnes cum Deo patre tuo.

Hoc perpende et erubesce.

Ad regnum vocatus es ! ad regnum Filii, ad regnum Filii dilecti, ut pari cum Filio Dei in æternum honore fruaris : et ad æternum Filii Dei regnum vocatus, hias totus et oscitas, fricasque, et scalpis et torpescis! ait D. Chrys. quem vide hìc.

Væ tibi, si tanti doni et honoris immemor, glorioso Christi regno, per opera tenebrarum renuntians, te dæmonum servituti rursum subdis, et temetipsum tenebris adjudicas æternis !

TERTIÒ.

Te homunculum infinito sacratissimi Sanguinis sui pretio redemit, te tuaque peccata in sanguine divino lavit.

Cogita, ô Dei sanguine redempte! quanti Redemptori tuo valeas, quo te redemit pretio, scilicet sanguinis, vitæ et honoris pretio.

Hæc cogitans et agnoscens, tuum Redemptorem dilige, redemptionis gratiam serva, peccatum horre, fuge, detestare.

Væ enim tibi, si pretioso Filii Dei sanguine contempto et quasi pedibus calcato, ad peccata tibi remissa recurris!

Notat D. Chrysostomus quòd D. Paulus dixerit ἀπολυτρωσιν, perfectam ac plenam redemptionem. Ne ampliùs corruamus, neque mortales efficiamur.

Ex eisdem versibus disce quid sit Baptismus.

Est vocatio, adoptio ad sortem sanctorum, ad æternam, scilicet, beatitudinem ad quam jus datur.

Est translatio à tenebris ad lucem, à servitute peccati ad libertatem filiorum Dei, à tyrannide dæmonum ad regnum æternum Christi.

Est remissio peccatorum, animæ lotio, seu purificatio in pretioso Filii Dei sanguine.

Hanc tuam adoptionem, translationem, hunc transitum, hoc pascha, cum jubilo celebra singulis annis, quovis mense, imò, si fieri potest, quotidie et continuè, Deum laudans, Deo gratias agens.

Hanc animæ tuæ lotionem, sanctificationem, consecrationem, recognosce; ob eam Deum adora, lauda, continuas Deo gratias age.

℣. 15. *Qui est imago Dei invisibilis.*

Patet ex Græco quòd *invisibilis* sit in genitivo, sitque epithetum *Dei.*

Est ergo sensus: Qui Filius est Dei Patris (*quem nullus hominum vidit nec videre potest*, primæ Tim. 6.) *imago*,

per omnia similis, æqualis, consubstantialis, utpote ab ipso procedens per intellectum, ut verbum adæquatum.

Per hanc autem imaginem consubstantialem, carneis coloribus indutam, visus est in tempore qui invisibilis est in æternitate.

Primogenitus... id est, à Deo genitus ante omnem creaturam, sicque omni creaturâ præstantior : quas omnes æternitate præcedit, et quas omnes in tempore creavit.

Primogenitus dicitur, etc., non primò creatus, quia generatio illi convenit, non creatio. D. Chrysostomus.

℣. 16. *Quoniam in ipso condita sunt universa...*

Gr. quæ in cœlis et quæ in terrâ.

Visibilia et invisibilia... etiam omnes angeli, quidquid dicant Simoniani.

Omnia per ipsum facta sunt et propter ipsum : omnium principium est et finis.

Gr. omnia per ipsum et in ipsum creata sunt, id est, ad ejus gloriam, seu ad ipsum.

℣. 17. *Et ipse est ante omnes...* intellige creaturas, vel cum Syro et aliis multis, dic *ante omnia.*

Omnia in ipso constant; id est, per ipsum consistunt et conservantur.

Itaque creator, conservator et finis ultimus rerum omnium, etiam angelorum.

OBSERVATIO DOGMATCA ET MORALIS.

In tribus præcedentibus versibus qui Christo, ut Deo, conveniunt, perpende Redemptoris nostri dignitatem supereminentem, ut redemptionem tuam, quantùm potes, æstimes.

Imago Dei est viva, adæquata, consubstantialis, à Deo Patre suo genitus est ab æterno, ante luciferum et omnem creaturam, in splendoribus divinitatis, generatione quæ nec principium nec finem habet.

Ego hodie genui te.

Per ipsum, in ipso et propter ipsum omnia facta sunt cœlestia, terrestria, visibilia et invisibilia.

Per ipsum et in ipso omnia constant, consistunt et conservantur.

Omnium itaque creator, omnium conservator, omnium finis ultimus.

Et qui tantus est ab æterno, ante quem omnis creatura quasi nihilum est inane, à cujus solo nutu pendent omnia,

Hic tantus Deus homuncionem perditum, inimicumque suum, cogitavit, amavit, redemit et suo sanguine redemit.

Propter nos miseros homo factus est, passus est, mortuus est, cruentè et ignominiosè mortuus est.

O amor! ô amor! ô nimius amor!

Hunc amorem, homuncio, mirare, stupens adora, ama, cole, recognosce: ob eum obedi, vive totus tanto tamque bono Deo, redemptori tuo.

℣. 18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ...*

Et ipse idem de quo, ut Deo, hactenus dixi, ut homo *est caput corporis Ecclesiæ*, quam regit et movet, in quam, velut in suum connaturale corpus, influit omnia gratiarum genera.

Ipse, inquam, *qui principium*, seu primitiæ resurrectionis est, utpote *primogenitus, etc.*; qui primus et ante omnes resurrexit ad vitam æternam.

Aliqui Græcos multos secuti, loco ἀρχὴ, id est, *principium*, legunt ἀπαρχὴ, *primitiæ*, seu nobilior pars corporis Ecclesiæ, totumque corpus sanctificans, sicut primitiæ cæteros fructus sanctificant.

Primitias dixit tanquam de fructu aliquo, ostendens quòd nos omnes sanctificavit, et tanquam sacrificium obtulerit. D. Chrysostomus.

Nota convenientias.

Ille ipse qui, ut Deus, *est ante omnes*, et in quo *constant omnia*,

Ut homo *est Ecclesiæ caput*, fons omnis cognitionis om-

nisque motûs supernaturalis gratiæ, *de cujus plenitudine nos omnes accepimus.*

Ille ipse qui, ut Deus, rerum omnium principium est,

Ut homo, principium, fons et auctor est resurrectionis ad vitam gloriosam.

Ille ipse qui, ut Deus, *primogenitus est omnis creaturæ*,

Ut homo, *primogenitus est* resurgentium ad immortalitatem;

Ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

Ex supradictis concludit Apostolus quòd Christus Dominus et secundùm divinam, et secundùm humanam naturam, in omnibus primatum habeat.

Quippe qui, ut Deus, per suam generationem æternam, est ante omnia, utpote per quem omnia, in quo omnia et ad quem omnia.

Ut homo, per suam resurrectionem gloriosam, est primus resurgentium ad vitam immortalem; primus tempore, dignitate et causalitate.

Primus enim omnium resurrexit, nunquam moriturus; ipsius resurrectio est exemplar et causa nostræ resurrectionis futuræ.

℣. 19. *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare*, id est,

Quia Patri æterno et cœlesti *placuit omnem* gratiarum et perfectionum *plenitudinem* in Christo *inhabitare* perpetuò et inseparabiliter.

NOTÆ LITTERALES.

Nota primò, *complacuit,* Dei beneplacitum fuit, benigna Patris fuit voluntas, non Christi meritum; nec enim hanc gratiarum plenitudinem promeruit, sed Dei benignitate data fuit ei.

Hinc Christus est exemplar gratiæ, sicut et prædestinationis: quidquid habet, gratis habet et ex solo Dei beneplacito.

Nota secundò *omnem plenitudinem*, id est, omnem perfectionem sapientiæ, gratiæ, potentiæ, Christo ut capiti congruam.

Cæteri per partes recipiunt dona Dei: Christus omnem habet plenitudinem, non solùm gratiæ, sed et Divinitatis.

Nota tertiò, *inhabitare*, non ad tempus, sed perpetuò et inseparabiliter: non tantùm ad operationem, sed per essentiam.

Omnis itaque gratia capiti congrua, ad plenum usque in Christo capite nostro sedem fixam et perpetuam habet; ad hoc scilicet, ut à capite fluat ad membra; seu, ut unusquisque fidelis gratiam sibi congruam, pro suo modo, in Christo, gratiarum fonte hauriat.

Hinc ad Christum, gratiæ fontem, nobis continuè recurrendum.

℣. 20. *Et per eum reconciliare omnia in ipsum*, id est, et per Christum, non per Angelos, omnia terrestria scilicet et cœlestia, reconciliare *sibi*.

In ipsum. Hebraismus significans sibi.

Pacificans, id est, pacificando, *per sanguinem* quem Christus in crucis arâ fudit, homines et Angelos.

Peccatum fecerat inimicitias inter cœlum et terram; per Christi sanguinem deletum est peccatum, inimicitiarum causa: sicque pacificata sunt cœlum et terra.

Cum D. Chrysostomo mirare quòd nos reconciliavit per ipsum, per mortem, per crucem.

Magnum est reconciliare *per ipsum;* majus et eò majus *per sanguinem;* et adhuc eò majus, *per crucem*. D. Chrysostomus.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

In versibus 18, 19, 20 agnosce relativas Christi dignitates, et eis ad tuum profectum utere.

Caput est Ecclesiæ, caput tuum est, utpote caput corporis cujus es membrum.

Ab ipso pende, ipsius sequere motus, ipsique penitus subdere.

Principium et fons est gratiæ.

Ab ipso et per ipsum gratiam pete.

Primitiæ resurrectionis et exemplar gloriæ.

Ad hanc gloriosam resurrectionem, seu perfectam filiorum Dei regenerationem, aspira ; ad hanc patientiâ te præpara ; compatere ut conregnes.

Plenitudo omnis perfectionis est : *in quo sunt omnes thesauri, etc.*

In ipso hauri quidquid tibi deest : hauri, inquam, fide, desiderio, oratione.

Pontifex noster est, animarumque nostrarum episcopus, oleo divinitatis unctus.

Per eum ad Deum accede, ora, adora ; gratias age, omnia religionis officia Deo redde.

Pax nostra est, universi pacificator, omnium reconciliator, *reconciliavit, pacificavit per sanguinem suum.*

Attende autem reconciliationis modum.

Reconciliavit non verbis, sed factis : seipso dato et oblato in sacrificium.

Per seipsum, ipse se obtulit : sacerdos sui sacrificii. Per sanguinem suum, obtulit semetipsum : ipse sui sacrificii victima.

Per sanguinem crucis, id est, in cruce effusum :cruciatus est, et cum acerbis doloribus oblatus.

Per mortem, usque ad mortem cruciatus est.

In corpore carnis ejus, mortem passus est, et dolores acerbissimos passus est, in corpore carneo nostrisque simili.

Mirare hunc reconciliationis modum : ama Reconciliatorem tuum, perpetuas ei gratias age.

Utere frequenter hâc tuâ mirabili reconciliatione, offer assiduè Christum victimam, teque cum illo.

Offer Christum patientem, crucifixum, suum pro te sanguinem cum dolore fundentem, et pro peccatis tuis morientem.

Fide, charitate, fiduciâ, hanc victimam, hos dolores, hanc mortem redde tibi propria.

℣. 21. *Et vos cùm essetis aliquando....*

Applicat speciatim Colossensibus quæ generatim dixit de omnibus.

Et vos, ô Colossenses! *cùm essetis aliquando* mente à Deo *alienati*, quippe qui Dei cognitione carebatis.

Et inimici sensu. Gr. inimicos mente. Syr. mentibus vestris, seu hostili in eum animo : agentes nempe quæ sunt inimicorum, id est, *operibus malis* illum offendentes : vitam quippe impiam et sceleratam ducebatis.

A Deo mente eratis alienati : illum non noscebatis : eratis revera inimici, vestris scilicet malis et impiis operibus.

℣. 22. *Nunc autem reconciliavit...*

Vos Christus nunc fecit amicos, non per angelos, sed per semetipsum, nempe per corpus suum carneum, seu carne et ossibus constans simileque nostris; *per mortem* scilicet, quam in hoc corpore carneo nostrisque simili pertulit, ut nos sisteret Patri suo *sanctos, immaculatos, irreprehensibiles.*

℣. 23. *Si tamen permanetis in fide...*

Tales autem eritis *sancti et immaculati...* vosque ut tales exhibebit Patri suo, si traditam vobis fidei doctrinam stabilem servetis, et consequenter, nova judaizantium dogmata non audieritis.

Et stabiles et immobiles à spe Evangelii. Si perseveretis in spe cœlestium bonorum quæ promisit vobis Evangelium, *quod audistis* ab Epaphrâ, et quod idem est ac illud *quod per* universum mundum *prædicatum est, et cujus ego sum minister.*

In universâ creaturâ, id est, omni genti, per synecdochen; *quæ sub cœlo est*, hyperbole; plerisque, permultis, tam Orientalibus quàm Occidentalibus, tam Meridionalibus quàm Septentrionalibus : non autem omnibus omnino.

Hìc repetit Apostolus quod jam dixit supra de Evangelio ab Epaphrâ prædicato : præterea verò declarat se ejusdem Evangelii ministrum.

Fortè, quia judaizantes Paulum sicut et Epaphram, Pauli discipulum, calumniati erant, quasi aliud prædicarent quàm quod cæteri Apostoli.

Hinc dicit ac repetit Evangelium, quod audierant ab Epaphrâ, idem esse ac illud quòd ubique per universum mundum prædicatur.

Hinc etiam addit qòud hujus Evangelii prædicandi sit minister, non auctoritate suâ, sed a Christo institutus.

℣. 24. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis... et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ...*

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Ad pleniorem hujus loci intelligentiam duo notanda sunt verba quibus usus est Apostolus.

Primum, ἀνταναπληρῶ, quod componitur ex ἀντὶ, quod significat vicem: ex ἀνὰ quod valet idem ac re, et πληρῶ, impleo.

Hoc itaque compositum hìc significat, vice Christi, vel vicem reddens Christo, reimpleo, id est, rursus et frequenter impleo; seu, ut vertit Syrus, suppleo.

Secundum, ὑστερήματα, defectiones, defectus.

Sensus itaque litteralis est: vice et loco Christi reimpleo in carne meâ quæ desunt Christi passionibus.

Syrus: suppleo quod deerat afflictionibus Christi, in carne meâ, etc.

Arab. defectus afflictionum Christi suppleo pro ipso in carne meâ. Æthiop. impleo reliquias afflictionum Christi, etc.

Notanda est Evangelli doctrina, quam hìc supponit Apostolus, scilicet,

Sicut æterno Dei decreto statutum est ut Christus pro Ecclesiâ suâ pateretur ac moreretur; ita eodem decreto statutum est ut Apostoli apostolicique viri, Christi legati et ministri, pro eâdem Ecclesiâ paterentur, ac plerique morerentur.

Hoc multis in locis Christus suis prædixit Apostolis: *Ad Præsides et ad Reges ducemini, etc.* Matth. 10. 18. Hoc de

D. Paulo speciatim prædixit : *Ostendam illi quanta oporteat pro nomine meo pati.* Act. 9. 16, seu quanta illi reliquerim patienda pro Ecclesiâ, corpore meo.

His notatis, videtur sensus omnium naturalissimus esse is qui sequitur :

Ego Paulus factus sum Evangelii Christi *minister :* at minister fidelis, *qui gaudeo* in malis quæ pro vobis patior ; quia Christi vice, Christique loco patior in carne meâ, quæ mihi, suî loco, reliquit toleranda pro suo mystico corpore, quod est Ecclesia.

Voluisset equidem Christus ipse solus omnia, ad Ecclesiæ suæ formationem atque perfectionem necessaria tolerare : at Dei voluntas fuit ut nobis ministris suis multa relinqueret toleranda ; utque nos Apostoli, per longas et graves afflictiones, suam formaremus atque congregaremus Ecclesiam.

Dum ergo pro vobis patior, *gaudeo quia passionum* mihi à Christo, pro suâ Ecclesiâ formandâ, relictarum partem meam *adimpleo*, tanquam illius vicarius ac minister, ipsiusque vices supplens.

Cùm itaque dicit Apostolus : *Adimpleo quæ desunt Christi passionibus*, cave ne intelligas quòd desit aliquid ex parte Christi, seu quòd passio Christi non sit sufficiens ad redemptionem : hoc enim hæreticum est, ait D. Thomas.

Sed intellige quòd desit aliquid ex parte Pauli.

Christus, ut dictum est suprà, ℣. 20., passus est in carne suâ, ut nos Deo reconciliaret, nostrisque peccatis satisfaceret, Ecclesiamque exhiberet Deo sanctam, immaculatam et irreprehensibilem.

Passus est autem non sufficienter tantùm ; sed et abundanter, imò superabundanter, etiam pro mundis infinitis sanctificandis.

At idem Christus ministris suis reliquit multa pro suo mystico corpore toleranda ;

Christo passo restabat, ait Theodoretus, ut Paulus prædicaret Gentibus, munificum salutis largitorem ostenderet, multaque propterea pateretur.

Hoc adimplens Paulus, adimplet quæ ex parte suâ desunt passionibus Christi; id est, patitur quæ sibi, loco et vice Christi, patienda supersunt pro Ecclesiâ.

Hoc autem adimplet gaudens, et quia pro Christo patitur, Christi vice, Christique loco patitur, et quia pro mystico Christi corpore patitur.

OBSERVATIO MORALIS.

Quod Paulus patiens de se dixit, hoc quisque fidelis patiens de semetipso dicere potest: *Nunc gaudeo in passionibus, etc.*

Sicut enim Dei decretum fuit ut Christus pateretur, et per passiones intraret in regnum cœlorum; sic et Dei decretum est ut quisque patiatur Christianus, et per multas tribulationes ingrediatur in gloriam.

Christus per suas passiones æternam nobis beatitudinem meruit; at vult ut per passiones assequamur quod passionibus promeruit.

Æquum est ut per id salus nobis applicetur, per quod salus nobis facta est.

Æquum est ut membra mystica Christi, Christo capiti suo et naturalibus Christi membris per omnia conformentur; ut patiantur et per passiones in vitam ingrediantur, sicut Christus passus est et per passiones intravit in regnum cœlorum.

Gaudendum itaque nobis dum patimur, quia nobis applicatur passio Christi;

Gaudendum, quia patimur pro regno adipiscendo quod nobis Christus acquisivit sanguine suo;

Gaudendum, quia tunc *momentaneum, et leve tribulationis nostræ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Alii sensus versiculi 24.

Plures alii sensus dantur ab interpretibus.

Aliqui passiones Christi interpretantur passiones quas Pau-

lus pro Christo tolerabat, sicut S. Paulus 2. Cor. 1. dixit : *Abundant passiones Christi in nobis.*

Et hic sensus est facilis : *gaudeo in passionibus* quas pro vobis Gentibus tolero, quia iis adimpleo quæ mihi toleranda restant pro Christo, propter mysticum ejus corpus.

Hunc sensum putat Estius non contemnendum.

Alii passiones Christi interpretantur, passiones quas in se quidem tolerabat Paulus et quas Christi vocat, quia Christus membrorum suorum passiones reputat suas ; sicut Saulo Ecclesiam olim persequente Christus questus est quòd se persequeretur : *Saule, quid me persequeris?* ita Paulo pro Ecclesiâ patiente, Christus patitur in Paulo.

Ut hæc sententia, quæ communis est, explicetur, Christus dupliciter considerari potest : vel in suo corpore naturali, quod in alvo virginali beatæ Mariæ sumpsit ; vel in suo corpore mystico, quod est Ecclesia.

Christus enim et Ecclesia est una persona mystica (ait D. Thomas hìc), cujus caput est Christus ; corpus autem, omnes justi ; quilibet verò sanctus, membrum hujus corporis.

Quemadmodum autem Christus in suo naturali corpore usque ad finem vitæ passus est, ita in suo mystico corpore, id est, in Ecclesiâ et in singulis suis membris usque ad finem mundi patietur.

Passus est in suo corpore naturali ut redemptionem nobis mereretur; patitur usque ad finem mundi in singulis membris ut nobis salutem applicet.

Adimpleo itaque quæ desunt passionum Christi, scilicet, misticè sumpti ; seu quæ desunt passionibus Ecclesiæ, quæ dicuntur Christi, quia Christus est Ecclesiæ caput.

Hoc sensu dicit D. Leo quòd passio Domini usque ad finem perducitur mundi. Vide Estium.

Primasius : quòd Christus passionem quidem inchoavit, Ecclesia verò continuat.

Addunt aliqui, inter quos dominus Godeau et pater Amelotte, quòd Christus infinito gloriæ Patris sui zelo pressus, et immenso peccatorum nostrorum odio ductus, voluerit om-

nia mala et supplicia ipse solus usque ad finem mundi pati.

Ut Deum honoraret infinitè ;

Ut peccatum pleniùs destrueret ;

Ut homines abundantiùs sanctificaret ;

Unicum autem crucis supplicium Christo concessum fuit, cætera mala fidelibus dispersa.

Quod ergo in spiritu et animo passus est, seu quod pati cupiit Christus, hoc Christiani ferunt in corpore, sicque adimplent quæ Christi desunt passionibus : adimplent vice Christi, quod ipsius passioni defuit, juxta cordis illius desiderium.

℣. 25. *Cujus factus sum ego minister...*

Cujus, scilicet, Ecclesiæ : patet ex Gr. ἧς, femin.

Qui est Evangelii minister, Christi et Ecclesiæ minister est ; Christi quidem cui servit : Ecclesiæ verò cujus bono servit.

Secundùm dispensationem. Gr. œconomiam ; id est, secundùm providam patrisfamiliâs dispensationem, etc. quâ factus sum Gentium Apostolus ; ut inter vos, et inter alias gentes ministerio meo impleam æternum Dei decretum et promissum de vestrâ vocatione ad salutem.

Ut impleam verbum Dei. Multiplex est sensus. Primus, quem modò posui.

Secundus, ut impleam, seu compleam verbi Dei prædicationem quam Christus incepit.

Vel ut per Evangelii prædicationem absolvam opus redemptionis quod fecit Christus.

Prædicatores opus redemptionis humanæ ad quod Christus missus est absolvunt et complent, sicque opus Christi perficiunt actionibus suis, Christique passionem suis adimplent passionibus.

Tertius, ut impleam omnia loca verbo Dei.

Quartus, ut plenè et perfectè annuntiem verbum Dei.

℣. 26. *Mysterium quod absconditum...* Quod verbum Dei, seu propositum vocationis Gentium, mysterium est præteritis sæculis et generationibus absconditum.

Prophetæ enim et angeli, ut dictum est ad Ephes. cap. 3.

℣. 9, 10, non ita clarè noverunt hæc mysteria incarnationis Verbi ac vocationis Gentium, sicut Apostolis deinde revelata sunt.

℣. 27. *Quibus Deus voluit notas facere....*

Quibus, Apostolis, *Deus voluit* manifestare quantæ sint divitiæ, quantaque sit gloria hujus mysterii quod completur in Gentibus.

Hoc explicuit ad Ephes. 3. 6. dicens *gentes esse cohæredes et comparticipes promissionis Dei in Christo Jesu per Evangelium.*

Quod est Christus, quod mysterium est Christus, objectivè scilicet : seu, est de Christo Jesu, Dei filio, incarnato, passo, etc.

In vobis spes gloriæ, id est, qui Christus Jesus, pro nobis incarnatus et mortuus, et à vobis creditus, est causa spei quam habetis de gloriâ æternâ.

Christus fons salutis nostræ, et tota spei nostræ causa.

℣. 28. *Quem nos annuntiamus corripientes...* vel admonentes.

Græca vox νουθετοῦντες, significat admonentes, increpantes, seu cum increpatione admonentes.

Omnes homines Deum ignorabant, malè vivebant; Apostoli, tanquam Dei legati ac ministri, illos monent et increpant.

Omnem hominem, quantùm est in nobis, seu quàm plurimos possumus.

28. *In quo et laboro*, id est, ad quod, seu ad quem finem laboro decertans : sic laboro, sic enitor, ut me periculis objiciam.

Secundùm operationem ejus, id est,

Secundùm vim et efficaciam Spiritûs Christi, qui potentissimè operatur in me et per me.

In me, virtute quâ me induit ex alto; per me, virtute miraculorum quâ dat verbis meis efficaciam.

Gr. κατα τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

Alii, ἐνεργουμένην sumunt in sensu activo, *operantem;* alii in passivo, *operatam.*

Utrumque verum arbitror: nam Christus sancto Paulo per internam suam gratiam vires conferebat eximias, illumque virtute interiùs induebat.

Et Christus, per eumdem Paulum, sic ex alto indutum virtute, patrabat miracula quibus Pauli verbis efficaciam dabat ad hominum penetranda corda, et ad fidem convertenda.

OBSERVATIO MORALIS.

In ultimis quinque versibus, omnis Christi minister agnoscat ministerii sui partes et munia, videatque seriò num illa repleat.

An, sicut D. Paulus, Christum, Christi mysteria, Evangelii veritates prædicat, secundùm talenta gratiasque sibi creditas, ℣. 25.

Num omnem hominem, etiam pauperem, idiotam, sine personarum acceptione, docet et instruit, ℣. 28.

Num omnem, cujuscumque conditionis, quantùm est in se, ad perfectionem adducit, ℣. 28.

Num omnem curam, laborem et sollicitudinem ad hunc effectum ordinat, ℣. 29.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite I, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Vix est alibi major, quàm in hoc capite, notandorum abundantia: at quia suis locis fusè et practicè sunt explicata, sufficiat materias indicare et loca notare.

PRIMÒ.

Orationum christianarum materiam, seu quid præcipuè debeamus pro nobis et aliis orare, vide ℣. 10, 11.

SECUNDÒ.

Bona nobis per Christum collata, vide ℣. 12, 13, 14. Vide et in hos versiculos observationes dogmaticas et morales.

TERTIÒ.

Excellentias Christi, ut Dei, vide ℣. 15, 16, 17. Vide et ibidem observationem dogmaticam et moralem.

QUARTÒ.

Excellentias Christi, ut hominis, vide ℣. 18, 19, 20. Vide et ibidem observationes dogmaticas et morales, ut relativas Christi dignitates agnoscas, eisque ad tuum profectum utaris.

Ibidem attende ad nostræ per Christum reconciliationis modum, ut hâc mirabili tuâ reconciliatione frequenter utaris, Christi passionem et mortem pro tuis peccatis offerens Deo, ℣. 20.

QUINTÒ.

Quòd et quare nobis in passionibus nostris sit gaudendum, vide ℣. 24. et observationem moralem.

SEXTÒ.

Omnis Ecclesiæ minister agnoscat ministerii sui partes, videatque num illas repleat, ℣. 25, 26, 27, 28, 29. Vide observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMÒ.

SUAM Paulus pro Colossensibus sollicitudinem, et hujus suæ sollicitudinis finem declarat, scilicet ut solatium habeant, charitate compaginati, et plenè instructi de mysterio Christi, in quo sunt omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei, ℣. 1, 2, 3.

Hâc eâdem sollicitudine monet eos, ut sibi caveant ab imposturis pseudoapostolorum; hortatur autem, ut in Christo radicati et firmati, crescant et proficiant in acceptâ fide, ℣. 4, 5, 6, 7.

SECUNDÒ.

Monet speciatim ut caveant à Simonianis, Gnosticis et aliis, qui per vanæ philosophiæ fallacias conantur eos decipere. A Christo Deo, veritatis fonte, omni scientiâ ad salutem necessariâ repleti estis : cur vanos auditis philosophos? ℣. 8, 9, 10.

TERTIÒ.

Contra judaizantes verò, circumcisionem et alia legalia prædicantes, monet Colossenses quòd in Christo circumcis sunt, non carne, sed spiritu; quando per Baptismum, cum Christo consepulti fuerunt, et à mortuis suscitati, ℣. 11, 12.

QUARTÒ.

A Baptismo qui fit in sanguine Christi, ad cruentum Christi sacrificium ascendens, Colossensibus, et aliis Christianis repræsentat hujus sacrificii effectus : omnia nostra peccata sunt condonata; noster mortis æternæ reatus remissus; chirographum laceratum, cruci affixum; à dæmonum captivitate liberati sumus, ipsis dæmonibus à Christo devictis et triumphatis : ad quid ergo nunc legalia sacrificia? ℣. 13, 14, 15.

QUINTÒ.

Ex his contra judaizantes ultimo dictis, Colossenses avert à legalibus observantiis, ℣. 16, 17.
Ex dictis suprà contra Simonianos, avertit Colossenses à falsâ Angelorum religione, ℣. 18, 19.

SEXTÒ.

In reliquo capite Colossenses paternè corrigit, quòd Christiani cùm sint, pseudoapostolos, seu judaizantes, seu Simonianos audierint.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro iis qui sunt Laodiciæ, et quicumque non viderunt faciem meam in carne;

2. Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate et in omnes divitias plenitudinis intellectûs, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu:

3. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

5. Nam, etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum et firmamentum ejus quæ in Christo est fidei vestræ.

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate,

7. Radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo, in gratiarum actione.

8. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam: secundùm traditionem hominum,

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Etenim velim ut sciatis qualiter et quantùm anxius et sollicitus sum pro vobis, et pro Laodicensibus, et pro cæteris qui æquè ac vos faciem meam nunquam viderunt.

Hic est autem anxietatis et meorum pro vobis et illis laborum finis, ut solidum in Domino solatium habeatis, ut charitatis vinculo arctiùs inter vos compaginemini, ut plenè et perfectè sitis intelligentes et persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem Dei Unius et Trini, et mysterii incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

In quo Christo, Homine Deo, abditi continentur omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.

Hoc autem quod de tantâ Christi sapientiâ et scientiâ dico, propterea dico, ut maximè caveatis ne quis artibus humanis instructus, vobis imponat falsis sermonibus, sed speciosis et ad persuadendum compositis.

Hanc de vobis curam gero : quamvis enim corpore absim à vobis, mente tamen et corde vobiscum sum, et gaudeo videns omnia bene et ordinatè apud vos agi, vidensque firmitatem et constantiam fidei vestræ in Jesum Christum.

Quemadmodum ergo Christum Christique doctrinam edocti estis, ita in ejus doctrinâ et vitâ perseverate.

In ipso radicati, et super ipsum ædificati, et in eâ fide quam didicistis, confirmati; ut in eâ crescatis ac proficiatis cum gratiarum actione.

Cavete ne quis vos decipiat, fidemque vestram suffuretur, per doctrinam illam fallacem quæ grandia promittit in nomine,

secundùm elementa mundi, et non secundùm Christum.

9. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter :

10. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatûs et potestatis :

11. In quo et circumcisi estis circumcisione non manu factâ, in exspoliatione corporis carnis; sed in circumcisione Christi :

12. Consepulti ei in Baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei qui suscitavit illum à mortuis.

13. Et vos, cùm mortui essetis in delictis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta.

14. Delens quod adversùs nos erat chyrographum decreti; quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

15. Et exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.

16. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut

re autem inania suggerit; per illam, inquio, doctrinam, quæ est secundùm adinventionem humanam et sophisticam institutionem; secundùm futilia mundanæ scientiæ principia, non secundùm doctrinam vobis à Christo traditam; et ideo à vobis non est audienda.

Quia Christum, in quo tota deitas verè, realiter et substantialiter habitat, et qui consequenter ipsa veritas est, doctorem habetis;

Et ab illo repleti estis omni scientiâ ad salutem necessariâ: ab illo, inquam, qui et omnium Angelorum caput, rector et dominus est, quos tantopere extollunt illi fallaces philosophi.

Cavete et ab illis qui circumcisionem vobis, ut necessariam, deprædicant; in Christo enim circumcisi estis, non circumcisione, hominum manu factâ, quæ fit per excisionem corporis carnei; sed per circumcisionem christianam, quæ fit per rejectionem vitiorum.

Quando per Baptismum consepulti estis cum Christo, et ad vitam gratiæ resurrexistis per fidem, quâ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quâ Christum à mortuis suscitavit: (breviùs) per fidem resurrectionis Christi, omnipotentiâ Dei factæ;

Vos, inquam, cùm essetis spiritualiter mortui, tum per vestra peccata actualia, tum per originale peccatum; tunc Deus vivificavit eâ virtute quâ Christum suscitavit; id est, novam vobis justitiæ vitam dedit, omnia delicta vestra vobis condonans ob Christi merita, in cujus sanguine baptizati estis.

Deleto priùs, per Christum, decreto damnationis in nos lato: Christus enim pro nobis in cruce moriens, hoc mortis decretum nostramque syngrapham tulit de medio, dirupit, diruptamque affixit cruci.

Dæmonesque devictos, et illo quod in homines prætendebant imperio destitutos, liberè palàmque traduxit; et de illis, ignominiâ sic affectis, suâ propriâ virtute triumphavit.

Tanta ergo per Christum beneficia nacti, ne timeatis ne

in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum;

17. Quæ sunt umbra futurorum; corpus autem Christi.

18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustrà inflatus sensu carnis suæ.

19. Et non tenens caput ex quo totum corpus, per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?

21. Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis:

22. Quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundùm præcepta et doctrinas hominum:

23. Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

quis vos quasi reos judicet ob neglectas legis Mosaicæ cæremonias; videlicet ob cibum, aut potum, mundum, aut immundum; ob id quod pertinet ad diem festum, ad neomeniam, aut ad sabbatum.

Siquidem hæc omnia sunt umbræ futurorum, quorum veritas, soliditas, corpus, ad Christum pertinet : corpore autem, seu veritate comparente evanescunt umbræ; seu, ubi autem corpus et veritatem tenemus, quid curamus de umbris?

Cavete ne quis seductor bravium vestrum intercipiat, à verâ religione vos, per affectatam humilitatem, deducens ad superstitiosam Angelorum religionem, pedem immittens in ea quæ non vidit, inaniter tumens proprii sui cerebri sensu seu cogitatione.

Non tenens per fidem caput Ecclesiæ Christum, ex quo totum Ecclesiæ corpus per juncturas et commissuras constructum et subministratum, divino crescit augmento.

Cùm igitur christiani sitis, et per Baptismum cum Christo mortui sitis primis et rudibus hujus mundi institutionibus, quare, quasi in illis adhuc viveretis, hæc docetis, vel docemini?

Scilicet, ne tetigeritis hoc, ne gustaveritis illud, ne contrectaveritis istud.

Non animadvertitis quid sint et à quibus sint hæc omnia, nempè quòd ipso usu pereunt et consumuntur, et quòd hominum sunt adinventiones et doctrinæ.

Et hæ quidem speciem aliquam habent sapientiæ, dum superstitiosam præferunt religionem, et fictam humilitatem, et austeram macerationem : corpori enim suo non indulgent, nec illud ad saturitatem nutriunt; sed jejuniis miserè affligunt; ob hæc, inquam, sapientiæ speciem habent : at quia superstitiosa hominum commenta, hinc à Christo discipulo contemnenda.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. VOLO *enim vos scire......*

Particula *enim* hunc versum nectit cum ultimo versu capitis præcedentis : rationem ergo reddit Apostolus cur dixerit : *Laboro in agone*, *certando*, quia sollicitus sum pro vobis, etc.

Qualem sollicitudinem..... Gr. quantum certamen, etc. Syr. et Arab. quale sit mihi certamen, etc. Æthiop. quantum contendo pro vobis.

Bene etiam ab interprete nostro, *quantam* anxietatem et *sollicitudinem.*

Et quicumque non viderunt faciem meam....

Syr. et pro cæteris illis qui faciem meam, etc.

Divus Chrysostomus et alii communiter post ipsum intelligunt : Et cæteri quicumque alii, qui æquè ac vos, Colossenses. non viderunt faciem meam : hincquo inferunt divum Paulum Colossis nunquam prædicâsse.

Theodoretus, et post ipsum Baronius, traducit : Non solùm pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ, sed et pro iis qui me non viderunt. Negatque sequelam à D. Chrysostomo illatam.

Primus sensus videtur naturalior, licèt non convincat.

℣. 2. *Ut consolentur,* in sensu passivo : id est, ut consolationem accipiant.

Corda ipsorum, *instructi in charitate.* Gr. compactorum in charitate. Syr. ut consolationem accipiant corda eorum, et cum charitate accedant ad omnem opulentiam persuasionis et ad intelligentiam cognitionis arcani Dei Patris et Christi.

NOTA LITTERALIS.

Hic locus in Græco et in nostrâ Vulgatâ, ob brevitatem, aliquid obscuritatis habet : hinc necessariò aliquid addendum, ut tollatur obscuritas.

Communiter additur *ut consolentur corda ipsorum*, cùm fuerint *instructi*, seu constructi, seu compacti *in charitate ;* et cùm fuerint introducti *in omnes divitias plenitudinis intellectûs, etc.*

Mihi hunc versum meditanti et ad mentem D. Pauli seriò attendenti visum est quòd Apostolus his paucis verbis anxietatis suæ, suorumque pro Colossensibus laborum finem exprimat.

Nimirum, sollicitus sum, primò, ut consolemini, juxta proph. Isai. 40. 1.

Secundò, ut charitatis vinculo compaginemini, tanquam unius corporis membra.

Tertiò, ut sitis perfectè intelligentes et plenè persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu. Gr. Dei et Patris et Christi, id est, Dei unius, et trini in personis, et Christi, Hominis Dei; seu sanctissimæ Trinitatis et Dominicæ Incarnationis.

Ecce tria ad quæ tendit Apostoli labor et cura; tria quæ Colossensibus et aliis exoptat, et quorum fortasse contrarium tacitè redarguit in illis.

Hæc autem tria sic inter se subordinata sunt, ut duo ultima sint media ad primum, quippe consolabimini, si corda vestra charitate compaginentur, si mentes vestræ sint plenè intelligentes et persuasæ, etc. *in omnes divitias, etc.* id est, usque ad omnem abundantiam plenissimæ intelligentiæ, seu maximæ quæpossit hìc haberi, ita ut de nullo dubitetis.

In his itaque paucis verbis habemus finem laborum D. Pauli, habemus ejus votum et cordis desiderium, habemus tacitam exhortationem ad charitatem mutuam et ad firmam persuasionem; quæ exhortatio aliquam fortè supponit divisionem in Colossensium cordibus, et dubitationem in mentibus.

Utramque vitemus et nos, si ad divinas consolationes aspiramus : firma sit nostra fides in mente, regnet charitas in corde.

℣. 3. *In quo sunt omnes thesauri...* id est, in quo Christo continentur omnes, etc.; quia, ut Deus est, ipsa sapientia Patris; ut homo, mirabilem habet sapientiam, licèt finitam, sicut finita est ejus anima.

In Christo, velut in arcâ pecuniariâ, continentur *omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.*

Ergo extra Christum nihil nisi vanitas, error, illusio.

Ergo in solo Christo quærenda sapientia, scientia, veritas.

Ergo ab eo continuè petenda sapientia, etc.; non à Simone, non à Gnosticis, ob scientiam sic dictis, seu quia se scientes jactabant; non ab Angelis quos illi præferebant Christo.

Absconditi. Christus thesaurus est absconditus, quem sola fides revelat, humilitas aperit, ut charitas eo potiatur : fide itaque et humilitate accede ad hunc thesaurum.

℣. 4. *Hoc autem dico*, scilicet, de Christi sapientiâ et scientiâ.

Ut nemo vos decipiat, nimirùm sub specioso nomine scientiæ et sapientiæ quod ambiunt et promittunt.

In sublimitate sermonum. Gr. in suasibilitate sermonis, ἐν πιθανολογίᾳ, oratione speciosâ.

Colossenses contra quoscumque pseudoapostolos præmunit quidem, ac speciatim contra Simonianos, qui vanæ philosophiæ placitis imbuti, sublimia dicebant de Angelis, de Æonibus, etc. suisque sermonibus simplices à Christo avertere satagebant, ut ad Angelorum cultum transferrent.

℣. 5. *Nam etsi corpore absens sum...*

Consequens erat dicere : Et novi deceptores, ait D. Chrysostomus, sed desinit in encomium.

Gaudens et videns ordinem vestrum...

Syr. et gaudeo quòd videam ordinem vestrum et firmitatem fidei vestræ, quæ est in Christo Jesu.

Divus Chrysostomus notat quòd hæc dicantur tanquam militibus ordinatè firmiterque stantibus.

Nec cecidistis, nec ordinem vestrum confudit aliquis.

Virum apostolicum duo solantur in suis subditis: firmitas fidei et ordo disciplinæ, seu vita regulis fidei conformis.

℣. 6. *Sicut ergo accepistis Jesum Christum*, id est, sicut ab Epaphrà Christi fidem edocti estis, nimirum quòd Dominus Redemptor ac Mediator est;

In ipso ambulate, id est, ita in ejus fide, doctrinâ ac vitâ perseverate.

℣. 7. *Radicati*, id est, firmas in ipso radices habeatis.

Et superædificati in ipso, velut firmissimo fundamento.

Et confirmati fide, id est, confirmemini in fide quam edocti estis; imò, crescite in eâ per gratiarum actionem.

His verbis fideles munit contra quoslibet novatores in genere, quos sigillatim aggreditur in sequentibus.

Christus via est: ergo in ipso et per ipsum nobis ad vitam eundum.

Christus radix: ergo debemus ipsi continuè inhærere, et cordis vitam ab eo sugere.

Quod arbor sine radice, hoc anima sine Christo.

Christus fundamentum: ergo in ipso et super ipsum debemus ædificare.

Quod domus sine fundamento, hoc homo sine Christo.

Credere non sufficit; debemus in fide proficere, abundare, pleniorem in dies mysteriorum cognitionem acquirere.

Hoc autem fit per gratiarum actionem pro tantis per Christum acceptis beneficiis.

Cor gratum, terra bona, in quo multiplicat gratia Dei.

℣. 8. *Videte ne quis vos decipiat*. Gr. ne quis sit vos abigens. Syr. ne quis vos spoliet. Arab. spoliet ac deprædetur, D. Chrysostomus: deprædetur ac suffuretur.

Id est, cavete ne quis vos decipiat, fidemque vestram suffuretur.

Per philosophiam, scilicet, qualis erat omnium ethnicorum philosophia, nulla quippe quæ de Deo præsertim et re-

bus divinis vacaret crassis erroribus. Talem philosophiam Apostolus 1. Tim. c. 6. ℣. 20. vocat *falsi nominis scientiam*.

Et inanem fallaciam, id est, philosophiam, dico inanem et quæ solidi nihil habet, sicque vera scientia non est, sed mera fallacia, sophistica deceptio.

Secundùm traditionem hominum, id est, hæc inanis et mendax philosophia, seu fallacia, tradita non est à Deo qui veritas est; sed ab hominibus vanis, errantibus et mendacibus inventa et tradita : hinc vana, inanis et mendax.

Secundùm elementa mundi, id est, juxta principia et axiomata quæ prima sunt rudimenta mundanæ philosophiæ, seu quibus à pueritiâ imbuuntur mundani homines.

Et non secundùm Christum, id est, non secundùm doctrinam nobis à Christo traditam.

Hæc contra Simonianos et ab eis prognatos Gnosticos, qui principiis, partim à Platone et à Pythagorâ sumptis, partim à proprio cerebro inventis, multa vana, falsa et Evangelio contraria docebant.

Hæreticos Paulus fures et prædones vocat; quippe qui fidem, gratiam, animæ vitam, Christum et Deum auferre moliuntur.

Sicut autem prædo, quod vi non potest auferre, fraude eripit; ita hæretici doctrinam, quam apertè proferre non audent, per fallacias et verborum artificia mentibus insinuant.

℣. 9. *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo*... Dat rationem cur philosophis Evangelio Christi contrariis credendum non sit, sed ab eis cavendum.

Potuisset equidem repetere quod dixit ℣. 3 : *quia in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ, etc.;* at maluit hujus etiam rationis jam allatæ causam assignare.

Quia in Christo tota plenaque divinitas, cum omnibus suis perfectionibus ac attributis; et consequenter omnis sapientia, scientia et veritas.

Inhabitat, id est, inexistit, commoratur, perpetuò et permanenter inhæret.

Corporaliter, id est, sicut anima in corpore suo habitat.

Corporaliter, id est, non umbraticè, sicut olim in propitiatorio; sed verè realiter, substantialiter.

Umbra fuit in veteri Testamento; corpus, realitas, veritas in Novo: quo sensu *Corporaliter* opponitur *umbraticè*, sicut ℣. 17.

Corporaliter, id est, substantialiter, non per accidens, per operationem; sed per suam substantiam.

Non per gratiam tantùm, sicut in sanctis Angelis et hominibus; sed per unionem substantialem, hypostaticam.

Non in animâ tantùm, sed et in corpore.

Non ut in animâ et corpore alienis, sed et ut in animâ et corpore propriis.

Duplici vinculo substantiali unitivo, divina Verbi persona unita est humanæ Christi naturæ; uno spirituali, quo anima unitur Verbo; altero corporali, quo corpus eidem Verbo unitur.

Hinc intellige quòd *omnis deitatis plenitudo inhabitat* etiam *corporaliter in Christo*, sicut anima in corpore suo inhabitat corporaliter, seu verè, realiter substantialiter, essentialiter.

Hinc et consequenter intellige quòd in Christo sit omnis sapientia, scientia, veritas, quia Deus est.

Quòd nullus præ ipso sit audiendus, quantumlibet doctus.

Quòd Evangelium Christi sit supra omnes scientias et traditiones hominum.

Quòd debeat esse omnium nostrarum cognitionum regula, ipsique subjici et captivari debeat omnis intellectus humanus.

℣. 10. *Et estis in illo repleti...* id est, et vos *in illo*, utpote corporis ejus membra; et per illum, utpote caput vestrum, in vos influens, *estis repleti*, unusquisque pro suâ mensurâ, sapientiâ, scientiâ aliisque donis salutaribus.

Qui est caput omnis principatûs... id est, in illo, inquam, qui non vestrum tantummodo caput est, sed et omnium Angelorum, quantâcumque præeminentiâ et dignitate sint præditi.

Hoc contra philosophos Simonianos, qui Angelorum cultum prædicabant.

Angelorum caput, rex et Dominus est Christus : ergo præ illis adorandus.

Caput nostrum est, *de cujus plenitudine nos omnes accepimus ;* ergo illi continuè debemus inhærere, ab eo gratiam, fidem, sapientiam, scientiam, omnia cœlestia dona petere, exspectare et recipere.

Ipse solus habet plenitudinem divinitatis, plenitudinem sapientiæ, scientiæ, etc.; ergo debemus ab ipso participationem deitatis, gratiam, scilicet, participationem sapientiæ, scientiæ, omnesque divitias plenitudinis intellectùs, de quibus ℣. 2. petere et exspectare.

Cavete ergo ne quis vos, per inanem et noxiam philosophiam decipiens, avertat à Christo ut ad Angelos convertat : etenim à fonte vos abduceret ut ad rivulos deduceret; à Domino et à rege, ad subditos et servos.

℣. 11. *In quo et circumcisi estis.*

Hìc contra judaizantes, qui circumcisionem et alia legalia urgebant, christianam circumcisionem extollit supra legalem.

In quo et per quem Christum *circumcisi fuistis.*

Circumcisione non manu factâ, non circumcisione quæ fit per manus hominum.

In expoliatione corporis carnis, quæ consistit in excisione pelliculæ corporis, sed spirituali Christi circumcisione, seu rejectione vitiorum.

Græci legunt, circumcisione non manu factâ, in exutione corporis peccatorum carnis, in circumcisione Christi.

Syr. circumcisione sine manibus factâ, cùm exuistis carnem peccatorum per circumcisionem Christi.

Estque sensus, secundùm divum Chrysostomum, Theodoretum et alios græcos : in quo circumcisi estis, non externâ circumcisione quæ fit manibus hominum (et quæ consistit in ablatione exiguæ corporis pelliculæ), sed spirituali et divinâ, cujus auctor est Christus et quâ totum peccatorum corpus, seu touts homo vetus deponitur et exuitur.

Hìc nota plures nostræ circumcisionis excellentias supra legalem : hæc externa et carnalis, nostra spiritualis et interna ; hæc fit hominum manibus, nostra divina est ; hæc est ablatio exiguæ corporis pelliculæ, nostra est liberatio ab omni corruptione ; hæc à lege seu ab Abrahamo, nostra à Christo fuit instituta ; hæc figura fuit, nostra veritas : post hanc igitur Christi circumcisionem legalis est superflua, inutilis et noxia.

℣. 12. *Consepulti ei in Baptismo...*

Declarat expressiùs quæ sit illa Christi circumcisio, scilicet Baptismus, in quo et per quem consepulti sumus cum Christo.

Immersio baptizati sepulturam Christi significat, sicut et efficit in nobis quod Christi sepultura significat, scilicet, veteris hominis mortem et sepulturam. Vide epist. ad Rom. cap. 6. ℣. 4 et 5.

In quo et resurrexistis. Gr. conexcitati estis.

Hoc emersio significat simul et efficit, vitam nobis novam gratiæ conferendo et jus ad gloriosam Christi vitam largiendo.

Per fidem, tanquam dispositionem necessariam, ut gratiam in nobis divinâ virtute producat Baptismus.

Per fidem operationis... seu quâ credimus Christum omnipotentiâ Dei suscitatum à mortuis.

Baptismus est sepultura in mortem. Homo priùs moritur, deinde sepelitur ; peccator vetus homo, sepelitur, ut moriatur ipse, ejusque peccatum putrefiat.

Hinc jugiter mori debet Christianus : hinc debet in Christo et cum Christo sepulto abscondi ; mundo mortuus, soli Christo vivere : *et vita vestra abscondita est.*

Baptismus est resurrectio à peccato ad gratiam ; ab Adæ vitâ, quæ mors est, ad Christi vitam, quæ vitæ gloriosæ principium est : hinc ad hanc gloriam perpetuò debemus anhelare, in vitâ gratiæ semper proficere. Vide dicta c. 6. epist. ad Rom.

℣. 13. *Et vos, cùm mortui essetis....*

Explicat quod de sepulturâ et resurrectione dixit.

Et vos, seu vos, inquam, cùm ante Deum per peccata vestra *mortui essetis.*

Et præputio carnis vestræ, id est, et per vestras concupiscentias, quæ sunt vera incircumcisio.

Est metonymia, quâ signum pro re significatâ ponitur.

Præputium enim quod per circumcisionem amputabatur, erat signum peccati originalis, in quo nascimur, et consequenter signum concupiscentiæ et omnium carnis operum quæ ex originali peccato sequuntur.

Hoc autem signum hìc ponitur pro peccato originali et concupiscentiâ; quasi diceret:

Cùm spiritualiter eratis mortui peccato, tum originali, tum actuali et habituali, quippe qui concupiscentiis omnibus vestris obediebatis.

Convivificavit cum illo, id est, vos, inquam, Deus in Baptismo *convivificavit cum Christo*: seu eâdem potentiâ vobis vitæ gratiam contulit quâ Christum suscitavit ut gloriosus vivat.

Donans. Syr. et remisit, id est, condonans *vobis omnia delicta*, originale, actualia, habitualia, etc. idque merito passionis Christi, in cujus sanguine baptizati estis, seu cujus passionis Baptismus est applicatio.

℣. 14. *Delens quod adversùs nos erat chirographum....*

Syr. et delevit, etc. Ambrosius: deleto chirographo quod erat adversarium nobis.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Prudenter hìc commentator, D. Ambrosius vulgò dictus, observavit hos versus obscuros esse, quia multa in illis Apostolus conglomerat facta quibus genus humanum ad indulgentiam pervenit.

Ad horum ergo elucidationem, distinguenda sunt facta, distinguendæ sunt et personæ quibus conveniunt: alia enim Patri attribuuntur; alia Filio conveniunt.

Quoad facta, D. Paulus, ℣. 11. egit de Baptismo, christianâ circumcisione, quâ non carnis pars scinditur, sed omnia peccata resecantur.

℣. 12 et 13, explicuit expressiùs effectus Baptismi, in quo cum Christo mortui sumus et resuscitati; hosque effectus attribuit Deo Patri, qui nobis eâ potentiâ novam gratiæ vitam dedit quâ potentiâ Christo vitam gloriæ in resurrectione dedit, omniaque nostra peccata condonavit.

Hìc autem ℣. 14, à Baptismo qui fit in sanguine Christi, transit ad mortem Christi, quæ causa meritoria est remissionis peccatorum et gratiæ nobis in Baptismo collatæ: transit ergo et consequenter ad personam Filii, de quo intelligenda sunt sequentia.

Versibus itaque 14 et 15, Christi passionis effectus commemorat, seu causam explicat ob quam omnia peccata nobis in Baptismo condonata sunt à Deo; quia, scilicet, Christus in cruce pro nobis moriens, omnia debita nostra solvit, chirographum nostrum laceravit et cruci affixit, nosque à dæmonum captivitate liberavit.

Ecce sensum; veniamus ad textum.

Delens. Hoc participium, sicut et alia, in Græco vim habet præteriti: hinc Syr. Æthiop. versio: et delevit; hinc et Erasmus post divum Ambrosium: et deleto.

Itaque deleto priùs chirographo debiti.

DISQUISITIO LITTERALIS.

Sed quodnam est illud debitum, illudque chirographum debiti? Plerique interpretes per *debitum* intelligunt obligationem servandi legem Mosaicam; per *chirographum* intelligunt professionem hujus legis servandæ, factam in circumcisione; voluntque his verbis significari quòd Christus et legem et obligationem legis abolevit in cruce.

Quantumcumquè communis sit hæc interpretatio, huic tamen subscribere repugno.

Primò, quia non de Judæis tantùm, sed de omnibus loqui videtur Apostolus, ut patet legenti, ℣. 13. *Et vos*, Colossenses gentiles, *convificavit, donans vobis, etc.*, ℣. 14,

delens quod adversùs nos, etc., in eâdem phrasi *vos* et *nos* jungit, ut omnes comprehendat.

Secundò, quia vel hi interpretes legunt cum nostrâ Vulgatâ, *chirographum decreti;* vel cum Græco hodierno, *decretis.* Si primum, quomodo hoc legi convenit? quando, et ubi lex à divo Paulo, vel ab alio in Scripturis vocata est decretum?

Si secundum, ita ut velint significari quòd Christus legem Mosaicam præceptis evangelicis aboleverit,

Primò, sine causâ deserunt Vulgatam, à concilio Tridentino declaratam ut authenticam; cui Vulgatæ hâc in re conformis est æthiopica versio quæ sic habet : Et delevit pro nobis scripturam debiti nostri in decreto quod erat contra nos.

Deinde propositionem faciunt hiulcam, intercisam : *Delens chirographum decretis quod, etc.;* quæ constructio?

Denique, non cohærent sequentia : quomodo enim legem Christus affixit cruci? quæ connexio versûs sequentis, *et expolians, etc.?*

Sed sensum habemus plenum, naturalem, cohærentem, sublimem, et dignum magnificâ D. Pauli eloquentiâ : quam ipsum eloquentiæ flumen D. Chrysostomus hìc miratur,

Si per decretum intelligamus sententiam mortis in Adamum et ejus posteros decretam ob esum ligni vetiti : *In quocumque die comederis, etc., morte morieris.* Genes. 2, ℣. 17;

Si per chirographum intelligamus nostram manu subscriptionem, quâ per peccata nostra actualia, quasi manu propriâ decreto illi in omnes peccatores lato subsignavimus, nosque ipsos æternæ morti, æternisque suppliciis obnoxios reddidimus.

Sit itaque *chirographum decreti* noster æternæ mortis reatus, nostra suppliciis obnoxietas et debitum; at debitum ita certum ac si manu propriâ, seu chirographo consignatum esset : quippe qui peccando subsignavimus decreto in peccatores lato.

Et hoc posito, clara et connexa sunt omnia.

Delens quod adversùs nos erat chirographum.

Hoc mortis *decretum*, hunc mortis æternæ reatum Christus suâ propriâ morte abolevit: hoc *chirographum* nostrum, quo nostræ mortis decreto subsignavimus, Christus suo pretioso sanguine delevit, expunxit.

Et ipsum tulit de medio.... id est, utrumque et *decretum* mortis et *chirographum* nostrum, Christus, pro nobis moriens nostrisque satisfaciens debitis, abolevit, cassavit, antiquavit.

Alludit ad syngraphas, quæ soluto debito, nullius sunt valoris, sed annulantur quasi non sint.

Ita Christus pro nobis solvens, et debitum nostrum abolevit, et syngrapham nostram *tulit de medio*, disrupit.

Affigens illud cruci.

Alludit ad morem quorumdam clavis transfigendi edicta antiquata (is tunc fortè vigebat in Asiâ, ait Grotius).

Vel etiam alludit ad morem syngraphas solutas, laceratas stylo vel unco affigendi.

Vide apud Cornelium à Lapide quid in simili fecerit imperator Adrianus: remisit debita, syngraphas combussit.

℣. 15. *Et expolians principatus....*

Homo peccando duo incurrit, ait D. Thomas: reatum culpæ et servitutem diaboli: postquam dixit Apostolus quomodo Christus omnes nostros reatus delevit, nunc dicit quomodo nos à diaboli servitute liberavit.

Et expolians, seu expoliavit dæmones illo quod in homines, ob hoc peccati chirographum, prætendebant imperio, illosquesubactos et spoliatos

Traduxit confidenter. Gr. in libertate. Syr. confudit eos, id est, audacter et palàm ostentavit, Deo scilicet et Angelis, quasi victor et triumphator circumducens secum hostes devictos in triumphum.

Triumphans illos, id est, de illis ignominiâ sic affectis *in semetipso,* id est, suâ virtute triumphavit.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Nunquam tam magnificè locutus est, ait D. Chrysostomus : et ego non miror, quia Crucifixi prædicator Crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur.

Spiritualem Christi circumcisionem, Baptismum, supra circumcisionem legalem mirificè jam extulit; et quia Christi sanguine fit Baptismus, et per hunc sanguinem peccatorum remissio, ut ipsemet alibi docuit;

Hinc ad ipsum Baptismi fontem et remissionis peccatorum originem ascendens, Christum scilicet crucifixum, mirificam salutaris illius sacrificii virtutem paucis explicat, ut omnem ad legalia sacrificia recurrendi prætextum amputet; quasi diceret :

Hoc unico Christi sacrificio omnia nostra delicta condonata sunt; noster mortis æternæ reatus est remissus; omnia nostra debita soluta, chirographum deletum, laceratum, cruci affixum; à dæmonum præterea captivitate liberati sumus; dæmones ipsi devicti, subacti, confusi, in triumphum ducti sunt.

Quid restat ultrà nobis desiderandum? ad quid necessarius nobis est quicumque ad legalia recursus? unico sacrificio præstitit Christus quod lex per omnia sua sacrificia omnesque suas legales cæremonias præstare nunquàm potuit.

Da mihi, ô Deus misericordissime! hanc crucis dilecti Filii tui virtutem penetrare; hancque Domini mei Jesu Christi bonitatem sentire.

Sentiam in me quod in Christo Jesu et à Jesu Christo factum est pro me!

Propriâ morte suâ meum mortis æternæ reatum abolevit; pretioso sanguine suo decretum mortis in me latum delevit et expunxit; acerbis doloribus suis omnia mea debita solvit; solutis debitis meis, syngrapham, quâ me peccando suppliciis æternis obstrinxeram, laceravit, dirupit; diruptam et laceratam affixit cruci; tandem à dæmonum captivitate, cui me peccato meo subdideram, liberavit : ô bonitas! ô misericordia! ô ineffabilis amor!

Anathema sit ei qui te, ô Jesu amantissime et amabilissime non amat; qui in tuo pretiosissimo sanguine non confidit; qui in morte tuâ totam spem suam non reponit.

In hanc ego confidens, totamque spem meam reponens, illam offero tibi, Pater æterne Deus, in omnium peccatorum meorum remissionem.

Multa sunt, fateor; enormia sunt, scio, nec diffiteor.

Confidens tamen et audacter dico quòd multò plus offero: quippe qui non infinitum tantummodo, sed infinities infinitum offero, regem pro servò, Deum pro homunculo.

℣. 16. *Nemo ergo vos judicet....* Syr. nemo igitur vobis molestiam exhibeat.

Ex præcedentibus principiis concludit contra omnes sui temporis hæreticos;

Ac primò contra judaizantes, ex ultimis versibus.

Cùm tanta sit novæ legis excellentia, tantaque nobis beneficia præstiterit unicum Christi sacrificium, nullam vobis molestiam afferat illorum reprehensio qui vos peccati damnant ob neglectum aut inobservantiam legis Mosaicæ, quæ certa ciborum genera, quosdam dies festos præcipit.

In parte, id est, ex parte diei festi: seu, in hoc quod attinet ad diem festum. Syr. in partitionibus dierum festorum; quia judaizantes festa judaica partiebantur, alia præcipiebant, alia negligebant, ait D. Chrysostomus.

℣. 17. *Quæ sunt umbra futurorum....* id est, quæ omnia erant umbræ futurorum in Christo mysteriorum et per ipsum completorum; cùm ergo veritatem et adimpletionem illorum habeamus in Christo, ad quid nobis umbræ?

In his versibus manifestè de judaicis festis agitur, non de christianis: perperam itaque contra nos his abutuntur hæretici.

℣. 18. *Nemo vos seducat.*

Ex dictis ℣. 3, 9, 10, concludit contra Simonianos.

Nemo vos seducat. Gr. καταϐραϐυέτω, id est, palmâ, bravio, præmio defraudet; quasi diceret: Bene curritis, palmam quasi manu contingitis; cavete ne quis seductor à verâ

religione ad superstitionem vos deducat, sicque palmâ vos defraudet.

Brabentas appelant judices eorum qui in agone decertant, καταβραβεύειν autem est injustè adjudicare victoriam, ait Theodoretus.

Volens, sunt qui referunt ad *seducat; seducat volens*, id est, de industriâ, datâ operâ; vel, etsi id maximè velit et conetur.

Alii jungunt *cum humilitate*, quasi diceret: Volens videri humilis et religiosus erga Angelos; seu potiùs, affectatâ humilitate, superstitiosam Angelorum religionem introducens.

Dicebant illi hæretici indignum Filio Dei unigenito, ut ad nos mitteretur, nosque per eum adduceremur ad Patrem; sed omnia, sicut in lege, per Angelos Deum operari: hâcque fictâ humilitate falsam Angelorum religionem introducebant, docentes nobis ad Angelos mediatores nostros recurrendum, non ad Christum: ita ex D. Chrysostomo, Theophylacto, Gagnæo.

Quæ non vidit ambulans, id est, ea quæ non novit, audacter pronuntians; multa de Angelis ita certò dicebant ac si cœlos penetrâssent: eorum nomina, classes, præfecturas, etc.

Frustra inflatus sensu. Gr. a sensu. Syr. et frustra turgescit sensu, etc. id est, frustra superbiens, sibique placens ac tumens scientiâ carnali, seu non à Deo revelatâ, seu ab humano carnalium hominum spiritu inventâ et traditâ.

℣. 19. *Non tenens caput* Ecclesiæ, Christum, ipsique non adhærens.

Ex quo totum corpus Ecclesiæ vitam et augmentum recipit, per illorum canalem qui sunt *nexus* et vincula, id est, per pastores et doctores, etc. Vide ad Ephes. cap. 4. ℣. 16.

Hinc patet unus ex præcipuis illorum hæreticorum erroribus, scilicet, quòd Christum non credebant caput Ecclesiæ: contra quos D. Paulus asseruit, ℣. 10, Christum *caput et Dominum omnis principatûs...*

Qui autem fuerint illi hæretici Angelici, vide apud Cornelium à Lapide : erant, inquit, Semi-Judæi et Semi-Platonici; ubi etiam vide quòd Angelorum cultus cœpit ab idololatris, seu ab hæreticis, sed correctus fuit ab Ecclesiâ. Vide etiam Estium.

℣. 20. *Si ergo mortui estis...* hic versus refertur ad versum octavum. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam... secundùm elementa mundi.* Itaque de philosophiâ intelligendus est, non de lege Mosaicâ; estque sensus :

Cùm per Baptismum in Christo renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ, quæ non secundùm Deum, sed secundùm elementa mundi, seu principia naturalia et mundana vivere docet, etc.;

Quid adhuc tanquam viventes... id est, cur ea repetitis, quasi rursùs secundùm illa mundi elementa, principia, dogmata, institutiones vivere velletis?

Decernitis. Gr. dogmatizatis, vel dogmatizamini : nam utrumque significat, δογματίζεσθε, id est, docetis, vel docemini, seu vos doceri sinitis, quasi secundùm multi doctrinam, et non secundùm Evangelium Christi vivere velletis.

℣. 21. *Ne tetigeritis...* Ita loquebantur eorum magistri : hoc autem dicebant et judaizantes et philosophi, qui multa quoque suis asseclis prohibebant.

Hinc variant interpretes, quorum aliqui judaizantibus, alii philosophis hæc applicant verba : quæ reverà utriusque communia sunt; at sequentia (nimirùm *secundùm præcepta et doctrinas hominum*) indicant ad philosophos dirigi : nec enim legalia sunt ab hominibus, sed à Deo instituta.

Ne tetigeritis, neque gustaveritis, hoc ad cibos, vinum aut carnem : *neque contrectaveritis...* hoc ad mulieres, quas Pythagoristæ, v. g., nunquam tangebant.

℣. 22. *Quæ sunt omnia in interitum.* Gr. in corruptionem. Syr. usûs sunt corruptibilis.

Quasi diceret : Non animadvertitis quid sint hæc omnia, et à quibus sint.

Hæc ergo despicit primò, in se considerata, *sunt in inter-*

itum, id est, ipso usu pereunt, esse desinunt, corrumpuntur, in fumum convertuntur, et in secessum vadunt.

Quæ ergo ex hujusmodi corruptibilibus utilitas? quid necesse est ea scrupulosè doceri? hæc ad cibos.

Secundò, despicit ex parte auctorum : hominum sunt adinventiones; omnis autem vera religio à Deo est, nec corruptibilia possunt æternis deservire, nisi ex ordinatione Dei.

℣. 23. *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ*, id est, quæ præcepta aliquam habent quidem speciem sapientiæ.

In superstitione. Gr. in voluntario cultu, id est, in voluntariâ et arbitrariâ religione, seu superstitione.

Et humilitate. Gr. et submissione animi, scilicet voluntariâ pariter et arbitrariâ, et ab hominibus inventâ.

Et non ad parcendum corpori. Gr. et subductione corporis. Syr. neque parcunt corpori, id est, in austerâ corporis maceratione, cui non indulgent.

Non in honore aliquo ad saturitatem. Gr. expletionem carnis.

Honor, Hebræorum more, est rerum necessariarum ad nutritionem et vestitum subministratio : id est, neque nutriunt aut curant corpus ad saturitatem; sed jejuniis affligunt.

Itaque hæc præcepta speciem habent sapientiæ, ob superstitiosum cultum, ob fictam humilitatem, ob austeram corporis macerationem : sed quia veritatem non habent et à Deo non sunt, sed commenta hominum et somnia, hinc a Christiano, veritatis discipulo, despicienda.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex hoc secundo capite disce Christum : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis*, ℣. 9, et ideo omnis sapientia, scientia, veritas : *in quo sunt omnes thesauri, etc.* ℣. 3.

Hoc penetra, hincque infer quantâ certitudine debeas ei credere, ejusque doctrinæ adhærere. Vide ℣. 9, 10.

Caput nostrum est, radix nostra, fundamentum nostrum, via nostra, ℣. 7, 10.

Hinc ei semper et continuè inhærendum, in eo ambulandum, crescendum. Vide ℣. 7, 10.

SECUNDÒ.

Disce christianam circumcisionem, seu Baptismum et ejus excellentias. Vide ℣. 11.

Per ipsum morimur peccato, et per ipsum à peccato ad gratiæ vitam resurgimus. Vide ℣. 12.

Utrumque de facto perfice; et morere, et vive: ibidem.

TERTIÒ.

Disce mirabiles Dominicæ passionis effectus.

Lege, relege, mirare magnificam hâc de re Apostoli eloquentiam, ℣. 14, 15.

At in temetipso senti quod in Christo et à Christo pro te factum est, ejusque verè divinâ charitate tactus, ama Christum redemptorem tuum, et in eo totam tuam spem repone.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

In capite præcedenti, ℣. 12 et 13, Colossensibus dixit quòd per Baptismum mortui sunt, simul et à mortuis cum Christo suscitati : hinc ad eorum mores multa concludit in hoc capite.

Ac primò hortatur eos, quia ad divinam vitam sunt suscitati, ut cœlestia atque divina diligant et curent; et quia mundo mortui, terrena despiciant, ℣. 1, 2, 3, 4.

Secundò, quia veteri homini per Baptismum sunt mortui, mortificent illius hominis membra, id est, omnia vitia; tum quæ corpore, tum quæ corde, tum quæ linguâ committuntur; uno verbo, hominem veterem exuant, ℣. 5, 6, 7, 8, 9.

Hortatur è contra, quia suscitati et novæ in Christo creaturæ, novum induant hominem, omnesque illius virtutes.

Erga Deum, majori in dies cognitione, amore, et perfectiori imitatione, ℣. 10, 11.

Erga proximum, induant viscera misericordiæ, infirmitates sustineant, condonent offensas; super omnia charitatem habeant et paci studeant, ℣. 12, 13, 14, 15.

Erga semetipsos, evangelicæ Christi doctrinæ intendant assiduè; hymnos et cantica spiritualia piè canant et suaviter omnia sua, seu facta, seu verba, ad Dei gloriam referant, ℣. 16, 17.

Denique, ad singulos status descendens, maritos, uxores, parentes, filios, dominos, servos, sua docet officia reliquo capite.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens:

2. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

4. Cùm Christus apparuerit, vita vestra; tunc et vos apparebitis cum ipso in gloriâ.

5. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus:

6. Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis:

7. In quibus et vos ambulâstis aliquando, cùm viveretis in illis.

8. Nunc autem deponite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

9. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis,

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in ag-

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

QUANDOQUIDEM per Baptismum unà cum Christo resurrexistis, superna quærite, ubi Christus resuscitatus residet ad dextram Dei.

Superna diligite, curate, gustate, non terrena.

Terrena, inquam, despicite, quia illis per Baptismum mortui estis: cœlestia verò curate, quia per Baptismum cœlesti vitâ vivitis, ignotâ quidem hominibus, et totâ nunc cum Christo absconditâ in Deo; at quæ apparebit aliquando.

Cùm Christus, in quo et de quo vivetis, judicaturus apparuerit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et vós cum ipso apparebitis gloriosi, vitaque vestra fulgebit omnium oculis conspicua.

Mortificate ergo hominis terreni, qui in vobis est, membra, seu affectus pravos, fornicationem scilicet, immunditiam, omnem libidinem, omnia mala desideria, et speciatim avaritiam, quæ est idololatria.

Propter quæ peccata venire solet ira Dei in incredulos.

Quæ vitia et vos aliquando commisistis, cùm juxta concupiscentiæ vestræ motus viveretis.

Nunc autem deponite etiam hæc omnia, scilicet, iram et indignationem, malitiam, maledicentiam, turpem sermonem.

Nolite fraudibus et mendaciis vos circumvenire, sed in totum deponite veterem hominem cum actionibus suis.

Et novum cum suis induite illum, inquio, qui per veri-

nitionem, secundùm imaginem ejus qui creavit illum;

11. Ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.

12. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam;

13. Supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversùs aliquem habet querelam: sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis:

15. Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in quâ et vocati estis in uno corpore: et grati estote.

16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientiâ, docentes et commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratiâ cantantes in cordibus vestris Deo.

17. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.

18. Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino.

19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.

20. Filii, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est Domino.

21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.

tatis cognitionem spiritu renovatur ad imaginem Dei creatoris sui.

In quo reformationis negotio non attenditur an sis Gentilis et Judæus, circumcisus et incircumcisus, Barbarus, aut Barbaro barbarior Scytha, servus, aut liber; quia Christus est omnia in omnibus.

Propterea vos, tanquam electi Dei, à Christo sanctificati et à Deo dilecti, intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiæ, comitatem, humilitatem, modestiam, patientiam;

Alii aliorum infirmitates sustinete, alii aliis illatas offensas condonate, sicut et Christus offensas nobis condonavit.

Super omnia autem hæc, charitatem habete, quæ vinculum est perfectissimum.

Et pax Christi ad quam vocati estis, cùm unum corpus facti estis, victrix exultet in cordibus vestris: et beneficiorum memores estote, vel et comes et gratiosi omnibus estote.

Doctrina Christi habitet jugiter in mentibus et cordibus vestris, vosque repleat omni sapientiâ. Docete vos, et erudite alii alios psalmis, hymnis et cantilenis mysticis, grato, jucundoque corde cantantes Dei laudes.

Omnia vestra, seu verba, seu opera, dirigite ad Dei gloriam, invocato nomine Domini Jesu Christi, et per eum Deo Patri gratias agentes.

Mulieres, subditæ estote viris vestris, juxta Christi legem Deique voluntatem.

Viri, diligite uxores vestras, et nolite erga illas esse difficiles et morosi, et ad amaritudinem provocantes.

Filii, obedite parentibus in omnibus: hoc enim Deo placet, vel tale est Domini beneplacitum.

Patres, nolite nimiâ severitate filios vestros ad indignationem provocare, ne concidant animo, hincque nihil boni faciant.

22. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

23. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino et non hominibus:

24. Scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo servite.

25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit: et non est personarum acceptio apud Deum.

Servi, in omnibus obedite dominis vestris temporalibus, non ocularem illis exhibentes servitutem, quasi hominibus placere studentes, sed simplicem et sine simulatione, utpote qui timetis Deum videntem abscondita cordis.

Quodcumque in vestro ministerio facitis, illud libenti animo facite, perinde ac si Domino ipsi, non hominibus ministraretis.

Et scitote quoniam à Domino eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hæreditatem: Christum ergo, tanquam Dominum vestrum respicite, illique servite, heris vestris obsequentes.

Cæterùm qui facit injuriam, sive servus infidelis domino suo, sive dominus in servum suum durus, injustitiæ suæ pœnam recipiet: Deus enim personam non respicit.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. IGITUR *si consurrexistis...*

Capite secundo, ℣. 12. dixit Apostolus quòd cùm Christo per Baptismum sepulti sumus, et quòd cum eo resurreximus.

Ex hoc principio, duo continente, scilicet nostram mortem et resurrectionem, duplicem elicit conclusionem.

Ejusdem capitis secundi ℣. 20. ex morte conclusit : *Si ergo mortui estis cum Christo, etc. quid adhuc tanquam viventes decernitis? etc.*

Hìc verò ex resurrectione nostrâ spirituali concludit : *Igitur, si consurrexistis, etc.*

Quasi diceret : Quandoquidem per Baptismum cum Christo in spiritualem ac divinam emersistis vitam, spiritualia, cœlestia ac divina magnifacite, diligite ac quærite.

Sursum mentes et corda vestra.

Ubi Christus ad novam vitam resuscitatus assidet *ad dexteram Dei ;* id est, assidet Deo, majestate proximus.

Christus, ut Deus, Patri par est majestate ; ut homo, est Patri majestate proximus.

Hoc autem Scriptura, humano more loquens, et ad nostros conceptus descendens, exprimit per sessionem ad dexteram Dei.

Ut Deus est illi in omnibus æqualis; ut homo, assidet illi proximè et honoratissimè, in potissimis bonis honoris, gratiæ et gloriæ.

℣. 2. *Quæ sursum sunt sapite ;* id est, magnifacite, curate, gustate, diligite; non terrena.

Cœlum amate, non terram.

℣. 3. *Mortui enim estis...*

Duo dixit in versiculo præcedente, scilicet, quòd amanda sint cœlestia, et parvipendenda terrena.

Amborum rationem hìc assignat, quasi diceret :

Terrena spernite, quia per Baptismum illis renuntiâstis: Christo enim mortuo et sepulto insiti et consepulti, terrenis cum Christo mortui estis.

Cœlum et cœlestia diligite, quia per Baptismum Christi resurrectionis participes facti estis; filii Dei, hæredes regni cœlestis effecti, vitâ vivitis gratiæ, jus habetis ad vitam gloriæ.

Et vita vestra abscondita... id est,

Fateor, hæc vita gratiæ quâ vivitis interiùs, hæc vita gloriæ quâ vivetis in æternum, nunc quidem invisibilis est et hominibus ignota: in sinu Dei *cum Christo abscondita est.*

Illam norunt Angeli, ideo suspiciunt eam, et vobis cum veneratione ministrant.

Illam ignorant homines mundani; hincque despiciunt: *Mundus non novit nos*, primæ Joan. 3. ℣. 1.

℣. 4. *Cùm Christus apparuerit...*

Apparebit autem omnibus, aliquando nimirum.

Cùm Christus, vita vestra, id est, vitæ vestræ, tum per gratiam, tum aliquando per gloriam, causa efficiens, meritoria, exemplaris et finalis; cùm, inquam, Christus mundum judicaturus,

Apparuerit in gloriâ: tunc et vos perfectè regenerati ac resuscitati, cum ipso parebitis gloriosi, Christo tanquam fratri vestro conformes, Deoque patri vestro similes.

Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, 1. Joan. cap. 3.

OBSERVATIONES MORALES.

Talibus Colossensium mentes et corda sursum attollebat Apostolus.

Hinc divinæ gratiæ quâ potiebantur dignitatem et excellentiam illis exhibebat, ut ad vitam Deo dignam excitaret.

Illinc divinæ gloriæ quâ in æternitate fruituri erant claritatem illis præostendebat, ut illius spe constantes essent in adversis et in suî mortificatione.

Talibus et nos sursum corda nostra feremus, et ad Deo dignè vivendum, et ad christianè patiendum.

Meminerimus itaque primò, nos cum Christo per Baptismumsic esse mortuos, ut unà cum illo in novam vitam simus suscitati, vitam scilicet spiritualem, cœlestem ac divinam: vitam nimirum gratiæ, quâ Christo uniti et quasi Christus facti, vivimus cum Christo in Deo.

Hujus vitæ nostræ spiritualis ac divinæ memores, vitam spernamus animalem, terrena despiciamus, ad cœlestia suspiremus, divinis toti vacemus.

Cœlum mihi patria est: ibi ergo sit mea cum Christo conversatio, meusque municipatus.

Sicut Christus, caput meum vitaque mea, resuscitatus terram deseruit et sedet ad dexteram Dei;

Sic et ego terram, corruptionis sedem, corde deserens, dexteram Dei immortalitatis et gloriæ fontem, votis meis continuè ambiam: vivam ut exul, ad patriam anhelabo.

Interim, quantùm potero, Deo dignè vivam, ut filius Dei, ut Christus alter.

Adjuva, Deus, da robur, fer auxilium.

Meminerimus secundò quòd, præter hanc gratiæ vitam, alia sit futura gloriæ vita.

Vita non est hæc nostra, est alia quædam vita, ait Divus Chrysostomus.

Nunc quidem filii Dei sumus: *sed nondum apparuit quid erimus*, primæ Joan. 3. 2.

Videmur, sicut et cæteri, mortales infirmi, miseri, etc.

Sicut Christus nunc non apparet mundo, sed in sinu Patris absconditus est, ita et *vita nostra*, vita scilicet æterna, gloriosa, ad quam jus habemus, *cum Christo abscondita est in Deo.*

Hanc Apostoli loquelam nota:

Abscondita est cum Christo in Deo, id est, in sinu Dei.

Sinus Dei, æternum vitæ Christi principium, est et hujus gloriosæ vitæ nostræ principium.

Sinus Dei, sedes et centrum in quo quiescit Christus, est et gloriæ nostræ centrum et sedes.

Hoc in sinu, cum Christo, filiorum adoptivorum *abscondita est vita :* non apparet quid simus, multò minùs quid erimus.

Vitam Dei nunc in spiritu tantùm possidemus.

Semen habemus gloriæ; sed sicut in semine non apparet arbor; sic nec in gratiâ, seu in hoc gratiæ statu, apparet divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, immortalitas, etc.

Tota hæc gloria residet in Christo, capite nostro, qui absconditus est in sinu Dei.

Sed euge, anima mea ! non semper abscondita erit vita tua; tandem apparebit quid sit esse filium Dei, quanta sit hujus divinæ filiationis gloria.

Cùm Christus in mundum judex redibit, gloriamqme suam manifestaverit, tunc et nos apparebimus cum illo gloriosi, ipsi fratri nostro, conformes, Deo patri nostro similes.

Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus.... primæ Joan. cap. 3. ℣. 3. *quoniam videbimus, etc.*

Similes in mente, per speciem Dei expressam, seu per verbum mentis, simile Deo ipsumque ad vivum repræsentans.

Similes in qualitate, sancti, beati, immortales, impassibiles, gloriosi. Humile corpus nostrum configuratum erit corpori claritatis Christi.

Tunc apparebit quid sit esse filium Dei, seu quanta sit divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, etc.

Hæc cogita et mente revolve, ut et vitæ præsentis excellentiâ, et futuræ vitæ gloriâ animeris ad divinè agendum et ad christianè patiendum.

℣. 5. *Mortificate ergo membra vestra....*

Hoc ut ita sit in vobis, scilicet, ut appareatis aliquando gloriosi, sitisque Christo conformes et Deo similes;

Mortificate nunc terreni vestri, seu veteris hominis qui in vobis est, *membra*, id est, pravos affectus, et concupiscentiæ motus ad deteriora.

Nota quòd, sicut omnia peccata simul et collectivè sumpta

vocavit *corpus peccati*, Rom. 6. ℣. 6; sic singulatim et distributivè considerata vocat hìc *membra.*

Addit autem *quæ sunt super terram*, id est, terrena, seu terreni hominis.

Singula quippe peccata sunt quasi putida hominis terreni, seu veteris, membra.

Fornicationem, id est, omnem maris et feminæ concubitum non conjugalem.

Immunditiam seu omnem actum quo fœdatur caro.

Libidinem, seu obscœnam passionem.

Concupiscentiam malam, quæ est adversùs spiritum.

Et avaritiam, πλεονεξίαν, nimiam habendi cupiditatem, vel, cum D. Hieronymo, insatiabilem voluptatum carnalium cupiditatem, *quæ est simulacrorum servitus.*

Utraque cupiditas seu divitiarum, seu voluptatum, est idololatria, quia honorem Deo debitum defert seu argento, seu voluptati, quibus totam mentem, totum cor, totam animam totumque hominem applicat.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Duplex in nobis Christianis est homo : terrenus unus, scilicet Adamus, è quo nati sumus, et qui per concupiscentiam vivit in nobis.

Cœlestis alter, nimirum Christus Dominus, per quem regenerati sumus, in quo sumus insiti, et qui per gratiam vivit in nobis.

Terreni hominis membra sunt vitia omnia et concupiscentiæ malæ : virtutes autem sunt cœlestis hominis membra.

Ut vivat nunc et crescat in nobis cœlestis homo, necesse est ut pereat et mortificetur terrenus : secundùm hujus mortem crescit alterius vita.

Per Baptismum mori quidem cœpimus homini terreno; per mortificationem verò mori quotidiè pergere debemus.

Peccatis mortui sumus, deleta sunt nostra peccata præterita, peccato in posterum renuntiavimus;

At quia concupiscentia, radix peccati, remansit in nobis; et quia ex hâc radice pullulant perpetuò mali concupiscentiæ motus, pravique affectus,

Hinc per mortificationem illos continuè rescindere debemus: renascuntur quotidie mortificationis, celtro reseca quotidiu.

Hæc est omnium baptizatorum jugis obligatio.

℣. 6. *Propter quæ venit ira Dei....*

Vide Ephes. 5. ℣. 6., ubi dicitur quòd, *venit*, significet hìc tempus præsens et aliquo modo futurum.

Super filios incredulitatis. Syr. inobedientiæ. Seu super incredulos et inobedientes Evangelio.

℣. 7. *In quibus et vos ambulâstis....*

Ambulare et vivere hìc differunt velut actus et habitus: *Vivere* in peccato, est in habitu peccati permanere: *ambulare* verò, est actiones peccaminosas committere.

Significat itaque: quæ peccata et vos aliquando commisistis, etc. ut in paraphasi.

Dicendo, *in quibus ambulâstis*, Apostolus pudorem incutit, ait Chrysostomus: laudat verò cùm addit, *cùm viveretis...* ut qui nunc non vivant.

℣. 8. *Nunc autem deponite et vos omnia...*

Non illa tantùm graviora peccata in quibus non vivitis ampliùs, sed et omnia reliqua, licèt minora.

Iram et indignationem... explicata sunt hæc Ephes. 4 ℣. 31.

Blasphemiam: hìc intellige maledicentiam; agitur enim de blasphemiâ in homines.

℣. 9. *Nolite mentiri invicem*, id est, fraudibus et mendaciis vos circumvenire.

Expoliantes vos veterem hominem.... Vide Ephes. 4. ℣. 22, in commentario, quid sit vetus homo, et ℣. 24, quid sit novus.

Hìc nota quòd mores sint animi vestes; moribus quippe suis dignoscitur, sicut magistratus infulis.

℣. 10. *Et induentes novum... qui renovatur in cognitionem...*

Syr. qui renovatur per cognitionem.

Estque sensus : Qui novus homo mente et spiritu renovatur, seu quotidie magis ac magis proficit per cognitionem et amorem, ad imaginem Dei creatoris sui.

Peccatum elongavit à Deo, hominemque Deo dissimilem fecit : fides, charitas, religio nos appropinquat Deo, ipsique similes facit : deperditam reparat similitudinem.

Alii vertunt, *in cognitionem*, ut clariùs Deum Deique voluntatem cognoscat et faciat, sicque Deo, creatori suo, similis fiat.

Vel, donec Deo fiat similis.

OBSERVATIO MORALIS.

Quotidie spiritu renovari debemus, magis ac magis proficere in fide, in amore, in cultu Dei, donec fiamus Deo similes; vel ut fiamus, etc.

Ad hoc facti sumus creatura nova, ut deperdita in nobis reparetur similitudo Dei.

Ideo Christum, imaginem Dei, induimus in Baptismo, ut in illo et per illum simus imagines Dei.

Hæc autem imago quotidie renovanda est, indesinenter perficienda per actus fidei, amoris, religionis omniumque virtutum (qui sunt actus novi hominis), donec fiamus perfectæ imagines Dei.

Ad hoc deponendus omnino vetus homo, omniaque vitia ejus. Ad hoc induendus et continuè renovandus Christus in nobis, et in omnibus imitandus.

℣. 11. *Ubi non est Gentilis et Judæus...*

In quo renovationis seu reformationis negotio, non attenditur natio, regio, nativitas, dignitas, etc.

An sis Gentilis, Judæus, circumcisus, incircumcisus, Græcus, Barbarus, Barbaris barbarior ac Scytha, servus aut liber, etc. nihil refert;

Quia Christus est omnia in omnibus, et sanctitas, et justitia, et nobilitas, et omne bonum; sicque Christus unicè attendendus.

Non attenditur quis, vel qualis fueris, sed quantùm Christo communicaveris, seu de Christo traxeris.

Vel, in quo homine novo confunduntur nationes ac qualitates, nec distinguitur Gentilis a Judæo, etc. quia omnes unus sunt Christus, qui est omnia in omnibus;

Omnes Christiani unus sunt Christus : Christus illis omnibus est omnia.

Ergo Christus in illis unicè considerandus et honorandus, deposito omni gentis odio, vel conditionis contemptu.

℣. 12, 13. *Induite vos ergo sicut electi Dei....*

Hoc attendentes, scilicet, quòd Christus est omnia in omnibus fratribus vestris;

Attendentes insuper et quantis estis à Deo beneficiis affecti, quippe qui fuistis ab eo *electi*, in Christo *sanctificati et dilecti* à Deo;

Ut tales, et vos intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiæ, comitatem, humilitatem, modestiam, etc.

Nota quòd priùs docuit scelera deponi, nunc docet acquiri merita.

Actus veteris hominis recensuit, nunc opera boni hominis.

℣. 14. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*, id est, perfectum : tum quia cæteras connectit et complectitur virtutes, tum quia fideles sanctè et perfectè unit inter se et cum Deo.

℣. 15. *Et pax Christi exultet...* Gr. βραβευέτω.

Βραβεύειν autem duo significat : palmam obtinere, seu referre; et palmam distribuere, seu adjudicare.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Hinc duplex potest esse sensus.

Primus : pax Christi, seu quam Christus attulit de cœlo, et ad quam nos obligat unitas corporis Ecclesiæ cui inserti estis, palmam obtineat, superet ac vincat in cordibus vestr i.

Si molestiâ afficimini, si quid dissensionis inter vos accidat, victrix sit non ira, non cupiditas, non superbia, sed pax christiana.

Quasi diceret : Paci imprimis studete, pacem omnibus anteponite.

Et hic sensus conformior videtur præcedentibus. *Super omnia autem hæc...* conformior est et Vulgatæ nostræ : *exultet,* scilicet, victrix et triumphatrix de omni tum passione, tum interesse, seu proprio commodo.

Alter sensus, pax sit quasi brabeuta in cordibus vestris : sit instar judicis agonum, justus certaminis arbiter.

Si qua inter vos lis, dissensio, certamen oriatur, litem decidat non ira, non superbia, non passio, sed amor studiumque pacis.

Hunc sensum sequitur et exornat D. Joan. Chrysostomus ; sequitur et Theodoretus : habete, inquit, in corde pacem, certamini præsidentem et præmia distribuentem.

Sequi videtur et Syrus : Pax Christi gubernet corda vestra (scilicet quasi brabeuta et agonotheta, seu præses certaminum).

Uterque sensus docet nos christianismum esse scholam ac professionem pacis.

In qua, seu ad quam *vocati estis...*

Unum corpus facti sumus omnes, ut pacem habere doceamur.

Pax itaque sit victrix de omnibus animi passionibus.

Pax, quasi regina, omnes nostri cordis affectus regat ac contineat in officio.

Pax, quasi agonotheta, certaminibus nostris præsideat, palmamque patienti distribuat, non ulciscenti.

Et grati estote, Gr. εὐχάριστοι, gratifici, seu, ut ait Syrus, et gratias agite Deo ob beneficia, ob patientiam, ob victoriam.

Vel, ut volunt Vatablus, Erasmus post D. Hieronymum, gratiosi, amabiles, comes et benigni estote : hoc enim confert ad pacem.

Hic sensus, licèt minùs communis, huic loco tamen aptior videtur, qui est de concordiâ et pace.

Adde quòd de gratiis Deo habendis agit. ℣. 17.

℣. 16. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter...*

Doctrina Christi, Evangelium, verbum Dei, inhabitet in vobis cum magnâ abundantiâ, vosque opulentos faciat *in omni apientiâ.*

Audite, quicumque estis mundani, et uxori præestis et liberis, quomodo vobis quoque maximè mandet legere Scripturas, non leviter, nec temerè, sed magno studio et diligentiâ. D. Chrysostomus.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Cuncta notanda sunt verba, docent quippe nos modum legendi Scripturas. *Habitet.* Gr. inhabitet, resideat, radicem figat, semper sit præsens.

In vobis, id est, mentibus et cordibus vestris. Lex Moysi in tabulis lapideis scripta fuit : lex evangelica inscribatur in cordibus vestris.

Abundanter, copiosè, ita plenè ac perfectè impleat ac imbuat mentes vestras, ut *omni sapientiâ* pleni, illam quasi eructantes, vos invicem doceatis ac erudiatis.

Hinc docemur Evangelium Christi legendum esse non leviter ac præcipitanter, sed cum meditatione ac reflexione, ita ut inhabitet in nobis, radicesque figat.

Non raro, sed abundanter, sæpè ac multùm; ita ut mentem imbuat, repleatque verâ sapientiâ perfectâque rerum divinarum notitiâ, quam in alios possimus eructare.

Docentes et commonentes....

Circa psalmos, hymnos, vide Ephes. 5. ℣. 19 et 20, in commentario.

In gratiâ cantantes.... satis communiter intelligitur, cum gratiarum actione, ut Ephes. 5, 19, 20 : *gratias agentes, etc.*

Optimè etiam intelligitur, gratiosè, venustè, ita ut voluptatem spiritualem vobis et aliis procuretis.

Vult itaque ut piè canant et suaviter, ita ut ex corde pio vox grata erumpens, suis mysticis cantilenis delectationem spiritualem foveat in animis.

℣. 17. *Omne quodcumque facitis....*

Sive loquamini, sive agatis, *omnia* facite *in nomine...* id est, invocato nomine Domini, et per eum *Deo gratias agentes.*

Omnia nostra, seu verba, seu opera externa, seu interna, ad Dei gloriam referenda : sed in nomine et virtute Christi.

Eum vocans adjutorem, eum priùs orans, res tuas aggredere, ait D. Chrysostomus.

Gratias agentes Deo et Patri per ipsum; per eum gratiarum actio reddenda, per quem et propter quem omnia nobis bona dantur à Deo.

His in verbis *Omne quodcumque facitis.... omnia in nomine Domini Jesu facite,* præceptum continetur negativum : scilicet, non in nomine Angelorum (quos Simoniani jubebant adorare), sed *in nomine Domini Jesu Christi;* non per Angelos gratias agentes Deo, sed per Jesum Christum. Ita Theodoretus, D. Chrysostomus.

Est etiam præceptum affirmativum, ait D. Thomas hìc; sed ut impleatur non est necesse quòd omnia actu referantur in Deum, sed habitu.

Ex D. Thoma videtur impleri præceptum hoc cùm opera nostra talia sunt, quòd in Dei gloriam cedere possunt : ait enim : Qui facit contra gloriam Dei et præcepta ejus, facit contra hoc præceptum.

Perfectio autem charitatis est, et omnibus consulenda, si omnia actu, vel saltem virtute ad Dei gloriam referantur in nomine et virtute Christi.

Sic enim omnia opera nostra laudes erunt Dei, et virtutis ac meriti rationem induent.

Itaque in praxi per ipsum, cum ipso et in ipso fac omnia.

Per ipsum, ut mediatorem ac pontificem tuum.

Cum ipso, ut capite tuo.

In ipso, in ipsius spiritu, motivis ac intentionibus.

℣. 18. *Mulieres, subditæ estote viris.* Gr. propriis. *in Domino ;* est restrictio subjectionis.

Juxta Christi legem ac Dei voluntatem : in iis quæ vult Deus, scilicet in rebus honestis ; hæc fusiùs, Ephes. 5. 22, in commentario.

℣. 19. *Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad*, id est, erga *illas.*

Amari, id est, difficiles, morosi, ad amaritudinem provocantes. Vide fusiùs conjugatorum munia. Ephes. 5, ℣. 22, in comment., in fine capitis.

℣. 20. *Filii, obedite parentibus per omnia*, id est, in omnibus, scilicet, quæ non sunt contra Deum, seu quæ paternam non excedunt potestatem. Vide Ephes. 6. ℣. 1, 2 et 3.

℣. 21. *Patres, nolite ad indignationem,...* id est, nimiâ severitate et intempestivâ morositate irritare filios vestros, ne animum despondeant, seu animo dejiciantur, desperationemque concipiant. Vide fusiùs Ephes. 6. ℣. 4.

℣. 22. *Servi, obedite per omnia*, id est, in omnibus, *Dominis carnalibus*, id est, temporalibus, etiam ethnicis.

Non ad oculum,... id est, non ocularem exhibeatis servitutem, quasi hominibus placere studentes; sed simplicem, innocentem, sine simulatione et dolo ; quasi qui Deum timent, Deumque in omnibus suis actibus testem ac judicem prospiciunt.

℣. 23. *Quodcumque facitis....* obsequia vestra reddite ita libenter et alacriter, ac si Domino, non hominibus, ministraretis.

℣. 24. *Scientes quòd à Domino...* Syr. et scitote, etc. quoniam à Deo eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hæreditatem.

Ut promptiores et in obsequiis alacriores reddat, mercedem illis promittit non servorum, sed filiorum æternam hæreditatem.

A dominis modicam servi recipiunt mercedem, hæredita-

tem verò nullam: à Domino autem mercedem eximiam recipient, hæreditatem æternam: *retributionem hæreditais.*

Christo Domino servite.

Cùm à Christo Domino tantam sitis mercedem recepturi, ergo heris vestris, velut, *Christo Domino*, *servite;* seu respicite Christum tanquam vestrum Dominum, illique servite.

Gr. nam Christo Domino servitis.

Syr. Christo enim Domino servitis.

Tuncque sensus erit; quidni reciperetis hæreditatem æternam; Christo enim Domino servitis, si piè et christianè juxtaque Dei voluntatem dominis vestris serviatis?

℣. 25. *Qui enim facit injuriam....* Gr. at qui facit injuriam, etc. Syr. cæterùm, qui peccaverit, luet pœnas prout peccaverit, nec est acceptio facierum.

Alii hoc de servis injustis intelligunt; alii de dominis, melius si de utrisque intelligatur, ut Ephes. 6, 8. Sensus est ergo:

Qui fecerit injuriam, sive servus infidelis domino suo; sive dominus in servum durus et injustus, injustitiæ suæ pœnam recipiet.

Deus enim non magis dominis parcet iniquis quàm servis: nec enim dominorum iniquorum potestatem reverebitur, nec servorum infidelium miseriâ tangetur.

Vide christianæ servitutis conditiones, Ephes. 6, ℣. 5, 6, etc., post ℣. 8, in eodem cap. ℣. 9. Vide modum christianæ dominationis.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ut Deo Christoque dignè vivas, frequenter attende ad spiritualem et divinam gratiæ vitam cujus factus es per Christum in Baptismo particeps.

Mundo peccatoque mortuus, vivis vitâ Christi; vitâ quidem cum Christo absconditâ in Deo; at verâ, reali, divinâ, omnibus aliquando manifestandâ.

Hujus gratiæ memor, sursum mentem et cor attolle; terrena sperne, cœlestia quære: ad hoc vide ℣. 4, et observationes morales.

Ut christianè patiaris, attende ad futuram vitam quam cum Christo in sinu Dei victurus es in æternum.

Hæc vita præsens non est propriè vita nostra; est alia quam in cœlis cum Christo vivemus in Deo, beati, immortales, impassibiles, gloriosi, Christo Deoque similes.

Hujus æternæ vitæ memores, nunc cum Christo patiamur, ut cum Christo simus in æternum beati in Deo.

Ad omnia itaque christiana munia dignè obeunda, attende quid sis et quid futurus sis. Ad hæc lege, ℣. 3 et 4, et observationes morales.

SECUNDÒ.

Ut in Christo continuè proficias, recordare quòd christianismus sit veteris hominis exutio, et novi hominis indutio.

Utrumque in Baptismo cœpisti; utrumque per totam vitam perficiendum est.

Mortificate ergo veteris hominis *membra*, quæ sunt in vobis, ℣.5; *deponite et vos*, ℣. 8.

Et induentes novum, ℣. 10, *induite vos ergo*, *etc.*, ℣. 12.

Hos versus lege, et videbis quòd utrumque sit jugiter faciendum, et quòd juxta veteris hominis mortem novus homo vivat, et consequenter eò perfectior Christianus eris, quò perfectiùs Adamo renuntiaveris.

TERTIÒ.

Ut paci cum omnibus habendæ studeas et pacificè vivas, attende ad cœlestem D. Pauli doctrinam, ℣.15. *Pax Christi*,

pax quam Christus attulit de cœlo, *pax ad quam* per Baptismum *vocati estis, exultet in cordibus vestris*, victrix et triumphatrix de omnibus animi passionibus.

Quasi regina, omnes vestri cordis affectus regat.

Quasi agonotheta, certaminibus vestris præsideat, palmamque patienti distribuat. Vide ℣. 15 explicationem, etc.

QUARTÒ.

Ut omni sapientiâ christianâ replearis, Christusque, Dei Verbum, abundanter inhabitet in te, lege, relege sanctum ejus Evangelium eo modo quem præscribit Apostolus. Vide ℣. 16, et notas litterales et morales.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

℣. 1. DOMINOS hortatur ad æquitatem et benignitatem in servos.

Deinde rediens ad officia omnibus communia,

℣. 2, 3 et 4. Fideles omnes hortatur ad orationis instantiam, eosque rogat ut et pro se Paulo deprecentur, ut os illi Deus aperiat ad intrepidè et convenienter annuntiandum arcanum incarnationis mysterium.

℣. 5 et 6. Hortatur eos ad cautam et circumspectam inter Gentiles conversationem, et ad gratiam et prudentiam in loquendo.

℣. 7, 8, 9. A Tychico, hujus Epistolæ bajulo, scient quæ circa ipsum Romæ gerantur; quem ad eos cum Onesimo mittit, ut et ipsos consoletur.

℣. 10, 11, 12, 13, 14. Suo et aliorum qui ei aderant, nomine, varios salutat Colossis.

℣. 15, 16. Salutat et fideles Laodicenses, hancque Epistolam vult et in eorum Ecclesiâ legi.

℣. 17. Archippum monet attendere ad ministerium quod accepit à Domino.

Denique, propriâ manu subsignans, rogat ut vinculorum illius sint memores, eisque Dei gratiam apprecatur.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. DOMINI, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quòd et vos Dominum habetis in cœlo.

2. Orationi instate, vigilantes in eâ, in gratiarum actione:

3. Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum),

4. Ut manifestem illud ita ut oportet me loqui.

5. In sapientiâ ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.

6. Sermo vester semper in gratiâ sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.

7. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino:

8. Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra,

9. Cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis.

10. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: si venerit ad vos, excipite illum:

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

HERI, servis vestris exhibete quod justum est et æquum, scientes quòd vos quoque Dominum habetis in cœlo.

In oratione perseverate, et vigilate cum gratiarum actione.

Orate etiam pro nobis, ut Deus, auferens impedimenta, libertatem det prædicandi salutis humanæ mysterium per Christum (propter quod mysterium vinculis nunc constringor).

Et ut illud aptè et convenienter annuntiem.

Prudenter et providè conversemini cum ethnicis, ad Ecclesiam non pertinentibus, temporis opportunitate benè utentes.

Sermo vester sit semper sapientiæ sale, cum gratiâ, seu gratâ jucunditate conditus; ita ut sciatis quomodo unicuique loqui et respondere debeatis.

Tychicus, charissimus frater meus, qui mecum Domino servit estque fidelis illius minister, certiores vos reddet eorum quæ circa me sunt.

Illum ad vos misi, ut cognoscat (mihique referat) quomodo se habeant res vestræ, et ut vos consoletur.

Misi, inquam, cum Onesimo, charissimo et fideli fratre, qui et Colossensis est. Uterque vobis nota faciet omnia quæ hìc apud nos fiunt.

Aristarchus, qui mecum captivus est, salutat vos; et Marcus, Barnabæ consobrinus, de quo Marco commendatitias recepistis litteras: illum itaque recipite benevolè, si ad vos ierit.

11. Et Jesus, qui dicitur Justus: qui sunt ex circumcisione : hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.

12. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei.

13. Testimonium enim illi perhibeo quòd habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiciæ, et qui Hierapoli.

14. Salutat vos Lucas medicus, charissimus, et Demas.

15. Salutate fratres qui sunt Laodiciæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est, Ecclesiam.

16. Et cùm lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur : et eam quæ Laodicensium est, vos legatis.

17. Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas.

18. Salutatio, meâ manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

Et Jesus, qui vocatur justus, salutat vos. Hi tres, Judæi sunt, et illi soli me adjuvare solent in prædicando regno Dei, mihique magno fuerunt solatio.

Salutat vos Epaphras, collosensis, servus Jesu Christi, et qui pro vobis orat assiduè, ut perfectè et plenè adimpleatis omnem Dei voluntatem.

Testor enim vobis de eo, quòd zelum plurimum habeat pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ et Hierapoli.

Lucas medicus, mihi charissimus, et Demas salutat vos.

Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham, et Ecclesiam quæ in illius ædibus est.

Et cùm apud vos lecta fuerit hæc epistola, efficite ut in ecclesiâ quoque Laodicensium legatur, et eam quæ Laodicensium est legite.

Et Archippo dicite: Attende ministerio illi quod accepisti à Domino, ut diligenter illud adimpleas.

Salutationem meam, hìc propriâ manu vobis adscribo.
Memores estote vinculorum meorum.
Gratia vobiscum. Amen.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. DOMINI, *quod justum est.*

Hic versus à multis reponitur in capite tertio, et benè: cohæret enim præcedentibus.

Gr. Domini, justum et æqualitatem servis præstate; τὴν ἰσότητα æqualitatem, æquabilitatem, ait Erasmns.

Date illis quod justum est, victum, vestitum et cætera necessaria, et æquitatem erga illos servate; ab illis opera exigite cum moderatione, et unicuique quod illi convenit, proportione servatâ, tribuite.

Scientes quòd et vos Dominum habetis in cœlo, qui vos prospectat, cuique vobiscum aget quomodo cum servis vestris egeritis.

Quales erga servos vestros fueritis, talis erga vos Dominus vester et Dominus omnium erit.

In quâ mensurâ mensi fueritis... Matth. 7. 2. Marc. 4. 24.

Non est acceptio personarum... Rom. 2. 11. Ephes. 6. 9.

Ergo non tam dominos vos existimate, quàm conservos.

℣. 2. *Orationi instate....*

Redit ad officia omnibus communia.

Omnes orationi vacent instanter, attentè, et gratias agant incessanter.

Triplex hìc notatur orationis conditio.

Prima, sit instans, assidua, perseverans.

Secunda, sit vigil, attenta, devota.

Tertia, sit grata, humilis, memor beneficiorum.

Omnes, etiam laici (omnibus enim loquitur Apostolus), orent assiduè et incessanter.

Oratio quippe cœlestis est fistula per quam gratia Dei ad nos descendit.

Et quia gratiâ semper egemus, hinc assiduè orandum.

Orent attentè, devotè, reverenter et vigilantes : Deum quippe, entium et sæculorum regem alloquimur, nos qui nihilum, mera dependentia sumus.

Orent humiles et grati, præteritorum memores :

Gratitudo quippe de præteritis beneficiis, et fiduciâ in futuri postulatione, misericordem Dei manum aperit.

Itaque gratiarum actio pars est orationis maxima.

℣. 3, 4. *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis....*

Non ostium carceris, sed ostium sermonis : det opportunitatem liberè prædicandi Evangelium Christi, seu salutis humanæ mysterium per Christum; et ut illud mysterium (*propter quod vinctus sum*) aptè et convenienter annuntiem.

Duo concionatori apostolico sunt necessaria, scilicet : salutaria loqui, et illa convenienter ad suadendum loqui.

Utraque suis et fidelium orationibus postulet à Spiritu sancto, cujus est os concionatoris et corda audientium aperire.

℣. 5. *In sapientiâ ambulate....*

Docet quomodo erga ethnicos agere debeant : scilicet, cum magnâ prudentiâ vitantes omnia quæ possent eorum animos offendere, ne quæ sit intempestiva vexatio quæ pacem Ecclesiæ evertat, et libertatem Deo seviendi et Evangelium promovendi eripiat.

Tempus redimentes. Vide dicta ad Ephes. 5. 16.

℣. 6. *Sermo vester semper in gratiâ*, id est, sermo vester sit suavis ac sapidus : unicuique respondens prout necessitas et circumstantiæ postulant.

Non minùs comiter loquendum quàm prudenter.

Talis sit præcipuè sacerdotum ac religiosorum loquela, comis et prudens : non in ministerio tantùm, sed et in omni, etiam familiari conversatione.

Maximè prosunt et ædificant talia colloquia.

D. Chrysostomus hìc epist. ad Coloss. cap. 4. paginâ 42. et 243. comitatem docens et prudentiam, multa tradit axiomata utilia, v. g. :

Si absque periculo colere oportet ne recuses.

Si tempus sit placidè loquendi, ne eam rem existimes assentationem.

Fac omnia quæ ad honorem attinent, absque eo quòd lædatur pietas.

Ibidem, Hom. undecimâ in cap. 4. Coloss. p. 243. docet quòd divitibus et principibus magis se demittere et accommodare oporteat, quia illorum animi sunt imbecilliores, ut qui tumeant et diffluant;

Cum pauperibus verò majori loquendi libertate utendum; quia pauperum et inferiorum solidiores et prudentiores animi (id est, ut quidem reor, patientiores et in virtute plerumquè exercitatiores).

In utrisque ædificatio spectanda, non propter divitias magis honorandus dives, sed propter imbecillitatem magis ferendus. Vide locum citatum paginâ 243.

℣. 7. *Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus.* Vide paraphrasim.

℣. 8. *Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut...* Vide paraphr.

℣. 9. *Cum Onesimo charissimo et fideli fratre.* Vide paraphrasim.

Sed post Theodoretum in his versiculis nota D. Pauli prudentiam, Tychicum mittentis ad consolandam et docendam Colossensem Ecclesiam; Onesimum verò, ex servo fugitivo, recens factum Christianum mittentis, non ut doceat vel hortetur; sed ut cum Tychico de rebus Pauli certiores reddat Colossenses.

Hinc jungendum, *quem misi ad vos, cum Onesimo:* Tychicum quidem, *ut cognoscat et consoletur...* Onesimum verò, ut cum Tychico *nota faciat quæ hìc aguntur.*

In iisdem versibus D. Chrysostomus notat et miratur D. Pauli modestiam et humilitatem, servum vocantis fratrem suum.

Qui in regnum cœlorum primas tenebat, qui fuit coronatus, qui in tertium ascendit cœlum, servos fratres vocat et conservos: ubi est insania? ubi arrogantia?

Deprimamus omnes fastum, conculcemus arrogantiam.

℣. 10. *Salutat vos Aristarchus...* Vide paraphrasim.

De quo accepistis mandata... Non Barnabâ, tanti quippe nominis erat in totâ Ecclesiâ, ut commendatitiis litteris non indigeret, sed Marco Joanne, qui talibus indigebat litteris; ob id quod narratur Act. 15. ℣. 39.

Sed, à quo acceperant mandata?

Fortasse à Barnabâ, ait D. Chrysostomus; Barnabæ autem commendationi D. Paulus jungit et suam, ut manifestet quòd sit jam charus.

℣. 11. *Et Jesus, qui dicitur...* Vide paraphrasim.

Hi soli sunt adjutores mei... Gr. hi soli cooperarii ad regnum Dei; id est, soli cooperarii mei in prædicando Evangelio, per quod stabilitur regnum Dei in hominibus, et homines discunt acquirere regnum Dei.

℣. 12. *Salutat vos Epaphras...* Vide paraphrasim.

Ut stetis perfecti et pleni.

Ut perseveretis perfecti et adimpleti, etc.; seu, ut perseveretis in perfectâ et plenâ adimpletione omnis voluntatis Dei: illam perfectè noscatis et plenè ad impleatis: idem rogat et ipse Paulus cap. 1. ℣. 9.

℣. 13. *Testimonium enim...* Vide paraphrasim.

Quòd habet multum laborem. Gr. zelum, ardens desiderium, scilicet profectûs vestri.

℣. 14. *Salutat vos Lucas...* Vide paraphrasim.

℣. 15. *Salutate fratres...*

Et Nympham: patet ex Gr. quòd masculini sit generis, *αὐτοῦ.*

℣. 16. *Et cùm lecta fuerit...* Vide paraphrasim.

Et eam quæ Laodicensium est. Gr. *τὴν ἐκ Λαοδικείας*, eam quæ ex Laodiceâ. D. Chrysostomus et Theodoretus id notârunt iisdem verbis: non dixit eam quæ est ad Laodicenses, sed quæ scripta est à Laodiceâ. Ita D. Chrysostomus et Theodoretus.

Iidem Patres opinantur Laodicenses ad Paulum scripsisse.

Et in hoc sensu non malè hanc epistolam noster interpres

vertit, *eam quæ Laodicensium est:* epistola enim ejus est à quo scripta fuit.

In quâ opinione, dicendum est quòd unicâ et eâdem epistolâ D. Paulus respondit Laodicæis sibi scribentibus, et succurrit Colossensibus non scribentibus, sed eodem morbo cum his laborantibus.

Alii tamen volunt quòd reverà D. Paulus ad Laodicenses scripserit, suamque epistolam Colossensibus communicari voluerit, sed quòd hæc epistola fuerit deperdita: quæ enim sub hoc nomine apparet, ab antiquis Patribus fuit semper reprobata.

Alii putant quòd hæc Laodicensium epistola, de quâ hìc, sit eadem ac epistola ad Ephesios, quæ ad utramque Ecclesiam, Ephesinam et Laodicensem fuerit directa; sed quia Laodicea Colossis propior erat quàm Ephesus, ideo maluit Apostolus inde trahi exemplar epistolæ. Hâc in re nihil certum.

℣. 17. *Archippo dicite...* Baronius Epaphram putat episcopum Colossensem, Archippum verò diaconum. Alii, Epaphræ coadjutorem, et tandem successorem.

℣. 18. *Salutatio, meâ manu...* Hucusque per amanuensem scripsit Apostolus, hìc propriâ manu subscribit et salutat: *Memores estote vinculorum, etc.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 2. disce quomodo orandum: assiduè, attentè, humiliter.

SECUNDÒ.

Ex ℣. 5 et 6. disce quomodo conversandum: prudenter et comiter. Ibidem vide quædam hâc de re D. Joannis Chrysostomi axiomata.

TERTIÒ.

Memor apostolicorum Pauli vinculorum, gratias age Deo qui talem toti Ecclesiæ, et consequenter tibi, dedit Apostolum, qui ob Evangelium ligatus, et de suî liberatione non sollicitus, nihil nisi nostram doctrinam et salutem curabat. ℣. 3, 4 et 18.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

PRIMÆ EPISTOLÆ

B. PAULI

AD THESSALONICENSES

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

THESSALONICA, quæ nunc Salonica dicitur, totius Macedoniæ Metropolis erat.

Actorum cap. 17 narrat divus Lucas quomodo apostolus Paulus hanc in urbem advenerit, Evangelium in Judæorum synagogâ per tria sabbata prædicaverit; aliquos quidem Judæos, magnam verò Gentilium multitudinem, et plures præsertim nobiles matronas, ad fidem converterit.

Ibidem narratur quomodo, hâc de causâ, Judæi Paulo et Evangelio invidentes, seditionem in eum concitârunt, quam ut declinaret beatus Apostolus, à Thessalonicâ per noctem profectus, venit Beræam; à Beræâ autem navigavit Athenas.

Ex hujus Epistolæ capite tertio, ℣. 2, dis-

cimus quòd divus Paulus, licèt absens, Thessalonicensium tamen curam semper gerens, eorumque salutis ardenti desiderio pressus, Athenis ad eos Timotheum misit, ut eos in fide fulciret, et contra omnes adversariorum machinationes muniret.

Timotheus ad Paulum reversus (rediit autem, non Athenas, ubi Paulus non demoratus est, sed Corinthum, in quâ diu permansit, ut patet ex Act. 18); Timotheus ergo ad Paulum reversus, laudavit Thessalonicensium fidem inexpugnabilem, ait Theodoretus: dixit tamen eos opus habere aliquâ exhortationis doctrinâ, de quibusdam quæstionibus quæ apud eos movebantur.

Ob talem nuntium gaudet Apostolus, optatque Thessalonicenses revisere; interim hanc ad eos scribit Epistolam.

In cujus primo capite laudat eorum constantiam in fide, et patientiam in adversis.

In secundo, ut ad perseverantiam excitet, in memoriam eis revocat quantâ sinceritate, quantoque zelo ipsis Evangelium prædicaverit.

In tertio, narrat quomodo eorum desiderio pressus, Athenis miserit ad illos Timotheum, et quomodo cognitâ, ex Timotheo ad se re-

verso, eorum in fide constantiâ, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agat, oretque Deum, ut eos revisere, et in fide perficere sibi concedat.

In quarto hortatur ad castitatem, ad fugam otii, ad honestum laborem; mortis proponit solatium, scilicet, mortuorum resurrectionem, cujus modum exponit et ordinem.

In quinto, ob incertitudinem diei judicii, hortatur ad vigilantiam et ad omnia bona opera.

Græca et Syra in fine Epistolæ habent quòd hæc Epistola scripta sit Athenis : sed Baronius an. 52, probat scriptam fuisse Corinthi.

Omnium Epistolarum quas scripsit Apostolus, hanc primam esse affirmant D. Chrysostomus, Theodoretus, Baronius, quibus viri docti subscribunt.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PAULUS pro Thessalonicensibus continuas Deo gratias agit, et pro ipsis orat quoties ad Deum fundit preces, semper memor operatricis eorum fidei, laboriosæ charitatis, speique sustinentis, ℣. 2, 3.

In memoriam illis revocat admirandas circumstantias fervidæ ipsorum ad Christum conversionis, factæ per efficaciam suæ prædicationis, per virtutem miraculorum, per dona Spiritûs sancti ipsis plenè communicata.

Hâcque refricatione confirmat eos in doctrinâ divinitus confirmatâ, ℣. 4, 5, 6.

Laudat eorum in fide conservandâ constantiam, quâ facti sunt aliis fidelibus in exemplum, ℣. 7.

Ab illorum eximiâ virtute et constantiâ, Evangelium non in reliquâ tantùm Macedoniâ et Achaiâ; sed et in omni circumquaque regione publicatum est, ℣. 8, 9.

Hâcque laude exstimulat eos, ad perseverandum in fide ubique celebri, et quâ à simulacris conversi sunt ad Deum vivum et verum, et Filium ejus Jesum Christum, ℣. 10.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

2. Gratia vobis et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestrî facientes in orationibus nostris, sine intermissione,

3. Memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis, et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum:

4. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram:

5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantùm, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multâ, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.

6. Et vos imitatores nostrî facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multâ cum gaudio Spiritûs sancti:

7. Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedoniâ et in Achaiâ.

8. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solùm in Macedoniâ et in Achaiâ, sed et in

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, et Sylvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiæ in Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo existenti, seu congregatæ.

Gratia vobis et pax. Gratias Deo semper agimus pro vobis omnibus, et mentionem vestrî facimus in precibus nostris,

Indesinenter coram Deo Patre nostro memores operum fidei vestræ et laborum charitatis vestræ et patientiæ vestræ, ob spem quam habetis in Dominum nostrum Jesum Christum.

Siquidem novimus, fratres mei, à Deo dilecti, qualis fuerit electio vestra, seu à mundo segregatio.

Quoniam nostra apud vos Evangelii prædicatio facta fuit non verbali tantùm explicatione, sed cum miraculorum potentiâ (seu patratione), cum communicatione Spiritûs sancti donorum, cum plenâ et perfectâ veritatis persuasione : vos ipsi scitis quales apud vos exstiterimus, vestrî causâ (ut vos ad fidem converteremus).

(Et sanè non infelici successu;) nam imitatores nostrî facti estis, et Domini nostri, quippe qui recepistis verbum Evangelii cum gaudio Spiritûs sancti, licèt inter tribulationes multas.

Ita ut omnibus fidelibus in Macedoniâ et in Achaiâ præstiteritis exemplum constanter et alacriter propter fidem patiendi.

A vobis enim fama Evangelii non solùm in Macedoniam et in Achaiam manavit, sed et rumor fidei vestræ erga Deum

omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui.

9. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum à simulacris, servire Deo vivo et vero,

10. Et expectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis), Jesum, qui eripuit nos ab irâ venturâ.

---

ubique sic sparsus est, ut non sit nobis necesse de vobis quidquam dicere.

Ipsi enim (qui in illis locis sunt) præveniunt nos, narrantes qualis fuerit ad vos noster accessus (quàm efficax), et quo pacto à simulacrorum cultu conversi estis ad Deum, ut illis relictis, coleretis Deum vivum et verum;

Et ut Filium ejus Jesum, quem suscitavit à mortuis, spe certâ exspectaretis de cœlo venturum, qui nos eripiat ab irâ venturâ.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS, *et Sylvanus, et Timotheus...*

Paulus non se nominat hìc apostolum sicut alibi, ob reverentiam Sylvani, ne se supra ipsum videretur extollere, ait Cajetanus.

Sylvanus, ille idem qui Act. 18. ℣. 5. dicitur Sylas, fuitque comes peregrinationis Pauli, post discessum Barnabæ. Act. 15. ℣. 40.

Sylvanum autem et Sylam eumdem esse patet historiam legenti.

Hinc D. Hieronymus vult scribæ errorem esse, Sylamque legendum, non Sylvanum.

Alii verò communiter putant nomen sic immutatum fuisse, ut fieret latinum.

Judæi quippe sua nomina non rarò sic immutabant, ut ea græca vel latina redderent.

Sylvanus et Timotheus...

Prior nominatur Sylas, quia antiquior, gravior et maturior, quique adhæserat Paulo antequam Paulus Timotheum in socium adhiberet. Vide Act. 16.

Hos verò duos in salutatione assumit Apostolus, quia Thessalonicensibus noti erant et chari, ut qui apud eos apostolicorum Pauli laborum socii fuerant.

Assumit autem eos et ut honoret, et ut illorum auctoritate et testimonio doctrinam suam confirmet.

In quibus mirare primò Pauli prudentiam, suos cooperarios sic honorantis, et doctrinam suam (quamvis cœlestem et à Christo ipso edoctam) suorum cooperariorum testimonio confirmantis.

Secundò, Pauli modestiam, sese suis cooperariis coæquantis.

Tertiò, ordinatam modestiam, se primum omnium nominantis.

Et ex primo discat Christi minister, quicumque sit, et quantumvis doctrinâ et dignitate sublimis, suam aliorum testimonio doctrinam confirmare.

Ex secundo, discat in cleris non dominari.

Ex tertio, discat quòd suum possit et debeat ordinem servare ac primatum.

Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre, et Domino Jesu Christo, subaudi, existenti, vel congregatæ, seu colenti Deum Patrem et Dominum nostrum Jesum Christum. Vide plura in secundâ epistolâ ad Thess. cap. 1. ℣. 1.

Presbyteros et diaconos non nominat, quia ecclesia illa nondum erat bene formata, utpote recens et quasi nascens.

Gratia vobis et pax.

Gr. addunt à Deo Patre et Domino Jesu Christo; idem habent D. Chrysostomus, Theodoretus.

Non tamen legit Syrus nec Æthiopica versio.

℣. 2. *Gratias agimus Deo semper....*

Docet eos se modestè gerere, propemodum dicens universum esse Dei virtutis, ait D. Chrysostomus.

A Deo procedit omne bonum.

Hinc de omnibus rectè factis et bonis gratiæ sunt agendæ.

Sic autem gratias agit Apostolus, ut et oret pro Thessalonicensibus.

Quibus docet duo nobis continuè necessaria, gratias agere et orare, nec unum ab altero separandum.

Ob beneficia semper gratiarum actio reddenda.

Ob miserias nostras semper imploranda misericordia.

Hoc in omnibus epistolis docet Apostolus.

℣. 3. *Memores...* in græco, huic versui jungitur quod communiter in præcedenti versu reponitur; scilicet *indesinenter memores.*

Ita D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et post illos Estius, Grotius, idque videtur convenientius; estque sensus:

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis; memoriam vestrî facientes...

Hoc *semper*, ad gratiarum actionem et ad orationem extenditur.

Deinde explicans de quibus gratias agit semper, addit, *indesinenter memores coram Deo.*

Operis fidei vestræ : seu, ut vertit Syrus, operum fidei vestræ.

Opera fidei sunt ea quæ ex fide nascuntur, fidemque perficiunt et comprobant.

Hoc opus fidei in Thessalonicensibus fuit præsertim constantia in periculis et in persecutione.

Institutum vestrum et constantiam nemo flexit : hoc est opus fidei, ait D. Chrysostomus.

Et laboris, et charitatis...

Secunda conjunctio *et* non est in Græco, nec in Syriacâ, nec in Arabicâ, nec in Æthiopicâ versionibus, nec in D. Chrysostomo, nec in Theodoreto, qui omnes legunt, *et laboris charitatis.*

Estius putat illud *et* irrepsisse negligentiâ scribæ, legendumque, *et laboris charitatis.*

Labor charitatis, est labor ex charitate susceptus : Thessalonicenses autem ex charitate laboraverunt, ut seditionem contra Paulum concitatam sedarent, et ut eum è periculo liberarent.

Laboraverunt et passi sunt ut fidem ipsi servarent, ut infirmos in fide corroborarent, ut egenos suis facultatibus adjuvarent, sicut dicitur cap. 4. ℣. 10.

Horum autem laborum coram Deo Paulus erat indesinenter memor.

Et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, id est, patientiæ, seu perseverantiæ quam hactenùs servâstis ob spem in Dominum nostrum Jesum Christum.

Neque enim, ait D. Chrysostomus, uno tantùm tempore fuit illa persecutio, sed perpetuò : neque solùm cum Paulo magistro bellum gerebant, sed etiam cum discipulis.

Non obstante tali persecutione, perseveraverunt Thessalonicenses, et constanter à concivibus suis passi sunt quæ fideles Jerosolymitani à Judæis, cap. 2. ℣. 14.

Ob hanc constantem perseverantiam Paulus Deo gratias agit.

Congruè autem dicitur, *sustinentiæ spei*, quia spes salutis æternæ, à Christo promissæ, patientiam producit et perseverantiam in adversis.

Sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi.

Ambrosius habet : Exspectationis spei, id est, spei exspectantis Dominum nostrum Jesum Christum, seu adventum Domini nostri Jesu Christi.

Nec contemnendam puto hanc interpretationem, utpote quæ respondet ultimo versui hujus capitis, *et exspectare Filium....* et præterea conformis est devotioni et praxi quam alibi sæpe commendat Apostolus, scilicet, expectare Jesum Christum judicem, qui præmiet et glorificet in se credentes et sperantes.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Ex tribus epithetis hìc à beato Paulo theologicis virtutibus attributis disce,

Primò, quòd fides debeat esse operatrix, non iners et otiosa, sed operum effectrix.

Sicut sine fide frustrà quis agit, sine opere frustrà quis credit. Per opera et per patientiam debet ostendi fides.

Hinc D. Chrysostomus : Si credis, omnia patere; si autem non pateris, non credis : annon enim sunt ejusmodi quæ promissa sunt, ut vel mille mortes electurus sit qui credit ? propterea regnum cœlorum et immortalitas et vita æterna : qui ergo credit, omnia patietur. Hucusque D. Chrysostomus.

Secundò, quòd charitas sit laboriosa : diligere nullus labor : germanè et sincerè diligere, multus labor, ait D. Chrysostomus.

Quia, ut ait Theodoretus, ferenda sunt fratris delicta, si invideat, si irascatur, si efferatur, si ingrati animi vitio laboret : hinc laborem charitati conjungit Apostolus.

Tertiò, quòd spes sit patiens, perseverans et sustinens ob præmium æternum.

Ante Deum et Patrem nostrum : hoc non legit Syrus nec Arabica versio ; referri autem debet ad *memores*, scilicet, *memores ante Deum ;* aliqui tamen referunt ad opus fidei et laborem et sustinentiam, quæ sunt *ante Deum*, id est, sine fuco, verè et sincerè, coram Deo ;

Vel, secundùm Theophylactum, quæ sunt *ante Deum*, id est, quas videt Deus et quarum reddet mercedem.

℣. 4. *Scientes, fratres... gratias agimus, scientes*, siquidem novimus, ut, post Syrum, dixi in paraphrasi.

Electionem vestram, scilicet ad fidem et ad gratiam, seu vestram à mundo infideli segregationem, ut in regnum Filii Dei per Baptismum transferremini, et, si in fide et gratiâ acceptâ perseveretis, *vestram* ad gloriam *electionem*.

℣. 5. *Quia Evangelium nostrum.*

Scimus, inquam, *electionem vestram*, et qualis illa fuerit, quia nostra apud vos evangelicæ doctrinæ promulgatio

Non fuit ad vos in sermone tantùm, id est, facta fuit a nobis, non simplici verborum expositione ; seu non stetit intra verba ;

Sed in virtute, id est, sed fuit per virtutem miraculorum comprobata.

Et in Spiritu sancto : fuit per communicationem charismatum Spiritûs sancti confirmata ; scilicet, per donum linguarum, prophetiæ, curationum, etc., quæ tunc communiter recipiebantur, etiam visibiliter.

Et in plenitudine multâ, fuit denique plenè et perfectè certificata. Gr. ἐν πληροφορίᾳ. Syr. in persuasione verâ. Arab. in persuasione multâ ; idem Æthiop., id est, in plenâ certitudine et perfectâ persuasione : ita ut nihil defuerit eorum quæ facerent ad plenè vobis suadendum Evangelii veritatem.

Sicut scitis... id est, vos ipsi mihi testes estis qualiter apud vos, salutis vestræ causâ, conversati fuerimus, scilicet, tanquam *si nutrix foveat filios suos..... cupidè volens non solùm vobis Evangelium tradere, sed et animas nostras*, ut ipse explicat cap. 2, ℣. 6, 7, 8 ; et sequentis epistolæ cap. 3.

Cessârunt jam miracula Evangelii doctrinam confirmantia ; caveat tamen evangelicus concionator ne sua prædicatio stet intra verba, seu sit in sermone tantùm : sed opere verba comprobet, conversatione demonstret ea quæ verbo docet : sanctæ vitæ exempla sint illius miracula, seu sint illi miraculorum vice.

℣. 6. *Et vos imitatores nostrî....* Et sanè non me meorum pœnitet laborum, adeo felix fuit eorum successus.

Vos enim nostrî non tantùm *imitatores* facti estis ; sed quod plus est, *Christi Domini.*

Excipientes Verbum.... in hoc scilicet, quòd Evangelii verbum, cum Spiritûs sancti gaudio recepistis, licèt medias inter tribulationes multas.

Lege Act. cap. 17, et videbis quòd hoc ipso tempore quo Thessalonicenses Evangelium recipiebant, multa passi sunt propter illud, non constanter tantùm, sed et alacriter et cum spirituali lætitiâ.

Et in hoc imitatores facti sunt Pauli et aliorum Apostolorum, qui propter Evangelium multa passi sunt gaudentes : *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilii, etc.*

Christi Domini facti sunt imitatores, qui tot et tanta pro nobis pertulit, quique passionem suam reputavit gloriam, Patri suo dicens : *Clarifica me...*

OBSERVATIONES MORALES.

Papæ! exclamat D. Chrysostomus, quantum encomium! discipuli repentè facti sunt magistri : non solùm audierunt verbum, sed ad idem pervenerunt fastigium ad quod Paulus : sed hoc nihil est, *imitatores facti estis Domini.*

Hinc primò erubesce, quia veteranus, post tot annos in fide transactos, non gaudes, imò tristaris, gemis et reluctaris in passionibus quas illi tyrones tulerunt alacriter et gaudentes.

Secundò, disce à quo et quomodo fiat illa mirabilis unio tribulationis et gaudii in corde fideli.

Hoc christianismi secretum et quasi mysterium explicat D. Chrysostomus, dicens : Afflictio est in corporalibus, et gaudium in spiritualibus, etc.

Sicut in igne rore aspergebantur tres pueri, ita vos quoque in afflictionibus.

Sed quomodo illic non est naturæ ignis rore aspergere, sed sibilantis spiritûs ; ita hìc quoque : non est enim naturæ afflictionis gaudium procreare; sed propter Christum perpessionis, et rore perfundentis spiritûs, constituentisque in quiete et recreatione, per fornacem tentationum. Chrysostomus.

Itaque in tribulatione positus recurre ad Spiritum sanctum; ora ut tecum sit, te adjuvet, tribulationis fornacem refrigeret ; patere in Spiritu sancto ; patere ad exemplum Christi Domini.

Christi Domini verus eris imitator, si mala sustineas cum gaudio Spiritûs sancti.

Tertiò, disce quòd non sit major Christiani gloria, nec majorem agnovit Apostolus, quàm pro Christo et ad exemplum Christi pati.

Omne quod ille patitur, pro nobis est, ait D. Bernardus, serm. 1. in cap. jejunii : felix membrum quod huic adhæserit per omnia capiti, et sequetur illud quocumquè ierit.

Itaque in tribulatione dic cum eodem D. Bernardo, ibidem : *Mihi* omnino *adhærere tibi bonum est,* ô caput gloriosum et benedictum in sæcula : sequar te quocumquè ieris : si transieris per ignem, non avellar à te, tu dolores meos portas et pro me doles, tu priùs transis per angustum passionis foramen, ut latum præbeas sequentibus membris ingressum. D. Bern. serm. 2. in cap. jejunii.

℣. 7. *Ita ut facti sitis forma.* Gr. typus; exemplar quod imitentur omnes Christiani, non Macedoniæ tantùm in quâ degitis, et Achaiæ, vobis vicinæ, è quâ scribo vobis; sed et qui sunt in toto orbe.

Notat Theophylactus quòd non sint facti forma, ut crederent alii ; jam enim credebant : sed quomodo oportet

credere, nimirum cum fervore et promptitudine ad pericula.

Magna laus præluxisse Macedonibus, genti maximæ et insigni, è quâ Alexander ideo dictus Macedo : major, præluxisse Achæis sapientiâ celeberrimis ; in Achaiâ enim erant Athenæ et Corinthus : at maxima universo orbi præluxisse, juxta id quod sequitur.

℣. 8. *A vobis enim diffamatus,* id est, divulgatus est, etc. Gr. personuit sermo Domini, id est, fama Evangelii et christianismi *non solùm in Macedoniâ et in Achaiâ;*

Sed et in omni loco, scilicet, ubi fideles : vel est hyperbole, significans, quaquaversum fides vestra, quæ est in Deum, exiit.

Grammaticè debuisset dici, *in omnem locum;* sed quia priùs dixerat, *in Macedoniâ....*

Profecta est. Gr. exiit. Syr. audita est ; rumor scilicet et fervor fidei vestræ ubique auditus est : *ita ut non sit nobis necesse quidquam de vobis loqui.*

Hæc hyperbolica non videbuntur, si spectetur quàm insignis fuerit Macedonum gens in totâ Græciâ. Ex D. Chrysostomo.

Adde quòd è Thessalonicâ, Macedoniæ metropoli, mercatores multi per totam Græciam negotiabantur; hinc fama facilè spargebatur.

Tantùm potest virtutis exemplum! est quasi bene olens unguentum, aerem odore suo perfundens.

Quasi tuba clarè resonans, totum locum sono suo replens.

℣. 9. *Ipsi enim de nobis annuntiant,...* id est, prævenit nos ubique fama, et ab aliis audimus quæ dicere volumus : nimirùm ipsi referunt qualis fuerit apud vos accessus noster, et quales erga me et Evangelium fueritis, quod etiam cum vitæ vestræ periculo suscepistis : quàm promptè à simulacrorum cultu conversi sitis ad Deum ; ut, illis statim relictis, coleretis Deum vivum et verum.

℣. 10. *Et expectare Filium,....* id est, et expectaretis de

cœlo Jesum Christum Filium Dei, Redemptorem nostrum, *quem* Deus *suscitavit à mortuis,* qui nos eripiat à pœnâ damnationis æternæ, quæ impiis et infidelibus superventura est, nosque coronâ donet æternâ.

Qui eripuit. Gr. liberantem, id est, qui eripiat, seu liberet.

Paucis omnia comprehendit: quòd Jesus sit Filius Dei, quòd sit pro nobis in crucem actus, quòd sit suscitatus, quòd sit in cœlum assumptus, quòd veniat ad judicandos vivos et mortuos.

His autem paucis verbis Apostolus animum addit et solatur eos: afflictis enim maxima est consolatio, exspectare Filium Dei, pro nobis mortuum et liberatorem.

OBSERVATIO MORALIS.

Tria his versibus nota ad veram religionem necessaria: scilicet, idola contemnere, Deum vivum colere, in Christum sperare.

Primò, deserenda sunt idola, non aurea tantùm, aut argentea, aut lignea, etc., hæc jam non adorantur apud nos; sed ab aliquibus adorantur divitiæ, ab aliis voluptas, ab aliis honor: hisque idolis sæpe et sua bona, et corpora, et animas devovent, et ipsum Deum vivum et verum postponunt.

Nulla vera conversio nisi hæc destruatur idololatria, nullus verus christianismus, nisi verè renuntietur mundi pompis, carnis voluptatibus, omnibus concupiscentiis illicitis: hæc omnia Deo vivo sacrificanda.

Secundò, Deo vivo et omnia videnti serviendum: in ejus conspectu ambulandum in spiritu et veritate.

Tertiò, in Christum Redemptorem sperandum, qui nos eripiat à pœnis, gloriâ coronet æternâ.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Nota ℣. 2. praxim Apostolo nostro consuetam, et quam

in omnibus suis epistolis peragit et docet : Deo gratias agens, simul et Deum orans.

Hincque disce duo frequenter et quasi continuè facienda, Deo scilicet gratias agere, Deumque deprecari. Ipsi gratias agere ob tot accepta beneficia, misericordiam ejus semper implorare ob indesinentes miserias nostras. Vide ℣. 2.

SECUNDÒ.

Nota ℣. 3. tria virtutibus theologicis attributa epitheta, fides operatrix, charitas laboriosa, spes sustinens.

Hincque in te reflexus, attende num hæ virtutes tales sint in te.

Erubesce ob præteritum.

In posterum stude ut tua fides sit operatrix, non iners; charitas laboriosa, non otiosa; spes sit patiens, exspectans Dominum nostrum Jesum Christum liberatorem.

TERTIÒ.

Nota ex ℣. 6. Christianum patiendi modum, scilicet, cum gaudio. Et ibidem disce à quo tale gaudium, ut in tribulatione positus ad eum recurras.

Ibidem disce quòd non sit major Christiano gloria, quàm pro Christo pati.

QUARTÒ.

Ex ℣. 9 et 10 disce ad veram et perfectam conversionem necessaria, quæ vide in observatione morali.

Ibidem nota quæ sit vero Christiano et in Christum perfectè credenti maxima consolatio, scilicet expectare Jesum Christum, Dei Filium, pro nobis passum, et judicem et salvatorem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Eodem motivo quo suprà, ut eos scilicet consoletur, et ad perseverantiam excitet, suum ad illos accessum enarrat, prædicationisque suæ sinceritatem, zelum, sanctitatem et successum exponit.

PRIMÒ.

Revocat illis in memoriam, quo modo, licèt multa jam propter Evangelium passus esset Philippis, liberè tamen ad eos accessit, audacter prædicavit, quamvis magno cum periculo, ℣. 1 et 2.

SECUNDÒ.

Prædicationis suæ materiam et animum exponit.

Quoad materiam, sancta fuit, et sana, et qualis à Deo tradita, ℣. 3, 4.

Quoad animum, purus et divinus fuit : non animo placendi hominibus, sed Deo; non animo suæ cupiditati serviendi, ℣. 4, 5, 6.

Imò, cùm posset ab eis exigere vitæ necessaria, ne quemquam gravaret, die ac nocte suis laboravit manibus; fuitque inter illos quasi mater nutriens filios suos, vitamque suam pro illis dare semper paratus, ℣. 7, 8, 9.

TERTIÒ.

Testes ipsos, quin et Deum ipsum testem invocat, quàm sanctè, quàm justè, quàm inculpatè vixerit apud eos; affectu paterno unumquemque modò exhortans, modò consolans, modò obtestans, ℣. 10, 11, 12,

QUARTÒ.

Exponit et laudat suam ipsorùm in suscipiendo Dei verbo religionem, et in conservando constantiam, ob quas Deo gratias agit, ℣. 13, 14.

Obiter Judæorum invidiam damnat, ℣. 15, 16.

QUINTÒ.

Suum in Thessalonicenses tenerrimum declarat affectum, eos suam spem, gaudium, coronam vocans et gloriam, 17, 18, 19, 20.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit:

2. Sed antè passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei, in multâ sollicitudine.

3. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditiâ, neque in dolo,

4. Sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis Evangelium: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.

5. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ, Deus testis est:

6. Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis.

7. Cùm possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli: sed facti sumus parvuli in medio vestrûm, tanquam si nutrix foveat filios suos.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

QUID opus est ut vobis hìc referam quod ubique fama celebrat de nostro ad vos accessu ? nam vos ipsi, fratres, scitis quem et qualem fructum habuerit.

Nostis quòd licèt Philippis, antequam ad vos veniremus, multis malis afflicti fuissemus et contumeliis affecti (utpote flagellis cæsi);

Liberè tamen et intrepidè ausi sumus, Dei gratiâ nixi, vobis ipsius Evangelium prædicare, multo licèt cum periculo, et anxietate magnâ.

(Et meritò id ausi sumus in Domino, conscii scilicet) quòd prædicatio nostra, nec falsa, nec fallens esset, nec impura docens, nec alicui dolo, aut hypocrisi conjuncta.

Sed sicut nobis à Deo probatis Evangelium commissum est, sic illud sincerè prædicamus (nihil adulterantes).

Quippe qui hominibus placere non quærimus, sed Deo corda nostra inspicienti et scrutanti.

Vos ipsi scitis quòd placentia et adulatoria verba nunquam sectati fuerimus (sed utilia).

Deus ipse scit quòd non prædicavimus animo pecuniæ cupido (seu ut captaremus occasionem nos avarè ditandi).

Nec animo humanæ gloriæ cupido : illam nec à vobis, nec ab aliis quæsivimus unquam.

(Tantùm abest ut Evangelium erexerimus in titulos avaritiæ et superbiæ,) quinimo, cùm possemus, ut Apostoli Christi, vobis oneri esse (alimenta et vitæ necessaria exigentes).

Facti sumus inter vos parvuli, (nec potestatem, nec auctoritatem allegantes), quasi nutrix mater proles suas blandè fovens ac nutriens.

8. Ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solùm Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.

9. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis: nocte ac die operantes, ne quem vestrûm gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei.

10. Vos testes estis et Deus, quàm sanctè, et justè, et sine querelâ, vobis, qui credidistis, fuimus:

11. Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrûm (sicut pater filios suos)

12. Deprecantes vos, et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis dignè Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.

13. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditûs Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum Dei qui operatur in vobis, qui credidistis.

14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæâ in Christo Jesu, quia eadem passi estis et vos à contribulibus vestris, sicut et ipsi à Judæis:

15. Qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophe-

Ad eum modum nos amantissimè erga vos affecti (sicut nutrix erga filios suos), cupiebamus ex animo, non tantùm Christi Evangelium vobis tradere ;

Sed et vitam quoque nostram vobis impendere (non propter nostrum aliquod lucrum), sed quia charissimi nobis estis.

(Ita vos deleximus), ut, ne quemquam vestrûm gravaremus, nocte et die laboraverimus, prædicantes vobis Evangelium Dei : vos ipsi scitis et memores estis quoties præ labore fatigati lassatique fuerimus.

Vos ipsos testes appello, imò et Deum ipsum testem adjuro, scilicet quàm sanctè, et justè, et irreprehensibiliter vobiscum, qui credidistis, conversati fuerimus.

Nostis quoque quemadmodum unumquemque vestrûm (proinde ac pater filios suos)

Precibus exhortati fuerimus (ad fidei constantiam) ;

Consolati simus mœstos (ob persecutiones) ;

Denique obtestati simus ut vitam duceretis Deo dignam,

Qui vos, operâ nostrâ, vocavit in suum regnum suamque gloriam, id est, ad Ecclesiam.

Ideo et nos assiduè Deo gratias agimus quòd, cùm per nostram prædicationem audiretis verbum Dei, seu doctrinam evangelicam ;

Suscepistis illam, non ut doctrinam hominum, seu ab hominibus inventam :

Sed ut est reverà, verbum Dei, seu doctrina à Deo revelata (quod ex ipsis effectibus demonstratur), cùm potenter operetur in vobis credentibus.

Vos enim imitatores facti estis ecclesiarum christianorum quæ sunt in Judæâ ; eadem quippe passi estis à concivibus vestris, quæ Judæi christiani à suis contribulibus (incarcerati fuistis, rapinam bonorum vestrorum tolerâstis).

Qui Judæi Dominum Jesum occiderunt et suos proprios prophetas ;

Qui et nos Apostolos persequuntur;

tas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur;

16. Prohibentes nos Gentibus loqui ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper; pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

17. Nos autem, fratres, desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantiùs festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio:

18. Quoniam voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedivit nos Satanas.

19. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?

20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium.

Qui Deo displicent et sunt exosi;

Qui omnium hominum saluti adversantur;

Dum prohibent nos Gentibus verbum salutis loqui, ut ei credentes salvæ fiant;

Hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram:

Pervenit enim in illos ira Dei usque in finem permansura.

Nos autem, fratres, vobis (velut charissimis filiis) orbati, licèt ad breve tempus et aspectu duntaxat, non affectu: vehementissimè tamen studuimus et operam dedimus quàm citò videre vos.

Propterea hoc desiderio pressi, voluimus venire ad vos, et ego nominatim Paulus, semel et iterum; sed obstitit Satanas.

(Nec mirum, si id ardentissimè desideravimus:) quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut gloriosum decus et ornamentum? nonne vos coram Domino nostro Jesu Christo, cùm ad judicium redierit? supple, estis spes nostra, gaudium et corona.

Ita sanè vos estis gloria nostra et gaudium nostrum.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. NAM *ipsi scitis, fratres...*

Ultimis primi capitis versibus breviter dixit quòd ubique fama celebret suum ad Thessalonicenses introitum, et sinceram Thessalonicensium conversionem ad Deum vivum.

Hìc autem ut eos soletur et ad perseverandum excitet, paulò fusiùs enarrat ipse hunc suum ad eos accessum.

Non opus est ut de eo vobis loquar : *vos enim ipsi, fratres,* illius testes oculati fuistis; *scitis* experientiâ, *quia non fuit inanis,* id est, inefficax, sine fructu.

Modesta expressio significans : scitis quantum et qualem fructum habuerit. Non fuit vacuus, sed plenus, ait divus Thomas.

℣. 2. *Sed ante passi...*

Primò tangit breviter et in memoriam revocat mala et probra quæ Philippis, antequam Thessalonicam veniret, passus erat. Vide Act. Apostolorum, cap. 16.

Nostis quòd, antequam ad vos accederemus, Philippis publicè fueramus virgis cæsi, incarcerati, pluribus malis impetiti.

At non cessimus ignominiâ simul et plagis affecti, imò nobis inde fiducia, unde contumelia; inde nobis crevit animus, unde aliis vultus erubescit.

Licèt ergo propter Evangelium impetiti, virgis publicè cæsi; liberè tamen et audacter idem Evangelium vobis ausi sumus prædicare, etiam cum magno labore et periculo, quia multi nobis obsistebant.

In multâ sollicitudine. Gr. in multo agone seu certamine.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Nota hìc veri et fidelis prædicatoris signum : si in pressurâ propter Evangelium positus, verbum Dei prædicare non timet; si in Deo fidens, passione gaudens, fiduciam prædicandi non amittit, hujus prædicatoris sermo non erit vacuus, sed fructuum plenus.

Nota et mirare simul Dei omnipotentis erga servos suos voluntatem. Paulus, divino monitu et jussu, in Macedoniam vadit Evangelium prædicaturus : Deo tamen sic volente, Paulus Dei servus, Deo obediens, ibi virgis cæditur, incarceratur, multis malis et probris impetitur; vide Act. 16. ℣. 9.

Adeo verum est quòd Deus electos suos velit ad exemplum Christi Filii sui pati!

Adeo verum est quòd religio christiana, in cruce fundata, cruce sit multiplicanda!

Adeo verum est quòd salutis nostræ et alienæ gratia, sit in humilitate et patientiâ fundata!

Fides, sicut granum frumenti, non multiplicatur, nisi mortificetur : quò duriùs tractatur, eò uberiùs crescit et dilatatur.

Hinc Augustinus, serm. 9, de divers. cap. 4, quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesiæ.

Labor ergo et humiliatio in animarum ministerio quærenda sunt.

Bene patientes erunt ut annuntient, psalm. 61.

Cor suum scrutetur hìc animarum minister.

℣. 3. *Exhortatio enim nostra....*

Secundò, explicat qualis fuerit prædicationis suæ animus et materia.

Gr. Nam exhortatio nostra, non ex imposturâ, neque ex immunditiâ. Istud *ex,* prædicantis animum indicat.

Quasi diceret : Prædicatio nostra non fuit animo mentes vestras errore decipiendi, aut corda vestra impuris sermo-

nibus corrumpendi, aut vos dolo, aut fraude aliquâ circumveniendi.

Vulgata nostra, per particulam *de*, materiam potiùs concionis significat : *non fuit de errore*, seu imposturâ; falsa dogmata non docui, sicut philosophi; non impura, sicut Simoniani; non dolosa, utilitati nostræ subdolè venantes, ut pseudoapostoli.

Non fui impostor, non obscœna docui, non utilitatem meam in Evangelii prædicatione subdolè quæsivi.

Argumentum veræ religionis est sanctitas doctrinæ et puritas vitæ.

Pura autem fuit et divina doctrina nostra, purus et divinus fuit noster prædicandi animus.

℣. 4. *Sed sicut probati....*

Quippe prædicavimus, ut decet præcones à Deo probatos et ad id munus electos et missos.

Prædicavimus, inquam, non ut humanæ serviamus cupiditati; sed ut divinæ placeamus majestati, cordium nostrorum inspectrici.

℣. 5, 6. *Neque enim aliquando....*

Probat quòd Evangelium sincerè et coram Deo prædicaverit, non animo hominibus placendi, aut suæ cupiditati serviendi.

Si hominibus placere studuissem, adulatoriis sermonibus usus fuissem : vos autem ipsi testes estis quòd assentatoriis verbis nunquam usus fuerim.

Si in Evangelii prædicatione cupiditati servire voluissem, maximè, vel divitiarum, vel gloriæ cupiditati.

Deum autem testem appello quòd nec avaritiæ studui, nec gloriæ, quam nec à vobis, nec ab aliis quæsivi.

Thessalonicenses testes appellat quòd non fuerit adulatus, quia res externa, de quâ homines testificari possunt : *sicut scitis.*

Quòd verò avaritiæ aut superbiæ animo non prædicaverit, Deum ipsum testem advocat, quia intentio soli Deo nota : *Deus testis est.*

Tria hìc notat vitia pseudoapostolorum, scilicet, hominibus adulari, quæstum ex Evangelio venari, gloriam suam quærere.

℣. 7. *Cùm possemus vobis oneri esse....* Pergit probare quòd nec ob avaritiam, nec ob gloriam prædicaverit.

Cùm possemus vobis oneri esse, id est, alimenta et alia vitæ necessaria à vobis exigere :

Æquum enim est ut qui Evangelio servit, de Evangelio vivat. Hoc Christus ordinavit. 1. Cor. 9. ℣. 14.

Sed facti sumus parvuli in medio vestrûm, id est, nostro juri et auctoritati cedentes, nec potestatem ullam, nec auctoritatem allegantes, *facti sumus parvuli*, humiles et demissi inter vos.

Ecce humilitas superbiæ opposita.

Tanquam si nutrix foveat filios suos, id est, facti sumus inter vos quasi mater nutrix, suos proprios filios blandè fovens et nutriens.

Ecce beneficentia et liberalitas avaritiæ opposita.

NOTÆ LITTERALES.

Nota primò, quòd duplex possit esse sensus hujus nominis, *oneri, ἐν βάρει.*

Primus : *oneri vobis esse*, alimenta exigentes à vobis.

Secundus, quem sequuntur multi Græci : in pondere et auctoritate apud vos esse; seu, cùm possemus apud vos auctoritatem nobis vindicare, *ut Apostoli Christi.*

Sed priorem puto naturaliorem, quia vox græca, *ἐν βάρει,* onus, onerare, gravare, apud Apostolum gravamen sustentationis frequenter et multis in locis significat, nullibi auctoritatem seu gravitatem auctoritatis, ut bene notat Estius.

Nota secundò, quòd ubi nostra Vulgata habet : *Facti sumus parvuli.* Græca habent, facti sumus lenes, blandi ac benevoli.

Quoad sensum, parum refert, cùm parvuli in Evangelio nobis à Christo dentur in exemplum humilitatis et lenitatis.

Quoad litteram, affinitas vocum hanc fecit differentiam lectionis. Noster interpres in suis manuscriptis habuit *νήπιοι*, parvuli. Græca nunc habent, *ἤπιοι*, lenes.

Nota tertiò, ex Græco patere quòd nutrix sit suorum filiorum nutrix : habent enim, *tanquam si nutrix foveat suos ipsius filios* : est ergo mater nutrix filiorum suorum.

℣. 8. *Ita desiderantes vos*...Gr. *ἱμειρόμενοι*, ita cupidi vestrî avebamus, etc., id est, ad eum modum, seu, ut nutrix erga filios suos, erga vos amantissimè affecti.

Vel vos amantes sicut nutrix filios suos, avebamus, cupiebamus ex animo impertiri vobis *non solùm Evangelium Dei, sed et animas nostras;* quippe qui nobis estis *charissimi;* quasi diceret : Non spe lucri ullius, sed quia vos ex charitate diligimus.

Theophylactus rejicit, *ἱμειρόμενοι*, desiderantes : vult ergo legi, *ὁμειρόμενοι*, obligati, adhærentes, conjuncti vobis. Sed quidquid sit de hâc voce ;

Ecce rursus charitatem cupiditati oppositam.

Et ecce qualis debet esse pastoris, omnisque animarum ministri charitas.

Induat modò infantium simplicitatem, humilitatem, lenitatem, fiat sicut parvulus, nullam sibi vindicans auctoritatem ; sit verè minister.

Modò induat nutricis affectuosam teneritudinem, lac doctrinæ sic effundat, ut et sanguinem paratus sit effundere, non spe lucri, non spe humanæ gloriæ ; sed ex charitate, ut illarum animarum saluti cooperetur, pro quibus Christus suum effudit sanguinem pretiosum : Christi vices gerit, Christi animum induat.

℣. 9. *Memores enim estis, fratres*....

Ut hunc suum probet affectum, hìc illorum memoriam pulsat, conscientiam verò in versu sequente.

Memores enim estis... laboris.... id est, quoties ad defatigationem usque laboraverim. Vide paraphrasim.

Ne quemquam vestrûm gravaremus.

Innuit Thessalonicenses fuisse pauperes, ait Theophylactus.

℣. 10. *Vos testes estis et Deus;* quasi diceret : Vestram ipsorum conscientiam appello testem : quin et Deum ipsum testem invoco.

Quàm sanctè, quoad Deum : *quàm justè*, quoad proximum, *et sine querelâ :* seu quàm irreprehensibiliter erga vos omnes sim conversatus.

Vel sanctè, in doctrinâ et vitâ : *justè*, sine ullâ injuriâ, exactione, importunitate : *inculpatè*, sine illo infirmorum offendiculo.

℣. 11. *Sicut scitis qualiter unumquemque vestrûm* (amplexi fuerimus), *sicut pater filios :* ita supplendum putat Erasmus, qui addit : hæc est balbuties Apostolicæ charitatis, quæ se verbis humanis, ceu temulenta, non explicat.

Estius supplendum putat eo quo dixi modo in paraphrasi : quam vide.

℣. 12. *Deprecantes vos.* Gr. hortantes vos et consolantes et obtestati ad ambulare, etc., vide paraphrasim.

Hinc discat omnis animarum pastor ac minister, velut pater, affectu paterno deprecari, consolari, obtestari.

Precibus exhortari desides, ne torpescant, sed in inceptam salutis viam assiduè progrediantur.

Consolari mœstos, ne deficiant animo, sed in Domino sperantes anchoram salutis firmiter teneant : fortiter patiantur.

Obtestari omnes, ut unusquisque in suo statu dignè Deo ambulet, *qui vocavit nos in regnum suum et gloriam.*

OBSERVATIO MORALIS.

Duo his in verbis ultimis nota, quæ omnis Christianus continuè versare debet animo.

Primum, Deus vocavit me ad regnum suum et ad gloriam suam.

Per fidem et Baptismum vocavit me ad regnum dilectissimi Filii sui, ad Ecclesiam : vocando me ad hoc regnum,

vocavit et ad æternum gloriæ suæ regnum, cujus pignus Spiritum sanctum accepi.

Secundum, et quod inde sequitur: Ergo dignè Deo debeo vivere.

Dignè Deo tamen bono, qui vocavit me.

Dignè regno, ad quod vocavit me.

Dignè gloriâ, cujus pignus habeo, Spiritum sanctum.

Cogita regnum, cogita gloriam, cogita Deum vocantem ad regnum et gloriam.

Spe regni et gloriæ adversa sustine, prospera despice.

Intuitu Dei ad regnum misericorditer vocantis, vive dignè Deo, sanctè, justè, inculpatè et irreprehensibiliter.

℣. 13. *Ideo et nos gratias agimus Deo....*

Suppositis quæ hucusque de suo adventu, et de suæ prædicationis animo, materiâ et modo dixit, nunc gratias agit Deo de bono suæ prædicationis successu, probatque quod initio capitis dixit, introitum suum ad eos inanem non fuisse.

Ideo et nos assiduè *Deo gratias agimus, quoniam cùm a nobis* prædicantibus audiretis Evangelii doctrinam, illam suscepistis, non ut inventum hominum, sed ut est reverà, doctrina Dei, et à Deo revelata: *Verè verbum Dei.*

Verbum auditûs Dei est verbum prædicationis de Deo, seu prædicatio de Deo, quæ, quia per auditum creditur, *fides ex auditu*, dicitur *verbum auditûs Dei.*

Quòd verò reverà sit *verbum Dei* patet ex ipsis effectibus: nimirum, ex vestrâ constantiâ et cæteris vestris virtutibus, quas *verbum Dei*, ut semen quoddam cœleste ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

Qui operatur, qui in Vulgatâ ad Deum refertur; in Græco tam ad λόγον quàm ad *Deum* referri potest. Sed parum refert, cùm Deus operetur per verbum.

OBSERVATIO MORALIS.

Ergo semen est verbum Dei, semen cœleste, divinum, fœcundum, charitatis productivum: ex naturâ suâ, sicut in

sinu Dei, verbum producit amorem, Spiritum sanctum.

Cum hoc tamen discrimine maximo, quòd in Deo verbum agit necessariò, hinc semper amorem producit;

In nobis autem verbum Dei agit liberè, cum quâdam à nostrâ voluntate dependentiâ: hinc sæpe, ex malitiâ nostrâ, ineffiicax est, sine fructu.

Quod Christus in seminis parabolâ divinè nobis expressit.

Obstacula itaque, quantùm est ex parte nostrâ, tollamus, scilicet, distractionem mentis, sollicitudines, duritiem cordis.

Verbum Dei suscipiamus, sicut est verè verbum Dei, in corde bono, benevolo; ut suum producat fructum, charitatem, patientiam, omne bonum opus, imitationem Christi.

℣. 14. *Vos enim imitatores facti...*

Probat operationem verbi Dei, seu Dei per verbum suum in illis.

Vos enim imitatores... ut in paraphrasi.

Nisi autem Verbum Dei, ut Verbum Dei suscepissetis, et nisi operaretur in vobis, tot et tantas tentationes nunquam superâssetis.

Eadem enim passi estis... indicat in quo facti sint imitatores, etc.

Contribulibus, id est, concivibus: non significat hìc ex eâdem tribu, seu familiâ, sed ex eâdem civitate et gente.

℣. 15. *Qui et Dominum occiderunt...* ex occasione patientiæ Thessalonicensium damnat obiter Judæorum invidiam, simul et Thessalonicenses solatur, ex eo quòd participes facti sint passionum Christi Domini, prophetarum et Apostolorum.

Gr. proprios prophetas, etc.

Non debet discipulorum conditio melior esse quàm magistri conditio: *Si me persecuti sunt, etc.*

Hinc divus Paulus in omnibus tentationibus nostris, Domini passionum nobis memoriam refricat.

Omnibus hominibus adversantur, quia omnium hominum saluti sese obstinatè opponunt, dum verbum salutis prædicari prohibent.

Nec credunt, nec alios credere volunt.

Sunt verè canes in præsepi vel in horto, qui paleas, vel legumina nec comedunt, nec comedi sinunt.

Invidiâ quasi immensâ, orbis terrarum salutem impediunt.

℣. 16. *Ut impleant peccata sua... Ut*, particula hìc consecutiva, non causalis; quasi diceret : Sic peccatorum suorum mensuram implent.

Hoc restabat ut peccatorum suorum implerent mensuram, et ad summam pervenirent malitiam.

Ergo quædam est peccatorum mensura, à Deo statuta, regnis, urbibus, peccatoribus; quâ impletâ, omnia simul et perfectè peccata castigat Deus. Vide alia loca Scripturæ apud Cornelium à Lapide.

Pervenit enim ira Dei... Jamjam imminet ipsis implacabilis ira Dei : gentis ipsorum excidium per Vespasianum et Titum, vigesimo post hanc Epistolam anno, futurum.

Gr. prævenit : inopinatos et nihil tale cogitantes, sed ad Pascha celebrandum Jerosolymam convenientes, prævenit : præoccupavit eos ira Dei implacabilis : præteritum pro futuro.

Hoc excidium, judicii ultimi imago.

Hæc præventio, plerorumque hominum per mortem præoccupationis significatio.

Ne, sicut tot alii, præoccupemur, vigilemus, oremus, pœnitentiam nunc agamus.

℣. 17. *Nos autem, fratres, desolati à vobis...*

Redit ad Thessalonicenses, suumque erga eos paternum et maternum declarat affectum.

Nos orbati vobis, charissimis filiis nostris.

Pergit in metaphorâ patris et matris, ad quos pertinet orbitas filiorum.

Ad tempus horæ, id est, brevissimum tempus.

Aspectu, non corde, in quo vos gerimus semper.

Abundantiùs festinavimus, sedulam operam navavimus, ut quamprimum vos videremus.

℣. 18. *Ego quidem Paulus* : speciatim ego Paulus; *sed*

impedivit Satanas, scilicet, per inexspectatas et vehementes quasdam tentationes, ait divus Chrysostomus : nam cum eî fuissent structæ à Judæis insidiæ, retentus est in Heliade tres menses : idem D. Chrysostomus.

℣. 19 et 20. *Quæ est enim nostra spes.*

Rationem reddit sui vehementissimi desiderii, scilicet, quòd in illorum fidei firmitate fundata sit spei, gaudii et gloriæ suæ materia.

Agnoscite verba matrum, charitatis et misericordiæ visceribus valdè inflammatarum, parvulos suos alloquentium, ait divus Chrysostomus. Et post illum Theophylactus.

Patris et matris amor in unum commixtus, amorem Pauli non æquiparabit. Ex eodem Chrysostomo.

Si hæc Paulus dixit hominibus adhuc mortalibus, quidni beatæ Mariæ Virgini Deiparæ in cœlis regnanti dicere poterimus?

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ab exemplo Divi Pauli discat omnis bonus pastor, apostolicus concionator, universas officii sui partes.

Qualis esse debeat, quàm in Deum fidens, quàm fortis in passionibus, quàm liber et audax in prædicando Dei verbo, ℣. 2.

Qualis esse debeat illius doctrina, quàm vera, pura, divina, ℣. 3 et 4.

Quo animo prædicare debeat, non ut placeat hominibus; non ut suæ cupiditati serviat; sed ut Deo, cordium inspectori, placeat, ℣. 4, 5, 6.

Quo affectu se gerere erga subditos, sicut mater nutriens filios suos; paratus non lac doctrinæ tantùm dare, sed et vitam, ℣. 7.

Quomodo cum illis conversari, piè, justè, inculpatè ℣. 10.

Quantâ sollicitudine modò exhortari, modò consolari, modò obtestari, ℣. 12, sicut pater filios suos, ℣. 11, ab illis cord nunquam abesse, quia ab eorum salute pendet et sua. ℣ 17, 19.

SECUNDÒ.

Ab exemplo Thessalonicensium discat omnis verè Christianus, qualiter erga suos pastores et doctores se gerere debeat.

Illos, tanquam Christum et Deum ipsum audire, ad regnum et gloriam suam vocantem, ℣. 12.

Illorum conciones, tanquam Dei verbum, audire, credere, exsequi, ℣. 13.

Vitam Christo Deoque dignam ducere, ℣. 12. Christum imitari, pro illo libenter pati, ℣. 14.

Tales Christiani erunt pastorum spes, gaudium et corona. ℣. 19 et 20.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMÒ.

PATERNAM indicat suam in Thessalonicenses sollicitudinem, quâ pressus elegit solus Athenis relinqui, et Timotheum, licèt sibi necessarium, ad eos mittere, ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Ex Timotheo ad se reverso, cognitâ eorum in fide constantiâ, mirè gavisum se affirmat, ℣. 6, 7, 8.

TERTIÒ.

Ob id Deo gratias agit, ipsumque orat ut eos revisere et in fide perficere sibi concedat, ℣. 9, 10, etc.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Propter quod non sustinentes ampliùs, placuit nobis remanere Athenis, solis.

2. Et misimus Timotheum, fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestrâ:

3. Ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.

4. Nam et cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.

5. Propterea et ego ampliùs non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram; ne fortè tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster.

6. Nunc autem, veniente Timotheo ad nos à vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostrî habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos:

7. Ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostrâ, per fidem vestram.

8. Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

IDEO vestrî desiderium diutiùs ferre non valentes, decrevimus (licèt hoc triste) Athenis soli relinqui.

Et Timotheum, fratrem nostrum, licèt mihi necessarium, utpote Dei ministrum et in Evangelio Christi prædicando meum coadjutorem, misimus ad vos, ut in fide roboraret, et ad perseverantiam hortando et consolando vos animaret.

Ne quis vestrûm turbaretur in afflictionibus istis; ipsi enim scitis quòd ad passiones sustinendas destinati sumus.

Etenim, cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis nos afflictum iri, quemadmodum et factum esse nostis.

Cùm ergo diutiùs rerum vestrarum ignarus esse non ferrem, propterea Timotheum ad vos misi, ut per eum scirem quomodo se vestra fides haberet:

Metuebam enim ne fortè vos tentâsset Satanas, inanisque et infructuosus fieret labor quem in vobis instituendis impendi.

Nunc autem, cùm à vobis ad nos redierit Timotheus, et faustum nobis nuntium retulerit de fide et charitate vestrâ; de honorificâ, quam habetis de nobis, memoriâ; de ardenti desiderio quo nos videre tenemini, sicut et nos desideramus vos conspicere.

Propter hæc nobis à Timotheo nuntiata, et præsertim propter constantem fidem vestram, fratres, tantam in omni pressurâ et angustiâ nostrâ consolationem accepi, ut præ lætitiâ, omnium mearum afflictionum pene oblitus fuerim.

Ita sanè vitam nunc lætam duco, quia statis in Domino; vestra quippe in fide confirmatio, vita mea est.

9. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,

10. Nocte ac die abundantiùs orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ.

11. Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos.

12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vobis:

13. Ad confirmanda corda vestra sine querelâ in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus. Amen.

Sed quas gratiarum actiones pro vestrâ constantiâ Deo reddere possum, et pro ingenti lætitiâ quam propter vos coram Deo percepi?

Assiduè et vehementissimè precor Deum, ut vos revisere nobis concedat et verbis perficere possimus, si quæ desunt fidei vestræ (seu verbis fidem vestram perficere, perfectiùs et clariùs vos instruendo, v. g., de resurrectione mortuorum).

Deus, qui et Pater noster est, et Dominus noster Jesus Christus (desiderium meum impleat), et prosperum nobis iter ad vos concedat.

Precor et Dominum, ut vos multiplicet (seu numero crescatis), et charitatem vestram abundare faciat in invicem, imò et in omnes; quemadmodum et ego vos amore complector.

Et hoc oro, ut hâc virtute corda vestra magis ac magis stabiliantur in sanctitate, sintque irreprehensibilia ante Deum et Patrem nostrum, in die quo Dominus noster Jesus Christus cum omnibus sanctis suis adveniet. Amen.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. IN præcedenti capite, patri et matri semetipsum comparavit Apostolus.

In ultimis versibus pergens in eâdem similitudine, dixit se, suo è Thessalonicâ exitu præpropero, charissimis suis filiis orbatum fuisse.

Addidit denique quòd, præ amore simul et mœrore, ardentissimè desideraverit eos revisere, idque sæpe vehementi studio conatus fuerit, sed hucusque Satanas id impedierit.

Nunc, consequenter ad hæc, dicit:

Propter quod non sustinentes, id est, ideo hoc vestrî desiderium diutius ferre non valens, satius duxi Athenis relinqui solus.

In plurali loquitur, sed in singulari intelligendus, ut patet ex ℣. 5. hujus capitis, et ex Act. 18. ubi Sylas cum Timotheo è Macedoniâ ad Paulum Corinthi agentem revertitur.

Vulgata nostra, grammaticam negligens, dixit, *non sustinentes placuit nobis*, id est, decrevimus, libenter voluimus, satius duximus relinqui soli, licèt hoc triste foret nobis, quàm vos necessario destitui auxilio.

Pastores non sibi, sed suo gregi.

℣. 2. *Et misimus Timotheum fratrem nostrum et ministrum Dei...* Græca addunt et cooperatorem nostrum in Evangelio Christi.

Tali coadjutore, tot et tantis in laboribus et periculis sese privare, plusquam paterna charitas est: sacrificium est Paulino corde dignum.

Ad confirmandos vos....

Ecce finem missionis Timothei, confirmare, exhortari, consolari: utrumque enim significat verbum græcum, παρακαλῆσαι.

Confirmare fortes in fide: vacillantes et infirmos ad per-

severantiam exhortari : mœstos ob persecutionem solari, ne quis succumbat.

Talis esse debet pastorum sollicitudo.

℣. 3. *Ut nemo moveatur in tribulationibus istis.*

Aliqui id intelligunt de Pauli tribulationibus ; quasi diceret : Ne quis vestrûm moveatur ob tribulationes quas patior.

Sed cùm ex Apostolo constet quòd et ipsi Thessalonicenses persecutionem passi sint, satuis videtur id intelligendum de propriis Thessalonicensium tribulationibus : multò magis enim timendum erat Paulo, ne Thessalonicenses, suis propriis, quàm Apostoli sui tribulationibus moverentur.

Hinc ad eos in periculis constitutos Timotheum mittit.

In hoc positi sumus, scilicet ad patiendum.

OBSERVATIO MORALIS.

Audiant quibus sunt aures ad audiendum.

In hoc positus est Christianus : de omnibus fidelibus dicit : *In hoc positi sumus,* aït divus Chrysostomus.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Nullus excipitur, si modò piè, seu christianè vivere velit.

Hinc D. Leo : Nunquam deest tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis, etc.

Sicut ergo totius est corporis (Ecclesiæ) piè vivere; ita totius est corporis crucem ferre; quæ meritò ferri unicuique suadetur, quia propriis modis atque mensuris ab unoquoque toleratur.

Unum nomen est persecutionis, sed non una est certaminis causa. D. Leo, serm. 9. de quadrag. cir. med.

Sicut *oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam;* sic oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam.

Certa autem, ait idem S. Leo, atque secura est exspectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis, ibidem.

In hoc positi sumus, id est, ad hoc nati sumus : hoc est

nostrum munus et officium ; hæc est vita nostra : et tu quæris quietem et recreationem ! Divus Chrysostomus, hic.

Non instat lictor latus lacerans et cogens sacrificare ; sed instat vehemens pecuniæ cupiditas, et avaritia nobis effodens oculos. Idem.

Amor pecuniæ, voluptatis et gloriæ vincendus. Vide Chrysostomum, pag. 287.

℣. 4. *Nam et cùm apud vos...* hoc et de Pauli persecutionibus intelligendum.

Omnibus quidem Christianis passiones à Deo destinatæ sunt, sed Apostolis et viris apostolicis atque sanctioribus in majori mensurâ.

Quò major gloria ad quam destinati sumus, eò major nobis passionum mensura destinatur, quâ gloriam assequamur.

Itaque in passionibus respice gloriam.

Afflictio mater est gloriæ, ait D. Hieronymus.

Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis, ait D. Paulus.

℣. 5. *Propterea et ego ampliùs....* Vide paraphrasim.

Ne fortè tentaverit vos is qui tentat, scilicet, diabolus, cujus officium est tentare : hinc Matth. 4. dicitur tentator.

Tentat autem ad decipiendum, ut explicat D. Thomas.

Tentat verò Deus, v. g., tentavit Abraham, ut illius fidem aliis manifestaret et ad bonum promoveret.

℣. 6. *Nunc autem, veniente Timotheo....* Gr. nuper autem, etc. Syr. nuper autem. Vide paraphrasim.

Tria magnifacienda Paulo de Thessalonicensibus refert Timotheus, fidei puritatem, charitatis fervorem, honorificam ministrorum Evangelii recordationem.

De hoc reditu vide Act. 18.

℣. 7. *Ideo consolati sumus.....* Vide paraphrasim.

Primus effectus boni nuntii quem Timotheus de Thessalonicensibus Paulo retulit, consolatio fuit spiritualis ; et tanta consolatio, ut præ illâ omnium suarum afflictionum, licèt ingentium et innumerarum, pene oblitus fuerit.

℣. 8. *Quoniam nunc vivimus....*

Quia, etsi quotidianis in mortibus verser (*Quotidie morior,* ait primæ Corinth. 15.), lætam tamen duco vitam, si vos, fratres, in susceptâ fide constantes perstatis. Vestra quippe in fide confirmatio, vita mea est.

Non dixit lætamur, *sed vivimus,* quasi absque hoc, ne vivere quidem esse existimaret, ait D. Chrysost.

Sic affectos oportet esse magistros, sic discipulos, et nihil unquam erit absurdum. Idem D. Chrysostomus.

Fides, charitas, sanctitas discipulorum sit magistrorum vita : absque hoc, vitam nihilum reputent.

Discipuli præceptorum suorum mentionem faciant semper cum laude : ipsos diligant et honorent, non præsentes tantùm et miracula patrantes, sed et absentes et innumerabilia probra et mala patientes.

℣. 9. *Quam enim gratiarum actionem....* Vide paraphrasim.

Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, gratiarum actio.

Quasi diceret, ait Theodoretus : Linguæ laudes vincit lætitiæ magnitudo; non possumus enim Deo hymnum ferre qui lætitiæ, quam de vobis cepimus, respondeat.

℣. 10. *Nocte ac die abundantiùs.* Gr. super exabundanti, seu, plusquam abundanter, abundantissimè, supra modum.

Tertius effectus hujus boni nuntii, desiderium eos videndi, ut si quæ desunt eis, verbis perficiat.

Nocte igitur *ac die*, id est, assiduè, plusquam abundè; id est, ardentissimè, vehementissimè precor ut vos videam.

Quemadmodum agricola quispiam audiens agros à se cultos fructibus abundare, desiderat illos oculis intueri. D. Chrysostomus et Theophylactus.

Et compleamus, amplioribus scilicet et clarioribus instructionibus, *quæ desunt fidei vestræ.*

Non omnem perceperant doctrinam, ut ait Theophylactus post S. Chrysostomum, sed deerant fortasse ipsis quædam de resurrectione, idque genus alia : hoc dicit, defectus fidei.

Hoc Pauli de Thessalonicensibus visitandis desiderium, etsi

à Timotheo jam visitatis, omnium prælatorum, de suis subditis in propriâ personâ visitandis, est instructio : alium miserint Timotheum, debent tamen ipsi personaliter visitare.

℣. 11. *Ipse autem Deus....* hanc primam epistolæ partem finit oratione ad Deum.

Orat autem primò, ut ad eos ipse prosperum iter habeat. Vide paraphrasim.

℣. 12. *Vos autem Dominus multiplicet...*

Secundò, orat ut eos Deus augeat in fide, seu fideles multiplicet.

Et abundare faciat charitatem vestram.

Gr. et abundare faciat charitate.

Tertiò, ut augeantur eorum merita, per charitatis augmentum quæ semper crescere debet in hâc vitâ.

D. Ambrosius et D. Anselmus habent etiam, abundare faciat charitate.

Syr. et multiplicet et abundare faciat charitatem vestram unius erga alterum, et erga unumquemque, quomodo nos amore vos complectimur.

Nos in vobis. Gr. nos in vos, id est, erga vos.

℣. 13. *Ad confirmanda corda vestra in sanctitate, sine querelâ.* Gr. inculpata. Syr. inculpabilia.

Hæc autem orat, ut in sanctitate stabiliti, sint irreprehensibiles in die judidii. Vide paraphrasim.

In omnibus ad Dei judicium attende, et ad illud in te vitæ sanctitate præpara.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Nota breve et grande verbum : *in hoc* (ad patiendum scilicet) *positi sumus*, ℣. 3.

Penetra necessitatem, utilitatem et gloriam passionum.

Necessitatem, in hoc positus est Christianus.

Sicut oportuit pati Christum... sic oportet pati Christianum, etc.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3. 12.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Necessariò vincendus amor pecuniæ, voluptatis et gloriæ: ad hoc autem vis sibi facienda. Vide ℣. 3. et observationem moralem.

Utilitatem et gloriam : *Momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Cor. 4. 17.

Afflictio, mater gloriæ. D. Hieronymus.

Certa atque secura est exspectatio promissa beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis. S. Leo.

Gloriæ et passionum est quædam proportio. Vide ℣. 3 et 4. et observationes.

SECUNDÒ.

Aliud breve et grande verbum pro se notet pastor apostolicus : *Vivimus, si statis in Domino*, ℣. 8.

Ovium sanctitas sit pastoris vita.

Absque eâ vitam pro nihilo ducat.

Ad illam vigilet, laboret, vitam impendat.

Notet etiam ardens D. Pauli desiderium Thessalonicenses visitandi, ℣. 10, ut illud imitetur.

Et in oratione D. Pauli pro Thessalonicensibus, observet quid intendere et quid orare debeat in suorum subditorum visitatione.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Rogat eos ut perseverent et proficiant in præceptis quæ dedit illis, ℣. 1 et 2.

Paucis refricat præceptum quod eis, auctoritate Domini, dedit de sanctitate in conjugio servandâ, de omni in eo impuritate vitandâ, ℣. 3, 4, 5; ac speciatim de adulterio fugiendo, à quo multis deterret, ℣. 6, 7, 8.

Laudat fraternam charitatem quam per universam Macedoniam exercent, hortaturque ut in eâ semper proficiant, ℣. 9, 10.

Ne autem aliqui hâc divitum charitate abutantur, hortatur pauperes ad fugam otii et ad honestum laborem, ℣. 11.

Quia verò suos mortuos immoderatè lugebant Thessalonicenses, solatium eis proponit mortis, scilicet, resurrectionem futuram: resurrecturi sunt ad gloriam qui modò dormiunt in Christo, ℣. 12, 13.

Hujus gloriosæ fidelium resurrectionis modum et ordinem exponit in reliquo capite, quod concludit Thessalonicenses exhortans ad consolationem habendam, ex spe beatæ hujus resurrectionis.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis.

2. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis vos à fornicatione;

4. Ut sciat unusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctificatione et honore;

5. Non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum:

6. Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis et testificati sumus.

7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.

8. Itaque, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

9. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis: ipsi enim vos à Deo didicistis, ut diligatis invicem.

10. Etenim illud facitis in omnes fratres in uni-

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

De cætero, fratres, rogamus vos et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut quemadmodum audistis à nobis quomodo vos (in viâ Dei) oporteat ambulare, ut Deo placeatis, sic et ambuletis, ut in eâ proficiatis, Deoque magis ac magis placeatis.

Nostis enim quæ præcepta et institutiones vobis dederim, Jesu Christi Domini nostri auctoritate.

Hæc enim Dei voluntas, ut sancti sitis, et ab omni impudicitiâ remoti.

Ut unusquisque vestrûm sciat corpus suum sanctè et honestè possidere.

Non autem in passionibus concupiscentiæ, sicut Gentiles qui Deum ignorant.

Et ne quis in isto negotio fratrem suum opprimat, aut injuriâ afficiat (thorum ejus scandendo): nam horum omnium Christus Dominus vindex est, sicut jampridem dixi vobis et testificatus sum (cùm essem apud vos).

Non enim ad christianismum vocavit nos Deus, ut impuritatem sectemur, sed ut sanctimoniam assequamur.

Qui hæc ergo spernit, non hominem ea docentem spernit; sed Deum ipsum illa præcipientem, qui nobis etiam in Baptismo Spiritum suum sanctum (omnis puritatis fontem) communicavit.

Porro de charitate fraternâ necesse non est ut vobis scribam, quandoquidem à Deo ipso edocti estis ut mutuo vos amore complectamini.

(Et ita edocti), ut et illud faciatis, charitatem scilicet

versâ Macedoniâ. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis;

11. Et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis : et ut honestè ambuletis ad eos qui forìs sunt, et nullius aliquid desideretis.

12. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent.

13. Si enim credimus quòd Jesus mortuus est et resurrexit; ita et Deus eos; qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo.

14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt.

15. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo; et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

16. Deinde, nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.

17. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

fraternam exercendo erga fratres omnes qui sunt in totâ Macedoniâ : rogamus autem vos ut magis ac magis in hâc virtute proficiatis,

Et sedulam navetis operam ut quieti sitis et pacifici, et ut vestra curetis, alienis non immisceamini negotiis, et operemini propriis vestris manibus, sicut præcepimus vobis ; ut honestè conversemini cum extraneis, et nullius operâ indigeatis.

Nolumus autem, fratres, vos ignorare quod spectat ad mortuos, ut ob eos non contristemini, sicut cæteri Gentiles (ad Christum non conversi), qui resurrectionis spem non habent.

Sicut ergo credimus quòd Dominus Jesus mortuus est, et à mortuis resurrexit ; ita et (credere debemus) quòd Deus eos ; qui in fide Christi mortui sunt, resuscitabit et è sepulcris evocatos, adducet ad vitam Christi gloriosam.

Dico enim vobis quod à Domino didici, idque tanquam Dei verbum dico,

Scilicet, quòd nos, qui vivimus, seu quicumque usque ad adventum Domini superstites fuerimus ;

Non præveniemus in resurrectione eos qui jampridem mortui sunt et in pulverem redacti (adeo prompta, celer et momentanea erit resurrectio).

Quoniam Dominus ipse Jesus Christus, ubi jusserit Archangelo vocem dare, et tubâ Dei (quasi classico mortuos omnes evocare), descendet de cœlo Judex : et tunc qui in fide Christi mortui sunt, resurgent primi ;

Deinde nos, qui tunc vivemus et hucusque in vitâ relicti fuerimus, simul cum illis celerrimè efferemur obviam Christo in aera : et sic semper cum Domino nostro erimus (ejus gloriæ consortes).

Itaque consolamini vos mutuò (in luctu), his de resurrectione sermonibus (*ut non contristemini sicut cœteri, qui spem non habent*).

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. DE *cœtero ergo, fratres, rogamus vo. s..*

Incipit in hoc capite morales Thessalonicensibus instructiones dare proportionatas, juxta monita quæ de eorum statu receperat à Timotheo.

Ac primò quidem, hortatur illos ad majorem sanctitatem, seu ad continuum in vitâ spirituali profectum.

De cœtero, fratres, rogamus vos in viâ Dei, à nobis traditâ vobis, sic ambulare, ut in eâ proficiatis in dies, Deoque magis ac magis placeatis.

Gr. et Syr. non habent (*sic et ambuletis*); hinc paulò aliter intelligunt (*ut abundetis magis*).

Rogamus vos, ait Syr. ut modum acceptum à nobis, quo oporteat vos ambulare et placere Deo, magis adaugeatis.

Ita ut mandata et constitutiones exsuperetis, ait D. Chrysostomus.

Ita ut aliquid supra mandata facere nitamini, atque imperata superetis, ait Theophylactus.

Juxta hanc lectionem hortatur Apostolus ad supererogatoria mandatis superaddenda.

Uterque sensus bonus, et in re parum discrepans: sed primus est plenior, et aliunde conformis est pluribus manuscriptis quæ citat P. Amelotte. Grotius etiam citat suum manuscriptum, interpreti nostro conforme.

Ex utroque discimus quòd Christiani sit non stare, sed continuè ambulare, semper proficere, imperatis superaddere; ire de præceptis ad consilia; de virtute in virtutem, seu, ut vertit D. Hieronymus, de fortitudine in fortitudinem, usque in Sion, id est, Cœlum.

℣. 2. *Scitis enim quæ præcepta dederim.* Gr. dederimus.

Hic versus respondet his primi versiculi verbis (*quemadmodum accepistis à nobis*); quasi diceret:

Non frustra dixi, *quemadmodum accepistis à nobis :* meministis enim *quæ præcepta vobis dederimus*, Domini Jesu vice et auctoritate.

Per Dominum Jesum ; seu nomine et auctoritate Domini Jesu, regis regum, loquuntur prælati.

Hinc qui spernunt eos, Jesum Christum spernunt.

℣. 3. *Hæc est enim voluntas Dei....* et quasi omnium præceptorum summa, ut studeatis sanctitati, quodlibet et omne peccatum fugiendo, speciatim verò omnem impuritatem.

Voluntas Dei, intellige voluntatem signi, quâ Deus significat quid velit nos facere; non voluntatem beneplaciti, quâ facit ipse quidquid vult.

Per *fornicationem* intelligit omnem immunditiam, aiunt D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus. Multæ sunt speciês libidinum, quas ne nominet, dixit : *Ab omni fornicatione*; *ἀπὸ πάσης πορνείας*, ita legerunt.

OBSERVATIO MORALIS.

Generalis voluntas Dei est ut sancti simus et ab omni peccato remoti.

In quocumque ergo statu, in quâcumque conditione simus, hanc Dei voluntatem in mente et corde fixam habeamus; hæc sit actionum nostrarum regula; hæc sit cordis nostri votum continuum, sicut est et Dei voluntas et desiderium.

Duo Deus semper vult : ut sanctificetur in nobis nomen suum, et ut sanctificemur in ipso per Jesum Christum.

Utrumque et nos oremus continuè.

Sanctificetur nomen tuum à nobis, et in nobis.

Sanctificemur et nos à te, in te, et per te.

Specialis voluntas Dei est ut Christianus sit purus, et ab omni præsertim immunditiâ remotus.

Hæc est enim voluntas Dei, *sanctificatio vestra*, id est, temperantia vestra, ait Theophylactus.

Impuritatem horret Spiritus Dei, tanquam sibi oppositam.

Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.

E contra, Deus, quia spiritus et quia sanctus, homines vult esse spirituales et sanctos, et ideo puros.

Hinc Ecclesiam christianam, quasi arcam dedit in mundo, in quâ purificentur et salvi fiant homines.

Castitas est specialiter sanctificatio, seu sanctitas; quia hominem facit angelicum et divinum, angelis et Deo similem.

Impuritas è contra facit bestiam et suem.

℣. 4. *Ut sciat unusquisque vas suum*, id est, proprium corpus suum sanctè et honestè possidere. Ita ferè omnes.

Divus tamen Augustinus per *vas suum*, corpus uxoris intelligit, vultque Apostolum uxoratis præcipere ut sanctè et honestè utantur matrimonio.

Sed prior sensus est naturalior, quia omnibus, etiam non conjugatis, loquitur Apostolus.

Nota, *vas suum possidere;* id est, per puritatem dominus sit corporis sui, non mancipium.

Puritas, libertas est et dominium : impuritas verò servitus.

Qui libidini servit, mancipium est.

℣. 5. *Non in passione desiderii....*, id est, nemo autem vestrûm serviat passionibus concupiscentiæ, etc.

Sicut et gentes quæ ignorant Deum.

Heu! quot Christiani gentiliter vivunt, et juxta concupiscentias suas ambulant!

Quasi verò Christianismus non sit professio sanctitatis et detestatio libidinis.

Quot Christiani in matrimonio gentiliter vivunt, secundùm desideria passionum, qualia cernuntur in Gentibus Deum ignorantibus!

Quasi matrimonium non esset sacramentum, quo sanctè et honestè sit utendum, et quasi sub oculis Dei, ut ait Tertullianus.

In fine sit sanctitas, in modo honestas, in usu moderatio, seu temperantia. Videantur dicta de sanctitate matrimonii in fine cap. 5. epist. ad Ephes.

℣. 6. *Et ne quis supergrediatur...* Gr. non opprimere et circumvenire in negotio, etc. Syr. neque sitis audaces ad transgrediendum et ad circumveniendum fratrem suum, in isto negotio.

Id est, ne quis, terminos sui conjugii transgrediens, alienum thorum invadendo, proximum suum in hoc negotio fraudet aut injuriâ afficiat.

Quòd sic intelligi debeat, de adulterio scilicet, id duo probant:

Primum, articulus, ἐν τῷ πράγματι, id est, ut vertit Syrus, in isto negotio, seu in negotio de quo locutus est cùm dixit, *abstineatis ab omni fornicatione*, seu immunditiâ.

Secundum, ratio sequens: *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam.*

Aliqui tamen hunc locum de mercaturâ interpretantur: hocque monitum putant ab Apostolo dari Thessalonicensibus, quia Thessalonicæ magnæ fiebant mercationes.

Sed prior sensus magis cohæret cum præcedentibus et sequentibus.

Adulterium transgressio est, circumventio, defraudatio, latrocinium, et latrocinio gravior injuria, ait D. Chrysostomus.

Quoniam vindex est Dominus...

Ab adulterio deterret Apostolus per minas vindictæ Dei.

℣. 7. *Non enim vocavit...*

Secundò, per rationem quam reddit de vindictâ Dei. Vide paraphrasim.

℣. 8. *Itaque qui hæc spernit....*

Tertiò, per enormitatem hujus transgressionis, quâ Deus ipse spernitur et Spiritus sanctus contumeliâ afficitur.

OBSERVATIONES MORALES.

Primò, nota quòd per adulterium et impuritatem spernitur Deus, Christus et Spiritus sanctus.

Deus, qui vetat illud, quique nos vocavit ad sanctitatem.

Christus Dominus, cujus membrum facti sumus in Bap-

tismo; membrum autem Christi, per libidinem fit membrum meretricis.

Spiritus sanctus, cujus templum facti sumus, quique datus est nobis, habitavit in nobis, et qui per impuritatem expellitur, profanato ejus templo.

Deus ergo se ipsum vindicabit; eritque hujus flagitii ultor, per quod ipse spernitur, Christus inquinatur, Spiritus sanctus expellitur.

Secundò, disce ab Apostolo, quomodo castè de rebus inhonestis sit loquendum, cùm de eis loquendi necessitas urget.

Ne quis supergrediatur, inquit, aut *in negotio circumveniat.*

Quia turpe est illud commercium et innominabile; indicat illud per *negotium*, per *supergredi, circumvenire.*

℣. 9. *De charitate autem fraternitatis.*

Gr. περὶ τῆς φιλαδελφίας, de amore fraterno.

Non necesse habemus. Gr. habetis.

Ipsi enim à Deo didicistis. Gr. θεοδακτοί ἐστε.

Fratres sumus, eumdem patrem Deum et Christum, eamdem matrem Ecclesiam habentes; hinc amor fraternus.

Deus qui charitas est, et charitatis doctor et magister est: O Deus charitas! ô Deus charitatis doctor! charitatem sic doce me, ut et charitatem inspires mihi: cor meum charitatis igne accende, inflamma, combure.

℣. 10. *Etenim illud facitis*, id est, charitatem fraternam exercetis, non Thessalonicæ tantùm, sed et per totam Macedoniam.

Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis.

Semper in charitate proficiendum: *ambulate in dilectione*, ut dicit alibi: non stetis, sed semper ad vitæ finem usque ambuletis, incedatis, proficiatis, *ut abundetis magis.*

℣. 11. *Et operam detis ut quieti sitis....*

Ad liberalitatem versibus superioribus hortatus est; sed quia pauperes aliqui, hàc divitum munificentià abutentes, otio et inertiæ vacabant, curiosè esse negotiis alienis immiscebant: ut tales corrigat Apostolus,

Primò, consulit ut curiositatem et otium fugiant; quieti sint, sua curent, alienis sese non immisceant.

Operam detis, studiosè et ambitiosè conemini, ait Erasmus, ut quieti, tranquilli, pacifici sitis, vestra curantes.

Secundò, præcipit ut propriis suis laborent manibus.

Tum ut eis necessaria non desint, alienaque non desiderent : penuria quippe fures facit aut mendicos.

Tum ut Gentilibus, qui parasitos scurrasque contemnebant, ob suam inertiam et mendicitatem, non fiant contemptui, sicque sint opprobrium Ecclesiæ.

Dedecus enim est, ait Theodoretus, in otio vivere; non, quæ sunt necessaria, ex labore quærere, sed mendici vitam eligere, et exspectare aliorum munificentiam.

Hujusmodi homines vocabant Christemporas, Christum cauponantes, Christi mercatores. D. Chrysostomus, Theophylactus.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Hoc loco abutuntur hæretici contra religiosos mendicantes; sed perperam; hoc enim de labore corporali præceptum spectat ad quosdam, ut diximus suprà, inertes, otiosos, curiosos et inquietos, qui fidelibus erant onerosi, infidelibus scandalosi, et Ecclesiæ opprobrium.

Talibus præcipit Apostolus ut laborent, et meritò; labor enim horum malorum erit remedium.

Nihil tale religiosis mendicantibus convenit : quinimò, ut ait Estius, student, vacant prædicationi verbi Dei, aliisque id genus actionibus, quibus salus populi christiani promovetur.

Cùmque, ratione hujus ministerii, possent à populo petere vitæ stipendia, juxta id quod Christus ordinavit : *ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant;*

Huic tamen potestati renuntiantes, rogare malunt et mendicare; quod magnæ perfectionis est, ait Estius, quem vide.

Itaque dicendum quòd præceptum de labore corporali spec-

tat ad eos, qui indigent et sublimioribus functionibus non sunt alligati, ut ait idem Estius.

℣. 12. *Nolumus autem vos ignorare...*

Thessalonicenses immoderatè lugebant suos mortuos : ut huic morbo medeatur Apostolus, solatur eos spe resurrectionis.

Sed an ignorabant resurrectionem futuram? minimè; jam enim semel et iterum, in fine primi et tertii capitis, locutus est Paulus de adventu Christi judicis, tanquam ab illis credito et exspectato.

Sed quia ad hanc veritatem non satis attendebant, et ideo in suorum obitu lugebant immoderatè et more paganico,

Hinc resurrectionis futuræ articulum in eorum mentibus resculpit, ut malum curet à principio.

Nolumus ergo *vos ignorare de dormientibus.*

Non mortuos dicit, sed *dormientes*, ut ex ipso nomine consolationem procuret : si enim dormiunt, ergo evigilabunt aliquando.

Sciatis itaque velim quòd chari vestri, quos ut mortuos lugetis, mortui non sint, sed dormiunt, evigilandi verbo Dei.

Ut non contristemini...

Dat rationem cur nolit hoc ignorari, seu potiùs cur velit ut resurrectionis fidem in mentibus fixam habeant; scilicet, ut in morte vestrorum non lugeatis, sicut Gentiles qui fidei lumine destituti, *spem* resurrectionis *non habent.*

Non prohibet omnem dolorem, sed immoderatum, sed paganum : mortuos suos lugeat paganus, qui vitam hâc meliorem non agnoscit; at potiùs lætetur Christianus, moderatè saltem lugeat, qui vitam credit æternam, ad quam fideles morte transeunt.

Mors somnus est à quo per Dei verbum evigilandi sumus.

Mors transitus est à vitâ miserâ ad beatam : ne ergo lugeatis, quin potiùs lætemini.

O mirabilem efficaciam fidei! terribilium terribilissimum reddit gratum et optandum!

Cupio dissolvi et esse cum Christo.

℣. 13. *Si enim credimus...*

Scire ergo debetis nos resurrecturos.

Cùm enim fide credamus *quòd Dominus Jesus Christus mortuus sit et* à mortuis *resurrexerit*, sanè et credere debemus quòd Deus eos, qui Christo ad finem usque fideles fuerunt, resuscitabit, et è sepulcris evocatos adducet ad Christi gloriam.

Quia membra capiti suo debent conformari, et esse cum capite: hanc rationem fusiùs explicat primæ Cor. 15.

NOTÆ LITTERALES.

Nota primò, quòd conjunctio *si*, non sit dubitantis, sed rem certissimam præsupponentis pro fundamento, mortem scilicet et resurrectionem Christi.

Secundò, quòd de Christo loquens, dicat absolutè quòd *mortuus sit*; de fidelibus verò, quòd dormiant.

Primum quidem, ne de morte Christi quis hæreticus dubitet, quasi tantùm fuerit apparens: verè *mortuus est*, verè à mortuis *resurrexit*.

Secundum verò, ut lugentes consoletur.

Tertiò, quòd de fidelium resurrectione tantùm hìc agat, seu de resurrectione ad gloriam, utpote qui ad fidelium consolationem scribat.

Mors et resurrectio Christi consolatio nostra.

Mors quidem, quia nobis fons vitæ, mortis mors, mortis nostræ sanctificatio: supplicium quippe convertit in sacrificium.

Resurrectio verò, quia resurrectionis nostræ ad gloriam causa est, exemplar et forma, sicut nostræ ad gratiam resurrectionis, seu vitæ christianæ et spiritualis, est origo, causa et idea.

Nota denique, *eos qui dormierunt per Jesum*. Conditio

necessaria ut quis cum Christo resurgat, est ut cum Christo et in Christo dormiat.

℣. 14. *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini...*

Aggreditur modum et ordinem resurrectionis, et ut majorem fidem faciat, affirmat se id quod dicturus est à Domino ipso didicisse.

Hoc igitur quod jam vobis dicturus sum, non à memetipso, aut tanquam meum, aut à me inventum dico; sed *ut verbum Domini,* quod ab ipso didici, quodque tanquam verbum Dei, in nomine et auctoritate Domini, dico.

Scilicet, quòd *nos qui vivimus,* id est, qui vivent, seu ex nobis, seu ex posteris nostris, tempore adventûs Domini, *non prœveniemus* in resurrectione, nec in occursu Domini, *eos* qui jampridem mortui computruerunt.

NOTÆ LITTERALES.

Opinor quòd Thessalonicenses scirent quidem mortuos suos fore resurrecturos; sed quòd nescirent omnium omninò hominum resurrectionem futuram *in momento, et in ictu oculi.*

Hincque successionem temporis in eâ fingentes, timebant ne priùs mortui et jam corrupti, tardiùs resurgerent quàm qui vivi et superstites forent in adventu Domini.

Ideoque suos defunctos lugebant amariùs, timentes ne, propter hanc resurrectionis tarditatem, tardiùs illos in gloriâ viderent.

Ut hanc mœroris causam auferat Apostolus, docet eos non solùm quòd resurrecturi sint illorum mortui, sed et tam promptè, per omnipotentiam Dei resurgent, ut nec ipsi vivi præcessuri sint eos in occursum Domini.

Cogita quòd hoc opus, opus erit omnipotentiæ Dei, cui nihil resistit, nihil difficile, nihil difficilius: æqualitater omnia Deo possibilia sunt et facilia.

Sicut, in principio, *dixit, et facta sunt* omnia; ita in fine ipsemet dicet, et fiet quod dixerit: sicut ex nihilo fecit omnia, ita ex pulvere faciet corpora.

Nota quòd Apostolus in primâ loquatur personâ, *nos qui vivimus.*

Non quòd suspicaretur vitæ suæ tempore mortuorum resurrectionem futuram; id enim rejicit in secundâ epistolâ ad Thessalonicenses, cap. 2. ubi docet quæ debeant adventum Domini præcedere;

Sed ita loquitur, ut nos exemplo suo doceat de incertâ et terribili judicii die cogitare et loqui, quasi statim et nostris temporibus futura, scilicet, ut nos ad illam continuè comparemus.

Nostræ mortis dies, judicii nostri dies erit: hanc igitur mortis diem, quasi instantem, præ oculis habeamus semper, et exspectemus suspensi.

℣. 15 et 16. *Quoniam ipse Dominus...*

Magnificum et momentaneum describit adventum Domini, quasdamque ejus circumstantias.

Primò, *ipse Dominus*, non angelus suî vice, sed ipsemet in suâ propriâ personâ.

Qui descendit humilis in suo primo adventu, gloriosus descendet in secundo.

Secundò, *in jussu*, cum imperio et potestate magnâ, suis stipatus angelis veniet.

Gr. ἐν κελεύματι, quod significat etiam hortamen commune, seu conclamationem quâ nautæ, seu milites, sese mutuò excitant ad rem strenuè agendam: hinc Erasmus vertit, cum hortatu.

At Græci interpretes hanc vocem in suâ propriâ significatione accipiunt, scilicet, pro, *jussu*, imperio, quo Christus Dominus suos angelos et ministros jubebit esse præsto.

Tertiò, *et in voce archangeli:* quippe archangelo Michaeli, angelorum principi et totius Ecclesiæ custodi imperabit vocem dare; quâ, quasi instrumento resurrectionis, mortuos omnes ad vitam revocet.

Hæc vox Joan. 5, dicitur *vox Filii Dei*, quia jussu ejus et nomine facta.

Quartò, *et in tubâ Dei*, sive quòd vera et realis sit tuba,

ut affirmat D. Gregorius, D. Anselmus apud Cornelium à Lapide, quem vide;

Sive quòd illa vox archangeli, tam clara et sonora, tamque potens et efficax futura sit, ut propterea dicatur *tuba Dei*, ubique penetrans, usque ad aures dormientium, omnes evigilans, et ad judicium convocans.

Surgite, mortui, venite ad judicium.

Christus Dominus, D. Paulus et D. Joannes de tubâ hâc loquuntur.

Hæc erit tuba novissima, de quâ primæ Cor. 15.

Hæc tubæ vox erit morale resurrectionis instrumentum, sicut verba consecrationis sunt transsubstantiationis instrumentum, ait Tyrinus, post Cornelium à Lapide.

Quintò, *et mortui qui in Christo sunt....*

Et ad primum hujus vocis, seu jussûs Dei, instans, resurgent omnes mortui quidem (sed Apostolus Christianos hìc tantùm nominat, ad quorum consolationem scribit), et tam promptè et subitò, ut eamdem vocem, paulò protractam et adhuc personantem audituri sint, resumpti corporis auribus.

Audient vocem Filii Dei, vel, ad vocem, surgite, resurgent, sicque audient obediendo: ad vocem, venite, audient corporaliter et ad judicium venient. Vide Cornelium à Lapide qui Suarem citat.

Resurgent primi : Gr. primùm.

Illud *primùm*, et sequens *deinde*, non significat prioritatem et posterioritatem in resurrectione, quasi aliqui priùs, alii posteriùs sint resurrecturi; fiet enim omnium resurrectio in eodem instanti: sed denotat prioritatem inter resurrectionem aliquorum et raptum omnium.

Itaque *resurgent primi*, seu primùm, id est, primò resurgent mortui, ut simul cum vivis rapi possint in aera, non post eos.

Deinde, id est, peractâ resurrectione, tam nos qui tunc vivemus, quàm alii sancti jampridem mortui et tunc resuscitati, *rapiemur in aera*, non ante illos, sed simul et unà.

Sed vivi fientne sine morte immortales?

Ita opinati sunt Græci multi, quos sequitur Cajetanus, quin et D. Augustinus id affirmavit aliquando, libro 2. de peccatorum meritis, cap. 31, sed retractavit libro 20. de Civit. cap. 20.

Communiter tamen omnes Latini, ob Scripturæ auctoritatem omnes homines ad mortem condemnantis, docent quòd, vel in ipso raptu, vel ante raptum, omnes omnino homines morientur. Vide fusiùs apud Estium.

Hic ergo concipitur ordo in resurrectione, licèt in instanti fiat.

Dominus descendet de cœlo, stipatus angelis suis, qui quasi voce communi conclamabunt, ut se, ad Domini jussum, præsto esse testentur.

Imperabit Dominus archangelo vocem dare, resurrectionis signum et instrumentum.

Vocem dabit archangelus, quæ, quasi tuba Dei clarissima, ubique personabit, et, ut potentissima, efficiet id quod jubebit.

Ad hanc vocem resurgent omnes mortui.

Immutabuntur vivi, sive paulò post mortui sint et tunc resurgant, sive in instanti moriantur et in altero resurgant.

Omnes deinde justi simul rapientur in aera, obviam Christo judicium exercenti, reprobis ad sinistram humi relictis.

Aliqua desunt in hoc ordine non expressa, sed alibi dicta à D. Paulo epist. primâ ad Cor. cap. 15, et à Christo, Matth. 24.

Et sic semper cum Domino erimus : ejus scilicet gloriæ consortes.

O felix consortium! ô beatam æternitatem! semper cum Domino erimus.

Ut hoc tunc eveniat nobis, nunc studeamus semper esse cum ipso, mente, corde, affectu, moribus et vitâ; in ejus vivamus gratiâ, ut in illius gloriâ vivamus.

℣. 17. *Itaque, consolamini invicem...* His ergo de resurrectione gloriosâ, et de æternâ cum Christo in beatitudine permansione sermonibus, consolemini vos mutuò in morte

vestrorum, et ne lugeatis sicut Gentiles, qui talem spem non habent.

O solidam Christianorum consolationem, in Dei verbo fundatam et in æternâ Dei gloriâ stabilitam! resurgam immortalis, æternæ Christi gloriæ consors futurus sine fine.

Hæc est spes mea, ô Deus! hæc est consolatio mea. Hâc spe erectus, hâc consolatione sustentatus, omnia terrena, mortalia, caduca, aliquando peritura, contemno; te solum, ô Deus meus! desidero, diligo, tibi unicè adhærere in æternum volo, tibi soli servire, tibi totus esse, in tempore et in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam. Et qui dedisti velle, da et perficere: omnia mea rumpe vincula, ut liber ab omnibus, me in occursum tuum præparem assiduè; hoc unicum sit negotium meum.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 1. discamus omnes in salutis viâ nunquam standum; sed semper ambulandum, continuè proficiendum, de virtute in virtutem eundum usque ad cœlum. Vide ℣. 1, in commentario. Vide etiam ℣. 10.

SECUNDÒ.

Ex ℣. 3. discamus, mentique nostræ inscribamus nunquam oblitterandam omnium Dei præceptorum summam, seu epitomen.

Hœc est voluntas Dei, sanctificatio nostra.

Deus vult ut sim sanctus, id est, omne peccatum fugiam, omne bonum amplectar.

Hæc est ergo deinceps tota mea voluntas, hoc omne studium meum: omne malum horrebo, omne bonum et sanctum cum Dei gratiâ operabor.

Deus vult ut sim sanctus, ab omni malo alienus, et speciatim ab omni immunditiâ remotus.

Deus est spiritus; et quia spiritus, vult me spiritualem, sanctum, purum.

Deus est spiritus; et quia spiritus, impuritatem horret, tanquam sibi oppositam : *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est.*

Omnem itaque impuritatem horrebo; castitati magis ac magis studebo.

Impuritatis enormitatem, et ab eâ deterrentia vide in ℣. 7, 8.

Per eam Deus spernitur, Christus inhonoratur, Spiritus sanctus contumeliâ afficitur.

Ibidem discamus quomodo de rebus etiam inhonestis castè loquendum, ubi est loquendi necessitas.

TERTIÒ.

Notemus et diligenter exequamur omnes Apostoli præceptum de fugâ otii et de labore honesto, ut quieti et pacifici nostra curemus, de alienis non immisceamur negotiis, sed operemur indesinenter. Vide ℣. 11.

QUARTÒ.

Qui veritatem de mortuorum resurrectione bene et seriò penetraverit, hinc solidam et christianam de morte tum sua tum suorum consolationem percipiet. Vide à ℣. 12 usque ad finem, et præsertim ℣. 17.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

VERITATEM, modum et ordinem resurrectionis docuit; restabat ut indicaret tempus et diem :

At hoc, inquit, vobis fidelibus non est necessarium, quia fide scitis quòd dies Domini sit inopinatò venturus, et improbos occupaturus ex improviso : sicut fur obrepit nocte, et dormientibus adest inexpectatus, ℣. 1, 2, 3.

Vos autem dies illa non comprehendet imparatos, quia *filii lucis estis*, ℣. 4, 5.

Hoc ut ita sit, ut *filii lucis* vigiles et sobrii simus, ℣. 6, 7.

Insuper et armati fide et charitate, quasi thorace; spe, quasi galeâ salutis, ℣. 8.

Salutem verò speremus ex Dei bonitate, qui nobis Filium suum dedit in suo proprio sanguine Salvatorem, ℣. 9, 10, 11.

Commendat inferioribus honorare eos qui præsunt, et in Evangelio prædicando laborant, ℣. 12, 13.

Præsules autem hortatur ut suo ritè fungantur officio, arguant, solentur, suscipiant, tolerent, ℣. 14, attendant subditis, ℣. 15.

Omnes fideles hortatur ad gaudium spirituale, ad orationem assiduam, ad gratiarum actionem, ut spiritum non exstinguant, prophetias probent, ab omni specie mali abstineant, ℣. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Denique omnimodam eis sanctitatem apprecatur, ℣. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, ℣. 25. Omnes salutat, ℣. 26. Adjurat eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, ℣. 27, quam, consuetâ gratiam precandi formulâ, claudit, ℣. 28.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis.

2. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.

3. Cùm enim dixerint, Pax et securitas, tunc repèntinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient.

4. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat :

5. Omnes enim vos filii lucis estis et filii diei : non sumus noctis, neque tenebrarum.

6. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

8. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei, et charitatis, et galeam spem salutis.

9. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum,

10. Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

CÆTERUM, de temporibus et momentis quibus ad judicium venturus sit Christus necesse non est ut scribamus vobis.

Ipsi enim exactè nostis quòd dies Domini inopinatò et inexpectatus veniet, sicut fur in nocte.

Cùm enim dixerint, Pax et securitas est, nihilque periculi; tunc illis repentinum superveniet exitium, quod non effugient, sicut mulieri prægnanti et aliud cogitanti dolor partûs repentè supervenit.

At vos, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur, deprehendat.

Quomodo enim in tenebris essetis, vos qui filii lucis estis et filii diei; nos Christiani non sumus filii noctis neque tenebrarum.

Ne dormiamus ergo sicut cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.

Qui enim dormiunt, noctu dormiunt; et qui inebriantur, nocte inebriantur.

At nos, qui diei sumus filii, vigiles et sobrii simus, insuper et armati, fidem scilicet et charitatem pro loricâ, et spem salutis pro galeâ induti.

Spem salutis dixi; non enim nos, filios suos, Deus destinavit ad damnationem, sed ad salutem æternam per Domini nostri Jesu Christi merita acquirendam.

Qui pro nobis mortuus est, ut sive vivi, sive mortui, æternâ cum illo gloriâ perfruamur.

11. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos,

13. Ut habeatis illos abundantiùs in charitate, propter opus illorum: pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.

16. Semper gaudete.

17. Sine intermissione orate.

18. In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis.

19. Spiritum nolite extinguere.

20. Prophetias nolite spernere.

21. Omnia autem probate; quod bonum est, tenete.

22. Ab omni specie malâ abstinete vos.

23. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus, sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.

24. Fidelis est qui vocavit vos, qui etiam faciet.

25. Fratres, orate pro nobis.

Propter quod, scilicet, et propter Christi mortem pro nobis, et propter futuram æternæ Christi gloriæ perfruitionem, vos invicem consolamini, et ædificate mutuò, sicut reverà facitis.

Rogamus autem vos, fratres, ut notetis eos qui in Evangelio vobis prædicando laborant, et qui præsunt vobis in Domino, et vos admonent de faciendis et de fugiendis.

Illos, inquam, noveritis, ut speciatim eos honoretis, et impensiùs diligatis, propter opus quod exercent in vobis; pacem habete cum eis.

Rogamus autem vos, fratres prælati, ut corrigatis inquietos, consolemini pusillanimes, suscipiatis infirmos, patientes sitis ad omnes, sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati.

Videte ne quisquam malum pro malo reddat; sed studete semper benefacere omnibus, non fratribus tantùm, sed et infidelibus.

Læto semper sitis animo;

Orate assiduè;

De omnibus Deo gratias agite; hæc enim Dei voluntas est; seu, vult Deus ut id faciatis omnes per Jesum Christum.

Spiritum sanctum ne extinguatis, scilicet in donis suis.

Prophetias speciatim ne spernatis:

Omnia tamen (à Prophetis proposita) examinate, et quod bonum est retinete.

Quod speciem habet mali fugite.

Deus autem pacis auctor, vos totaliter et perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam, et corpus in sanctitate custodiat usque ad adventum Domini nostri esu Christi.

Deus qui vos vocavit, fidelis est, perficiet quod incepit.

Fratres, orate pro nobis.

26. Salutate fratres omnes in osculo sancto.

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.

28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

Nomine meo salutate fratres nostros, eosque osculo, charitatis symbolo, osculemini.

Obtestor vos in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut hæc epistola in publico fidelium conventu legatur.

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Amen.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. D*E temporibus autem et momentis....*

Iisdem utitur verbis ac ipse Christus Dominus : *Non est vestrûm nosse tempora vel momenta*, ait Christus Act. 1. *De emporibus autem et momentis....* ait Paulus.

χρόνοι, hìc majorum sunt temporum spatia, v. g., anni; καιροὶ, minora, menses scilicet, dies, horæ.

Sensus Apostoli hic esse videtur :

Equidem, ô Thessalonicenses! necessarium erat ad fidei et spei vestræ confirmationem, et ad vestram in defunctorum vestrorum luctu consolationem, ut de resurrectione, et de resurrectionis modo et ordine scriberem vobis : at verò *de temporibus et momentis* quibus fiet omnium resurrectio scribere vobis, nec vobis necessarium est, nec mihi possibile.

Non possibile quìdem, quia latet omnes hæc dies : *Veniet ut fur*, ℣. 2; non autem necessarium vobis, *quia vos, fratres, non estis in tenebris*, ℣. 4.

Meritò notat hìc divus Chrysostomus quòd hæc sit ingenii nostri curiositas, ut quæ maximè latent, ea maximè scire cupiat; præsertim verò tempus consummationis sæculi.

De hoc ipsi Apostoli ante passionem exquisierant : Matt. 24. *Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventûs tui et consummationis sæculi.* Post passionem et resurrectionem, Act. 1 : *An in tempore hoc restitues, etc.?*

At non sic postquam Spiritu sancto digni sunt habiti; quin verò reprimunt hanc intempestivam curiositatem, nec sinunt quærere *de temporibus et momentis*, *etc.*

Reverà, quid hinc lucri, ait Chrysostomus? sit longè, sit propè, quid ad nos? cùm vitæ nostræ finis sit unicuique nostrûm sæculorum consummatio.

Quid de communi fine curiosè sollicitus es? finem tuum

cura ; hunc finem præpara ; ab alio fine tibi grave nihil accidet. Ex divo Chrysostomo.

Cur autem finem communem et particularem nobis celaverit Deus, vide divum Chrysostomum et Theophylactum : ne in vitium nos præcipites demus, ne in socordiam ; ne mercedem nobis amputet. Hæc fusiùs D. Chrysostomus.

℣. 2. *Ipsi enim diligenter*, id est, exactè, planè, certò *scitis.*

Quia dies Domini, sicut fur....

Sicut enim fur in nocte obrepit et hominibus dormientibus adest inexpectatus; ita dies Domini inopinatò veniet, et homines incredulos et incautos occupabit ex improviso.

℣. 3. *Cùm enim dixerint, Pax....*

Loquitur de improbis, præsertim infidelibus, ac fidelium persecutoribus.

Cùm ergo putaverint illi omnia esse pacifica et in tuto posita, tunc repentinus eis superveniet. Gr. instat, imminet interitus; seu adest proximum, et certum exitium.

Sicut dolor in utero habenti, id est, sicut dolor partûs prægnantem occupat ex improviso.

Exemplum valde appositum, et in Scripturis frequens.

Novit mulier prægnans quòd pariet : quando verò paritura sit, an septimo, an octavo, an nono, an decimo mense ; quo die, quâ horâ, ignorat : sed sæpe, jocans, ludens et ridens, ineffabilibus repentè comprehenditur doloribus.

Ita et nos scimus venturum Dominum; sed adventûs illius momenta vel tempora ignoramus.

Ita et impiis ridentibus et gaudentibus supervenit repentinus interitus.

Et non effugient, nec ullo modo poterunt effugere.

Hujus rei figuram habes in diluvio : *Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis.* Matth. 24, ℣. 37 ; et in Balthasare comedente, et cum lætitiâ bibente, et tamen audiente : *Mane, thecel, phares.* Daniel. 5. 25.

OBSERVATIO MORALIS.

Quod Apostolus de judicii generalis die hìc dicit, illud et intellige de mortis nostræ, nostrique judicii particularis die : sicut fur, venit inopinatus.

Heu! quot novimus, quos dormientes, sicut Miphiboseth, præoccupavit mors! quot, sicut Balthasarem, bibentes et gaudentes!

Vigilate itaque, ait Christus in Evangelio. *Iterum dico : Vigilate; omnibus dico : Vigilate,* ne scilicet tale quid eveniat nobis. Matth. 24. 42; Lucæ 13. 35, 37.

Mirare hìc ineffabilem Dei misericordiam, toties totque modis impios homines de suo adventu inopinato commonentis. Sanè imparatos invenire non vult, quos toties invitat ad præparationem.

O Deus bone! Deus misericors! etiam cùm *vis irasci, misericordiæ recordaris. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcûs.* Psal. 59. 6.

Quàm meritò itaque singulis improperas pereuntibus : *Perditio tua ex te.*

Da mihi, ô Deus clemens! hâc tuâ sic uti misericordiâ, ut fidei vigilantiâ præveniam mortis præoccupationem, pœnitentiæque doloribus effugiam damnationis æternæ dolores.

Sed circa litteram objici potest : Nonne Elias et Antichristus præcessuri sunt, eruntque signum adventûs Christi?

Erunt, respondet Theophylactus, erunt quidem signum consummationis sæculi, Christi adventûs non item : subitaneus erit enim et incertus.

Sed, inquies iterum, *erunt signa in sole....*

Fateor, et hæc signa præcedent adventum Domini, sed non diem adventûs Domini : quippe tempus signorum illorum erit ipse dies Domini : nec diu durabit tempus illud. Vide Estium.

℣. 4. *Vos autem, fratres.....* utpote fide illuminati, *non estis in tenebris*, scilicet, infidelitatis et cupiditatum, *ut vos dies illa, sicut fur, comprehendat.*

Omnibus quidem, ipsis etiam fidelibus et piis ignotus est hic dies; non tamen omnes occupat ex improviso, sed improbos tantùm et tenebrarum operibus deditos.

Sicut in luce vigilantibus et excubias agentibus, etsi superveniat fur, non nocebit; at verò dormientes in tenebris spoliat et nudat.

℣. 5. *Omnes enim vos filii lucis estis...*

Sic in Scripturus appellantur Christiani ob Christum, qui lux est mundi, paterque noster; et ob fidem, quæ vera lux est, et justitiæ diem parit.

Hoc autem sæpe repetit Apostolus, ut filios lucis laudans, excitet ad opera lucis, id est, sanctitatis; sicque non paveant hanc diem omnibus tenebrarum filiis terribilem.

Verus Christianus adventum Christi patris nostri non horret, sed optat: quippe, ait S. Augustinus, perversum omnino est, quem diligis, timere ne veniat: orare quotidie, *adveniat regnum tuum*, et timere ne exaudiaris.

Unde iste timor?

Quia judex venturus est.

Sed numquid invidus? numquid malevolus? nihil horum prorsus: quis enim venturus est judicare, nisi qui venit judicari pro te. August. psalm. 147, citatus à P. Cornelio.

Idem vide fusiùs in epist. secundâ ad Thessalonicenses, cap. 2, ℣. 1.

℣. 6. *Igitur non dormiamus...*

Ne præsumant de nomine, hortatur ut et de facto sint *filii lucis*, vigiles et sobrii.

Quid enim prodesset nobis, nomine et professione externâ filii lucis esse, si operibus simus tenebrarum filii; si sicut pagani dormiamus in peccato, et in oblivione Dei et salutis nostræ?

Tantò severior erit nostra damnatio, quantò majori luce donati fuerimus: quippe complebitur in nobis quod dixit Christus: *Hoc est judicium mundi; quia lux venit in mundum; et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.*

Igitur non dormiamus somno peccati, ne stertamus saluti nostræ negligentes.

Sed vigilemus attenti : qui vigilat domumque suam custodit, furis adventum persentit : ita qui vigilat, domini adventûs signa percipit.

Et sobrii simus, non à vino tantùm, sed ab omni cupiditate et perturbatione animi, quæ spiritualis est ebrietas.

Ebrietas animæ sunt divitiæ, pecuniæ cupiditas et amor corporum. D. Chrysostomus.

℣. 7. *Qui enim dormiunt...*

Vigilantiæ et sobrietatis nostræ rationem petit ex metaphorâ jam dictâ noctis et diei.

Nocturnum tempus somno et ebrietati magis opportunum : hinc *qui dormiunt...* Dies verò vigiliæ et sobrietatis tempus est.

℣. 8. *Nos igitur, qui sumus filii diei*, vigiles et sobrii simus, insuper et armati.

Sobrietatem suprà addidit vigilantiæ; si quis enim vigilet quidem, sed ebrius sit, hunc prædo facile subripiet et spoliabit.

Hic autem arma sobrietati superaddit, quia hominem, etiam vigilem et sobrium, sed inermem, latro facilè conficit.

Itaque vigiles, sobrii, armati simus.

Induti loricam fidei, id est, dogmata, ait D. Chrysostomus. *Et charitatis*, id est, bonam vitam. Idem Chrysostomus. *Et galeam spem*,.... spes autem salutis nobis per Christi merita promissæ, sit mentis nostræ galea.

Fides charitate animata, cor et vitam hominis interioris protegit et conservat, sicut lorica pectus et interiora; spes verò mentem erigit ad cœlestia.

OBSERVATIO MORALIS.

Itaque tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

Ad vigilantiam D. Chrysostomus hic, in fine moralis, nos excitat exemplo funambulorum et ambulantium super cacumina et præcipitia.

Angustam, inquit, viam ingredimur, præcipitiis undique circumdatam, quæ duos simul pedes non capit : quantâ itaque nobis opus est vigilantiâ!

Vides quòd ii qui ejusmodi vias ingrediuntur non solùm pedes muniunt, sed et oculos, etc.

Sic et nos omnia diligenter et accuratè circumspiciamus : magnum est vitii profundum, magna præcipitia, magnæ inferiùs tenebræ : angustias observemus, cum timore et tremore ambulemus.

Sobrietas nobis duplex est necessaria.

Sobrii, seu liberi debemus esse ab omni vitioso affectu; et sobriè debemus uti hujus mundi rebus.

Audi eumdem D. Chrysostomum :

Nullus talem ingrediens viam, in risum effunditur nec ebrietate gravatur; sed in sobrietate et jejunio hanc viam ingreditur.

Nullus hâc viâ incedens aliquid defert superfluum, sed succinctus et expeditus, etc.; nullus suos pedes impedit, sed liberos dimittit et solutos, etc.

Panopliam hominis Christiani vide Ephes. 6. Hìc ad tria reducitur :

Sint fides attenta ad cœlestia; spes firma, et hæc expectans; charitas operans, quæ hæc æterna promereatur bona.

Est in nostrâ potestate ut Deus nostrî misereatur, ait D. Chrysostomus : miserere proximi, et Deus ipse miserebitur tuî. Vide in fine moral.

℣. 9. *Quoniam non posuit nos Deus...*

Spem nostram firmat ex Dei bonitate, salutem nostram adeo volentis, ut Filium suum unigenitum dederit pro nobis.

Sensus ergo est : et meritò sperare debemus quia nos Deus, filios suos, non destinavit ad perditionem, sed ad salutem æternam.

Unde hoc tibi constat?

℣. 10. *Qui mortuus est pro nobis.*

Quia Filium suum dedit pro nobis.

Adeo vult nos salvos fieri, ut Filium suum dederit; et non solùm dederit, sed dederit ad mortem: quanta hinc spes?

Ut sive vigilemus, sive dormiamus... aliter hìc *vigilare et dormire* sumuntur, quàm suprà: significant enim hìc, vivere et mori.

Itaque pro nobis mortuus est Christus, ut sive vigiles, sive dormientes; sive vivi, sive mortui; sive in hâc vitâ, sive post mortem, cum illo vivamus: nunc scilicet per gratiam, tunc per gloriam.

Vivam ergo an moriar, nihil meâ refert, cum illo vivam: etiamsi mortuus fueris, cum illo vives. Nihil itaque timeamus; nec vitam, nec mortem; utrumque nobis indifferens. Ex D. Chrysostomo.

℣. 11. *Propter quod*, id est, quia Christus pro nobis mortuus est, ut cum illo in æternum vivamus,

Consolamini invicem, et vos ædificate mutuò. Mutuam salutem piis promovete sermonibus et exemplis.

OBSERVATIO MORALIS.

Deus vult salutem meam; me destinavit ad vitam; salutis meæ causâ Filium suum dedit ad mortem.

Filius pro me mortuus est, ut sive vigil, sive dormiens; sive in hâc, sive in alterâ vitâ, sim et vivam cum illo, simque æternæ gloriæ suæ particeps.

O bonitas! ô misericordia ineffabilis!

O consolatio solida, quæ in tali fundatur bonitate et misericordiâ!

Quis non speret in hâc clementi voluntate Dei? in hâc pretiosâ morte Filii Dei? *etiamsi me occiderit*, in hoc sperabo.

Hoc non contentus, ut Deum et Christum imiter, volo, desidero, ardeo salutem proximi mei; verbis et exemplis illam, quantùm potero, promovebo: nihil recusabo ei pro quo Christus mortuus est, cuique vitam suam dedit et sanguinem.

Ædificate alterutrum.

Metaphora ducta ab architectis, qui murum simul ædificant.

Debet unusquisque proximum suum *ædificare*, id est, ipsius salutem verbis et factis promovere.

Ne dicas : Non sum doctor, ait Theophylactus; doctores non sufficiunt ad omnium ædificationem : *hinc unusquisque proximum ædificet.*

℣. 12. *Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis...*

Præcepta dat ad vitæ christianæ institutionem spectantia, ac primò commendat honorem prælatis et Ecclesiæ ministris debitum.

Rogat ergo fideles inferiores, ut omnes Ecclesiæ ministros, sive doctores sint, sive prælati, sive quodcumque officium exerceant, revereantur, diligant, eisque necessaria suppeditent.

Omnes Ecclesiæ ministros dixi; nec enim necessariò hæc tria eidem personæ conveniunt.

Imò, tres gradus videtur distinguere, scilicet, doctores, prælatos, presbyteros.

Ut noveritis : hæc agnitio significat hìc reverentiam, obedientiam, rerum necessariarum subministrationem.

Rogamus ergo, ut respectu et affectu noscatis, seu, ut consideretis et honoretis.

Eos qui laborant inter vos, docendo scilicet, et ea quæ sunt salutis vobis administrando.

Et præsunt vobis in Domino, id est, et qui vobis præsunt in iis quæ spectant ad Dominum, seu prælatos ecclesiasticos.

Et monent vos, id est, et qui vos monent de faciendis et de fugiendis, seu presbyteros, quibus hoc maximè convenit.

Hìc v.ota tria prælatorum in subditos munia :

Laborent assiduè in docendo et necessaria salutis administrando.

Præsint et regant sollicitè circa ea quæ Domini sunt.

Fortiter et charitativè moneant de faciendis et de fugiendis.

℣. 13. *Ut habeatis illos abundantiùs in charitate.*

Gr. et ducere illos superexuberanti in charitate.

Quod vertit Syrus : ut æstimentur à vobis cum charitate abundantiori.

Ambrosius : ut illis summum honorem habeatis in charitate.

Theophylactus post D. Chrysostomum : ut abundantiùs diligatis eos, sicut filii parentes suos.

Sensus ergo est. *Rogamus vos*, ut eos omnes summopere revereamini ex charitate, propter ministerium quod in vobis exercent et quod omni veneratione dignum est.

Audi Chrysostomum : per ipsos generati estis æternâ generatione ; per ipsos estis regnum assecuti ; per manus ipsorum fiunt omnia ; per ipsos vobis portæ cœlorum aperiuntur. Qui Christum diligit, cujusmodicumque sit sacerdos, eum diligit, quòd per eum veneranda sit assecutus sacramenta.

Pacem habete cum eis.

Gr. pacem habete in vobis ipsis.

Sed Syrus, Æthiops, D. Chrysostomus, Theodoretus, habent sicut Vulgata.

Theophylactus utrumque conciliat : habete pacem cum ipsis, idque non externâ specie, sed in vobis ipsis.

Sicut suprà notâsti prælatorum in subditos tria officia, sic tria hìc inferiorum in prælatos debita : honorem, amorem, pacem ; idque ob tremenda mysteria quæ per ipsos assequuntur.

℣. 14. *Rogamus autem vos...*

Prælatos nunc alloquitur.

Corripite inquietos. Gr. inordinatos. Syrus malè agentes. Æthiop. contumeliosos. Arab. eos in quibus non est ordo.

ἄτακτος, qui regulam et ordinem non servat.

E contra, εὔτακτος, ordinis observator.

Itaque intellige negligentes sui ordinis, regulæ et officii, qui suis dissolutis moribus aliorum pacem et tranquillitatem perturbant.

Consolamini pusillanimes, quibus, scilicet, deficit animus ad magna, seu facienda, seu ferenda.

Suscipite infirmos. Ambrosius : opitulamini infirmis. Gro-

tius : sustentate eos, velut manu prehensos, id est, tolerate et opitulamini. Græcus significat utrumque, tolerare et opitulari.

Patientes estote ad omnes.

Sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati.

Patientia, lenitas, mansuetudo, virtus est generalis et ad omnes debet extendi.

℣. 15. *Videte ne quis malum pro malo reddat :*

Interdicitur vindicta.

Si malum pro malo non est reddendum, multò minùs malum pro bono, multò minùs si non fuerit priùs malum. Chrysostomus.

Sed semper quod bonum est...

Sed studete omnibus semper benefacere, non tantùm fratribus, sed et infidelibus et persecutoribus vestris.

Nota *semper et in omnes.* Præceptum Domini est : *Ego autem dico vobis, diligite...*

℣. 16. *Semper gaudete,* etsi in tentationes incidatis.

Alloquitur omnes et prælatos et subditos, quos hortatur ut læto semper sint animo, etiam in mediis et urgentibus malis, ait D. Athanasius.

Quasi dicat Apostolus : Omnia pro Christo æquo tolerate animo.

Quomodo potest hoc fieri ?

℣. 17. *Sine intermissione orate.*

Vitam aperit ad perpetuam spiritualem lætitiam : scilicet, orent assiduè et de omnibus Deo gratias agant, etiam de adversis.

Age Deo gratias, et malum mutatur in bonum, ait S. Chrysostomus.

Hinc D. Augustinus laudat morem antiquum dicendi, Deo gratias. Vide Cornelium à Lapide.

℣. 18. *Hæc est enim voluntas Dei....*

Scilicet, ut hoc omnes vos præstetis per Jesum Christum.

Sicut per Christum omnia accipimus, sic per ipsum gratiarum reddenda est actio.

Ipse enim mediator noster est et nostra hostia laudis.

Potest etiam hoc intelligi de aliis præcedentibus.

Hæc est voluntas Dei, ut gaudeatis, ut oretis, ut gratias agatis, *in Christo Jesu*, id est, per Dominum nostrum Jesum Christum cooperatorem, ait Theophylactus : per gratiam adjutor erit, qui dicit ut fiat.

Hinc collige tria cuivis christiano necessaria. Primum, ut non reddat malum pro malo. Secundum, ut faciat bonum etiam malum facientibus. Tertium, ut tam de bonis quàm de malis gaudeat et Deo gratias agat.

Hæcque *in Christo Jesu* cooperatore.

℣. 19. *Spiritum nolite extinguere.*

Spiritus sanctus frequenter in Scripturis igni comparatur. Secundæ Tim. 1. ℣. 6. suscitatur sicut ignis sopitus : hìc verò extinguitur.

Suscitatur autem precibus assiduis, meditatione continuâ, perpetuo pietatis studio, et jugi operatione sanctâ.

Extinguitur, è contra, desidiâ in Deum, nimiis circa terrena occupationibus, carnalibus desideriis, incredulitate, peccato.

Itaque *Spiritum* sanctum, id est, Spiritûs sancti gratias, illustrationes et impulsus quibus, quasi lampadibus, vos in hoc caliginoso loco illuminat, *nolite extinguere* vestrâ in Deum desidiâ, nimiis circa terrena dissipationibus, vitâ immundâ. Vide plura ℣. 21.

Rectè tamen, et magis ad mentem Apostoli puto, si intelligatur de Spiritûs sancti donis, ad aliorum utilitatem concessis, v. g., de dono linguarum, prophetiæ, etc. de quibus primæ Cor. 12. et quæ tunc erant communia.

Tunc, ait Theophylactus et Theodoretus, apud ipsos erant prophetæ Dei, erant et prophetæ vani, de quibus secundæ ad Thessal. cap. 2 ; sed quia incertum erat utri essent veri, omnes aversabantur et spernebant.

Hinc Apostolus omnibus loquens, ac præsertim prælatis, dicit : Nolite charismatum spiritualium usum prohibere, hoc enim esset Spiritum sanctum in suis donis extinguere.

℣. 20. *Prophetias nolite spernere.*

Licèt apud vos aliqui sint prophetæ vani, ne propterea prophetias spernatis et prophetas aversemini.

Quinimo prophetiam inter alia magnifacite, gratiam scilicet, vel futura prædicendi, vel Scripturas interpretandi.

℣. 21. *Omnia autem probate*, id est, examinate tamen quod à prophetantibus proponitur, et quod bonum est, et sanæ doctrinæ congruum, retinete.

Omnia probate, id est, eas quæ veræ sunt prophetiæ, ait D. Chrysostomus, Theophylactus, et ita interpretatur ipse Grotius.

Malè ergo hoc extendunt hæretici ad examen dogmatum fidei ab Ecclesiâ in conciliis receptorum, quod de prophetiis privatis dixit Apostolus.

Quamvis, ut dixi ℣. 19, magis ad litteram intelligatur de donis gratuitis, bene tamen et verè potest et de internis gratiis etiam intelligi; et circa hoc videndus est D. Chrysostomus, ex quo:

Hæc vita nox est crassa, lunâ carens; ut in eâ ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præclaram, scilicet, Spiritûs sancti gratiam accendit in cordibus nostris.

Hanc lampadem acceptam, alii splendidiorem faciunt, ut sancti; alii extinguunt, ut fatuæ virgines.

Propterea Paulus ait, *Spiritum nolite extinguere*, hoc est, gratiam.

Sed quomodo extinguitur?

Id D. Chrysostomus egregiâ comparatione describit:

Sicut lucernâ, vel aquæ infusione, vel terræ injectione, vel olei subtractione, vel vento vehementi extinguitur;

Ita Spiritûs sancti gratia, vitâ immundâ, nimiâ circa terrena sollicitudine; pietatis in Deum defectu, et in pauperes misericordiæ, spiritu nequitiæ.

Itaque claude januas, id est, sensus, os, oculos, aures, ne ingrediatur spiritus malitiæ: fac eleemosynam; vaca Deo, terrena contemne; purè et sanctè vive.

Hæc quidem excerpsi ex D. Chrysostomo, sed verba non sumpsi.

Circa januam claudendam, egregiè comparat duorum hominum ora, se verbis appetentium, duabus januis apertis et ex adverso positis, per quas irruit ventus : unam si claudas, cessat ventus.

℣. 22. *Ab omni specie mali abstinete.*

Quod speciem habet mali, etsi reverà malum non sit, relinquite tamen, metu scandali.

Infirmis plùs nocet species mali, quàm malum ipsum fortioribus.

Cave itaque, frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus est Christus.

℣. 23. *Ipse autem Deus pacis...*

Quia non monitis tantùm, sed et Dei gratiâ indigemus ad sanctitatem,

Hinc datis monitis, orat tandem Apostolus, ut Deus eos in omnibus et per omnia sanctificet, in spiritu, animâ et corpore, sicque hæc tria sanctificet, ut et in sanctitate servet usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

Deus pacis, id est, qui pacis est auctor : hoc utitur epitheto, quia pax sanctificationem maximè confert, et ubi pax non est, ibi nec sanctitas est.

Deus ergo, pacis et sanctitatis auctor, *sanctificet vos totos*; seu, ut ait Syrus, vos omnes perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam vestram, et corpus vestrum custodiat sine culpâ in adventum Domini nostri Jesu Christi. Ita Syrus.

Sanctificet vos per omnia. Gr. totaliter, sensus ergo est : ita ut sitis toti et perfectè sancti, spiritu, animâ et corpore.

Ut integer spiritus, et anima, et corpus... Gr. et integer, etc.

Ut hæc tria integrè et omni ex parte immaculata et irreprehensibilia custodiantur usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

Spiritus est rationalis pars animæ, seu mens :

Anima est ejusdem animæ pars sensitiva, seu pars inferior, quæ nobis cum bestiis communis est.

Corpus est utriusque domicilium.

Tres hominis partes nominat, ut indicet ad sanctitatem requiri ut interiùs et exteriùs simus irreprehensibiles : seu, ut mens, et voluntas, et omnes sensus interni et externi ab omni sorde peccati custodiantur immunes.

℣. 24. *Fidelis est Deus, qui vocavit vos, qui etiam faciet.*

Hoc sperat et expectat non precum suarum meritis et efficaciâ, sed à Dei fidelitate.

Deus, qui vos ad sanctitatem vocavit et ad perseverantiam, *fidelis est* sperantibus in se : vobis ergo petentibus vires dabit et gratias ad sanctitatem et perseverantiam necessarias.

Qui vos vocavit, fidelis est; perficiet itaque quod incepit, id est, vires dabit ad perseverantiam necessarias.

℣. 25. *Fratres, orate pro nobis.*

Agnoscit quòd ipse precibus indigeat adjuvari, in quo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem.

℣. 26. *Salutate fratres omnes in osculo sancto.*

Quod erat charitatis symbolum.

Quasi diceret : Nomine meo salutate, et pro me osculemini.

℣. 27. *Adjuro vos per Dominum...*

Obtestor vos in nomine Christi Domini, ut hæc epistola legatur in publico fidelium conventu.

℣. 28. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos. ℣. 3.

Adeo verum est *quòd vult omnes salvos fieri*, *neminemque perire* imparatum.

Huic ergo divinæ misericordiæ respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigil, attentus et expectans Dominum, dic cum prophetâ: *Anima mea in manibus meis semper, etc.*

SECUNDÒ.

Illustrem Christiani dignitatem observa, et suscipe cum gaudio: filius est lucis, filius Christi qui lux est mundi: *Omnes vos filii lucis estis*, ℣. 5.

At hujus qualitatis consequentias animadverte, ut in praxim redigas.

Filius es lucis: sis ergo vigil et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus.

Vide quæ ad hæc omnia spectant in ℣. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali.

Tria nobis necessaria sunt: vigilantia, sobrietas, armatura.

TERTIÒ.

Nota quanta debeat esse tua spes in Deum.

Quoniam non posuit nos Deus in iram, seu in perditionem, *sed in acquisitionem salutis*, ℣. 9.

Nota et quod sit hujus tuæ spei fundamentum, seu, per quem debeas hanc salutem sperare, scilicet, *per Dominum nostrum Jesum Christum*, *qui pro nobis mortuus est*, *ut simul cum illo vivamus*, et æternâ gloriâ perfruamur, ℣. 10.

Hanc veritatem si bene penetraveris, juxta D. Pauli mentem consolaberis, sperabis, bene facies, ℣. 11.

Mortem non timebis, imò potiùs optabis, juxta ejusdem Apostoli mentem, ℣. 5.

Vide ℣. 9, 10, 11, et observationem moralem.

QUARTÒ.

Notet superior tria officii sui in subditos munia, ℣. 12. Videat et ℣. 14.

Notet inferior tria in superiores suos debita, ℣. 13.

Omnis denique Christianus, ℣. 19, *Spiritum nolite extinguere*, observet quomodo Spiritus in nobis suscitatur, quomodo extinguitur.

Hâc de re vide pulchra ex D. Chrysostomo, ℣. 20, 21.

FINIS TOMI QUARTI.

INDEX TOMI QUARTI.

FINIS INDICIS TOMI QUARTI.